

2149-8598
javstudies.com

ECONOMICS
POLITICS
BUSINESS
FINANCE
MANAGEMENT

| VOLUME **11**
| ISSUE **3**

■ YEAR **2025**

GENERIC PAGE

*javstudies.com**javstudies@gmail.com*

Disciplines

economics, finance, business administration, econometrics, tourism, foreign trade, labor economics, agricultural economics, engineering economics, labor economics, management information systems, political science, public administration, local government issues, urbanization, social work, international relations, health management, logistics management

Frequency

March, June, [September](#), December

International Refereed & Indexed / Open Access E-Journal

Dear scientists and visitors,

We are happy and proud to be together on the 11th anniversary of the publication of the Journal of Academic Value Studies (JAVStudies). JAVStudies, which is an international refereed scientific journal covering the studies of economics, business, finance, political science, public administration, local governments, urbanization, social services, international relations, finance, econometrics, tourism, foreign trade, agricultural economy, labor economy, management information systems, health management, industrial engineering, engineering economics, logistics and other studies on economics, business administration, applied sciences and political and administrative sciences, is published four times a year.

JAVStudies is an internationally indexed journal and has been published for 11 years. The journal, which continues its publishing life with the ISSN number 2149-8598, has an electronic format. JAVStudies is scanned by international indexes and databases such as EBSCO, ERIH PLUS, Ulrich's Periodicals Directory, EconPapers-Ideas-Repec, Google Scholar, Crossref, Road, ResearchBib (Academic Resource Index), Akademik Arastirmalar Indeksi (Acarindex.com), Sosyal Bilimler Atif Dizini (SOBIAD), Idealonline Veri Tabani, Ajindex Academic Journals, Arastirmax.

In the journal, the review process is carried out objectively and impartially, and the double-blind peer review system is applied, in which the names of the referees and authors are hidden. Efforts are made to ensure completing the process quickly and the accepted articles are given a DOI number.

Contributing to the journal by your precious works is very important for us in terms of developing science in the world, being beneficial to humanity and becoming a more qualified journal. We hope that this issue is helpful, and we thank you, our esteemed scientists and readers, for your interest.

Assoc. Prof. Sema YASAR, PhD.

Editor-in-Chief

EDITORIAL BOARD	
Editor-in-Chief	
Sema Yaşar	PhD., Assoc. Prof., <i>Macroeconomics</i> , Şırnak University, Türkiye
Managing Editor	
İbrahim Halil Sugözü	PhD., Professor, <i>Macroeconomics</i> , Yıldız Technical University, Türkiye
Co-Editors-in-Chief	
Emrah Atar	PhD., Assoc. Prof., <i>Political Sciences</i> , Recep Tayyip Erdoğan University, Türkiye
Raziyahan Abdiyeva	PhD., Asst. Prof., <i>Fiscal Policy</i> , Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Editorial Advisory Committee	
Savaş Erdoğan	PhD., Professor, <i>Macroeconomics</i> , Selçuk University, Türkiye
Volkan Alptekin	PhD., Professor, <i>Macroeconomics</i> , İzmir Katip Çelebi University, Türkiye
Ender Güler	PhD., Professor, <i>Accounting</i> , Ankara Hacı Bayram University, Türkiye
Yeter Demir Uslu	PhD., Professor, <i>Healthcare Management</i> , Medipol University, Türkiye
Mehmet Mucuk	PhD., Professor, <i>Macroeconomics</i> , Selçuk University, Türkiye
Gökhan Tuncel	PhD., Professor, <i>Political Science</i> , İnönü University, Türkiye
Ramazan Yanık	PhD., Professor, <i>Business Administration</i> , Atatürk University, Türkiye
Hüseyin Çetin	PhD., Professor, <i>Finance</i> , Necmettin Erbakan University, Türkiye
Esra Banu Sipahi	PhD., Professor, <i>Political Science</i> , Necmettin Erbakan University, Türkiye
Editorial Board * <i>Subject Editor</i>	
Bekir Gündoğmuş*	PhD., Assoc. Prof., <i>Political Science</i> , Bandırma Onyedi Eylül University, Türkiye
Handan Ertaş*	PhD., Professor, <i>Healthcare Management</i> , Selçuk University, Türkiye
Kemalettin Eryeşil*	PhD., Assoc. Prof., <i>Management and Organization</i> , Şırnak University, Türkiye
Güngör Karakaş*	PhD., Assoc. Prof., <i>Agricultural Economics</i> , Yozgat Bozok University, Türkiye
Fazlı Doğan*	PhD., Assoc. Prof., <i>International Relations</i> , Selçuk University, Türkiye
Bilal Solak*	PhD., Assoc. Prof., <i>Accounting</i> , Fırat University, Türkiye
Azamat Maksudunov*	PhD., Assoc. Prof., <i>Marketing</i> , Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Sami Kalaycı*	PhD., Assoc. Prof., <i>Political Science and Social Work</i> , Aksaray University, Türkiye
Can Verberi	PhD., Asst. Prof., <i>Macroeconomics</i> , Şırnak University, Türkiye
Sedat Çelik*	PhD., Assoc. Prof., <i>Tourism Economics</i> , Şırnak University, Türkiye
Murat Yıldız	PhD., Assoc. Prof., <i>Industrialization History</i> , Aksaray University, Türkiye
Murniati Mukhlisin	PhD., Professor, <i>Islamic Finance</i> , Tazkia University, Indonesia
Abdullah Aydın	PhD., Assoc. Prof., <i>Political Science</i> , Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye
Muhammed Maruf*	PhD., Assoc. Prof., <i>Business Administration</i> , Kırşehir Ahi Evran University, Türkiye
Farhad Hossain	PhD., <i>Management and Policy</i> , The University of Manchester, UK
Şahin Çetinkaya	PhD., Assoc. Prof., <i>Management</i> , Aksaray University, Türkiye
Hikmet S. Gezici	PhD., Assoc. Prof., <i>Political Science</i> , Selçuk University, Türkiye
İrfan Ersin*	PhD., Asst. Prof., <i>Islamic Economics</i> , İstanbul Medipol University, Türkiye
Erol Kılıçlı	PhD., Asst. Prof., <i>Business Administration</i> , Şırnak University, Türkiye
Meryem Akın	PhD., Assoc. Prof., <i>Business and Management</i> , Bath Spa University, UK
REFEREES OF THIS ISSUE	
PhD., Prof. İsmail Sevinç	PhD., Assoc. Prof. Şahin Çetinkaya
PhD., Prof. Oktay Kızılkaya	PhD., Assoc. Prof. Mehmet Sinan Başar
PhD., Assoc. Prof. Ahmet Hüsrev Çelik	PhD., Assoc. Prof. Yusuf Sayın
PhD., Assoc. Prof. Aydan Yüceler	PhD., Assoc. Prof. Tuğba Nur
PhD., Assoc. Prof. Bekir Çelik	PhD., Assoc. Prof. Dilek Penpece Demirer
PhD., Assoc. Prof. Bora Yenihan	PhD. Fatih Faydalı
PhD., Assoc. Prof. Fatma Özlem Yılmaz	PhD. Ertan Gültür
PhD., Assoc. Prof. Eda Bozkurt	PhD. Furkan Arı
PhD., Assoc. Prof. Özlem Akgün	PhD. İbrahim Cevizli
PhD., Assoc. Prof. Metin Işık	PhD. Emre İpekçi
PhD., Assoc. Prof. Mehmet Yiğit	PhD. Kadir Özdemir
PhD., Assoc. Prof. Metin Çelik	PhD. Müjdat Yeşildal
SECRETERIAL	
Secretariat	
Sayed Abdullah Omer	PhD. Cand., <i>Macroeconomics</i> , Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Language Editor	
Mehmet Nurullah Işık	PhD., <i>International Relations and Law</i> , USA

INDEXED	
EBSCO	
ERIH PLUS	
Ulrich's Periodicals Directory	
EconPapers – Ideas – Repec	
Google Scholar	
Crossref – DOI	
ROAD – ISSN	
ResearchBible (Academic Resource Index)	
Akademik Arastirmalar Indeksi (Acarindex.com)	
Sosyal Bilimler Atif Dizini (SOBIAD)	
Idealonline Veri Tabani	
Ajindex Academic Journals	
Arastirmax	

C O N T E N T S

RESEARCH ARTICLES

Elvira Razakova & Cunus Ganiev	
Monetary and Non-Monetary Determinants of Inflation in the Kyrgyz Republic: An Overview	125-138
Vildan Ünlü & Erdem Özlük	
Finlandiya'nın NATO'ya Katılım Sürecinde Türkiye'nin Rolü	139-150
<i>Türkiye's Role in Finland's NATO Accession Process</i>	
Ferhat Uğurlu	
Yöneticiye Duyulan Güvenin İnovatif Düşünme Eğilimi ve Yaşam Doyumu Üzerine Etkileri: Lojistik Sektöründe Bir Araştırma	151-163
<i>The Effects of Trust in Management on Innovative Thinking Tendencies and Life Satisfaction: A Study in the Logistics Sector</i>	
Burcu Tugay	
Terrorism or Resistance? A Critical Study of HAMAS's Identity and Strategy	164-178
Ammar Sevgili & Bedrettin Kesgin	
Türkiye'de Sosyal Yardım-İstihdam İlişkisi: Lisansüstü Tezler Üzerinden Tematik Derleme ve Teorik Bir Tartışma	179-194
<i>The Relationship Between Social Assistance and Employment in Turkey: A Thematic Review and Theoretical Discussion Based on Postgraduate Theses</i>	

Mehmet Yorulmaz & Nidanur Demirhan	
Visualising Quality Assurance Research in Healthcare: A Bibliometric Perspective	195-210
Mehmet Akif Çini & Ennur Kara	
Satın Alma Davranışlarında Sosyal Medya Fenomenlerinin (İnfluencer) Etkisi	211-226
<i>The Impact of Social Media Phenomenons (Influencers) on Purchasing Behaviors</i>	
Haydar Kuzucu & Oktay Kızılkaya	
Rethinking The Defense–Growth Nexus: Evidence from Türkiye	227-247
Yunus Emre Öztürk & Emine Gökmen & Şengül Sağlam	
Access to Online Health Education Materials by Diabetic Patients in Türkiye and the Effect of These Materials on e-Health Literacy	248-258
Selçuk Kıran & İlkim Ecem Emre	
Measuring Cyber Aggression and Victimization: Turkish Adaptation of the ECIPQ Scale	259-269

Monetary and Non-Monetary Determinants of Inflation in the Kyrgyz Republic: An Overview

Elvira Razakova¹ , Junus Ganiev²

¹Grad. Student, Department of Economics, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek, Kyrgyzstan,
elvirazakova50@gmail.com (Corresponding Author)

²Department of Economics, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek, Kyrgyzstan

Abstract

To develop effective inflation control policies, it is essential to thoroughly examine all the underlying dynamics that lead to inflation. In this context, monetary and non-monetary factors, such as real economic growth, external debt, public spending, imports, and structural economic problems, must be considered. This study examines the monetary and non-monetary causes of inflation in Kyrgyzstan within a theoretical framework and analyzes the effects of both groups of factors on inflation empirically. The ARDL model was used with quarterly data from 2007Q1 to 2024Q3. According to the study's findings, monetary causes of inflation, such as the money supply and nominal interest rates, have an inflationary effect. An appreciation in the exchange rate, on the other hand, has a deflationary effect. A review of non-monetary factors reveals that public spending and economic growth can lead to inflation in the long term. On the other hand, imports and external debt can have a deflationary effect, provided that the budget deficit is kept under control. Balanced monetary policy and fiscal discipline are important for controlling inflation in the long term.

Keywords: M2, Nominal Interest Rate, Exchange Rate, Public Expenditures, Real GDP, Imports, Government Debt

For Citation: Razakova, E., Ganiev, J. (2025). Monetary and Non-Monetary Determinants of Inflation in the Kyrgyz Republic: An Overview. *Journal of Academic Value Studies*, 11(3), 125-138. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.86841>

Received: 11.08.2025 Accepted: 04.10.2025

This article was checked by *intihal.net*

1. Introduction

Price stability is the objective of the monetary policy pursued by the National Bank. However, inflation is a complex process, and not all of its driving forces are under the National Bank's control. Kyrgyzstan is an open economy that depends on imports and is directly affected by global changes. This situation makes the Central Bank's monetary policies aimed at combating inflation ineffective for achieving sustainable economic growth and makes it difficult to regulate price stability.

Since the early 1990s, inflation has been a serious macroeconomic problem in the Kyrgyz Republic, particularly during the transition period. The hyperinflation of 62% observed in 1994, as shown in Figure 1, demonstrated the structural weaknesses of the country's monetary and financial systems, as well as high price volatility. In subsequent years, the introduction of the national currency and the implementation of liberal reforms partially controlled inflation, though levels remained relatively high. For instance, inflation was 34.8% in 1996. Although inflation has been relatively stable since the 2000s, it reached 20% in 2008 due to shocks in the global food and oil markets. These events demonstrate

that inflation is driven by both internal and external factors. From 2021 to 2024, the effects of the pandemic, supply chain disruptions, geopolitical tensions, and food security issues drove up inflation levels once again. Despite the Central Bank's efforts to keep interest rates at around 9% through monetary policy, inflation rose to 14.7% in 2022. In 2024, inflation stood at approximately 6.3%. These historical trends show that inflation in Kyrgyzstan has complex origins, is vulnerable to external shocks, and is multifaceted. Generally, categorizing the causes of inflation as either monetary or non-monetary is an important foundation for understanding their interrelationships and developing policy measures.

This study analyzed monetary and non-monetary inflation variables to better understand and accurately analyze the factors affecting price levels in Kyrgyzstan. Monetary factors include variables such as the money supply, interest rates, and exchange rates. Friedman (1963, p. 18) explicitly stated that inflation is fundamentally driven by an increase in the money supply, clearly identifying it as a monetary variable. Interest rates and exchange rates are defined as tools of monetary policy in the IS-LM and Mundell-Fleming models by Hicks (1937, p. 153) and Mundell (1963, p. 476) and thus fall under the monetary category. Conversely, variables such as GDP, external debt, public spending, and imports are not directly related to monetary policy, but rather to fiscal policy and the real sector. Keynes (1936, p. 47) emphasizes that the relationship between GDP and public spending is real and fiscal, not monetary. External debt and imports also fall under non-monetary factors because they are shaped by public finance and the balance of trade (Heckscher, 1935, p. 47). Thus, the aforementioned variables can be classified as monetary or non-monetary based on theoretical foundations. The Bank of Russia (2017, p. 8) presents this distinction in a table showing monetary and non-monetary factors separately. Esian (2022, p. 89) examined whether inflation in Nigeria was caused by monetary or non-monetary factors when analyzing global studies. Using real GDP, money supply, and interest rates as variables, Esian found that inflation is not merely a monetary phenomenon, but also stems from non-monetary factors. Smant and Melger (1997) examined the monetary and non-monetary factors of inflation in the Netherlands, a small, open economy. They based their work on the consensus that inflation is a monetary process whereby an increase in the money supply raises the price level. Somova and Vaganova (2023) note that the effect of monetary factors decreases under conditions of economic growth and exerts an indirect influence. The effects of production expansion, income growth, and oil prices are significant. Ganiev and Atabaev (2016), for example, examined the impact of monetary factors on money supply and exchange rate variables in panel studies on the effectiveness of monetary policy for EAEU countries. Japarova and Shabieva (2021) found that non-monetary factors significantly impact the price level in Kyrgyzstan, and fiscal policy plays a crucial role in managing inflation. However, these studies have addressed inflation dynamics in Kyrgyzstan within a one-sided framework (either monetary or non-monetary).

In this context, no comprehensive, empirical study in the literature addresses inflation in Kyrgyzstan holistically, considering both monetary and non-monetary factors. This study aims to address this gap by analyzing the impact of monetary and non-monetary factors on inflation in Kyrgyzstan. Additionally, the study intends to contribute to a better understanding of the structure of inflationary processes in Kyrgyzstan and provide a scientific source of information for long-term strategic planning through the obtained findings.

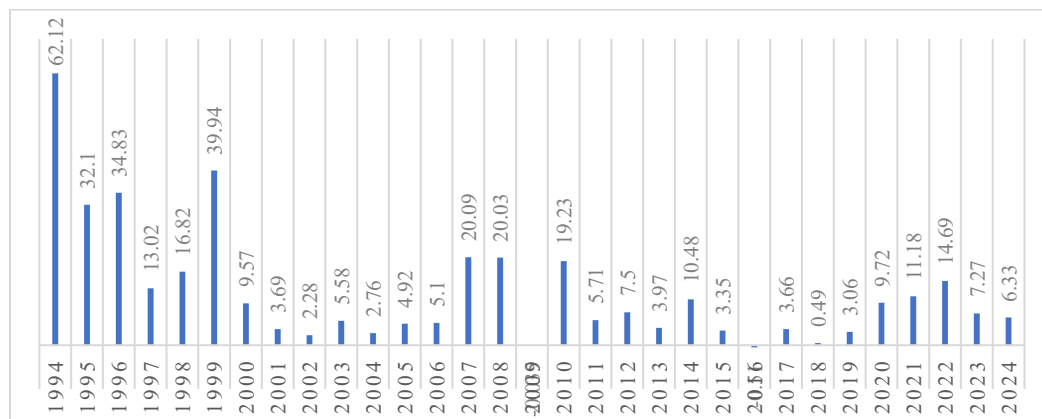
2. Theoretical Framework

The debate over the causes of inflation is at the heart of a long-standing theoretical divide in economic literature. In this context, the monetarist approach explains inflation as an increase in the money supply. Friedman (1956, p. 17) concluded from an empirical analysis of U.S. history that an increase in the money supply directly affects the price level: "Inflation is always and everywhere a monetary phenomenon." Based on this conclusion, monetarists identified the primary source of inflation as the expansion of the money supply, thereby emphasizing the role of monetary policy. Similarly, classical and neoclassical economists argue that the money supply affects only the price level and has no effect on real variables. This forms the basis of the Quantity Theory developed by Fisher (1911, p. 159). According to this theory, money only affects nominal variables in the economy, and changes in the money supply do not affect real indicators such as output, employment, and growth. Modern economists such as Mishkin (2007, p. 334) and Svensson (2009, p. 15) advocate for increasing monetary neutrality and emphasize that the long-term effects of monetary policy are limited.

However, many historical events have shown that inflation cannot be explained by monetary factors alone. For example, the stagflation crisis of the 1970s, during which high unemployment and high inflation occurred simultaneously, was explained by Bruno and Sachs (1985, p. 134) as a supply-side shock. As globalization accelerated in the 2000s, Rogoff

(2004, p. 56) observed that growth in foreign trade led to price stability but also disrupted the balance of capital movements. Finally, Blanchard and Bernanke (2023, p. 15) presented the supply chain disruptions following the Covid-19 pandemic as a contemporary example of the impact of non-monetary shocks on inflation.

Figure 1. Inflation Outlook for Kyrgyzstan

Source: National Bank of the Kyrgyz Republic, www.nbkr.kg, Date of Access: 23.04.2025

The New Classical approach has also expanded to include the theory of rational expectations, which informs economic actors and limits the impact of economic policies. According to Lucas (1972, p. 115), inflation results from unexpected monetary policy; however, this effect is eliminated if the policy aligns with the expectations of economic actors. Gali and Gertler (1999, pp. 195–222) and Woodford (2003, p. 117) emphasize the importance of micro-based models in explaining inflation dynamics, highlighting the role of expectation mechanisms in pricing behavior. The Austrian school argues that inflation stems from both the money supply and credit expansion. Mises (1981, p. 297) posits that artificial growth occurs when the credit system is liberalized. Hülsmann (2010, p. 610) claims that the central bank causes economic actors to borrow excessively by lowering interest rates, thereby encouraging an increase in the general price level. In this approach, the structural characteristics of the financial system are among the fundamental determinants of inflation.

In response to the monetarist view, structural economists generally attribute inflation to supply-side issues and external dependencies. Prebisch (1950, p. 47) and Furtado (1963, p. 143), for example, argue that inflation in developing countries is caused by the deterioration of their import-based production structures, which leads to foreign exchange shortages and is reflected in the general price level. Ocampo (2009, p. 710) and Easterly and Fischer (2001, p. 170), however, attribute inflation to the expansion of the money supply, imbalances in foreign trade structures, institutional weaknesses, and production constraints.

Conversely, New Keynesians contend that simultaneous changes in prices and wages may result in the breakdown of market mechanisms in the short term, leading to heightened inflationary pressures. Ball and Mankiw (2002, p. 128) claim that wages and prices are inflexible and vulnerable to economic shocks. Blanchard and Gali (2007, p. 25) point out that economists have developed theoretical models that demonstrate the intricacy of price dynamics due to the gradual updating of expectations and information asymmetry.

Post-Keynesian economists who hold these views see them as resulting from conflicts over income distribution and financial instability. Robinson (1962, p. 74) observed that wage demands create upward pressure on prices. Minsky (1986, p. 256), on the other hand, claimed that borrowing cycles and financial speculation trigger inflation and threaten economic stability.

3. Empirical Review

Most empirical studies on the determinants of inflation do not emphasize the distinction between monetary and non-monetary factors. However, certain factors tend to stand out in most studies. One of these is the money supply. Yenisu (2019) analyzed monthly data from 2010M1 to 2017M12 using the Toda-Yamamoto method (1995) and identified the money supply, budget deficit, exchange rate, interest rates, external debt, oil prices, and bank loans as the variables with the greatest impact on inflation. According to the short-term analysis, the money supply and oil prices were found

to cause inflation in Turkey. The money supply, in particular, has a strong effect on inflation. However, the other variables were not found to cause inflation. Furthermore, Özmen and Koçak (2012), Nigusse et al. (2019), Ayad (2020), and Asghar et al. (2023) also identified a positive relationship between the money supply and inflation.

Another important monetary factor is interest rates. The relationship between interest rates and inflation is empirically complex and varies by country, period, and macroeconomic conditions. Göçer and Ongan (2020) examined the Fisher effect in the United Kingdom using an ARDL model over the periods 1995Q1–2009Q9 and 2008Q10–2018Q1. They discovered an asymmetric and partial relationship between inflation and interest rates in the long term. Asgharpur et al. (2007) examined 40 Islamic countries between 2002 and 2005 using panel data methods and concluded that there is a positive relationship between interest rates and inflation. While many researchers argue that inflation raises interest rates, others argue that increases in interest rates can raise production costs and thus increase inflation. However, empirical findings reveal one-way causality from interest rates to inflation. These findings suggest that interest rates are an active monetary policy tool that directly affects inflation, rather than a passive reflection of it.

The relationship between exchange rates and inflation is one of the widely studied subjects in both theoretical and empirical literature. Naptania et al. (2022), for example, used panel data regression to examine the effects of inflation and exchange rates on exports in Indonesia, Singapore, Thailand, Malaysia, and the Philippines from 2010 to 2020. El Alaoui et al. (2019) examined the relationship between money supply, interest rates, inflation, exchange rates, the industrial production index, and equity indices in Malaysia using wavelet techniques. Based on their observations, the researchers found almost no correlation between the money supply and inflation in the short term. This implies that changes in the money supply do not impact the short term. Turna and Özcan (2021) analyzed the relationship between inflation, exchange rates, and interest rates in Turkey from 2005 to 2019 using the ARDL model. According to the results, both variables positively and significantly affect inflation in the short and long term. Specifically, the exchange rate's effect is stronger than the interest rate's effect.

In the context of non-monetary factors, imports have emerged as a key variable in the era of growing trade relations. Shiyalinia (2019) examined the impact of imports on inflation in Sri Lanka from 1977 to 2017. According to the ARDL bounds test results, a long-term positive relationship was found between the variables. These results reflect cost-push inflationary pressures in particular. Tuğcu et al. (2019) found that imports positively and significantly affect inflation in Turkey. In particular, energy and intermediate goods imports increase cost inflation. Conversely, some studies have shown that import volume has a dampening effect on inflation. For instance, Feyisa (2024) conducted an ARDL analysis on Ethiopia and found that the import volume index has a downward effect on inflation in both the short and long term.

Empirical studies confirm that fiscal policy tools play a role in price increases. For example, Hamadouche's (2024) empirical study on Algeria reveals a significant long-term relationship between public spending and inflation. According to the Augmented Dickey-Fuller (ADF) model, which is based on time series data from 1973 to 2022, a 1% increase in public spending leads to a 0.23% increase in inflation over the long term. However, Kara and Yuliawan (2023) found that public spending negatively affected inflation in Indonesia between 2000 and 2021. Similarly, Maharani et al. (2024) found that public spending negatively affects inflation in 31 Asian countries between 2018 and 2023. Therefore, an increase in spending reduces inflation.

Public debt is also one of the non-monetary factors of inflation. Barquero and Loaiza (2017) discovered that an increase in public debt substantially increases inflation in indebted developing countries. However, this relationship does not apply to developed countries. They emphasized that fiscal discipline is a decisive factor in inflation in countries with high debt-to-GDP ratios. Mehmeti and Deda (2022) examined the impact of public debt on inflation by analyzing Kosovo and North Macedonia. Their analysis, which used data from 2010 to 2021, found a positive and statistically significant relationship between public debt and inflation. Aimola and Nicholas (2022) examined the relationship between total public debt and inflation in Gambia using data from 1978 to 2019 and a nonlinear approach (NARDL). The results revealed an asymmetric relationship between these two variables in the short and long term. Karakaplan (2009) shows that the effect of external debt on inflation depends on countries' financial market development. Using GMM estimates based on a panel dataset covering 121 countries between 1960 and 2004, Karakaplan shows that the inflationary effect of external debt is lower in developed countries with developed financial markets. The relationship between price levels and the money supply, as well as how public debt affects this relationship, is examined in detail by Castro et al. (2003).

Furthermore, numerous studies have examined the relationship between inflation and inflation uncertainty (Munir and Riaz, 2020; Khatir et al., 2020).

Another key factor influencing price increases is economic growth. Mallik and Chowdhury (2001) examined the relationship between inflation and gross domestic product (GDP) growth using annual data from Bangladesh, India, Pakistan, and Sri Lanka. Their analysis, which used cointegration and error correction models, found a positive long-term relationship between inflation and economic growth in all four countries. These results imply that moderate inflation may promote growth, though high growth rates can also trigger inflation. Conversely, Özyılmaz (2022), Barro (2013), and Akter and Smith (2021) discovered an inverse relationship between these two variables. Mohd et al. (2013) examined the relationship between inflation, inflation uncertainty, and economic growth in five ASEAN countries from 1980 to 2011 using an EGARCH model. Their findings suggest that inflation uncertainty does not directly cause inflation. However, there is evidence of a negative impact of inflation on growth, both directly and indirectly through the inflation uncertainty channel.

In conclusion, empirical studies show that inflation is primarily determined by monetary factors, such as money supply, interest rates, and exchange rates, as well as non-monetary factors, such as imports, public spending, public debt, and economic growth. The VAR, VECM, and ARDL methods are frequently used and considered more appropriate analytical tools.

4. Data Set, Variables and Empirical Findings

In accordance with econometric assumptions, all variables included in the model analyzed in this study were converted to natural logarithms. The dependent variable in the model is the logarithm of the consumer price index (CPI), or inflation. The explanatory variables are divided into two groups: monetary and non-monetary determinants. Monetary variables: Money supply (LM2), nominal interest rate (LIR), and exchange rate (LER). Non-monetary variables: Gross domestic product (GDP), public expenditures (GEX), external debt (DE), and imports (IM).

Table 1. Data sources and measurement of variables

Variables	Description	Measurement	Source
LCPI	Consumer Prices Index	Logarithm, index	National Bank of Kyrgyzstan
LIR	Interest Rate	Logarithm, Nominal, %	
LER	Exchange Rate	Logarithm, 1 LCY/USD	
LM2	Supply of Money	Logarithm, Current, LCY	
LGE	Government Expenditures	Logarithm, Current, LCY	
LFD	Foreign Debt	Logarithm, Current, USD	
LGDP	Real Gross Domestic Product	Logarithm, index	
LIM	Import	Logarithm, Current, USD	

The time series data used in this study covers the period from the first quarter of 2007 to the third quarter of 2024. All data were obtained from the official sources of the National Bank of the Kyrgyz Republic (NBKR). These variables were selected based on similar empirical studies in the literature and are considered key to explaining the inflation dynamics of the Kyrgyz economy.

4.1. ARDL Model

Since some of the variables are stationary at the level and some are stationary at the first difference, it was appropriate to use the ARDL cointegration model. Two separate models were constructed, one for monetary factors and one for non-monetary factors.

$$CPI=f(M2,ER,IR)$$

$$CPI=f(GDP,GE,IM,FD) \quad (1)$$

The generalized log-log form of the model used is given by the following equation:

$$LNCPI=\alpha+ \beta_1LNM2+ \beta_2LNER+ \beta_3LNIR+ \omega T$$

$$LNCPI= \alpha+\beta_1LNGDP+ \beta_2LNGE+ \beta_3LNIM+ \beta_4LNFD+\omega T \quad (2)$$

ARDL (Autoregressive Distributed Lag) model specification was used:

$$\Delta LNCPI_t= \alpha+\omega T+ \beta_1LNCPI_{t-1}+ \beta_2LNM2_{t-1}+ \beta_3LNER_{t-1}+ \beta_4LNIR_{t-1}+\sum_{i=1}^m \delta_1LNCPI_{t-i}+\sum_{i=0}^n \delta_2LNM2_{t-i}+ \mu_t \quad (3)$$

$$\Delta LNCPI_t= \alpha+\omega T+ \beta_1LNCPI_{t-1}+\beta_2LNGDP_{t-1}+ \beta_3LNGE_{t-1}+ \beta_4LNIM_{t-1}+\beta_5LNFD_{t-1}+\sum_{i=1}^m \delta_1LNCPI_{t-i}+\sum_{i=0}^n \delta_2LNGDP_{t-i}+ \mu_t$$

Here, (3) in the formula, Δ represents the first difference operator; c , ω , δ , β 's, d 's ($i = 1$ to 6) represent the coefficients; α represents the constant term and μ_t represents the error term.

$$LNCPI_t= \alpha+\omega T+\sum_{i=1}^m \beta_1CPI_{t-i}+\sum_{i=0}^n \beta_2LNM2_{t-i}+\sum_{i=0}^o \beta_3LNER_{t-i}+\sum_{i=0}^p \beta_4LNIR_{t-i}+ \mu_t \quad (4)$$

$$LNCPI_t= \alpha+\omega T+\sum_{i=1}^m \beta_1CPI_{t-i}+\sum_{i=0}^n \beta_2LNGDP_{t-i}+\sum_{i=0}^o \beta_3LNGE_{t-i}+\sum_{i=0}^p \beta_4LNIM_{t-i}+\sum_{i=0}^q \beta_5LNFD_{t-i}+ \mu_t$$

The estimation process for long-term coefficients is described by equation (4). The final step is to obtain the short-term dynamic parameters, for which an error correction model (ECM) must be developed. The ECM consists of two parts: the estimated short-term coefficients and the error correction term (ECT). The ECT indicates the speed at which short-term dynamics adjust to the long-term equilibrium path. The ECM is estimated as follows:

$$\Delta LNCPI_t= \alpha+\omega T+ \sum_{i=1}^m \delta_1\Delta LNCPI_{t-i}+\sum_{i=0}^n \delta_2\Delta LNM2_{t-i}+\sum_{i=0}^o \delta_3\Delta LNER_{t-i}+\sum_{i=0}^p \delta_4\Delta LNIR_{t-i}+\theta ECT_{t-1}+\mu_t$$

$$\Delta LNCPI_t=\alpha+\omega T+\sum_{i=1}^m \delta_1\Delta LNCPI_{t-i}+\sum_{i=0}^n \delta_2\Delta LNGDP_{t-i}+\sum_{i=0}^o \delta_3\Delta LNGE_{t-i}+\sum_{i=0}^p \delta_4\Delta LNIM_{t-i}+\sum_{i=0}^q \delta_5\Delta LNGD_{t-i}+\theta ECT_{t-1}+\mu_t \quad (5)$$

Here, θ represents the convergence rate coefficient of the error correction term, which is expected to be negative.

Table 2. The Augmented Dickey-Fuller (ADF) Unit Root Test Results

Variables	Level		First Difference	
	Constant	Constant&Trend	Constant	Constant&Trend
LCPI	-4.0333*** (0.0022)	-4.0911** (0.0101)	-8.0918*** (0.0000)	-7.7400*** (0.0000)
LM2	-0.1092 (0.9438)	-1.9572 (0.6139)	-6.9172*** (0.0000)	-6.8696*** (0.0000)
LER	-1.5146 (0.5200)	-3.8188** (0.0216)	-3.5599*** (0.0093)	-3.6426** (0.0338)
LIR	-1.4463 (0.5546)	-2.3359 (0.5546)	-6.2139*** (0.0000)	-6.1717*** (0.0000)
LGDP	-3.0241** (0.0381)	-2.9713 (0.1485)	-7.1566*** (0.0000)	-7.1435*** (0.0000)
LIM	-1.6624 (0.4455)	-2.8571 (0.1830)	-2.9886** (0.0432)	-2.9816 (0.1452)
LGE	0.2402 (0.9731)	-1.5182 (0.8127)	-3.2226** (0.0233)	-2.9386 (0.1580)
LFD	-3.7277*** (0.0056)	-4.2885*** (0.0057)	6.2505*** (0.0000)	-6.6056*** (0.0000)

Note: ***, ** and * indicate significance at 1%, 5% and 10% levels, respectively.

This study applied the Augmented Dickey-Fuller (ADF) unit root test to determine the level of stationarity of the variables. The results of the test show that most of the variables are not stationary at the level but become stationary after the first difference is taken. The LCPI and LFD variables yielded statistically significant results and were found to

be stationary at the level. The other variables (LM2, LER, LIR, LGDP, LIM, and LGE) showed stationarity at the first-difference. Therefore, the unit root test provides strong rationale for using ARDL as an estimation technique.

Table 3. Results of ARDL Bound Cointegration test

ARDL(1,4,0,4) Selected based on Akaike Information Criteria (monetary determinants)				
Test Statistics	Value	Critical Values	I(0)	I(1)
F statistics	5.585***	10%	2.492	3.350
k	3	5%	2.976	3.896
		1%	4.056	5.158
ARDL(4,2,5,1,2) Selected based on Akaike Information Criteria(non-monetary determinants)				
Test Statistics	Value	Critical Values	I(0)	I(1)
F statistics	9.308***	10%	2.323	2.73
k	4	5%	2.743	3.792
		1%	3.71	4.965

Note: ***, ** and * indicate significance at 1%, 5% and 10% levels, respectively.

The next stage of the study applied the ARDL Bounds Test method, developed by Pesaran et al. (2001), to examine the long-term relationship between inflation (LCPI) and its monetary and non-monetary determinants. Model selection was based on the Akaike Information Criterion (AIC). The EViews 9 program automatically selected the optimal lag length according to the AIC. The F-statistic value calculated for the ARDL(1,4,0,4) model, which includes monetary variables, is 5.585. This value is significant at the 1% level since it is greater than the upper critical value of 5.158 at the 1% level. Therefore, the null hypothesis that "there is no long-term relationship" was rejected, and it was concluded that there is a long-term cointegration relationship between inflation and monetary variables. For the ARDL(4,2,5,1,2) model including non-monetary variables, the F-statistic was calculated to be 9.308, which is well above the upper critical value of 4.965 at the 1% level. This result also leads to rejection of the null hypothesis, indicating a long-term relationship between inflation and non-monetary variables. In both models, the F-statistic is above the critical values of I(1), indicating a cointegration relationship between economic variables and inflation. These findings suggest that inflation is influenced by monetary (e.g., money supply, interest rate, and exchange rate) and non-monetary (e.g., GDP, public spending, imports, and external debt) factors in the long term.

Table 4. Estimated Long-Run Coefficients

Dependent variable is LCPI (monetary determinants)			
Regressor	Coefficient	t-Statistic	P-value
LM2	0.106***	3.156	0.003
LIR	0.159**	2.144	0.036
LER	-0.168**	-2.011	0.049
C	3.594***	0.375	0.0000
Dependent variable is LCPI (non-monetary determinants)			
Regressor	Coefficient	t-Statistic	P-value
LGE	0.104***	4.059	0.0002
LGDP	0.125**	2.217	0.0306
LIM	-0.037**	-2.325	0.0236
LFD	-0.155***	-3.951	0.0002
C	4.599***	15.293	0.000

Note: ***, ** and * indicate significance at 1%, 5% and 10% levels, respectively.

Examining long-term coefficients reveals that both monetary and non-monetary factors significantly affect inflation. Monetary variables generally have positive and significant effects, while some non-monetary variables, especially imports and external debt, have negative effects. The fact that the statistical significance levels are at or below 5% enhances the model's reliability.

According to the results, a 1% increase in the money supply increases long-term inflation (LCPI) by approximately 0.106% when other variables are held constant. This effect is statistically significant at the 1% level. Similarly, a 1% increase in the nominal interest rate leads to a 0.159% increase in inflation over the long term. This result is significant at the 5% level. Lastly, a 1% increase in the exchange rate reduces inflation by about 0.168% in the long term. This effect is statistically significant at the 5% level.

An increase of 1% in public spending raises inflation by 0.104% in the long term. This effect is also highly statistically significant. An increase of 1% in gross domestic product (GDP) raises inflation by about 0.125% in the long term. This positive relationship indicates that the increased demand associated with growth pushes prices upward. The statistical significance is at the 5% level. Conversely, a 1% increase in imports is seen to reduce inflation by 0.037%. This is also significant at the 5% level. In the long term, a 1% increase in external debt reduces inflation by 0.155%. This is highly statistically significant.

Table 5. Error Correction Model

Dependent variable is LCPI (monetary determinants)			
Regressor	Coefficient	t-Statistic	P-value
COINTEQ*	-0.547***	-4.99	0.000
D(LM2)	0.265***	2.793	0.007
D(LM2(-1))	0.004	0.048	0.962
D(LM2(-2))	-0.167**	-2.186	0.033
D(LM2(-3))	-0.189**	2.672	0.010
D(LIR)	0.281**	2.536	0.014
D(LIR(-1))	0.072	0.757	0.452
D(LIR(-2))	-0.203**	-2.150	0.036
D(LER)	-0.017	-0.149	0.882
D(LER(-1))	-0.037	-0.325	0.746
D(LER(-2))	-0.121	-1.158	0.252
D(LER(-3))	0.449***	4.428	0.000
D(LER(-4))	0.209	1.637	0.102
Dependent variable is LCPI (non-monetary determinants)			
Regressor	Coefficient	t-Statistic	P-value
COINTEQ*	-0.915***	-7.896	0.000
D(LGE)	0.021***	3.352	0.002
D(LGE(-1))	-0.034***	-5.088	0.000
D(LGDP)	0.021	0.423	0.674
D(LIM)	0.021	1.414	0.1636
D(LIM(-1))	0.029*	2.003	0.051
D(LFD)	0.066	0.865	0.391
D(LFD(-1))	0.007	0.085	0.932
D(LFD(-2))	0.309***	4.291	0.0001
D(LFD(-3))	-0.066	-0.934	0.3551
D(LFD(-4))	0.206***	3.201	0.002

Note: ***, ** and * indicate significance at 1%, 5% and 10% levels, respectively.

Table 5 shows the short-term inflation model, which illustrates the speed of adjustment required to reach equilibrium in the dynamic model. This lag period is obtained from the estimated long-term dynamic model. The adjustment

coefficient shows how quickly the variables converge to equilibrium. Additionally, COINTEQ should be negative and statistically significant (i.e., the p-value should be less than 0.05). In both models, the COINTEQ coefficient is negative and statistically significant at the 1% level ($p < 0.01$). In the monetary determinants model, the COINTEQ coefficient is -0.547, indicating that the current deviation from long-term equilibrium will be corrected by 54.7% in the next period. In the non-monetary determinants model, the speed of convergence to equilibrium in the upcoming period is 91.5%, based on the included variables. In both cases, the sign of the coefficient aligns with econometric expectations. These results prove that deviations from long-term equilibrium disappear over time and that the system returns to equilibrium. However, the non-monetary model's much higher error correction speed indicates that it can eliminate imbalances more quickly in the short term.

Table 6. Diagnostic Test Results

Diagnostic Test Results (monetary determinants)	
Breusch-Godfrey Serial Correlation	0.8847 [0.3321]
Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedasticity Test	1.6548 [0.1577]
Jarque-Bera Normality Test	2.2758 [0.3204]
Diagnostic Test Results (non-monetary determinants)	
Breusch-Godfrey Serial Correlation	0.1092 [0.8967]
Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedasticity Test	0.9551 [0.5238]
Jarque-Bera Normality Test	0.9551 [0.3843]

To ensure the reliability and validity of our model, we applied diagnostic tests to the models in Table 6. All diagnostic test results indicate that models incorporating both monetary and non-monetary determinants satisfy the classical regression assumptions of no autocorrelation, constant variance, and normally distributed residuals.

Figure 2. Cusum of Squares Test (monetary determinants)

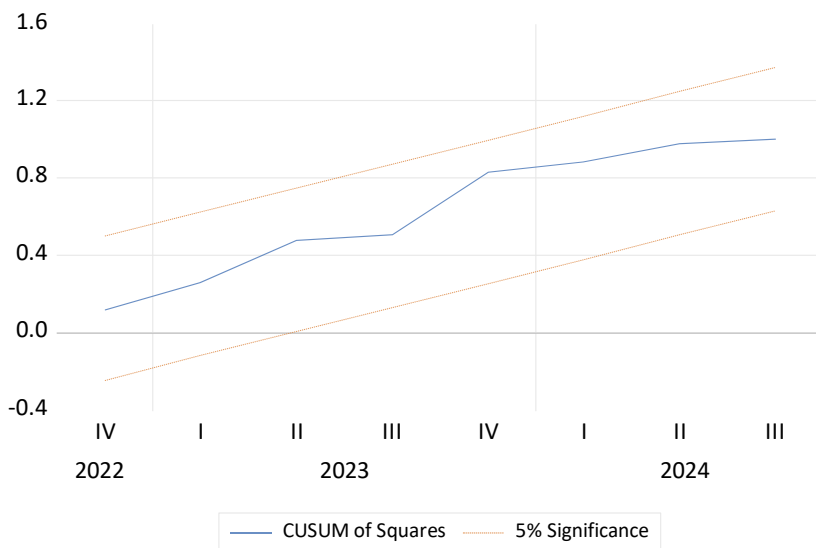

Figure 3. Cusum Test (monetary determinants)

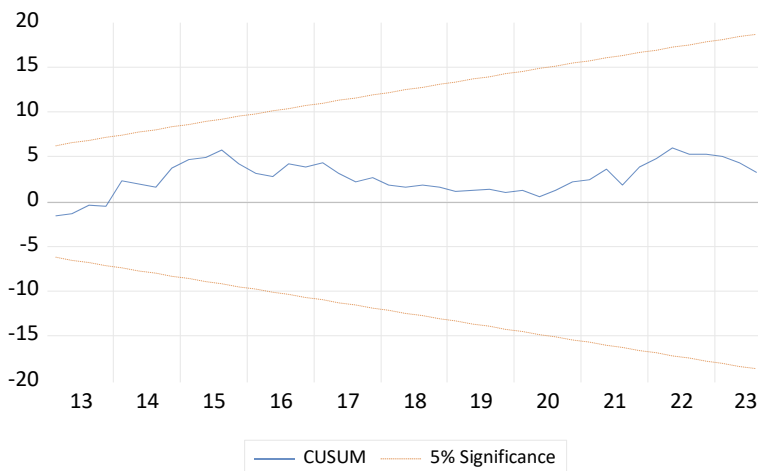

Figure 4. Cusum of Squares Test (non-monetary determinants)

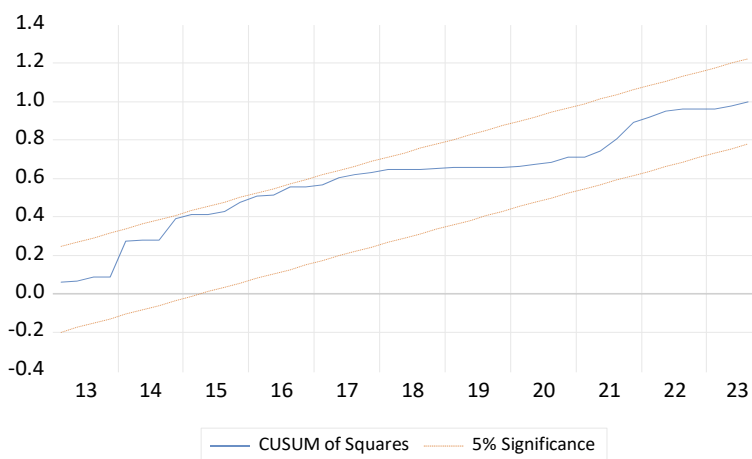
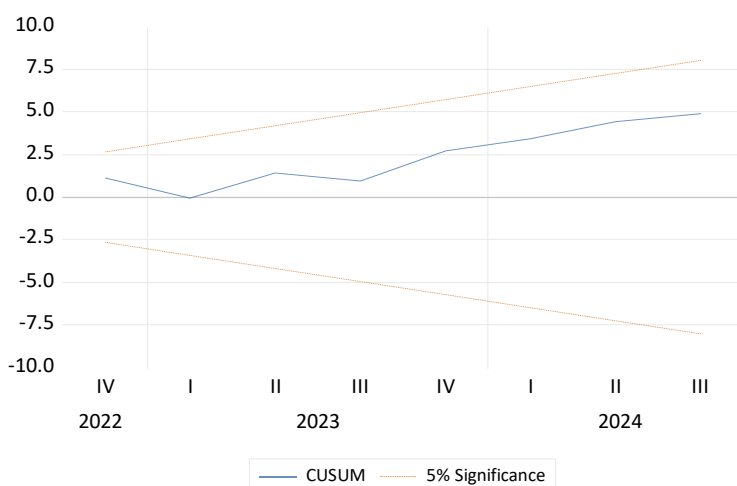

Figure 5. Cusum Test (non-monetary determinants)

The CUSUM (Graphs 2 and 4) and CUSUM of squares (Graphs 1 and 3) test results show that models based on monetary and non-monetary determinants are econometrically valid, reliable, and consistent. Therefore, the causality interpretations and policy recommendations are generalizable and not specific to a particular period.

5. Conclusion and Policy Recommendations

Overall, the findings suggest that inflation in Kyrgyzstan from 2017Q1 to 2024Q3 was influenced by monetary and non-monetary factors with multidimensional effects. Among the monetary variables examined, money supply and nominal interest rates were found to have a statistically significant impact on inflation. These results align with the perspective

of Asgharpur et al. (2007) that rising interest rates can increase production costs, which can consequently drive up inflation. However, an appreciation in the exchange rate was found to have a disinflationary effect. This shows that the exchange rate can suppress the price level and that monetary policy can effectively combat inflation. Similarly, Naptania et al. (2022) emphasize that high inflation and volatile exchange rates can reduce a country's competitiveness in international trade. Examining non-monetary factors reveals that public spending and economic growth increase inflation. In contrast, imports and external debt have a downward effect on inflation in the long term by keeping the budget deficit under control. This finding aligns with the observation of Castro et al. (2003) that government debt does not increase inflation, and may actually have a negative impact. Furthermore, Feyisa's (2024) findings support the deflationary effect of imports, showing that import volume suppresses inflation.

According to the error correction terms in the model, deviations from long-term equilibrium are corrected over time and the system returns to equilibrium. Specifically, the model's faster return to equilibrium based on non-monetary determinants indicates that imbalances can be corrected more quickly in the short term. In contrast, monetary variables affect inflation dynamics more slowly but steadily. Empirical studies conducted in different countries show that the determinants of inflation vary depending on a country's economic structure, institutional capacity, and the stability of its policies. In developing countries, the impact of monetary variables, such as the money supply, the exchange rate, and interest rates, on inflation is significant; however, non-monetary factors, such as public spending, budget deficits, supply constraints, and the structure of foreign trade, also play a critical role in inflation dynamics.

The findings of this study suggest that inflation in the Kyrgyz Republic should be addressed with a multifaceted approach. On the monetary side, careful management of the money supply, balanced use of interest rates, and stabilization of the exchange rate are necessary to contain inflationary pressures. In terms of fiscal policy, it is critical to ensure expenditure discipline while prioritizing investments that enhance productivity. Sustainable external borrowing, especially long-term and concessional financing, can mitigate inflationary risks. Trade policy also matters. While imports have a moderating effect on inflation, efforts must also be made to diversify exports and strengthen domestic production.

Finally, growth strategies should emphasize productivity-driven expansion over demand-driven expansion to reduce structural inflationary pressures over time. Enhancing credibility and policy effectiveness requires stronger institutional capacity, transparent communication, and coordination between fiscal and monetary authorities. In short, price stability in Kyrgyzstan cannot be achieved through monetary policy alone. It requires an integrated approach combining monetary, fiscal, and structural reforms.

Ethical Declaration

It is declared that scientific and ethical principles were adhered to during the execution and writing of this study, and that all sources used have been appropriately cited.

Declaration Regarding the Use of Artificial Intelligence

The authors commit to adhering to ethical principles, transparency, and responsibility in the use of artificial intelligence tools, ensuring their academic responsibility.

Declaration of Conflicting Interests

The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Authors' Contributions

Design of the Research: E. Razakova (+), J. Ganiev (+)

Data Collection: E. Razakova (+), J. Ganiev (+)

Data Analysis: E. Razakova (+), J. Ganiev (+)

Article Writing: E. Razakova (+), J. Ganiev (+)

Article Submission and/or Revision: E. Razakova (+), J. Ganiev (+)

Note: The + and - symbols indicate whether authors contributed or did not contribute, respectively.

References

- Aimola, A., & Odhiambo, N. M. (2022). Is the effect of public debt on inflation symmetric or asymmetric? Evidence from The Gambia. *Croatian Review of Economic, Business and Social Statistics*, 8(1), 41–57. <https://doi.org/10.2478/crebss-2022-0004>
- Akter, F., & Smith, D. S. (2021). Impact of inflation on GDP growth in Malaysian economy. *International Journal of Innovative Science and Research Technology*, 34(2), 33–41.
- Asghar, A. G., Muhammad, G. Q., Abdullah, P., Raza, Q. K., & Ali, I. (2023). Analysing the role of money supply on inflation: A case study of Pakistan. *IRASD Journal of Economics*, 5(4), 1174–1188.
- Asgharpur, H., Kohnehshahri, L., & Karami, A. (2007, December). The relationships between interest rates and inflation changes: An analysis of long-term interest rate dynamics in developing countries. In *International Economic Conference on Trade and Industry (IECTI)* (pp. 1–8).
- Ayad, H. (2020). Money supply, inflation and economic growth: Co-integration and causality analysis. *Studia Universitatis Babes-Bolyai*, 2, 29–45.
- Ball, L., & Mankiw, N. G. (2002). The NAIRU in theory and practice. *Journal of Economic Perspectives*, 16(4), 115–136.
- Bank of Russia (2017). On non-monetary factors of inflation and measures to reduce its volatility (O nemonetarnykh faktorakh inflyatsii i merakh po snizheniyu ee volatil'nosti). Moscow.
- Barquero, R. J. P., & Loaiza M. K. (2017). Inflation and public debt. *Monetaria*, 40(1), 39–95.
- Barro, R. J. (2013). Inflation and economic growth. *Annals of Economics and Finance*, 14(1), 85–109.
- Blanchard, O., & Bernanke, B. S. (2023). What caused the US pandemic-era inflation? *NBER Working Paper Series*, 31802, 1–35.
- Blanchard, O., & Galí, J. (2007). The macroeconomic effects of oil price shocks: Why are the 2000s so different from the 1970s? *NBER Working Paper Series*, No. 13368, 1–47.
- Bruno, M., & Sachs, J. D. (1985). *Economics of worldwide stagflation*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Castro, R., Resende, C., & Ruge-Murcia, F. J. (2003). The backing of government debt and the price level. *CIREQ Working Paper*, No. 2003–2022, 1–25. <https://www.cireqmontreal.com/wp-content/uploads/cahiers/16-2003-cah.pdf>
- Easterly, W., & Fischer, S. (2001). Inflation and the poor. *Journal of Money, Credit and Banking*, 33(2), 160–178.
- El Alaoui, A. O., Jusoh, H. B., Yussof, S. A., & Hanifa, M. H. (2019). Evaluation of monetary policy: Evidence of the role of money from Malaysia. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 74, 119–128. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2019.04.005>
- Esian, A. J. (2022). Inflation in Nigeria, monetary or non-monetary phenomenon? *Otuoke Journal of Social Sciences*, 81–101.
- Feyisa, B. (2024). Sources of inflation in Ethiopia: A dynamic ARDL model. *Cogent Economics & Finance*, 12(1), 1–13. <https://doi.org/10.1080/23322039.2024.2421702>
- Fisher, I. (1911). The purchasing power of money: Its determination and relation to credit, interest, and crises. *New York: Macmillan*.
- Friedman, M. (1956). *Studies in the quantity theory of money*. University of Chicago Press.
- Friedman, M. (1963). *A monetary history of the United States, 1867–1960*. Princeton University Press.
- Furtado, C. (1963). *The economic growth of Brazil*. University of California Press.

- Gali, J., & Gertler, M. (1999). Inflation dynamics: A structural econometric analysis. *Journal of Monetary Economics*, 44(2), 195–222. [https://doi.org/10.1016/S0304-3932\(99\)00023-9](https://doi.org/10.1016/S0304-3932(99)00023-9)
- Ganiev, J., & Atabaev, N. (2016). The inflation problem and the effectiveness of monetary policy in Eurasian Economic Union countries. *Reforma*, 3(71), 7–13.
- Göçer, İ., & Ongan, S. (2020). The relationship between inflation and interest rates in the UK: The nonlinear ARDL approach. *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 9(3), 77–86. <https://doi.org/10.2478/jcbtp-2020-0037>
- Hamadouche, F. Z. (2024). The impact of public expenditure on inflation: An ARDL approach. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 8(2), 70–83. [https://doi.org/10.61093/fmir.8\(2\).70-83.2024](https://doi.org/10.61093/fmir.8(2).70-83.2024)
- Heckscher, E. F. (1935). *Mercantilism*. Allen & Unwin.
- Hicks, J. R. (1937). Mr. Keynes and the “classics”; A suggested interpretation. *Econometrica*, 5(2), 147–159. <https://doi.org/10.2307/1907242>
- Hülsmann, J. G. (2010). *The ethics of money production*. Ludwig von Mises Institute.
- Japarova, D., & Shabieva, N. (2021). Inflation and fiscal policy in Kyrgyzstan. *Reforma*, 2(90), 24–32.
- Kara, M. B., & Yuliawan, D. (2023). Government expenditure and inflation (Empirical study using Granger causality in Indonesia 2000–2021). *Asian Journal of Economics and Business Management*, 2(1), 495–505. <https://doi.org/10.53402/ajebm.v2i1.307>
- Karakaplan, M. U. (2009). The conditional effects of external debt on inflation. *Journal of Social and Economic Research*, 9(17), 203–217.
- Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest, and money*. Macmillan.
- Khatır, A. Q., Güvenek, B. & Mangır, F. (2020). The Relationship between Inflation and Inflation Uncertainty: Empirical Evidence from Turkey. *Journal of Academic Value Studies*, 6(4), 331–340. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.47782>
- Lucas, R. E., Jr. (1972). Expectations and the neutrality of money. *Journal of Economic Theory*, 4(2), 103–124. [https://doi.org/10.1016/0022-0531\(72\)90144-3](https://doi.org/10.1016/0022-0531(72)90144-3)
- Maharani, H. O., Yuliawan, D., & Sitorus, N. H. (2024). The effect of government expenditure and interest rates on inflation in Asia. *International Journal of Economics, Business and Innovation Research*, 4(01), 239–250. <https://doi.org/10.63922/ijebir.v4i01.1404>
- Mallik, G., & Chowdhury, A. (2001). Inflation and economic growth: Evidence from four South Asian countries. *Asia-Pacific Development Journal*, 8(1), 103–135.
- Mehmeti, I., & Deda, G. (2022). Econometric evaluation of public debt on inflation: Evidence from Kosovo and North Macedonia. *Journal of Liberty and International Affairs*, 8(3), 171–187. <https://doi.org/10.47305/JLIA2283171m>
- Minsky, H. P. (1986). *Stabilizing an unstable economy*. Yale University Press.
- Mises, L. (1981). *The theory of money and credit*. Liberty Fund.
- Mishkin, F. S. (2007). Inflation dynamics. *International Finance*, 10(3), 317–334. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2362.2007.00205.x>
- Mohd, S. H., Baharumshah, A. Z., & Fountas, S. (2013). Inflation, inflation uncertainty and output growth: Recent evidence from ASEAN-5 countries. *The Singapore Economic Review*, 58(04), 1350030. <https://doi.org/10.1142/S0217590813500306>
- Mundell, R. A. (1963). Capital mobility and stabilization policy under fixed and flexible exchange rates. *Canadian Journal of Economics and Political Science*, 29(4), 475–485. <https://doi.org/10.2307/139336>
- Munir, K., & Riaz, N. (2020). Dynamics of inflation and inflation uncertainty in Pakistan. *International Journal of Monetary Economics and Finance*, 13(2), 130–145.
- Naptania, I., Amelia, M., & Risandi, R. (2022). Analysis of the effect of inflation and exchange rate on exports in 5-year ASEAN countries (Years 2010–2020). *Journal Ekonomi Trisakti*, 2(1), 121–132.
- Nigusse, T., Tadesse, T., & Melaku, T. (2019). Supply and demand side determinants of inflation in Ethiopia: ARDL. *International Journal of Commerce and Finance*, 5(2), 117–143.

- Ocampo, J. A. (2009). Latin America and the global financial crisis. *Cambridge Journal of Economics*, 33(4), 703–724. <https://doi.org/10.1093/cje/bep030>
- Özmen, M., & Koçak, İ. (2012). Estimating the relationship among inflation, budget deficit and money supply with ARDL approach: The case of Turkey. *Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences of Çukurova University*, 16(1), 1–19.
- Özyılmaz, A. (2022). Relationship between inflation and economic growth in EU countries. *Journal of Economic Policy Researches*, 9(2), 315–333. <https://doi.org/10.26650/JEPR1113810>
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289–326.
- Prebisch, R. (1950). *The economic development of Latin America and its principal problems*. United Nations.
- Robinson, J. (1962). *Essays in the theory of economic growth*. Macmillan.
- Rogoff, K. (2004). Globalization and global disinflation. *Economic Review*, 89(4), 45–78.
- Shiyalinia, S. (2019). The impact of imports on inflation in Sri Lanka. *The Journal of Business Studies*, 3(1), 20–36.
- Smant, D., & Melger, J. (1997). Monetary and non-monetary analyses of inflation in a small open country. *Kredit und Kapital*, 30(1), 52–80. <https://doi.org/10.3790/ccm.30.1.52>
- Somova I. A., & Vaganova Y. N. (2023). Monetary and non-monetary factors that Influenced Inflation Dynamics in Russia in 2011–2021. *World of Economics and Management*, vol. 23, no. 4. pp. 27–43. <https://doi.org/10.25205/2542-0429-2023-23-4-27-43>
- Svensson, L. E. O. (2009). Inflation targeting. In B. M. Friedman & M. Woodford (Eds.), *Handbook of monetary economics* (Vol. 3, pp. 1237–1302). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53238-1.00007-6>
- Tuğcu, C. T., Uzun, A. M., & Özkök, İ. (2019). The impact of import on inflation: An ARDL analysis for the Turkish economy. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 19(2), 415–426. <https://doi.org/10.53322/Akdeniz.2019.415>
- Turna, Y., & Özcan, A. (2021). The relationship between foreign exchange rate, interest rate and inflation in Turkey: ARDL approach. *Journal of Ekonomi*, 3(1), 19–23.
- Woodford, M. (2003). *Interest and prices: Foundations of a theory of monetary policy*. Princeton University Press.
- Yenisu, E. (2019). Türkiye’de enflasyonun makroekonomik belirleyicileri: Toda-Yamamoto nedensellik analizi. *Research Journal of Politics, Economics and Management*, 7(1), 43–58.

Finlandiya'nın NATO'ya Katılım Sürecinde Türkiye'nin Rolü

Türkiye's Role in Finland's NATO Accession Process

Vildan Ünlü¹ , Erdem Özlük²

¹Master Student, Department of International Relations, Selçuk University, Konya, Türkiye,
vildanzehra1@gmail.com (Corresponding Author)

²Department of International Relations, Selçuk University, Konya, Türkiye,

Özet

Finlandiya'nın çok uzun süredir takip ettiği tarafsızlık politikasını terk ederek NATO'ya katılımı, Rusya'nın Ukrayna'nın bazı bölgelerini işgalinin ardından Avrupa güvenlik mimarisinde meydana gelen köklü değişimlerin bir sonucudur. Bu süreçte Türkiye, hem ittifakın önemli üyelerinden biri olarak hem de son yıllarda artan bölgesel etkinliğiyle belirleyici bir rol üstlenmiştir. Finlandiya'nın üyelik başvurusu, Türkiye tarafından başlangıçta bazı güvenlik kaygıları nedeniyle temkinli bir şekilde karşılanmış; özellikle terörle mücadele ve savunma iş birliği alanlarında beklentilerinin karşılanması talep edilmiştir. Türkiye, NATO ittifakının genişlemesinin yalnızca Rusya'ya karşı caydırıcılık açısından değil, aynı zamanda ittifak içi yük paylaşımı ve stratejik uyum bakımından da önem taşıdığını dile getirmiştir. Bu doğrultuda aynı anda NATO'ya üyelik başvurusu yapan İsveç'in de dahil olduğu üçlü mekanizma görüşmeleriyle, Finlandiya terör örgütlerine verilen destek konusunda daha somut taahhütlerde bulunmuş ve savunma sanayii alanında Türkiye'ye yönelik kısıtlamaların kaldırılması yönünde adımlar atmıştır. Nihayetinde Türkiye, Finlandiya'nın NATO üyeliğini onaylayarak bu süreçteki kilit aktör pozisyonunu pekiştirmiş ve aynı zamanda yeni güvenlik şartları altında ittifakın geleceğine şekil veren aktif bir dış politika izlemiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, NATO, Finlandiya, Finlandiyalaşma, Üçlü Muhtıra

Abstract

Finland's decision to abandon its policy of neutrality and join NATO is a direct consequence of the profound transformations in the European security architecture following Russia's invasion of Ukraine. In this process, Türkiye has assumed a decisive role, both as one of the key members of the Alliance and through its increasing regional influence in recent years. Finland's application for membership was initially met with caution by Türkiye due to certain security concerns; in particular, Ankara demanded that its expectations in the areas of counter-terrorism and defense cooperation be addressed. Türkiye emphasized that NATO enlargement is significant not only in terms of deterrence against Russia, but also in relation to burden-sharing and strategic cohesion within the Alliance. In this context, through the trilateral mechanism that included Sweden— which had simultaneously submitted its NATO membership application—Finland offered more concrete commitments regarding the support provided to terrorist organizations and took steps towards lifting the restrictions imposed on Türkiye in the field of defense industry. Ultimately, by approving Finland's NATO membership, Türkiye consolidated its position as a key actor in this process and pursued an active foreign policy that contributes to shaping the Alliance's future under the new security conditions.

Keywords: Türkiye, NATO, Finland, Finlandization, Trilateral Memorandum

This article is derived from the master's thesis titled "Türkiye's role in Finland's NATO membership process" prepared by Vildan Ünlü in 2024 at Selçuk University Institute of Social Sciences, Department of International Relations. / Bu makale, Vildan Ünlü tarafından 2024 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda hazırlanan "Finlandiya'nın NATO'ya üyelik sürecinde Türkiye'nin rolü" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

For Citation: Ünlü, V., Özlük, E. (2025). Finlandiya'nın NATO'ya Katılım Sürecinde Türkiye'nin Rolü. *Journal of Academic Value Studies*, 11(3), 139-150. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.86881>

1. Giriş

Finlandiya, tarihi boyunca dış politikasında dengeli ve tarafsız bir çizgi izlemeye özen göstermiştir. Rusya ile arasındaki 1,340 km (830 mil) sınır ve bu ülkeyle olan tarihsel bağları, Finlandiya'nın güvenlik politikalarında her zaman merkezi bir rol oynamış ve Finlandiya'nın dış politikası "Finlandiyalaşma" (Finlandization) olarak adlandırılan bir strateji etrafında şekillenmiştir. Özel bir dış politika stratejisi olarak Finlandiyalaşma, temel olarak şu esaslara dayanmaktadır; Finlandiya tarafsız bir devlet (neutral state) konumunda kalacak ve SSCB ile dostane ilişkiler yürütecek ve dış politikada SSCB'yi rahatsız edecek ya da ona karşı olacak herhangi bir eylem ya da girişimde bulunmayacaktır. Yine dış politikada söylem olarak da SSCB'yi doğrudan hedef alan bir konumda olmayacaktır. Finlandiya'nın ordusunun kapasitesi ve hatta hükümette yer alan partiler bile SSCB'nin onayına tabi olacak ve ülke Doğu Bloğu ülkeleriyle daha yakın ticari bağlar kuracaktır (Laqueur, 2016).

Finlandiya'nın tarafsızlık politikası, Soğuk Savaş boyunca sıkı bir şekilde Sovyetler Birliği ile olan ilişkiler üzerine inşa edilmiştir. 1948'de imzalanan Finlandiya ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması (The Agreement of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance of 1948) Finlandiya'nın dış politikasında belirleyici bir rol oynamıştır. Bu antlaşma, Finlandiya'nın SSCB ile askeri ve siyasi iş birliği yapmasını gerektirmiş ancak aynı zamanda Finlandiya'nın iç işlerine karışılmamasını garanti altına almıştır. Bu bağlamda Finlandiya'nın Soğuk Savaş dönemi tarafsızlık politikası ülkenin hem dış hem de iç politikasını derinden etkilemiştir. Sovyetler Birliği'yle iyi ilişkiler sürdürürken Batı ile ticaret ve kültürel ilişkileri koparmamış, tarafsız bir politika izlemiş ancak Birleşmiş Milletler (BM) ve diğer uluslararası örgütlerde de aktif bir rol oynamıştır (Isoaho vd., 2022). Barış ve güvenlik konularında yapıcı bir tutum sergileyen Finlandiya, özellikle BM Barış Gücü operasyonlarına katkıda bulunarak uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunmaya çalışmıştır. 1975 yılında Helsinki'de düzenlenen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) ve bu konferansın sonucunda imzalanan Helsinki Nihai Senedi, Finlandiya'nın tarafsızlık politikasının uluslararası alanda tanınmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur (Kanninen, 2022).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ve Avrupa Birliği'ne üyelikle birlikte bu tarafsızlık politikası kademeli olarak dönüşüm geçirmiştir. 2023 yılında NATO'ya üye olmadan önce Finlandiya, NATO tatbikatlarına katılmış, barış gücü operasyonlarında yer almış ve Nordik ülkelerle güvenlik iş birliği geliştirmiştir. Finlandiya, Batı Avrupa'nın ekonomik entegrasyon süreçlerine katılmış ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği'ne (EFTA) üye olmuştur. Bu denge politikası, Finlandiya'nın Batı ve Doğu blokları arasında kendine özgü bir konum edinmesini sağlamıştır (Cancellare, 2010). Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Doğu ve Batı arasındaki gerilimi büyük ölçüde azaltmış ve Avrupa'da yeni bir güvenlik mimarisinin kurulmasını sağlamıştır. Bu süreçte Finlandiya, Batı ile olan ilişkilerini daha da güçlendirme yoluna gitmiştir. Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik Finlandiya için önemli bir stratejik hedef haline gelmiştir (Çetinkaya, 2020). Yine aynı dönemde Finlandiya ulusal savunma politikalarını da güçlendirmiş, savunma bütçesini artırmış, modern askeri teçhizat ve silah sistemlerine yatırım yapmıştır. Zorunlu askerlik hizmeti devam ettirilmiş ve askeri eğitim programları geliştirilmiştir. Bu adımlar, Finlandiya'nın olası tehditlere karşı hazırlıklı olmasını ve bağımsız savunma kapasitesini artırmasını sağlamıştır (Koskimaa ve Raunio, 2024).

1995 yılında AB'ye üye olan Finlandiya, böylece Batı ile ekonomik ve siyasi entegrasyonunu derinleştirmiştir. Bu çerçevede AB üyeliği, Finlandiya'nın tarafsızlık politikasını yeniden tanımlamasına ve Batı'nın kolektif güvenlik ve savunma politikalarına daha yakın durmasına olanak tanımıştır. AB üyeliğine paralel olarak Finlandiya, NATO ile de iş birliğini artırmıştır. NATO'nun "Barış İçin Ortaklık" (PfP; Partnership for Peace) programına 1994 yılında katılan Finlandiya, bu çerçevede NATO ile çeşitli askeri ve sivil iş birliği faaliyetlerine dahil olmuş ama Finlandiya'nın NATO ile olan bu iş birliği, üyelikten ziyade ortaklık düzeyinde kalmıştır (Demir, 2015). Finlandiya, NATO'nun tam üyesi olmaktan kaçınarak, tarafsızlık politikasını sürdürmeye ve kendi güvenlik stratejisini bağımsız olarak belirlemeye devam etmiştir.

2014 yılında öncelikle Kırım'ı ilhak eden Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'nın doğu bölgelerini işgal etmeye başlaması genelde Avrupa güvenlik mimarisi özelde de Finlandiya'nın güvenlik politikalarında önemli değişimlere neden olmuştur. Bu çalışma Finlandiya'nın tarafsızlık politikasını terk ederek NATO'ya üye olmasına giden süreci ve bu süreçte Türkiye'nin oynadığı rolü analiz etmektedir. Finlandiya'nın üyelik başvurusu, Türkiye tarafından başlangıçta bazı güvenlik kaygıları nedeniyle temkinli bir şekilde karşılanmış; özellikle terörle mücadele ve savunma iş birliği alanlarında beklentilerinin karşılanması talep edilmiştir. NATO'nun genişlemesinin yalnızca Rusya'ya karşı caydırıcılık açısından değil, aynı zamanda ittifak içi stratejik uyum bakımından da önemli olduğunu savunan Türkiye, Finlandiya'nın NATO üyeliğini onaylayarak yeni güvenlik şartları altında ittifakın geleceğine şekil veren aktif bir dış politika izlemiştir.

2. Finlandiya'nın NATO'ya Üyeliğine Giden Süreci ve Türkiye

1949 yılında 12 üyenin katılımıyla kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kurucuları arasında İskandinav

lkeleri Norveç, Danimarka ve İzlanda yer almış ancak hem Finlandiya hem de İsveç İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra şekillenen konjonktürün etkisiyle tarafsız bir dış politika çizgisi izlemeyi tercih etmiştir. Hatta dönemin İsveç Dışışleri Bakanı sten Undén, "İsveç geleneksel tarafsızlık politikasından asla sapmayacaktır. İsveç'in mevcut durumunda her iki tarafı da resmi olarak desteklemesi kendi çıkarına olacaktır, böylece birinden veya diğerinden yana taraf olmaya zorlanmayız ve bugüne kadar izlediğimiz geleneksel tarafsızlık politikasının ihlaline maruz kalmayız" diyerek ülkenin pozisyonunu net şekilde dile getirmiştir. İsveç gibi Finlandiya da 1948 Antlaşmasıyla NATO'ya katılımı konusunu gündeme bile almamış ve hatta dış politikada tarafsızlık Finlandiya için varoluşsal bir mesele halini almıştır (Küçük, 2024).

Soğuk Savaş boyunca Finlandiya hem Sovyetler Birliğı hem de NATO ile ilişkilerinde oldukça ihtiyatlı bir politika izlemiş ancak, Sovyetler Birliğı'nin dağılmasıyla NATO ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu dönemde Soğuk Savaş sona etmiş olsa da NATO, açık kapı politikası çerçevesinde genişlemeye devam ederek hem yeni üyelere kapı açmış hem de ye olmayan ülkelerle bir dizi ilişki geliştirmiştir. Finlandiya, NATO'nun bu tür ilişkiler kurduğı ülkelerden biriydi. Örgüt, Avrupa'nın güvenliğini artırmak için Finlandiya ile iş birliğı geliştirerek ortak tatbikatlar düzenlemiştir. Finlandiya'nın NATO ile ilişkileri, 1994'te Barış İçin Ortaklık programına ve 1997'de Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne katılımıyla güçlenmiştir. Üyelikten nce Finlandiya, NATO'nun aktif bir ortağıydı ve Balkanlar, Afganistan ve Irak'ta NATO liderliğındeki operasyonlara ve misyonlara katılmıştır. Ancak bu yoğun temaslara ve 1990'lardan beri NATO üyeleriyle diyalog ve iş birliğı içinde olmasına rağmen, Finlandiya yelik talebinde bulunmamıştır. İş birliğınin bir parçası olarak, 2014'te imzalanan bir anlaşma, NATO'nun Finlandiya topraklarında ortak tatbikatlar yapmasına ve NATO yelerinden yardım almasına izin vermiştir. Yine Finlandiya ve İsveç, 2015'te Norveç'te düzenlenen "NATO Arctic Challenge" tatbikatına katılmıştır. Bu dönemde Rusya, Finlandiya'nın NATO ile iş birliğınin kendi güvenliğini tehdit ettiğini açıkça belirtmiştir (The Christian Science Monitor, 2023).

Soğuk Savaş sonra erdikten sonra NATO ile ilişkilerini geliştiren Finlandiya ve İsveç yelik konusuna mesafeli yaklaşmaya devam etmişlerdir. Ancak 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'a yönelik saldırısı her iki ülkenin de NATO'ya üyelik konusundaki yaklaşımlarını gözden geçirmesine yol açmıştır (Moloeznik, Willoughby ve Kamps, 2025). Ancak 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakına rağmen Finlandiya NATO'ya yeliğın Rusya'yı provoke edeceğıne dair endişeler nedeniyle üyelik için adım atmamıştır. Hatta 2018 yılında NATO'ya üyelik meselesine dair bir soruya Başbakan Niinistö, "Ruslar Finlandiya sınırına bakınca Finleri görüyor ama NATO'ya ye olursak düşmanları görecektir" diye yanıt vermiştir. Finlandiya için NATO yeliğı oynanmaktan ziyade elde bulundurulduğunda daha değıerli bir karttır (Forsberg ve Christiansson, 2025). Ancak Rusya'nın Ukrayna'nın bazı bölgelerini işgalinin ardından Avrupa'ya yönelik tehdit duygusunun artması, NATO yeliğini Rusya'nın oluşturduğı tehdidi ortadan kaldırmının tek yolu olarak gören İsveç ve Finlandiya'nın endişelerini artırmıştır (Ovalı, 2024). NATO yelerinin büyük çoğunluğı Finlandiya ve İsveç tarafından sunulan üyelik başvurularını memnuniyetle karşılasa da Türkiye ve Macaristan ilk başta iki ülkenin de yeliğıne mesafeli olduğunu açıkça dile getirmiştir. Türkiye, Finlandiya'nın üyeliğini belirli talepleri hızlıca karşılanırsa desteklediğini aıkılasa da Helsinki ve Stockholm'n birlikte hareket etmesi ve Türk yetkililerin açıklamalarının ardından "veto krizi" ortaya ıkmiştir (Euronews, 2022).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 13 Mayıs 2022'de İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik başvurularını desteklemeyeceklerini aıkılayarak, aralarında PKK'nın da bulunduğı Türkiye'nin terör rgt olarak kabul ettiğı gruplara yönelik iki ülkenin uygulamaları nedeniyle Türkiye'nin böyle bir başvuruyu desteklemesinin "imknsız" olduğunu dile getirmiştir (Reuters, 2022). Cumhurbaşkanı Erdoğan, birkaç gün sonra yaptığı bir konuşmada, "terör örgütlerine yönelik her iki ülkenin de net ve kesin bir tavrı yok" diyerek Türkiye'nin rahatsızlığını açıkça belirtmiştir (Euronews, 2022). Türkiye'nin talepleri kamuoyunda da tartışılmış ve özellikle İsveç'e karşı olumsuz bir tutum oluşmuştur. NATO yeliğı Türk basınında i siyasette de tartışılırken, hkmet ve muhalefet özellikle İsveç'i eleştirmeye başlamış, Türk kamuoyunda Türkiye'nin talepleri (teröre destek ve finansmanın durdurulması, teröristlerin iadesi, Türkiye'ye yönelik ambargo ve yaptırımların kaldırılması) karşılanmadığı takdirde Finlandiya ve İsveç'in ye olamayacağı beklentisi oluşmuştur (Yenişafak, 2023).

Türkiye, Finlandiya'dan altı FETÖ ve altı PKK yesi olmak üzere terörle iltisaklı kişileri Türkiye'ye iade etmesini istemiştir (Wintour, 2023). Bu kişilerin büyük çoğunluğunun son yıllarda Finlandiya'ya sığınma başvurusunda bulunduğı belirtilmiştir. Türkiye'nin bir diğr talebi de Finlandiya ve İsveç hkmetlerinin uyguladığı silah ambargosunun kaldırılmasıdır. Dönemin Dışışleri Bakanı Mevlüt avuşoğılu, Ankara'nın Finlandiya ile bu konuda ilerleme kaydettiğini ancak İsveç'in yaklaşımında bir değışim olmadığını ve Türkiye'nin ancak güvenlik garantileri aldıktan sonra harekete geceğini ifade etmiştir (Independent, 2023).

Finlandiya Cumhurbaşkanı Niinistö, 21 Mayıs 2022'de Cumhurbaşkanı Erdoğan ile yaptığı telefon görüşmesinin ardından Finlandiya'nın NATO yeliğı hakkında Türkiye ile görüşmeye hazır olduğunu, Finlandiya'nın terörizmin her

türlü biçimini kınadığını ve bu çerçevede yakın diyalogun devam edeceğini açıklamıştır (Reuters, 2022). Türkiye ile sürekli temas halinde olan Finlandiya ve İsveç, katılım konusunu görüşmek üzere Ankara'ya bir heyet göndermiş ve üç ülkenin temsilcileri ilk toplantısını 25 Mayıs 2022'de Ankara'da gerçekleştirmiştir.

Müzakereler devam ederken İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya katılımı konusunda AK Parti sözcüsü, "önemli olan Türkiye'yi ikna etmek değil, yeni üye olmak isteyen bu ülkeleri terör örgütlerine destek vermeyi bırakmaya ikna etmektir" diyerek hükümetin pozisyonunu dile getirmiştir. MHP ise Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya katılımını "zamansız, yersiz, gereksiz" gördüğünü açıklamıştır. İsveç, Stockholm'de Türkiye'ye karşı çoğunluğu PKK destekçileri tarafından yapılan protesto ve açıklamaları engellemediği için veto prosedürünün uzamasına neden olmuştur (Euronews, 2022).

Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya katılım süreci çerçevesinde Madrid zirvesinde bir araya gelen Cumhurbaşkanı Erdoğan, Finlandiya Cumhurbaşkanı Niinistö, İsveç Başbakanı Magdalena Andersson ve NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, dördü bir toplantı gerçekleştirmiş ve görüşme sonunda Türkiye, Finlandiya ve İsveç arasında üçlü bir muhtıra imzalanmıştır (Anadolu Ajansı, 2022). Bu muhtıraya göre;

- i) Finlandiya ve İsveç terörle mücadele edecek ve bu konuda iç mevzuatlarını güçlendirmek için gerekli tüm önlemleri alacaktır.
- ii) Finlandiya ve İsveç, Türkiye'nin terör şüphelilerinin iadesi veya teslimi taleplerini, Türkiye tarafından sağlanan delilleri dikkate alarak, Avrupa İade Sözleşmesi uyarınca derhal ve eksiksiz bir şekilde işleme koyacak ve iade ve güvenlik konusunda iş birliğini artırmak için Türkiye ile gerekli ikili sözleşme düzenlemelerini yapacaktır.
- iii) Finlandiya ve İsveç, soruşturmalar başlatacak ve terör örgütü PKK ve tüm yan kuruluşları, bağlı kuruluşları ve cephe örgütlerinin para toplama ve eleman toplama faaliyetlerini yasaklayacaktır.
- iv) Finlandiya ve İsveç, silah ihracatına ilişkin mevzuatlarının müttefiklere yeni taahhütlerde bulunmalarını sağlayacak ve NATO üyelikleri ile uyumlu olmasını sağlayacaktır.
- v). Finlandiya ve İsveç, Türkiye'nin ve diğer AB dışı müttefiklerin, Türkiye'nin askeri projelere katılımı da dahil olmak üzere, mevcut ve gelecekteki AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası girişimlerine mümkün olan en geniş şekilde dahil olmasını destekleyecektir.

Bahse konu adımların gerçekleştirilmesi için, bu "Üçlü Muhtıra" ile Türk, Fin ve İsveçli yetkililerinin katılımıyla bir Daimî Ortak Mekanizma tesis edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2022). Finlandiya Cumhurbaşkanı Niinistö, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın daveti üzerine 17 Mart 2023'te Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ziyaretin ardından yapılan ortak basın toplantısında Cumhurbaşkanı Erdoğan "Türkiye, NATO'nun açık kapı politikasının güçlü savunucularından biri olduğunu ve Finlandiya'nın Türkiye'nin güvenlik endişelerini gidermek için "somut ve gerçekçi adımlar" attığını dile getirmiştir (The Guardian, 2023). Bu nedenle Cumhurbaşkanı Erdoğan, Finlandiya'nın askeri ittifaka katılımına ilişkin vetoyu kaldırdığını kamuoyuna duyurarak, "güvenlik endişelerimizi gidermek bizim için önemli olduğundan, Finlandiya'nın NATO katılım protokolünü parlamentomuzda onaylama sürecini başlatmaya karar verdik" demiştir. "Finlandiya ve İsveç NATO'ya katılmak için ortak başvuruda bulunmuş olmalarına rağmen Türkiye neden İsveç'e karşı vetoyu sürdürdü?" veya "Finlandiya üye olmak için hangi adımları attı?" sorusuna, Finlandiya Cumhurbaşkanı Niinistö, "Finlandiya geçen yaz Madrid'de kararlaştırılan her şeyi yerine getirdi" diyerek üzerine düşeni yerine getirdiğini vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, ortak basın toplantısında, "bize teröristleri teslim etmediler" diyerek İsveç'e karşı vetonun yürürlükte kalacağını duyurmuştur (TRT Haber, 2023).

Ziyaretin ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi, Finlandiya'nın NATO üyeliğini onaylamış ve Cumhurbaşkanı Erdoğan da kararı resmen imzalamıştır. Türkiye böylece Finlandiya'nın NATO üyeliğine karşı vetosunu kaldırarak 31 Mart 2023'te Brüksel'de imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'na Finlandiya Cumhuriyeti'nin katılımına ilişkin protokolü onaylamıştır (Resmî Gazete, Sayı: 32150, 1 Nisan 2023). Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 4 Nisan 2023'te Finlandiya'nın katılım onay belgesini Brüksel'de ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken'e teslim etmiştir (ABD Dışişleri Bakanlığı, 2023). Finlandiya, NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması'nın imzalanmasından tam 74 yıl sonra, 4 Nisan 2023'te resmen ittifakın üyesi olmuştur (BBC 2023).

3. Türkiye'nin Üyeliği Desteklemesi ve Çekinceleri

Rusya'nın Ukrayna'nın bazı bölgelerini işgal etmesinin ardından Avrupa'ya yönelik tehdidin artması, yıllardır askeri bir ittifakın parçası olmayan ve dış politikalarında geleneksel ilkelerden sapmayan İsveç ve Finlandiya'nın güvenlik kaygılarını ciddi ölçüde artırmıştır. Her iki ülke de NATO üyeliğini Rusya'dan gelen tehdidi ortadan kaldırmanın tek yolu olarak görmüş ve 18 Mayıs 2022'de resmen üyelik başvurusunda bulunmuştur (Wolff, 2025). İki ülkenin de terörle

mücadelede Türkiye'nin taleplerini görmezden gelmesi nedeniyle resmi başvurulardan kısa bir süre önce Cumhurbaşkanı Erdoğan, her iki ülkenin de NATO üyeliğine olumlu bakmadığını ifade etmiştir (Ovalı, 2024).

Türkiye'ye göre bu ülkeler, özellikle İsveç Türkiye'nin terörle mücadele sürecini desteklemek yerine PKK'nın siyasi uzantısı olarak görülen YPG'yi destekleme ve hatta koruma politikası izlemektedir (Torlak, 2022). Bu nedenle Türkiye, ilk Konsey toplantısında İsveç ve Finlandiya'nın ittifaka katılım başvurularının hızla işleme alınması kararını veto etmiştir. Ankara, vetosunu her iki ülkenin de YPG'yi siyasi ve askeri olarak desteklemeye devam ettiğini, Türkiye'nin terörizmle bağlantıları nedeniyle iade talep ettiği kişileri iade etmediğini ve 2019'daki Barış Pınarı Harekatı'nın ardından Türkiye'ye silah ambargosu uyguladığını söyleyerek gerekçelendirmiştir (BBC News, 2022).

Bazı kaynaklar, bu nedenlerin sadece pazarlık sürecinin görünen kısmı olduğunu ve Türkiye'nin F35 programına yeniden katılma, ABD'nin F16 satma taahhüdü ve S-400 yaptırımlarının iptali gibi talepleri de olduğunu dile getirmiştir (Diken, 2022). İsveç, Finlandiya ve Türkiye arasında 28 Haziran 2022'de imzalanan üçlü muhtıradan PYD/YPG ve FETÖ "örgütler" olarak tanımlanmış (terör örgütleri olarak değil) İsveç ve Finlandiya'nın bu örgütleri veya zaten terör örgütü olarak kabul edilen PKK'yı desteklemeyeceklerini ve terörle mücadelede iş birliği yapacaklarını duyurmaları, Türkiye tarafından "diplomatik bir zafer" olarak nitelendirilmiştir. Nitekim muhtıradan birkaç gün sonra ABD Başkanı Biden'ın Türkiye'ye F16 satışını desteklediğini açıklamasıyla "zafer" daha da güçlenmiştir (Ovalı, 2024).

Üçlü muhtıranın ardından gelen dönemde zorlu müzakere süreçleri devam etmiş ve Finlandiya, Türkiye'nin veto engelini aşan ilk ülke olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Finlandiya'nın NATO üyeliğini oylamaya katılan 276 milletvekilinin tamamının evet oylarıyla kabul etmiş ve Finlandiya, 4 Nisan 2023'te resmen NATO'nun 31. üyesi olmuştur. İsveç ile yeni bir İsveç terörle mücadele yasası ve terör suçlularının Türkiye'ye iadesi konusunda müzakereler yapılsa da Türkiye ile ABD arasında F16 konusunda yürütülen esaslı müzakereler, Türkiye'nin vetoyu kaldırmasındaki en önemli etkenlerden birisi olmuştur. Bunun sonucunda İsveç'in NATO üyeliği, 23 Ocak 2024'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 187 oyla onaylanmıştır (Ovalı, 2024).

Meclis'teki görüşmelere katılan milletvekilleri, özellikle Finlandiya'nın Türkiye'ye yönelik olumlu yaklaşımını memnuniyetle karşılayarak bu ülkenin NATO'ya üyelik sürecinin hızlandırılmasına yönelik desteklerini dile getirmiştir. Milletvekilleri, Finlandiya'nın talepleri karşılama konusunda İsveç'e kıyasla daha hızlı ve esnek davrandığını vurgulayarak bu durumu Türkiye'nin olumlu tutumunun temel nedeni olarak açıklamış ve AK Parti milletvekilleri, meclis oturumlarında Finlandiya'nın NATO üyeliğini destekleyici açıklamalar yapmışlardır. Özellikle Finlandiya'nın terörle mücadele konusundaki somut adımları ve Türkiye'ye yönelik silah ambargosunu kaldırması, AK Parti milletvekillerinin Finlandiya'ya yönelik olumlu tavrını pekiştirmiştir. Görüşmelere katılan MHP ve CHP milletvekilleri de Finlandiya'nın NATO üyeliğine genel olarak destek vermişlerdir.

Finlandiya'nın Türkiye'nin taleplerine karşı daha esnek ve çözüm odaklı yaklaşımı, bu partilerin de destekleyici açıklamalar yapmasına neden olmuştur fakat her iki parti de İsveç konusunda çekincelerini dile getirmiştir. MHP milletvekilleri, Finlandiya'nın Türkiye'nin güvenlik taleplerini karşılama konusundaki yapıcı tutumunu memnuniyetle karşılarken İsveç'in terörle mücadelede daha yeterli adımlar atmadığını savunarak İsveç'in üyelik sürecinin askıya alınması gerektiğini belirtmiştir. CHP milletvekilleri de Finlandiya'nın Türkiye ile olan diplomatik iş birliğinin önemine dikkat çekerek bu ülkenin NATO üyeliğine destek vermişlerdir. CHP milletvekilleri İsveç'in insan hakları ve yargı bağımsızlığı konularındaki hassasiyetlerine de dikkat çekerek NATO üyeliği sürecinde İsveç'in taleplerini değerlendirme konusunda daha dengeli bir tutum sergilemişlerdir (Semin 2023).

İsveç'te bazı PKK sempatizanlarının organize ettiği gösteriler, Türkiye'nin bu ülkeye yönelik tepkilerini artırmış ve bu nedenle Türkiye, NATO'nun bir güvenlik ittifakı olduğunu ve terörle mücadelede katı bir duruş sergilemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda Türkiye, Finlandiya ve özellikle İsveç'ten, terör bağlantılı olduğu iddia edilen kişilerin iadesini talep etmiştir. Türkiye, bu ülkelerde PKK ve FETÖ bağlantılı kişilerin sığındığını öne sürmüş ve bu kişilerin Türkiye'ye iade edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin bu konudaki talepleri, özellikle İsveç ile müzakerelerin odak noktasını oluşturmuştur (İldem ve Ceylan, 2023). Hatta Madrid'deki Üçlü Muhtıra ile tesis edilen Daimi Ortak Mekanizma'nın 26 Ağustos 2022 ve 25 Kasım 2022'de yapılan toplantılarında önemli ilerlemeler kaydedilmesine karşın İsveç'te düzenlenen Türkiye karşıtı eylemler, sürecin duraksamasına neden olmuştur (Köse, 2023).

Türkiye, Finlandiya ve İsveç'in, 2019 yılında Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine yönelik operasyonlarının ardından uyguladığı ambargoların kaldırılmasını da talep etmiştir. NATO müttefiklerinin birbirlerine yönelik ambargo uygulamasının NATO'nun dayanışma ruhuna aykırı olduğunu savunan Türkiye, özellikle henüz bu ülkeler NATO'ya başvurmadan önce bile İsveç'ten bu konuda adımlar atmasını istemiştir (Çetinkaya, 2020). Finlandiya, Türkiye'ye yönelik silah ambargosunu kaldırmada daha hızlı adım atmış fakat İsveç, silah ambargosunun kaldırılması konusunda

daha yavaş ilerlemiştir. Türkiye, bu ambargonun kaldırılmasının terörle mücadele kapasitesini artıracığını ve müttefikler arasında daha güçlü bir güvenlik iş birliği tesis edileceğini belirtmiştir.

İsveç'in PKK'ya karşı yeterli önlemleri almadığını ve terörle mücadelede Türkiye'nin beklentilerini karşılamadığını savunan Türkiye, taleplerinin tam olarak karşılanmadığını düşündüğü noktalarda üyelik sürecini geciktirmiştir. Türkiye gibi Macaristan da Finlandiya ve İsveç'in NATO üyelik süreçlerini bekletme kararı almış fakat Macaristan'ın çekinceleri, Türkiye'ninki kadar ayrıntılı ve güvenlik odaklı olmaktan ziyade iç siyasi dinamikler ve diplomatik nedenlerle ilişkilendirilmiştir (Congressional Research Service, 2023). Bu bağlamda Macaristan da AB ve Batı dünyasıyla zaman zaman yaşadığı siyasi gerilimler nedeniyle NATO'nun genişlemesi sürecine dair çekincelerini dile getirmiştir.

4. Türkiye'nin NATO Genişleme Sürecinde Finlandiya ve İsveç ile İlişkileri

Türkiye, NATO'nun genişleme sürecinde, özellikle Finlandiya ve İsveç'in üyelik başvurularını değerlendirirken iki ülkeye yönelik farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Türkiye, NATO'ya üye olacak ülkelerin, ittifakın güvenlik anlayışına tam olarak uyum göstermeleri gerektiğini vurgulamıştır. Bu çerçevede Finlandiya'dan terörle mücadele konusunda daha fazla iş birliği yapmasını talep etmiştir. Türkiye'nin Finlandiya'ya yönelik güvenlik kaygılarının temelinde PKK ve bağlantılı grupların Avrupa'daki faaliyetlerine karşı yeterli tedbirlerin alınmaması yatmıştır. Finlandiya'nın bu konuda Türkiye'nin taleplerine olumlu yanıtlar vermesi ve terörle mücadele politikalarını güçlendirmeye yönelik adımlar atması, Türkiye'nin bu ülkeye olan yaklaşımını yumuşatmıştır (Kanninen, 2022).

Türkiye, 2019 yılında Suriye'nin kuzeyine yönelik operasyonlarından sonra Avrupa'nın bazı ülkeleri tarafından kendisine uygulanan silah ambargolarından rahatsızlığını her platformda dile getirmiştir. Bu ambargolar, Türkiye'nin savunma kapasitesini olumsuz etkileyen bir unsur olarak değerlendirilmiş ve Finlandiya'ya yönelik çekinceler arasında yer almış fakat Finlandiya müzakere sürecinde, Türkiye'nin bu talebine olumlu yanıt vererek ambargoyu kaldırmıştır. Silah ambargosunun kaldırılması, Türkiye'nin güvenlik kaygılarının hafiflemesine katkı sağlamıştır. Finlandiya'nın bu adımı, Türkiye ile olan savunma ilişkilerini güçlendirmiş ve NATO'nun bir güvenlik ittifakı olarak müttefik ülkeler arasında dayanışmayı artıracığı mesajını vermiştir. Ayrıca Türkiye, Finlandiya'dan PKK ve FETÖ bağlantılı kişilerin iadesini de talep etmiş ve bu süreç de İsveç'e kıyasla daha az sorunlu geçmiştir. Terör örgütü mensuplarının Türkiye'ye iade taleplerinin yerine getirilmesi ya da bu konuda Finlandiya'nın müzakere edilebilir bir tutum sergilemesi, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını bir nebze olsun hafifletmiştir (Koskimaa ve Raunio, 2024). Bu adımlar, Finlandiya'nın Türkiye ile daha yakın iş birliği kurma ve NATO üyelik sürecinde karşılaştığı engelleri aşma isteğini göstermiştir.

Finlandiya, Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirmek ve NATO üyeliği sürecinde yaşanan sıkıntıları aşmak için terörle mücadele yasalarında değişiklikler yapmıştır. Finlandiya, PKK ve diğer terör örgütlerine yönelik daha sert tedbirler almaya yönelik politikalarını geliştirmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin Finlandiya'yı NATO üyeliği konusunda desteklemesine yol açmıştır (Karademir, 2023). Özellikle PKK'nın faaliyetlerinin kısıtlanması ve bu örgütle bağlantılı gruplara yönelik yasal önlemler alınması, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını hafifletmiştir. Türkiye, Finlandiya'nın bu süreçte sergilediği yapıcı tutumu memnuniyetle karşılamış ve bu ülkenin NATO üyeliğine İsveç'in başvurusundan önce onay vermiştir (Küçük, 2024).

Finlandiya, Türkiye'nin güvenlik endişelerine cevap vermek adına terörle bağlantılı grupların Finlandiya'da rahatça hareket etmelerini zorlaştıracak politikalar geliştirmiştir. Bu bağlamda Finlandiya, demokratik hak ve özgürlükleri koruma ilkesi çerçevesinde PKK gibi örgütlere yönelik mücadele ederken ifade özgürlüğüne ve demokratik toplanma hakkına müdahale etmemeye çalışmış fakat Türkiye'nin terör örgütleriyle bağlantılı gördüğü gruplara karşı yasal çerçevede daha sert önlemler almıştır. Türkiye, Finlandiya'nın 2019'da Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine yönelik operasyonlarından sonra uygulamaya koyduğu silah ambargosunu kaldırarak NATO müttefiki olarak güvenlik iş birliğini güçlendirme niyetini göstermiştir (Braichevska vd., 2024). Bu adım, Finlandiya'nın Türkiye ile daha güçlü bir güvenlik ilişkisi kurma kararlılığını yansıtmıştır. Bu çerçevede silah ambargosunun kaldırılması, Türkiye'nin Finlandiya'nın NATO üyeliğini hızla onaylamasında önemli bir rol oynamıştır.

İsveç'in NATO üyelik süreci, Türkiye'nin taleplerine bağlı olarak daha karmaşık ve zorlu bir seyir izlemiştir. Türkiye, İsveç'e yönelik taleplerini oldukça spesifik ve kapsamlı bir çerçevede dile getirerek bu ülkenin terörle mücadele konusunda daha sert tedbirler almasını istemiştir. Özellikle PKK ve FETÖ gibi örgütlerin faaliyetlerine karşı daha etkin önlemler alınmasını talep eden Türkiye, İsveç'in bu konuda yeterli adımları atmadığını düşünmüştür. Türkiye, İsveç'in PKK'nın faaliyetlerine izin verdiği ve hatta PKK'nın örgüte finansal destek sağlamak ve yeni üye kazandırmak açısından yürüttüğü eylemlere destek verdiğini ileri sürmüştür (Levin, 2023). Bunun yanı sıra İsveç'te yaşayan ve Türkiye'nin terörle mücadele kapsamında suçladığı kişilerin iadesi meselesi, iki ülke arasında gerilimi artıran başlıca faktörlerden biri olmuştur. Tüm bu unsurlar, İsveç'in NATO üyelik sürecinin, Finlandiya'ninkine kıyasla daha yavaş ilerlemesine neden olmuştur (Martin, 2024).

Türkiye'nin İsveç'e yönelik en büyük çekincesi, PKK'ya verilen siyasi ve toplumsal desteğin engellenmemesidir. Türkiye, İsveç'te PKK yanlısı grupların serbestçe örgütlendiğini ve İsveç hükümetinin bu gruplara karşı yeterli adımlar atmadığını ileri sürmüştür. Özellikle İsveç'teki bazı siyasi partilerin ve milletvekillerinin PKK yanlısı söylemler geliştirmesi, Türkiye için büyük bir endişe kaynağı olmuştur. PKK'ya bağlı ya da sempatizan grupların İsveç'te düzenlediği protestolar ve gösteriler, Türkiye'nin bu ülkeye olan güvenini sarsan olaylar arasında yer almıştır (Nisch, 2023). Türkiye, NATO'nun bir güvenlik ittifakı olduğunu ve İsveç'in NATO'ya katılabilmesi için PKK ile ilgili daha sert yasalar çıkararak, bu tür faaliyetleri engellemesi gerektiğini belirtmiştir. Türkiye, İsveç'ten ayrıca FETÖ ile mücadelede de daha kararlı adımlar atmasını istemiştir. FETÖ'nün 2016 yılında Türkiye'de düzenlediği darbe girişimi sonrasında, bu örgülle bağlantılı birçok kişi İsveç'e sığınmıştır. Türkiye, bu kişilerin İsveç'te serbestçe yaşamasının ve faaliyet göstermesinin NATO'nun ilkeleriyle bağdaşmadığını ileri sürmüştür. İsveç hükümeti ise bu konuda Türkiye'nin iade taleplerine doğrudan karşılık vermekte zorlanmıştır. İsveç, yargı bağımsızlığını gerekçe göstererek, bu talepleri hemen yerine getiremeyeceğini belirtmiştir (İldem, 2022). İsveç hükümetinin Türkiye'nin iade taleplerine karşılık vermekte tereddüt etmesi Türkiye'nin İsveç'e olan güvenini olumsuz etkilemiştir (Özkaya vd., 2024. Nokkala, 2022).

AK Parti milletvekilleri, İsveç'in Türkiye'nin taleplerini yeterince karşılamadığını savunarak bu ülkenin NATO üyeliğinin hemen onaylanmasının mümkün olmadığını dile getirmiştir. Hükümet temsilcileri mecliste yaptıkları konuşmalarda İsveç'in PKK ve FETÖ ile mücadelede somut adımlar atmadığını belirtmiştir. Finlandiya'nın üyeliğine ilişkin uygun bulma yasası ile ilgili yapılan oylamalarda İsveç'in NATO üyeliğinin daha fazla müzakere edilmesi gerektiği yönünde görüşler ortaya konmuştur. Milletvekilleri, İsveç'in PKK ve FETÖ ile mücadelede daha fazla adım atması gerektiğini savunarak bu ülkenin NATO üyeliğinin hemen onaylanmaması gerektiğini belirtmiştir (Semin, 2023).

5. Türkiye'nin Finlandiya ve İsveç'in NATO Üyelik Sürecindeki Rolü: Batı Medyası Perspektifi

Türkiye'nin Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya üyelik süreçlerindeki tavrı, Batı medyasında geniş yankı uyandırmış ve birçok farklı yorum ve eleştiriyi beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin iki ülkenin NATO üyeliğini başlangıçta onaylamama ve süreç boyunca taleplerini dile getirme şekli, özellikle İsveç ile olan gerilim Batı dünyasında dikkat çekici bir tartışma konusu haline gelmiştir. Türkiye'nin bu tutumu, NATO'nun genişleme politikalarına engel koyan bir strateji olarak değerlendirilmiştir (Seyaz, 2024). Bu çerçevede Batı medyası, Türkiye'nin terörle mücadele konusundaki ısrarını ve PKK ile bağlantılı örgütlere karşı tutumunu anlamakta güçlük çekerken bazı yorumcular Türkiye'nin politikalarının Rusya ile olan ilişkileri çerçevesinde şekillendiği yönünde eleştiriler getirmiştir.

Türkiye'nin Finlandiya ve İsveç'in NATO üyelik süreçlerine yönelik çekinceleri, NATO'nun genişlemesini geciktiren bir unsur olarak eleştirilmiştir (Tucer, 2022). Özellikle Rusya'nın Ukrayna'nın bazı bölgelerini işgalinden sonra Avrupa'nın güvenlik kaygıları arttığı için İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya katılımı Batı dünyası tarafından stratejik bir hamle olarak değerlendirilmiştir. Bu konu bağlamında Koskimaa ve Raunio (2024) çalışmasında Finlandiya'nın Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısının ardından NATO üyeliği başvurusuna yönelik karar alma sürecini ve bu sürecin demokratik yapılar üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemiş ve Finlandiya'nın bu önemli kararı verirken uyguladığı politik süreçleri analiz etmişlerdir. Bu noktada Türkiye'nin talepleri ve süreci yavaşlatan tutumu, NATO içinde bir çatlak yarattığı şeklinde yorumlanmıştır.

Önde gelen Batılı medya kuruluşları, Türkiye'nin NATO'nun genişleme sürecini güvenlik talepleri nedeniyle geciktirdiğini vurgulayarak bu durumun Rusya'ya fayda sağlayan bir gelişme olduğu iddiasında bulunmuştur. Batı'da bazı çevreler, Türkiye'nin taleplerinin gereksiz yere NATO'nun birlik ve dayanışmasını sekteye uğrattığını savunarak Türkiye'nin bu tutumunu "stratejik bir engel" olarak tanımlamıştır. Yine aynı şekilde Türkiye'nin özellikle PKK ve FETÖ ile mücadele konusunda İsveç'ten daha sert tedbirler talep etmesi, bazı çevrelerde olumsuz tepkilere yol açmıştır (Turgut ve Çakır, 2023). Türkiye'nin NATO üyelik sürecini terörle mücadele talepleriyle ilişkilendirmesi, Batı medyasında demokratik ilkeler ve insan hakları bağlamında eleştirilmiştir. İsveç'in PKK ve diğer Kürt gruplarına yönelik tutumunun insan hakları ve ifade özgürlüğü çerçevesinde ele alındığı Batı medyası, Türkiye'nin taleplerini aşırı katı ve siyasi baskı olarak değerlendirmiştir. Bazı Batılı analistler, Türkiye'nin bu taleplerini demokratik değerlerle bağdaştırmakta güçlük çekmiş ve terörle mücadele bahanesiyle ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı talepler olarak yorumlamıştır.

Batı dünyasındaki bazı yorumcular, Türkiye'nin ABD ile yapacağı bir anlaşmanın parçası olarak iki ülkenin NATO'ya başvurusunun onayını kullanmaya çalıştığını ileri sürmüştür (Almeida, 2025). Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler, özellikle IŞİD'e karşı mücadelede Türkiye'ye göre PKK'nın uzantısı olan Suriye'deki gruplarla olan ABD'nin yakın ilişkileri nedeniyle gergin seyretmiştir. Yine aynı çevreler hem bu nedenle hem de Türkiye'nin ABD'den almak istediği F-16 savaş uçakları nedeniyle özellikle İsveç'in başvurusunu bir koz olarak kullandığını da ileri sürmüşlerdir (Reuters, 2023).

Turgut ve Çakır (2023) çalışmasında ABD kamuoyunda Türkiye karşıtı söylemlerin nasıl inşa edildiği ve bazı çevrelerin dile getirdiği "Türkiye'nin NATO'dan çıkarılması" söylemini incelemiştir. Yazarlar, ABD medyasında ve kamuoyunda

Türkiye karşıtı söylemlerin nasıl oluşturulduğunu ve bu söylemlerin NATO-Türkiye ilişkilerine nasıl etki ettiğini tartışmaktadır. Çalışmada Türkiye'nin NATO içerisindeki rolüne dair eleştirilerin ABD'deki yansımaları ve Türkiye'nin NATO üyeliğine karşı ortaya çıkan tepkilerin ardındaki motivasyonlar analiz edilmiştir. Oysaki Türkiye'nin NATO üyelik süreçlerinde Finlandiya ve İsveç'e yönelik tavrı, büyük ölçüde güvenlik kaygılarından kaynaklanmıştır.

Batılı analistler, Türkiye'nin Rusya ile stratejik ortaklık arayışında olduğunu ve bu nedenle NATO'nun genişlemesini yavaşlatan bir politika izlediğini öne sürmüştür. Bu çerçevede Türkiye'nin özellikle Rusya'dan S-400 füze savunma sistemi satın alması ve iki ülke arasındaki enerji anlaşmaları, Batı'daki Türkiye eleştirilerinin temel dayanak noktalarından biri haline gelmiştir. Türkiye'nin bu süreçte Rusya ile dengeli bir ilişki kurma çabası, Batı medyasında "Rusya yanlısı" bir politika olarak yorumlanmıştır (Martin, 2024).

Türkiye'nin Rusya ile olan ilişkileri ve S-400 anlaşması üzerinden şekillenen bu görüşleri Türkiye, kesin bir dille reddetmiş ve NATO genişleme sürecindeki tavrının tamamen ulusal güvenlik kaygılarına dayandığını belirtmiştir. Bu bağlamda Türkiye, İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya katılımına karşı olmadığını fakat bu ülkelerin terörle mücadelede daha fazla sorumluluk almaları gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda Karademir (2023) Türkiye'nin NATO üyeliğinin Türkiye'nin güvenlik politikalarına ve stratejik karar mekanizmalarına olan etkilerini incelemiştir. Karademir, Türkiye'nin NATO üyeliğinin hem bölgesel hem de küresel güvenlik politikalarındaki rolünü analiz etmiş ve bu üyeliğin Türkiye'nin stratejik karar alma süreçlerine nasıl etki ettiğini tartışmıştır. Ayrıca çalışma, Türkiye'nin NATO içerisindeki pozisyonunu, NATO'nun karar mekanizmalarına katkılarını ve bu üyeliğin Türkiye'nin dış politikasına etkilerini değerlendirmiştir.

Türkiye, NATO'nun bir güvenlik ittifakı olduğunu ve ittifakın üyelerinin güvenlik endişelerini ciddiye alması gerektiğini vurgulamıştır. Genel olarak Türkiye, NATO'nun bir güvenlik örgütü olduğunu ve terörle mücadele konusunda hassasiyetlerin göz ardı edilemeyeceğini belirtmiştir. Türkiye, özellikle PKK ve FETÖ'nün faaliyetlerinin, sadece Türkiye'nin değil, NATO'nun da güvenlik prensiplerine aykırı olduğunu vurgulayarak İsveç ve Finlandiya'nın bu konuda daha net adımlar atmasını istemiştir (Yazar, 2024). Türkiye, Batı medyasındaki eleştirilere yanıt olarak, PKK'nın Avrupa'da faaliyet göstermesinin NATO'nun iç güvenliği için de bir tehdit oluşturduğunu belirtmiştir. Türkiye, İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya katılmadan önce bu tür tehditlere karşı daha sıkı tedbirler alması gerektiğini savunmuştur. Bu taleplerin ittifak'ın güvenliği açısından meşru olduğunu vurgulayan Türkiye, bu tür eleştirilerin haksız olduğunu ifade etmiştir. Türkiye, Batı medyasında yer alan "Rusya yanlısı" politika izlediği yönündeki iddiaları da reddetmiştir (Küçük, 2024).

Türkiye, özellikle S-400 füze sistemi alımına yönelik eleştirileri reddederek bu kararın tamamen savunma ihtiyaçları doğrultusunda alındığını belirtmiştir. Türkiye, Batı'daki bazı siyasi çevrelerin bu durumu kullanarak, Türkiye'yi NATO'nun genişleme sürecinde engelleyici bir aktör olarak göstermeye çalıştığını fakat bunun gerçeği yansıtmadığını savunmuştur. Türkiye, İsveç ve Finlandiya ile diplomatik müzakerelerin sürdüğünü ve bu ülkelerin taleplere yanıt verdiği ölçüde NATO üyeliklerini destekleyeceğini belirtmiştir (İldem, 2022).

6. Türkiye'nin Başvurulara Karşı Yaklaşımının Sonuçları

Türkiye'nin Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya katılım süreçlerinde oynadığı rol, ülkenin dış politikasında güvenlik odaklı yaklaşımı net bir şekilde ortaya koymuştur. Türkiye, bu süreçte özellikle terörle mücadele, savunma politikaları ve iç güvenlik kaygılarını merkeze alarak taleplerini dile getirmiş ve bu taleplerin karşılanmasında somut adımlar atılmasını beklemiştir. Finlandiya ve İsveç'in NATO üyelik süreçlerinde Türkiye, iki ülkeye yönelik farklı bir yaklaşım benimsemiştir (Kanninen, 2022). Finlandiya ile daha yapıcı ve hızlı bir iş birliği sağlanırken, İsveç'in talepleri karşılama noktasındaki yetersizlikleri süreci uzatmış ve daha karmaşık hale getirmiştir.

Türkiye sadece Soğuk Savaş zamanında değil SSCB dağıldıktan sonraki süreçte de NATO'ya pek çok açıdan azımsanmayacak düzeyde katkıda bulunan bir ülke olmuştur (Kibaroglu, 2025). ABD'nin ardından NATO'nun ikinci büyük ordusuna sahip olan Türkiye, 1952'den beri kolektif savunmaya önemli katkılarda bulunmakta ve tüm NATO operasyon ve misyonlarında önemli rol oynamaktadır. Bu anlamda sadık bir müttefik olarak NATO'nun önemli bir parçası olmasına rağmen, Türkiye zaman zaman bazı tutumları nedeniyle örgüt içinde bir "bozguncu" olarak algılanmıştır (İldem, 2024). Oysaki Türkiye, NATO'nun bir güvenlik ittifakı olduğunu ve terörle mücadele politikalarının bu ittifakın merkezinde yer alması gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda Türkiye, terör örgütleriyle mücadele konusunda bu ülkelerin daha sert ve somut adımlar atmalarını istemiştir. Türkiye'nin NATO genişlemesine yönelik temel taleplerinden biri, PKK ve FETÖ gibi terör örgütlerine karşı daha etkin bir mücadele yürütülmesi olmuştur. Türkiye, Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya üye olmadan önce bu örgütlerin faaliyetlerini sınırlamak için gerekli yasaları güçlendirmelerini ve terörle mücadele alanında Türkiye ile iş birliği yapmalarını talep etmiştir. Finlandiya, terörle mücadele yasalarında düzenlemeler yaparak PKK gibi terör örgütlerine karşı daha sert önlemler almış ve bu da Türkiye'nin güvenlik kaygılarını hafifletmiştir. Finlandiya'nın bu yapıcı tutumu, Türkiye'nin NATO üyeliği sürecini hızla

onaylamasına olanak tanımıştır. İsveç ise bu süreçte daha karmaşık bir yol izlemiş özellikle PKK ile bağlantılı kişilere yönelik yeterli önlemlerin alınmadığını düşünen Türkiye, İsveç'in NATO üyeliği sürecini askıya alarak daha fazla müzakere talep etmiştir (Koskimaa ve Raunio, 2024).

Türkiye, NATO üyelik sürecinde sadece terörle mücadeleyi değil, aynı zamanda savunma alanındaki iş birliğini de önemli bir mesele olarak ele almıştır. Türkiye, özellikle 2019 yılında başlatılan Suriye operasyonlarının ardından bazı Avrupa ülkeleri tarafından uygulanan silah ambargolarının kaldırılmasını talep etmiştir. Bu bağlamda Finlandiya, Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosunu kaldırarak NATO müttefikliği çerçevesinde güven inşa etmiştir. Bu adım, Türkiye'nin Finlandiya'ya olan güvenini artırmış ve üyelik sürecinin hızlanmasına katkıda bulunmuştur (Karademir, 2023). İsveç ise silah ambargosunu kaldırma konusunda Finlandiya kadar hızlı hareket etmemiştir. Bu da Türkiye'nin İsveç'e yönelik şüphelerini artırmış ve sürecin uzamasına neden olmuştur.

7. Sonuç

Soğuk Savaş'ın bir ürünü olan NATO bugün itibarıyla 32 üyeye ulaşmış durumdadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde temelde üç önemli gelişme NATO'nun "varlık gerekçesi"nin sorgulanmasına engel olmuştur. Bunlardan ilki Soğuk Savaş'ın sonra ermesinin yarattığı belirsizlikler, ikincisi 11 Eylül saldırıları ve sonuncusu da Rusya'nın 2008'ten itibaren görünür hal alan saldırgan yaklaşımıdır (Tardy, 2025). Özellikle Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik 2022 yılındaki saldırıları ve bunun sonucunda ortaya çıkan jeopolitik tehditler, Avrupa'daki güvenlik kaygılarını derinleştirmiştir (Buyar ve Şener, 2023). Bu durum, Finlandiya ve İsveç'in tarafsızlık politikalarını gözden geçirip NATO'ya katılma kararı almasına yol açmıştır. NATO, bu iki ülkenin ittifaka katılmasını Baltık Denizi çevresindeki güvenlik dengesini sağlama açısından stratejik bir fırsat olarak değerlendirmiş fakat Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya üyelik süreçleri, Türkiye ve Macaristan'ın çekinceleriyle karşılaşmıştır. Türkiye, her iki ülkenin de özellikle FETÖ ve PKK ve onun iltisaklı gruplara karşı yeterli adımlar atmadığını ve hatta bu örgütlere yönelik destek verildiğini ileri sürerek bu tutumların NATO'nun güvenlik ilkeleriyle bağdaşmadığını savunmuştur (Braichevska vd., 2024).

Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya üyelik süreçlerinde Türkiye'nin oynadığı rol, iki ülkeye yönelik farklı yaklaşımlar sergilediğini göstermiştir. Türkiye'nin Finlandiya'nın NATO üyeliğini daha hızlı onaylamasının temelinde Finlandiya'nın Türkiye'nin taleplerine karşı gösterdiği yapıcı tutum, güvenlik endişelerine yönelik hızlı çözümler üretmesi ve savunma alanındaki iş birliğinin hızla geliştirilmesi yer almıştır (Nisch, 2023). Türkiye, Finlandiya'dan PKK ve diğer terör örgütlerine karşı daha somut tedbirler almasını talep etmiştir. Finlandiya, bu talepleri karşılamak için terörle mücadele yasalarında düzenlemeler yapmış ve PKK gibi örgütlerin Finlandiya'daki faaliyetlerini kısıtlayıcı önlemler almıştır (Özkaya vd., 2024). Ayrıca silah ambargosunun kaldırılması, Türkiye'nin Finlandiya ile olan güvenlik iş birliğini artırmış ve NATO üyeliğine verdiği desteği güçlendirmiştir. Türkiye, NATO müttefiklerinin birbirlerine yönelik silah ambargosu uygulamalarını ittifakın güvenlik ilkeleriyle çelişkili bulmuştur (Nokkala, 2022). Finlandiya'nın tutumunu değiştirmesiyle iki ülke arasında savunma sanayi alanında daha geniş kapsamlı bir iş birliği potansiyeli de ortaya çıkmıştır. Türkiye, bu iş birliğini NATO'nun genel güvenlik stratejisine uygun bir adım olarak değerlendirmiş ve Finlandiya'nın ittifaka katkıda bulunabileceği inancıyla NATO üyeliğini onaylama sürecini hızlandırmıştır.

Finlandiya'nın dış politikasının karakteristik unsurlarından biri olan tarafsızlığı terk ederek NATO'ya üye olması Avrupa güvenlik mimarisini açısından Soğuk Savaş sonrası dönemdeki en önemli kırılmalardan birini temsil etmektedir. Türkiye önce kendi ulusal çıkarlarını dikkate alarak aynı zamanda da bölgesel ve hatta küresel güvenlik ve savunma açısından NATO'nun genişlemesi sürecinde belirleyici bir rol oynamıştır. NATO'nun önemli üyelerinden biri olarak Türkiye'nin güvenlik odaklı yaklaşımı ittifak içindeki müzakere gücünü test etmesi açısından da bir gösterge olmuştur. Uzun müzakerelerin sonunda Finlandiya ve İsveç'in üyeliğine ilişkin veto kararını kaldırarak Türkiye NATO'nun gelecekteki muhtemel genişleme süreçlerinde de merkezi bir rol oynayabileceğinin sinyallerini vermiştir.

Ethical Declaration / Etik Beyanı

It is declared that scientific and ethical principles were adhered to during the execution and writing of this study, and that all sources used have been appropriately cited. / Bu çalışmanın yürütülmesi ve yazılması sırasında bilimsel ve etik ilkelere bağlı kalındığı ve kullanılan tüm kaynakların uygun şekilde alıntılanmış olduğu beyan edilir.

Declaration Regarding the Use of Artificial Intelligence / Yapay Zeka Kullanımı ile İlgili Beyan

The authors commit to adhering to ethical principles, transparency, and responsibility in the use of artificial intelligence tools, ensuring their academic responsibility. / Yazarlar, yapay zeka araçlarının kullanımında etik ilkelere, şeffaflığa ve sorumluluğa bağlı kalarak akademik sorumluluklarını yerine getireceklerini taahhüt ederler.

Declaration of Conflicting Interests / Çıkar Çatışması Beyanı

The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article. / Yazarlar, bu makalenin araştırması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Funding / Fon Kullanımı

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article. / Yazarlar, bu makalenin araştırması, yazarlığı ve/veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamışlardır.

Authors' Contributions / Yazarların Katkıları

Design of the Research / Araştırmanın Tasarımı: V. Ünlü (+), E. Özlük (+)

Data Collection / Veri Toplama: V. Ünlü (+), E. Özlük (+)

Data Analysis / Veri Analizi: V. Ünlü (+), E. Özlük (+)

Article Writing / Makale Yazımı: V. Ünlü (+), E. Özlük (+)

Article Submission and/or Revision / Makale Yükleme ve/veya Revizyonu: V. Ünlü (+), E. Özlük (+)

Note: The + and - symbols indicate whether authors contributed or did not contribute, respectively. / + ve - sembolleri sırasıyla yazarların katkıda bulunduğunu veya katkıda bulunmadığını gösterir.

Kaynakça

- Almeida, A. (2025). Dealing with a Difficult Ally: How Türkiye's Misuse of Veto Power Highlights the Need for Changing NATO's Voting Procedures. *The George Washington International Law Review*, 56(1), 119–121.
- BBC News. (2022). NATO: İsveç ve Finlandiya'nın üyeliğine Türkiye neden karşı çıkıyor; Ankara'nın kaygıları giderilebilecek mi? Erişim tarihi: 10 Mayıs 2024, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61492109>
- Braichevska, O., Sliusarenko, I., Krupenya, I., & Horobets, I. (2024). Evolution of the policy of the Republic of Finland regarding NATO membership (1994–2023). *European Politics and Society*, 25(3), 1–17.
- Buyar, C. & Şener, U. (2023). Tarihin Dönüşü: Rusya-Ukrayna Savaşı, Siyasi ve Ekonomik Tesirleri. *Journal of Academic Value Studies*, 9(4), 284-301. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.73952>
- Cancellare, T. M. (2010). *NATO'nun iktisadi: Türkiye'nin bakış açısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetinkay a, C. H. (2020). *NATO Ortaklıklar Programının bölgesel, küresel güvenliğe etkileri ve geleceği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Christian Science Monitor. (n.d.). Erişim adresi: <https://www.csmonitor.com>
- Communications Directorate of Türkiye. (n.d.). Erişim adresi: <https://www.iletisim.gov.tr>
- Demir, S. (2015). Is End of a Dream? Reassessing The NATO Enlargement Policy Toward the Black Sea and Caucasus Regions. *Karadeniz Araştırmaları*, 12(46), 1-22.
- Euronews. (2022). Finlandiya ve İsveç, NATO üyeliğine "ikna" için heyet gönderiyor, Ankara yazılı mutabakat isteyecek. Erişim tarihi: 3 Ocak 2024, <https://tr.euronews.com/2022/05/24/finlandiya-ve-isvec-ankara-y-natouyeligine-ikna-icin-turkiye-ye-heyet-gonderiyor>
- Euronews. (2023). Macaristan, Finlandiya ve İsveç'in üyeliğini mart başında oylayacak. Erişim tarihi: 2 Şubat 2024, <https://tr.euronews.com/2023/02/23/macaristan-finlandiya-veisvecin-nato-uyeligini-mart-basinda-oylayacak>

- Forsberg, T., Christiansson, M. (2025). *NATO's Northern Enlargement: Finland and Sweden's Path to Membership*, Bristol University Press.
- İldem, T. (2024). NATO and Türkiye. In *Routledge handbook of NATO* (ISBN: 9781003364108). Routledge.
- İldem, T., & Ceylan, F. (2023). Finland and Sweden on the ragged road to Vilnius NATO Summit. Erişim tarihi: 20 Mayıs 2025, <https://edam.org.tr/en/foreign-policy-and-security/finland-and-sweden-on-the-ragged-road-to-vilnius-nato-summit>
- İldem, T. (2022). Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya olası üyelik başvuruları ve Türkiye'nin tutumu. *EDAM Raporu*, 1–5.
- Isoaho, E., Masuhr, N., & Merz, F. (2022). Finland's NATO accession. *CSS Analyses in Security Policy*, 310(1), 1–4.
- Kanniainen, V. (2022). Gallup democracy in exercising the NATO membership option: The cases of Finland and Sweden. *CESifo Economic Studies*, 68(3), 281–296.
- Karademir, İ. (2023). *Türkiye'nin NATO üyeliğinin güvenlik politikalarına ve stratejik seviyede karar mekanizmalarına etkileri* (Yayımlanmış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kibaroglu, M. (2025). The future of Türkiye-NATO relations in light of the strained transatlantic dialogue. *Insight Turkey*, 27(1), 34–45.
- Köse, T. (2023). Türkiye, İsveç ve Finlandiya arasında daimi ortak mekanizmaya dönüş. Erişim tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://www.setav.org/avrupa-arastirmalari/turkiye-isvec-ve-finlandiya-arasinda-daimi-ortak-mekanizmaya-donus>
- Koskimaa, V., & Raunio, T. (2024). Effective and democratic policymaking during a major crisis: An in-depth analysis of Finland's decision to apply for NATO membership after Russia attacked Ukraine. *Journal of European Public Policy*, 31(2), 1–24.
- Küçük, E. (2024). Bir daha asla yalnız kalma: Finlandiya-NATO ilişkileri çerçevesinde üyelik krizi ve Türkiye. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(3), 1127–1140.
- Laquer, W. (2016). *The political psychology of appeasement: Finlandization and other unpopular essays*. Routledge.
- Levin, P. (2023). The Turkish veto: Why Erdogan is blocking Finland and Sweden's path to NATO. Erişim tarihi: 17 Mayıs 2025, <https://www.fpri.org/article/2023/03/the-turkish-veto-why-erdogan-is-blocking-finland-and-swedens-path-to-nato>
- Martin, K. Y. (2024). Goodbye to Russia, Russia and Russia! Finland's new NATO chapter within the framework of shelter theory. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 21(8), 27–44.
- Moloeznik, M., Willoughby, R., & Kamps, J. (2025). *Sweden: From neutrality to NATO membership*. Department of Political Science and International Relations, University of San Diego.
- NATO: Finland joins as Sweden's accession faces delay. (2023). *Congressional Research Service Raporu*. Erişim tarihi: 20 Temmuz 2025, https://www.everycrsreport.com/files/2023-04-07_IN11949_545e991e8be5ad5e54f3b3a2f82665d0219325f4.pdf
- Nisch, S. (2023). Public opinion about Finland joining NATO: Analysing Twitter posts by performing natural language processing. *Journal of Contemporary European Studies*, 32(1), 272–290.
- Nokkala, A. (2022). It is about protection: Defence in Finland's steps to NATO. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 4(2), 1–34.
- Ovalı, A. Ş. (2024). Türkiye-NATO ilişkilerinde veto krizleri: Benzerlikler ve farklılıklar üzerine bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 79(1), 149–150.
- Özkaya, M., Baştan, Y., & İzgi, B. (2024). Oyun teorisi açısından Türkiye gözünden Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya üyelik süreci. *AKÜ Journal of Science and Engineering*, 24(3), 583–592.
- Reuters . (2023). Explainer: Why is Turkey blocking Sweden and Finland NATO membership? Erişim tarihi: 5 Mayıs 2025, <https://www.reuters.com/world/why-is-turkey-blocking-swedish-finnish-nato-membership-2023-01-25>
- Reuters (2022). Finland's president held "open and direct" talks with Turkey's Erdoğan. Erişim tarihi: 11 Mayıs 2024, <https://www.reuters.com/world/europe/finlands-president-held-opendirect-talks-with-turkeys-erdogan-2022-05-21>

- Semin A. (2023). NATO kolektif güvenlik perspektifinden Türkiye ve Finlandiya-İsveç. *ODAP Dergisi*, 1–5.
- Seyaz, A. (2024). Change and continuity in North European security: Finland and Sweden's membership in NATO. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 12(1), 1–13.
- Tardy, T. (2025). NATO at 75: Enduring and moving forward? *Defence Studies*. <https://doi.org/10.1080/14702436.2025.2474058>
- TRT Haber. (2023). Cumhurbaşkanı Erdoğan açıkladı: Finlandiya'nın NATO üyeliğine onay. Erişim tarihi: 23 Şubat 2024, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskanierdogan-acikladi-finlandiyanin-nato-uyeligine-onay-753958.html>
- Tucer, B. A. (2022). Turkey's options for Finland and Sweden's NATO membership applications. *IJSRR*, 11(5), 1579–1582.
- Turgut, H., Çakır, A. (2023). "Drop Turkey from NATO now": Construction of anti-Türkiye discourse in the U.S. public opinion. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, 10, 20–48.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (n.d.). Erişim adresi: <https://www.tccb.gov.tr>
- Wintour, P. (2023). Turkish president lifts veto on Finland's NATO application. Erişim tarihi: 11 Mayıs 2025, <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/17/turkish-president-lifts-veto-on-finland-nato-application>
- Wolff, A. (2025). Who is NATO for? In J. Sperling & M. Webber (Eds.), *The Oxford handbook of NATO* (s. 86). Oxford University Press.
- Yazar, F. (2024). Terörle mücadelede kamu diplomasisi: Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya başvuru sürecinde PKK/PYD'nin medyada temsili. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 8(1), 1–19.
- Yeni Şafak. (2023). İsveç'in hayali: Kılıçdaroğlu kazanırsa NATO üyesi oluruz. Erişim tarihi: 1 Nisan 2024, <https://www.yenisafak.com/dunya/isvecin-hayali-kilicdaroglu-kazanirsa-nato-uyesi-oluruz-4525517>

Yöneticiye Duyulan Güvenin İnovatif Düşünme Eğilimi ve Yaşam Doyumu Üzerine Etkileri: Lojistik Sektöründe Bir Araştırma

The Effects of Trust in Management on Innovative Thinking Tendencies and Life Satisfaction: A Study in the Logistics Sector

Ferhat Uğurlu

*Department of Logistics Management, İskenderun Technical University, Hatay, Türkiye,
ugurluferhat@hotmail.com*

Özet

Günümüzde işletmelerin başarısına katkı sağlayan en önemli unsurlardan biri olan insan faktörünün tutum ve davranışlarının belirlenmesi ve bu doğrultuda uygun politikaların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, örgüt içerisinde insan faktörünün tutum ve davranışlarını etkileyen yöneticiye duyulan güven, inovasyon ve yaşam doyumu kavramlarına ilişkin literatür taraması yapılmış ve bu üç kavram arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu araştırmada, Mersin ili lojistik sektöründe görev yapan personellerin yöneticilerine duymuş oldukları güvenlerinin inovatif düşünme eğilimlerini ve yaşam doyumlarını nasıl etkilediğini ortaya koymak amacıyla 389 geçerli anket verisi toplanmıştır. Bu veriler, SPSS 25 ve AMOS 24 programları kullanılarak analizler gerçekleştirilmiş, elde edilen bulgular detaylı biçimde sunulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, yöneticiye duyulan güvenin hem inovatif düşünme eğilimi hem de yaşam doyumu üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre, yöneticiye duyulan güvenin yüksek olması durumunda, çalışanların inovatif düşünme eğilimleri ve yaşam doyumlarının da yükseldiği görülmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen bulguların, kurumların personel politikalarının iyileştirilebilmesine katkı sağlaması beklenilmektedir. Yöneticiye duyulan güven, inovatif düşünme eğilimi ve yaşam doyumu kavramlarının üçünü birden inceleyen araştırma olmaması araştırmanın literatüre katkı sağlaması açısından önemi ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Örgütsel Güven, Yöneticiye Duyulan Güven, İnovatif Düşünme Eğilimi, Yaşam Doyumu, Örgütsel Davranış, Lojistik Sektörü

Abstract

One of the most important factors contributing to the success of businesses today is determining the attitudes and behaviors of the human factor and developing appropriate policies accordingly. In this study, a literature review was conducted on the concepts of trust in managers, innovation, and life satisfaction that influence the attitudes and behaviors of the human factor within organizations, and the relationships between these three concepts were examined. In this research, 389 valid survey data were collected to reveal how the trust that personnel working in the logistics sector in Mersin province have in their managers affects their innovative thinking tendencies and life satisfaction. These data were analyzed using SPSS 25 and AMOS 24 programs, and the findings were presented in detail. According to the research results, trust in managers was found to have a positive and significant effect on both innovative thinking tendencies and life satisfaction. These results indicate that when trust in managers is high, employees' innovative thinking tendencies and life satisfaction also increase. The findings obtained as a result of the study are expected to contribute to the improvement of personnel policies in institutions.

Keywords: Organizational Trust, Trust in Management, Innovative Thinking Tendencies, Life Satisfaction, Organizational Behavior, Logistics Sector

For Citation: Uğurlu, F. (2025). Yöneticiye Duyulan Güvenin İnovatif Düşünme Eğilimi ve Yaşam Doyumu Üzerine Etkileri: Lojistik Sektöründe Bir Araştırma. *Journal of Academic Value Studies*, 11(3), 151-163. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.86894>

Received: 17.08.2025 Accepted: 29.09.2025

This article was checked by *intihal.net*

2149-8598 / Copyright © 2025

1. Giriş

Günümüz iş dünyası, hızla değişen ekonomik koşullar, yoğun rekabet, belirsizlik ve artan karmaşıklık düzeyiyle tanımlanan dinamik bir yapı sergilemektedir. Bu bağlamda, beklenmeyen ve yıkıcı olayların ani biçimde ortaya çıkması yalnızca bireysel kuruluşları değil, aynı zamanda ulusal ve küresel ölçekte tüm sistemleri etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Söz konusu durumlar, işletmelerin sürdürülebilirliğini tehdit etmekte ve varlıklarını devam ettirmeleri açısından ciddi zorluklar yaratmaktadır (Küçükoğlu, 2024). Rekabet ortamlarında bazı kuruluşlar, çevresel değişimlere hızla adapte olarak gelişimlerini sürdürürken; bazıları ise yetersiz ya da etkisiz tepkiler sonucu faaliyetlerini sonlandırmak zorunda kalmaktadır. Bu farklılığın temelinde, işletmelerin “dışsal şoklara karşı direnç gösterme, uyum sağlama ve toparlanma” becerisi yatmaktadır. Literatürde bu yetkinlik, günümüz rekabet ortamında işletmeler açısından son derece stratejik bir özellik olarak kabul edilmektedir (Pirotti ve Venzin, 2017). İşletmelerin başarısını belirleyen en önemli unsurlardan biri ise insan kaynağıdır (Doğan ve Demiral, 2008). İnsan kaynağının etkin yönetimi ve personel performansının artırılması bağlamında örgütsel davranış konusu kritik bir önem kazanmıştır. Bu çerçevede, örgüt içinde karşılaşılan davranışsal sorunlardan biri olan yöneticiye duyulan güven kavramı dikkate alınmalıdır. Personelin yöneticisine duyduğu güven, örgüte yönelik tutumlarını ve örgütsel bağlılık düzeylerini doğrudan etkileyebilmektedir (Köy, 2011). Yöneticiye duyulan güvenin, çalışanların işletme yararına geliştirecekleri inovatif fikir, buluş ve düşünceler üzerinde nasıl bir etkide bulunduğunu; ayrıca çalışanların yaşam doyumlarında nasıl bir değişim yarattığını ortaya koymak önemlidir. Bu doğrultuda, yöneticiye duyulan güvenin derecesi, çalışanların inovatif düşünme eğilimleri ve yaşam doyumunu algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi, işletmelerin başarı stratejileri açısından yol gösterici olacaktır.

Son yıllarda, örgütsel bağlılık, örgütsel güven, liderlik stilleri, iş performansı, yaşam doyumunu, iş doyumunu, girişimcilik eğilimi ve rekabeti teşvik eden yönetim uygulamaları gibi konular, çalışanlar üzerindeki etkileri çok boyutlu olarak incelenen araştırma alanları arasında yer almaktadır (Yılmaz, 2019; Özsungur, 2019; Kaplan ve Demirbağ, 2024; Çakmak, 2024; Işık, 2024; Fırat ve Yeşil, 2020).

Bu araştırmanın amacı, Mersin ili lojistik sektöründe görev yapan çalışanların yöneticilerine duydukları güvenin, inovatif düşünme eğilimleri ve yaşam doyumları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Çalışmanın, lojistik sektöründe yöneticiye duyulan güven, inovatif düşünme eğilimi ve yaşam doyumunu değişkenlerini birlikte inceleyen ilk çalışma olması nedeniyle literatüre önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca, elde edilen bulguların lojistik işletme yöneticilerine, iş başarısını artırma ve personel politikalarını geliştirme noktasında yol gösterici bir rehber olması hedeflenmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde, çalışmanın temelini oluşturan yöneticiye duyulan güven, inovatif düşünme eğilimi ve yaşam doyumunu kavramları hakkında kavramsal bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Yöneticiye Duyulan Güven

Örgüt içi ilişkilerin sağlıklı ve verimli bir şekilde sürdürülebilmesi büyük ölçüde güven unsuruna dayanmaktadır. Bu çerçevede güven, örgütte çalışanlar arasında karşılıklı olarak geliştirilen ve varlığı arzu edilen temel duygulardan biri olarak değerlendirilmektedir (Asunakutlu, 2002). Kavramsal olarak güven, bir ilişkide güvenen bireyin karşı tarafa yönelik genel değerlendirmesini ifade eden bir tutum olup, yalnızca insan ilişkilerinde değil, aynı zamanda örgütsel yaşamda da en temel ve belirleyici unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir (Martínez-Tur ve Peiró, 2009; Arı ve Tunçay, 2010; Korsgaard, Brower ve Lester, 2015). Oxford English Dictionary, Merriam-Webster ve Penguin English Dictionary gibi çeşitli sözlüklerde güven; kesinlik, beklenti, umut ve inanç gibi terimlerle tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, “güven” kavramı, bireyler tarafından genellikle belirli düzeyde bir güven ve itimat duygusu ile ilişkilendirilmektedir (Deutsch, 1958; Hosmer, 1995; Mayer vd., 1995; Chan, 1997). Bir diğer ifadeyle güven, kişinin karşı tarafla ilişkilerinde risk alarak savunmasız kalma durumunda; karşı tarafın yardımseverlik, yetkinlik, dürüstlük, güvenilirlik, açıklık ve saygı gibi özelliklere sahip olacağına dair inancını ifade etmektedir (Daly ve Chrispeels, 2008).

Rekabet avantajının sağlanması ve korunması açısından işletmelerin etkin ve verimli bir yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Bu noktada, kurumların almaları gereken önlemlerden biri de örgütsel güvenin tesis edilmesi ve sürdürülmesidir. Örgütsel güven, yalnızca kurumun faaliyetlerini destekleyen bir unsur değil, aynı zamanda çalışanların huzurunu ve istekli bir çalışma ortamını teşvik eden temel bir örgütsel değerdir (Şakar, 2012; Şahbudak ve Sevimli, 2016; Camkıran, 2024). Yöneticiler, örgütün hedef ve politikalarını çalışanlara aktarma görevini doğrudan üstlenmekte olup, çalışanlar yöneticileriyle etkileşimleri sırasında örgüte olan güvenlerine dair genellemeler yapabilmektedir. Bu bağlamda, yöneticilere duyulan güven, kimi zaman örgüte yönelik güven algısını da şekillendirebilmektedir. Ancak literatürde, yöneticilere güven ile örgüte güvenin farklı kavramlar olduğu belirtilmektedir. Yöneticiye güven, çalışanların

yöneticilerinin davranış ve kararlarında tutarlı olacağına dair inançlarını ifade etmektedir. Whitener, Brodt, Korsgaard ve Werner (1958)'in "Yönetişel Güvenilirlik Modeli"ne göre, güveni inşa etme sürecinin yöneticiden başlaması gerekmektedir. Bu bağlamda, yöneticinin tutarlı ve bütünlük içinde davranması, adil ve dengeli bir kontrol paylaşımı sağlaması, dürüst ve şeffaf iletişim kurması ve çalışanlarına karşı özen göstermesi, yöneticiye duyulan güvenin artmasında kritik rol oynamaktadır (Whitener vd., 1998; Mayer vd., 1995; Tokgöz ve Seymen, 2013; Çakınberk, Öncül ve Yılmaz, 2014).

Yöneticiye duyulan güven, günümüz iş dünyasında etkililik, başarı ve sürdürülebilirlik açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Çalışanların, yöneticilerinin aldığı kararları benimseme, kabullenme ve bu kararlara uyum sağlama konusundaki gönüllülükleri büyük ölçüde bu güven duygusuyla ilişkilidir (Aydinoğlu, 2023). Lider-takipçi arasındaki güven ilişkisi, karşılıklı ilgi, yakınlık ve iyi niyet temelli, yüksek kaliteli bir etkileşim sürecini gerektirmektedir. Bu tür bir güven ilişkisi, çalışanların iş tatminini artırarak performanslarının yükselmesine katkı sağlamaktadır (Hassan, 2011). Öte yandan, yöneticiye güvenin zayıf olduğu durumlarda çalışanlar, ekstra çaba göstermekte isteksiz davranmakta ve performans düzeyleri olumsuz etkilenmektedir (Biçkes ve Yılmaz, 2017).

2.2. İnovatif Düşünme Eğilimi

İnovatif düşünce ve inovasyon kavramları, insanlık tarihinin farklı dönemlerinde yaşanan önemli gelişmelerle şekillenmiştir. Antik Yunan filozofları ve bilim insanları, düşünsel cesaretleri ve merak duyguları aracılığıyla bilgi ve teknolojinin gelişiminde öncü bir rol üstlenmiştir. Rönesans dönemi ise sanat, bilim ve keşif alanlarında yaşanan canlanma ile inovasyonun temellerinin atıldığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır (Johnson, 2011). İnovasyon terimi, Latince "*innovatus*" kelimesinden türemiş olup "yeni ve farklı bir şey yapmak" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda inovasyon; süreç ve işlemlerde yeni ve farklı fikirlerin, yöntemlerin uygulanması anlamına gelmekte, ayrıca yeni ürün ve hizmetlerin ortaya konulmasını da kapsayarak ekonomik açıdan stratejik bir önem taşımaktadır (Drucker, 1999).

Teknoloji ve bilgi alanındaki hızlı gelişmeler, bireylerin yenilikçi özellikleri ile yakından ilişkilidir. Değişim sürecinde ortaya çıkan yenilikleri günlük yaşama aktarabilmek, bireylerin öğrenme tutumlarıyla doğrudan bağlantılıdır. İnovasyon süreci; yaratıcılık, yenilik oluşturma, keşif, iş birliği, farklı görüşlere açıklık, dışa dönüklük gibi unsurları içermekte; aynı zamanda problemlerin fırsat olarak değerlendirilmesini ve yeni fırsatlar yaratılmasını kapsamaktadır (İşisağ, 2024). İnovatif düşünce, mevcut unsurların özgün bir biçimde bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan yeni fikirlerin ürünüdür ve bu yönüyle yenilik üretiminin temel dayanaklarından biridir (Sun ve Jiang, 2017). Bu süreç, bireyin kişisel motivasyonu, algı düzeyi, önsezileri, yeni fırsat ve problemlere yönelik farkındalığı, çözümleme ve sentez yeteneği, sorgulayıcı yaklaşımı ve hayal gücü ile doğrudan ilişkilidir (Duran ve Saraçoğlu, 2009; Yang, Sun, Cao ve Qu, 2021).

İnovasyonun gerçekleşebilmesi, öncelikle inovatif düşünme becerisine sahip bireylerin varlığına bağlıdır (Sevinç ve Uyangör, 2020). Yenilikçi düşünen bireyler, yaratıcı çözümler geliştirerek işletmelere rekabet avantajı kazandırır; varsayımları sorgular, alternatif bakış açıları geliştirir ve sürekli ilerleme fırsatları ararlar. Bu bireyler, topluma fayda sağlayacak bilgi üretme arzusu taşır ve geleneksel kalıpların ötesinde özgün fikirler geliştirme yetenekleriyle tanınırlar (Rogers, 2003). Nitekim yenilikçi düşünme becerisine sahip kişiler, geçmişten farklı bakış açılarını kullanarak yeni buluşların önünü açabilmektedir (Yalçın, 2020).

İş dünyasında inovatif düşünme, rekabet avantajı elde etmenin temel araçlarından biridir. Yeni pazarlara giriş, tüketici ihtiyaçlarının karşılanması, verimliliğin artırılması gibi hedeflere ulaşmak, yenilikçi yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda inovasyon, mevcut yöntemlerin ötesine geçerek daha iyi sonuçlar üretmeyi hedeflemekte ve hem toplumsal hem de kurumsal gelişim açısından kritik bir değer taşımaktadır. Ayrıca inovasyon, üretimde dış kaynak kullanımını optimize etme, telif maliyetlerini azaltma ve verimliliği artırma potansiyeline sahiptir (Gül, 2024).

Bireylerin inovatif düşünme becerilerinin geliştirilmesi, yeni iş alanlarının yaratılmasına ve ülkelerin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilir. Örneğin, Singapur; eğitim, sağlık, ulaşım, enerji ve çevre gibi alanlarda inovatif yaklaşımlara dayalı yatırımlar gerçekleştirerek dünyanın en gelişmiş ve yaşanabilir ülkelerinden biri hâline gelmiştir. Bu nedenle yenilikçi düşünme, günümüzde ulusal politika gündemlerinde öncelikli konular arasında yer almaktadır (Levent ve Yazıcı, 2015; İşisağ, 2024).

Sonuç olarak, inovasyonun işletmeler, ülkeler ve bireyler açısından önemi giderek artmaktadır. Yenilikçi ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi yoluyla işletmeler, rekabet avantajı elde edebilmekte, müşteri memnuniyetini artırabilmekte ve karlılıklarını sürdürülebilir şekilde yükseltebilmektedir. Bu açıdan inovatif eylemler, günümüz işletmeleri için sürdürülebilir büyüme ve başarıya ulaşmada temel bir stratejik unsur haline gelmiştir (Özbay, Oğuztürk ve Sezgin, 2020).

2.3. Yaşam Doyumu

Yaşam doyumu, bireyin genel refah düzeyinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Pozitif psikoloji literatüründe yaşam doyumu; mutluluk, anlam ve psikolojik sağlık gibi diğer refah bileşenleriyle birlikte ele alınmaktadır (Seligman, 2011). İlk kez Neugarten (1961) tarafından ortaya atılan yaşam doyumu kavramı, günümüzde “mutluluk” kavramıyla da ilişkilendirilmekte ve çok sayıda araştırmacının odak noktası hâline gelmiştir. Özellikle 2000’li yıllarda, hümanist psikoloji temelli pozitif psikoloji paradigmasının gelişmesiyle birlikte, yaşam doyumu, mutluluk ve yaşam kalitesi gibi kavramlar akademik ilgiyi daha fazla çekmeye başlamıştır. Pozitif psikoloji yaklaşımı, bireyin mutluluğu üzerine geliştirilen teori ve ampirik çalışmaların sınırlı olmasından hareketle şekillenmiştir (Seligman vd., 2005; Bakan ve Güler, 2017; Çevik ve Korkmaz, 2014; Bakan ve Amırlı, 2021).

Yaşam doyumu, bireylerin çalışma hayatında ve boş zamanlarında deneyimledikleri tatmin ve tatminsizliklerin bütüncül bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Yoğun iş temposu, yüksek mesleki yeterlilik beklentileri, yönetici taleplerini karşılama sürecinde yaşanan zorluklar, stres düzeyindeki artış ve zaman yönetimi problemleri, bireylerin işlerine yönelik bağlılıklarının azalmasına ve dolayısıyla iş tatmininde düşüşe neden olabilmektedir (Avşaroğlu vd., 2005). Bu çerçevede, iş yerinde sağlanan sosyal desteğin çalışanların yaşam doyumu üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Aile, arkadaşlar ve sosyal çevre ile kurulan güçlü ilişkiler, bireylerin yaşam memnuniyetini artırmakta; buna ek olarak, toplumsal katılım, gönüllülük faaliyetleri ve sosyal etkileşim de yaşam doyumuna olumlu katkı sunmaktadır (Helliwell ve Putnam, 2004).

Araştırmalar, yüksek yaşam doyumuna sahip bireylerin olumsuz durumlara karşı daha pozitif bir bakış açısı geliştirebildiğini ve psikolojik dayanıklılıklarını koruyabildiğini ortaya koymaktadır. Yüksek yaşam doyumu; sosyal ilişkiler, sağlık algısı, evlilik memnuniyeti, hedeflere ulaşma, benlik saygısı, öz yeterlilik ve problem çözme becerileri ile güçlü bir şekilde ilişkilidir. Buna karşın, düşük yaşam doyumuna sahip bireyler, karşılaştıkları olay ve durumların olumsuz yönlerine odaklanma eğilimindedir (Diener, Lucas ve Oishi, 2000; Keser, 2005; Kaba, Erol ve Güç, 2018).

3. Hipotez Geliştirme

Araştırmalar, yönetici ile çalışan arasındaki güven ilişkisinin oluşmasında ve gelişmesinde yönetsel davranışların kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Whitener vd., 1998; Tan ve Tan, 2000). Koç ve Yazıcıoğlu’nun (2011) kamu ve özel sektör çalışanları üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, yöneticiye duyulan güven ile iş tatmini arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Kayran, Akgündüz ve Metin’in (2022) hizmet sektörü çalışanları üzerinde yürüttükleri araştırma, yöneticilere duyulan güvenin iş tatmini üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Koca Ballı ve Üstün (2017) ise örgüt içerisinde güven ortamının oluşmasının, örgütün hedeflerine ulaşmasını kolaylaştıracağını ve yeniliklere açıklığını artıracağını ifade etmektedir.

Yöneticinin güvenilirlik düzeyi ve çalışanları ikna edebilme becerisi gibi tutum ve davranışları, çalışanların iş tatmini üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Ancak, çalışanların iş ortamındaki beklentilerinin yeterince karşılanmaması, iş tatminsizliği ile sonuçlanabilmektedir (Soysal ve Tan, 2013). Bozkurt’un (2023) araştırması, örgütsel güvenin artmasının iş görenlerin performansını da yükselttiğini ortaya koymuştur. Pelit ve Gökçe (2019), çalışanların yöneticilerine olan güven düzeylerinin ve iş yaşam kalitesi algılarının genel olarak yüksek olduğunu, buna karşılık işten ayrılma niyetlerinin düşük olduğunu belirlemiş; ayrıca güven ve iş yaşam kalitesinin işten ayrılma niyeti üzerinde etkili olduğunu tespit etmiştir.

Turhan, Köprülü ve Helvacı (2018), çalışanların iş performansları ile yöneticiye, örgüte ve çalışma arkadaşlarına duyulan güven arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunduğunu bildirmiştir. Üçok (2021) ise yöneticilerin görev odaklı liderlik davranışlarının ve çalışanların yaşam doyumu düzeylerinin, işyeri arkadaşlığı üzerinde pozitif etkiler yarattığını göstermiştir. Ashfaq vd. (2023) tarafından yürütülen bir araştırma, dönüşümsel liderlik yaklaşımının benimsenmesiyle birlikte takipçilerde güven duygusunun artmasının, proaktif davranışları ve yaşam doyumunu yükselttiğini ortaya koymaktadır. Ciziceno ve Travaglino (2019) da örgütsel güvenin yaşam doyumunu artırdığını belirtmiştir.

İş tatmini ile yaşam doyumu arasındaki pozitif ilişki, literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Nitekim, Cecen ve Dingiltepe (2012), iş tatmini yüksek bireylerin yaşam doyumlarının da yüksek olmasının beklenen bir sonuç olduğunu ifade etmektedir. Mincu (2015), iş motivasyonu ve yaşam doyumu gibi faktörlerin örgütsel güven ile ilişkili olduğunu saptamıştır. Yılmaz ve Sünbül (2009) ise öğretmenlerin yaşam doyumu ile okullardaki örgütsel güvenin; çalışanlara duyarlılık, yöneticiye güven, iletişim ortamı ve yeniliğe açıklık boyutları arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler bulunduğunu ortaya koymuştur. Ekşi, Özgenel ve Bora (2020) benzer şekilde, öğretmenlerin örgütsel sağlık ile örgütsel güven ve yaşam

doyumları arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Aşık (2017), çalışanların örgütsel güven, örgütsel bağlılık ve yaşam doyumu düzeyleri ile iş tatmini arasındaki ilişkilerin anlamlı olduğunu ve iş tatmininin bu faktörlerden etkilendiğini göstermektedir. Demirtaş ve Bal (2023) da iş tatmini ile örgütsel güven algısı arasında aynı yönde, orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğunu bildirmiştir.

Omarov (2009), yöneticiye ve örgüte duyulan güven düzeylerinin iş tatmini üzerinde etkili olduğunu, ancak çalışma arkadaşlarına duyulan güvenin iş tatmini üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmadığını ifade etmiştir. Değirmenci, Öztürk ve Büyükbeşe (2022), yöneticiye duyulan güvenin hizmet inovasyon performansı üzerindeki etkisinde içsel motivasyon ve örgütsel öğrenmenin kısmi aracılık rolü olduğunu ortaya koymuştur. Sökmen, Sökmen ve Benk (2024) ise kariyer tatmininin, örgütsel güven ile inovatif iş davranışı arasındaki ilişkiye ve örgütsel güven ile dile getirme davranışı arasındaki ilişkiye kısmi aracılık ettiğini belirlemiştir. Bu durum, kariyer tatminindeki artışın örgütsel güvenin inovatif iş davranışı üzerindeki etkisini güçlendirdiğini göstermektedir.

Yetkin (2025) yaşam doyumu ile inovatif iş davranışı ve alt boyutları (fikir üretme, fikir geliştirme, fikir gerçekleştirme) arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğunu tespit etmiştir. Jiang ve Chen (2017), örgütsel güvenin yaratıcılık üzerinde olumlu etkiler yarattığını saptamış; buna karşılık Sarani ve Heidarzadegan (2019), örgütsel güven ile örgütsel girişimcilik arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Bu bulgular ışığında, ilgili literatür değerlendirilerek araştırmanın hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur.

H₁: Yöneticiye duyulan güven, inovatif düşünme eğilimini pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

H₂: Yöneticiye duyulan güven, yaşam doyumunu pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

H₃: Yaşam doyumu inovatif düşünme eğilimini pozitif ve anlamlı etkilemektedir.

4. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde, örgüt içindeki insan faktörünün tutum ve davranışlarını etkileyen unsurlar kapsamında, yöneticiye duyulan güven, inovasyon ve yaşam doyumu gibi kavramlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Söz konusu değişkenlerin birbirleri üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla veriler anket yöntemi ile toplanmıştır. SPSS 24 ve AMOS 25 programları kullanılarak veri analizi gerçekleştirilmiş, elde edilen bulgular detaylı biçimde sunulmuştur.

4.1. Araştırmanın Evreni ve Ölçek Bilgileri

Araştırmanın evrenini, Mersin ilinde faaliyet gösteren lojistik sektöründe görev yapan personel oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Sekaran'ın (2000) kabul edilebilir örneklem büyüklüğü yaklaşımına göre, yüz bin ve üzeri evren büyüklükleri için gerekli örneklem sayısı 384 olarak belirtilmektedir. Bu doğrultuda, araştırmada %95 güven düzeyi ve %5 hata payı esas alınarak 384 katılımcı hedeflenmiş; saha çalışmaları sonucunda 400 anket toplanmıştır. Eksik veya hatalı doldurulan 11 anket değerlendirme dışı bırakılmış ve analizler 389 geçerli anket üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Veri toplama aracı olarak hazırlanan anket formu, 5'li Likert ölçeğine göre yapılandırılmış olup hem çevrim içi ortamda hem de basılı formatta uygulanmıştır. Anketler, Nisan 2025 - Temmuz 2025 tarihleri arasında lojistik şirketlerinde görev yapan yöneticiler aracılığıyla katılımcılara ulaştırılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçekler, yerli ve yabancı literatür taraması sonucunda belirlenmiş; geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır.

Anket formu dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum gibi demografik özelliklerine ilişkin sorular yer almaktadır. Çalışmanın etik onayı, İskenderun Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 27.03.2025 tarihli, 06 sayılı toplantısında alınmış olup, onay numarası 07/04/2025-176689 şeklindedir.

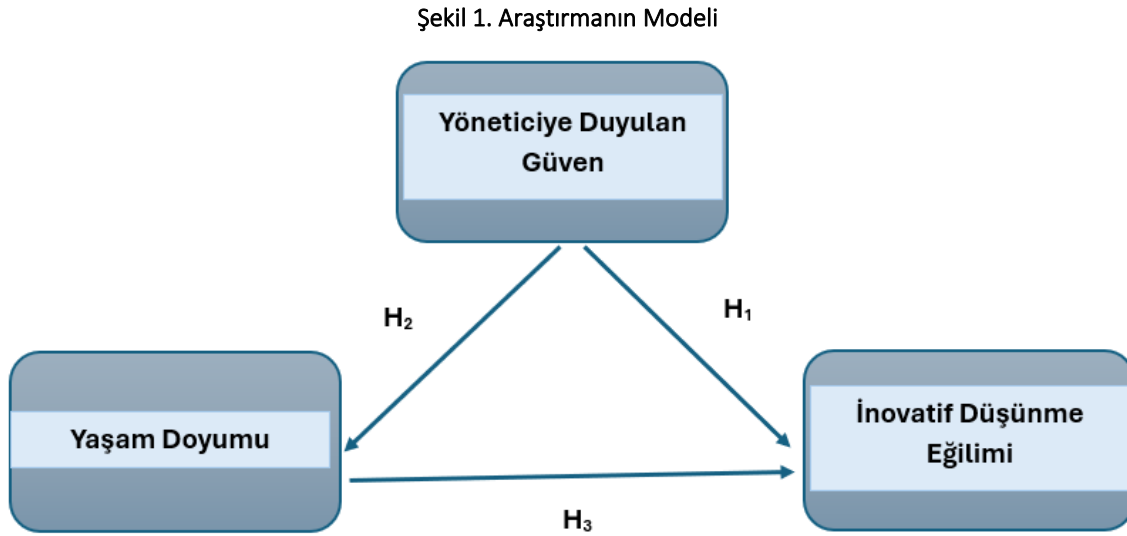
Yöneticiye Duyulan Güven Ölçeği: Anketin ikinci bölümünde, Çalışkan (2021)'un 3 boyutlu örgütsel güven ölçeğinin, yöneticiye duyulan güven boyutuna ait 5 maddeli ifadelerinden oluşan ölçek sorularından faydalanılmıştır.

İnovatif Düşünme Eğilimi Ölçeği: Anketin üçüncü bölümünde Bilir, Akbaş ve Darıca (2022) tarafından geliştirilen tek boyutlu ve 10 maddeden oluşan "Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik İnovatif Düşünme Eğilimi Ölçeği" kullanılmıştır.

Yaşam Doyumu Ölçeği: Anketin dördüncü ve son bölümünde, bireylerin yaşam doyumunu belirlemek amacıyla Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen "Yaşam Doyumu Ölçeği (Satisfaction with Life Scale)" beş maddeden oluşmaktadır. Dağlı ve Baysal, (2016) tarafından ölçeğinin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan ölçekten faydalanılmıştır.

4.2. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli aşağıdaki Şekil 1’de gösterilen şekilde oluşturulmuştur.

4.3. Güvenilirlik, Geçerlilik ve Faktör Analizleri

Ölçeklerin güvenilirliğini belirlemek amacıyla güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Cronbach Alfa değerinin 0,70 ve üzerinde olması durumunda ölçek güvenilir kabul edilmektedir. Ancak, faktördeki madde sayısının az olduğu durumlarda bu alt sınır 0,60 olarak değerlendirilebilmektedir (Sipahi, Yurtkoru ve Çinko, 2008). Verilerin faktör analizine uygunluğunu belirlemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ve Bartlett küresellik testi uygulanmıştır. KMO değerinin 0,50 ve üzerinde olması yeterli görülmekte; Bartlett testinde ise p değerinin 0,05’ten küçük çıkması, verilerin faktör analizine uygun olduğuna işaret etmektedir. KMO değerinin 0,50’nin altında olması durumunda ise veri setinin faktörlenmesi mümkün değildir (Field, 2000).

Tablo 1. Araştırmanın Ölçeklerinin Güvenirlik Analizleri

Ölçekler	Cronbach Alfa Değerleri	Kaiser-Mayer-Olkin	Barlett Test P değeri
Yöneticiye Duyulan Güven	0,81	0,85	X ² =2441 P = 0,000
İnovatif Düşünme Eğilimi	0,89	0,90	X ² = 3112 P = 0,000
Yaşam Doyumu	0,83	0,87	X ² = 2977 P = 0,001

* P < 0,05

Araştırmada kullanılan ölçeklere ait güvenilirlik, geçerlik, KMO ve Bartlett testi sonuçlarına göre; Yöneticiye Duyulan Güven ölçeğinin güvenilirlik katsayısı $\alpha = 0,81$, KMO değeri 0,85 ve Bartlett testi sonucu $p = 0,000$; İnovatif Düşünme Eğilimi ölçeğinin güvenilirlik katsayısı $\alpha = 0,89$, KMO değeri 0,90 ve Bartlett testi sonucu $p = 0,000$; Yaşam Doyumu ölçeğinin güvenilirlik katsayısı ise $\alpha = 0,83$, KMO değeri 0,87 ve Bartlett testi sonucu $p = 0,001$ olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, ölçeklerin güvenilir ve geçerli olduğunu göstermekte olup, araştırmada herhangi bir madde çıkarma veya değişiklik yapma gereği duyulmamıştır.

Yöneticiye duyulan güven ölçeğine ilişkin doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre, faktör yükleri 0,61 ile 0,89 arasında değişmekte ve toplam açıklanan varyans %73 olarak hesaplanmıştır. İnovatif düşünme eğilimi ölçeğinde ise faktör yükleri 0,67 ile 0,91 aralığında bulunmuş ve toplam açıklanan varyans %79 olarak belirlenmiştir. Yaşam doyumu ölçeğinde ise faktör yükleri 0,68 ile 0,88 aralığında değişmekte olup, toplam açıklanan varyans %77’dir. Sosyal bilimler alanında, çok boyutlu ölçeklerde toplam açıklanan varyansın %60’ın üzerinde olması, ölçeğin faktör yapısının güçlü ve yeterli olduğunu göstermektedir (Comrey ve Lee, 1992; Hair, Black, Babin ve Anderson, 2009).

4.4. Demografik Bilgiler

Bu bölümde, araştırmaya katılan lojistik çalışanlarına ait demografik özellikler analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarından elde edilen veriler, Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Yönelik Demografik Bilgiler

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kadın	136	35,0
Erkek	253	65,0
Yaşınız	Frekans	Yüzde
18-30	221	56,8
31-40	102	26,2
41-50	66	17,0
Medeni Hal	Frekans	Yüzde
Bekar	241	62,0
Evli	148	38,0
Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
Lise	65	16,7
Önlisans	161	41,4
Fakülte	119	30,6
Yüksek Lisans	44	11,3
Meslekte Çalışma Süreniz	Frekans	Yüzde
0-5 yıl	158	40,6
6-10 yıl	99	25,4
11-15 yıl	65	16,7
16-20 yıl	52	13,4
20 ve Üzeri yıl	15	3,9

Araştırmaya katılanların demografik özellikleri incelendiğinde, anketlere cevap verenlerin, %35'inin kadın, %65'inin erkek olduğu, %56,8'inin 18-30 yaş aralığında ve %26,2 ile 31-40 yaş aralığında oldukları görülmüştür. Araştırmaya katılanların %62'sinin bekar, %38'inin evli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, araştırmaya katılanların %41,4'ünün önlisans, %60,6'sının fakülte mezunu olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların meslekte çalışma süreleri incelendiğinde %40,6'sının 0-5 yıl arasında %25,4'ünün ise 6-10 yıl arasında çalıştıkları sonucu elde edilmiştir.

4.5. Korelasyon ve Regresyon Analizleri

Araştırmanın değişkenleri olan yöneticiye duyulan güven, inovatif düşünme eğilimi ve yaşam doyumu arasındaki ilişki durumunu belirlemek üzere araştırma verileri normallik testine tabi tutulduktan sonra, verilerin ortalamalarının normal dağıldığı görülmüştür. Dolayısıyla parametrik test olan Pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analiz sonuçları, aşağıdaki Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Pearson Korelasyon Analiz Sonuçları

	Yöneticiye Duyulan Güven	İnovatif Düşünme Eğilimi	Yaşam Doyumu
Yöneticiye Duyulan Güven	Pearson Korelasyon	1	
	Anlamlılık Düzeyi		
	Örneklem Sayısı	389	
İnovatif Düşünme Eğilimi	Pearson Korelasyon	,534**	1
	Anlamlılık Düzeyi	,004	
	Örneklem Sayısı	389	389
Yaşam Doyumu	Pearson Korelasyon	,411**	,678**
	Anlamlılık Düzeyi	,002	,001
	Örneklem Sayısı	389	389

** p<0,005

Tablo 3'te, araştırmaya katılan lojistik sektörü çalışanlarının yöneticilerine duydukları güven algısı ile inovatif düşünme eğilimi ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, yöneticilere duyulan güven ile hem inovatif düşünme eğilimi ($r = 0,534$, $p = 0,004$) hem de yaşam doyumu ($r = 0,411$, $p = 0,002$) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla, değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir.

Araştırmının değişkenleri olan yöneticiye duyulan güven, inovatif düşünme eğilimi ve yaşam doyumu arasındaki etki düzeyini belirlemek amacıyla araştırma verileri üzerinden regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler ve Boyutlar		B1	B2	C.R.	P
Yöneticiye Duyulan Güven	---> İnovatif Düşünme Eğilimi	,538	,566	3,216	***
Yöneticiye Duyulan Güven	---> Yaşam Doyumu	,413	,444	4,632	***
Yaşam Doyumu	---> İnovatif Düşünme Eğilimi	,681	,699	2,809	***

(B1: Standart Katsayılar, B2 Standart Olmayan Katsayıları, ***p<0,001).

Şekil 3’ te araştırmaya yönelik gerçekleştirilen regresyon analiz sonuçlarına göre, Mersin ili lojistik sektöründe çalışan personellerin yöneticilerine duyulan güvene yönelik algılarının inovatif düşünme eğilimi algılarını ($p=0,000<0,001$) anlamlılık düzeyi dikkate alınarak, (0,538), yaşam doyumuna yönelik algılarını da (0,681) katsayısı kadar pozitif ve anlamlı olarak etkilediği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla araştırmının, H_1 :Yöneticiye duyulan güven, inovatif düşünme eğilimini pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir ve H_2 : Yöneticiye duyulan güven, yaşam doyumunu pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir şeklindeki iki hipotez kabul edilmiştir. Araştırmının diğer sonuçlarına göre, Mersin ili lojistik sektöründe çalışan personellerin yaşam doyumuna yönelik algılarının inovatif düşünme eğilimi algılarını ($p=0,000<0,001$) anlamlılık düzeyi dikkate alınarak, (0,681) katsayısı kadar pozitif ve anlamlı olarak etkilediği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, H_3 : Yaşam doyumu inovatif düşünme eğilimini pozitif ve anlamlı etkilemektedir şeklindeki son hipotez de kabul edilmiştir. Hipotez sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Hipotez Sonuçları

H_1 :Yöneticiye duyulan güven, inovatif düşünme eğilimini pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir.	KABUL
H_2 : Yöneticiye duyulan güven, yaşam doyumunu pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir	KABUL
H_3 : Yaşam doyumu inovatif düşünme eğilimini pozitif ve anlamlı etkilemektedir.	KABUL

5. Sonuç ve Öneriler

Örgütlerde planlanan faaliyetlerde karar verme ve verilen kararların uygulanmasını sağlamada yöneticilerin doğrudan etkisi bulunmaktadır. Yöneticiler, çalışanların işleri yapma biçimlerini ve sergiledikleri davranışları şekillendirmede kritik bir rol üstlenmektedirler. Çalışanların işlerini etkin bir düzeyde gerçekleştirmeleri ve sonuçta olumlu performans göstermeleri, yöneticilerin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri olarak kabul edilmektedir (Lin vd., 2020). Ayrıca, yöneticiler çalışanların davranış ve tutumlarını motive etmede önemli bir konumdadır (Rich, 1997). Çalışanlar, yöneticilerine duydukları güven oranında tüm çaba ve kaynaklarını yöneticinin beklentilerine uygun biçimde yönlendirebilmektedirler (Dirks ve Ferrin, 2001).

Bu araştırmada, Mersin ili lojistik sektöründe görev yapan personelin yöneticilerine duydukları güvenin, inovatif düşünme eğilimleri ve yaşam doyumları üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, yöneticiye duyulan güvenin hem inovatif düşünme eğilimi hem de yaşam doyumu üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgulara göre, yöneticiye duyulan güvenin yüksek olması durumunda çalışanların inovatif düşünme eğilimleri ve yaşam doyumlarının da arttığı söylenebilir. Bu sonuçlar literatürde daha önce yapılan çalışmaları destekler niteliktedir. Çalışanların yöneticilerine olan güven düzeylerinin artmasıyla iş tatmini, iş performansı, iş yaşam kalitesi, yaşam doyumu, örgütsel bağlılık ve yeniliklere açıklık düzeylerinin yükseldiği çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur (Koç ve Yazıcıoğlu, 2011; Kayran, Akgündüz ve Metin, 2022; Koca Ballı ve Üstün, 2017; Soysal ve Tan, 2013; Bozkurt, 2023; Pelit ve Gökçe, 2019; Üçok, 2021; Ciziceno ve Travaglino, 2019; Aşık, 2017).

Araştırmının bir diğer önemli sonucuna göre, mersin ili lojistik sektöründe çalışan personelin yaşam doyumu algılarının inovatif düşünme eğilimini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği ortaya çıkmıştır. Bu durum, yaşam doyumu yüksek olan bireylerin daha yenilikçi ve yaratıcı düşünme eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Çalışmanın sonuçlarına dayanarak, lojistik sektörü yöneticilerinin personellerine güven aşılması ve çalışanların yöneticilerine duyduğu güvenin artırılması işletme başarısı açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, lojistik sektörü yöneticilerinin, kurum içindeki güven ortamını geliştirmeye yönelik politikalar geliştirmeleri önerilmektedir. Bu çalışma, lojistik sektörde gerçekleştirilmiş olması ve yöneticiye duyulan güven, inovatif düşünme eğilimi ile yaşam doyumu değişkenlerinin birlikte incelendiği ilk çalışma olması nedeniyle literatüre önemli bir katkı sunması

beklenmektedir. Ayrıca, lojistik işletme yöneticileri için iş başarısını artırmaya yönelik yol gösterici bir rehber niteliği taşıdığı söylenebilir.

Çalışmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. İncelenen kavramların doğası gereği, veri toplama sürecinde çalışanların potansiyel güvensizliği ve kurumların tepkilerinin önyargı oluşturma riski mevcuttur. Ayrıca, veri toplama yalnızca anket yöntemiyle gerçekleştirilmiş olup, katılımcı sayısı ve genelleştirilebilirlik açısından sınırlı kalmıştır. Zaman kısıtlamaları nedeniyle nitel ve kesitsel veri toplama yöntemleri kullanılamamıştır. Gelecek araştırmalarda farklı yöntemlerle daha küçük ve çeşitli örneklemeler üzerinde çalışılması önerilmektedir. Ayrıca, araştırma modelinin organizasyonel yapı, işletme büyüklüğü ve yasal statüye göre farklılık gösterebileceği göz önünde bulundurularak, bu değişkenlerin etkisinin de incelenmesi tavsiye edilebilir. Özellikle tüzel kişiliği olmayan işletmelerin bu değişkenlerden daha olumsuz etkilenme potansiyeli bulunmaktadır.

Ethical Declaration / Etik Beyanı

It is declared that scientific and ethical principles were adhered to during the execution and writing of this study, and that all sources used have been appropriately cited. The ethical approval for this study was obtained at the meeting of the Scientific Research and Publication Ethics Committee of İskenderun Technical University on March 27, 2025, numbered 06, and the approval number is 07/04/2025-176689. / Bu çalışmanın yürütülmesi ve yazılması sırasında bilimsel ve etik ilkelere bağlı kalındığı ve kullanılan tüm kaynakların uygun şekilde alıntılanmış olduğu beyan edilir. Çalışmanın etik onayı, İskenderun Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 27.03.2025 tarihli, 06 sayılı toplantısında alınmış olup, onay numarası 07/04/2025-176689 şeklindedir.

Declaration Regarding the Use of Artificial Intelligence / Yapay Zeka Kullanımı ile İlgili Beyan

The authors commit to adhering to ethical principles, transparency, and responsibility in the use of artificial intelligence tools, ensuring their academic responsibility. / Yazarlar, yapay zeka araçlarının kullanımında etik ilkelere, şeffaflığa ve sorumluluğa bağlı kalarak akademik sorumluluklarını yerine getireceklerini taahhüt ederler.

Declaration of Conflicting Interests / Çıkar Çatışması Beyanı

The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article. / Yazarlar, bu makalenin araştırması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Funding / Fon Kullanımı

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article. / Yazarlar, bu makalenin araştırması, yazarlığı ve/veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamışlardır.

Kaynakça

- Arı, G., & Tunçay, A. (2010). Yöneticiye duyulan güven ve tükenmişlik arasındaki ilişkiler: Ankara'daki devlet hastanelerinde çalışan idari personel üzerinde bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(4), 113–135.
- Ashfaq, F., Abid, G., & Ilyas, S. (2023). Transformational leadership and life satisfaction: The sequential mediation model of organizational trust and proactive behavior. *Scandinavian Journal of Management*, 39(4), 101298. <https://doi.org/10.1016/j.scaman.2023.101298>
- Asunakutlu, T. (2002). Örgütsel güvenin oluşturulmasına ilişkin unsurlar ve bir değerlendirme. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 1–13.
- Aşık, N. A. (2017). Konaklama işletmelerinde çalışanların örgütsel güven, örgütsel bağlılık ve yaşam doyumunun iş doyumuna etkisi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 62, 206–215.
- Avşaroğlu, S., Engin Deniz, M., & Kahraman, A. (2005). Teknik öğretmenlerde yaşam doyumu, iş doyumu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 115–129.

- Aydinoğlu, N. (2023). *Tükenmişlik algısı ve duygusal emek davranışlarının çalışan performansına etkisinde yöneticiye duyulan güvenin moderatör rolü: Covid-19 pandemi sürecinde huzurevi çalışanları üzerinde bir saha çalışması* (Doktora tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi).
- Bakan, İ., & Amırlı, H. (2021). Girişimcilik niyeti ve yaşam doyumunun, sosyal zekâ algısı bağlamında incelenmesine yönelik bir araştırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 497–527. <https://doi.org/10.33437/ksusb.842706>
- Bakan, İ., & Güler, B. (2017). Duygusal zekânın, yaşam doyumu ve akademik başarıya etkileri ve demografik özellikler bağlamında algı farklılıkları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(33), 1–11. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.399210>
- Bıçkes, D., & Yılmaz, C. (2017). Çalışanların örgütsel güven algılamalarının özdeşleşme düzeyleri üzerindeki etkisi: Ampirik bir çalışma. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 301–322.
- Bilir, B., Akbaş, U., & Darıca, N. (2022). Okul öncesi öğretmenlerine yönelik inovatif düşünme eğilimi ölçeğinin geliştirilmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 13(1), 233–253.
- Bozkurt, L. (2023). *Personel güçlendirmenin süreç yeniliğine etkisinde iş gücü performansı ve örgütsel güvenin aracılık rolü: Yerel yönetimlerde bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Camkıran, N. (2024). *Fitness merkezlerinde çalışan antrenörlerin iş tatminleri üzerinde yöneticiye duyulan güvenin etkisi* (Yüksek lisans tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Manisa.
- Cecen-Erogul, A. R., & Dingiltepe, T. (2012). Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri ile yaşam kalite düzeylerinin karşılaştırılması. *İlköğretim Online*, 11(4), 1077–1086.
- Chan, M. (1997). Some theoretical propositions pertaining to the context of trust. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 560(1), 85–102.*
- Ciziceno, M., & Travaglino, G. A. (2019). Perceived corruption and individuals' life satisfaction: The mediating role of institutional trust. *Social Indicators Research*, 141(2), 685–701. <https://doi.org/10.1007/s11205-018-1851-5>
- Comrey, A. L., & Howard, B. (1992). *A first course in factor analysis* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Çakınberk, A. K., Öncül, S., & Yılmaz, G. (2014). Örgütsel güven ile örgütsel sessizlik arasındaki ilişki: Bir kamu üniversitesi örneği. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 1(2), 91–105.
- Çakmak, S. A. (2024). *Lise öğretmenlerinin yaşam doyumu ve örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi).
- Çalışkan, A. (2021). Örgütsel güven: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Antalya Bilim Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 42–59.
- Çevik, N. K., & Korkmaz, O. (2014). Türkiye’de yaşam doyumu ve iş doyumu arasındaki ilişkinin iki değişkenli sıralı probit model analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 126–145.
- Dağlı, A., & Baysal, N. (2016). Yaşam doyumu ölçeğinin Türkçe’ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1250–1262.
- Daly, A. J., & Chrispeels, J. (2008). A question of trust: Predictive conditions for adaptive and technical leadership in educational contexts. *Leadership and Policy in Schools*, 7(1), 30–63. <https://doi.org/10.1080/15700760701655508>
- Değirmenci, B., Öztürk, C., & Büyükbeşe, T. (2022). Yöneticiye duyulan güvenin hizmet inovasyon performansı üzerine etkisinde içsel motivasyonun ve örgütsel öğrenmenin aracılık rolü: Adıyaman ili finans sektöründe bir araştırma. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(1), 124–144. <https://doi.org/10.30855/gieb.2022.8.1.009>
- Demirtaş, Z., & Bal, M. S. (2023). Ortaokul öğretmenlerinin iş doyumu ile örgütsel güven algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 625–642. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2023..1122906>
- Deutsch, M. (1958). Trust and suspicion. *Journal of Conflict Resolution*, 2(4), 265–279.

- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75.
- Diener, E., Gohm, C. L., Suh, E., & Oishi, S. (2000). Similarity of the relations between marital status and subjective well-being across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(4), 419–436. <https://doi.org/10.1177/0022022100031004001>
- Dirks, K. T., & Ferrin, D. L. (2001). The role of trust in organizational settings. *Organization Science*, 12(4), 450–467. <https://www.jstor.org/stable/3085982>
- Doğan, S., & Demiral, A. G. Ö. (2008). İnsan kaynakları yönetiminde çalışanların kendilerine doğru yolculuk yöntemi: Yetenek yönetimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 145–166.
- Drucker, P. F. (1999). *Innovation and entrepreneurship*. New York: Harper & Row Publishers.
- Duran, C., & Saraçoğlu, M. (2009). Yeniliğin yaratıcılıkla olan ilişkisi ve yeniliği geliştirme süreci. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi*, 16(1), 57–71.
- Ekşi, H., Özgenel, M., & Bora, N. (2020). Öğretmenlerin yaşam doyumlarını yordayan örgütsel faktörler: Örgüt sağlığı ve örgütsel güven. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 52(52), 384–399.
- Fırat, İ., & Yeşil, S. (2020). Dönüşümcü liderlik özelliklerinin işletmenin yenilik yeteneği ve performansı üzerindeki etkisi. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 40–57.
- Field, A. (2000). *Discovering statistics using SPSS for Windows: Advanced techniques for the beginner*. London: Sage Publications.
- Gül, M. (2024). *Okul öncesi öğretmenlerinin inovatif düşünme eğilimlerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı, Okul Öncesi Eğitimi, Burdur.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2009). “Multivariate Data Analysis (Seventh Ed.)”. New York: Prentice Hall.
- Hassan, M. (2011). *Örgütsel güvenin, örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışı ve çalışan performansı üzerindeki etkisi: Bankacılık sektörü üzerine bir araştırma* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Helliwell, J. F., & Putnam, R. D. (2004). The social context of well-being. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 359(1449), 1435–1446. <https://doi.org/10.1098/rstb.2004.1522>
- Hosmer, L. T. (1995). Trust: The connecting link between organizational theory and philosophical ethics. *Academy of Management Review*, 20(2), 379–403.
- International Journal of Organizational Analysis. (1997). *International Journal of Organizational Analysis*, 5(3), 227–248.*
- Işık, M. (2024). The mediating role of firm innovation performance in the impact of digital leadership on employee performance: Evidence from startups. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 1534–1549. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1471006>
- İşisağ, G. (2024). *Ortaöğretim öğrencilerinin problem çözmeye yönelik yansıtıcı düşünme becerileri ile inovatif düşünme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Jiang, Y., & Chen, W. K. (2017). Effects of organizational trust on organizational learning and creativity. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 13(6), 2057–2068.
- Johnson, S. (2011). *Where good ideas come from: The natural history of innovation*. Penguin.
- Kaba, İ., Erol, M., & Güç, K. (2018). Yetişkin yaşam doyumu ölçeğinin geliştirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 1–14.
- Kaplan, M., & Demirağ, B. (2024). Görev odaklı liderlik tarzı, psikolojik sermaye, iş tatmini ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin incelenmesi: KOBİ'lere yönelik bir uygulama. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 23(2), 699–719.

- Kayran, S. C., Akgündüz, Y., & Metin, U. (2022). Yöneticiye güvenin iş görenlerin iş tatmini üzerindeki etkisinde yöneticilerin sözsüz iletişim becerilerinin düzenleyici rolü. *İzmir İktisat Dergisi*, 37(4), 1053–1070. <https://doi.org/10.24988/ije.1069266>
- Keser, A. (2005). İş doyumu ve yaşam doyumu ilişkisi: Otomotiv sektöründe bir uygulama. *Çalışma ve Toplum*, 4(7), 77–96.
- Koca Ballı, A. İ., & Üstün, F. (2017). The relationship between organizational trust levels and demographic characteristics of employees: A case study. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 1(2), 20–38.
- Koç, H., & Yazıcıoğlu, İ. (2011). Yöneticiye duyulan güven ile iş tatmini arasındaki ilişki: Kamu ve özel sektör karşılaştırması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(1), 46–57.
- Korsgaard, M. A., Brower, H. H., & Lester, S. W. (2015). It isn't always mutual: A critical review of dyadic trust. *Journal of Management*, 41(1), 47–70. <https://doi.org/10.1177/0149206314556656>
- Köy, A. K. (2011). Yöneticiye güvenin iş tatmini üzerindeki etkisinde lider-üye etkileşiminin aracı rolü: İstanbul ve Kocaeli illerinde beyaz yakalılar üzerinde bir araştırma (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Küçüköğlu, M. T. (2024). İşletmelerde sürdürülebilir risk yönetimi. *Sürdürülebilir Yönetim*, 149–176.
- Levent, F., & Yazıcı, E. (2015). Singapur eğitim sisteminin başarısına etki eden faktörlerin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 39(39), 121–143.
- Lin, C. P., Xian, J., Li, B., & Huang, H. (2020). Transformational leadership and employees thriving at work: The mediating roles of challenge-hindrance stressors. *Frontiers in Psychology*, 11, 1400. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01400>
- Martínez-Tur, V., & Peiró, J. M. (2009). The trust episode in organizations: Implications for private and public social capital. *Social Science Information*, 48(2), 143–174. <https://doi.org/10.1177/0539018409102408>
- Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. *Academy of Management Review*, 20(3), 709–734. <https://doi.org/10.2307/258792>
- Mincu, C. L. (2015). The impact of personal resources on organizational attitudes: Job satisfaction and trust in organization. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 187, 685–689. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.127>
- Omarov, A. (2009). Örgütsel güven ve iş doyumu: Özel bir sektörde uygulama (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Özbay, F., Oğuztürk, B. S., & Sezgin, A. (2020). Gelişmiş ve gelişmekte olan G20 ülkelerinin inovasyon çıktılarına etkileyen faktörlerin bilgi üretim fonksiyonu ile analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(5), 3874–3900. <https://doi.org/10.15869/itobiad.797186>.
- Özsungur, F. (2019). Etik liderliğin hizmet inovasyon davranışı ve iç girişimcilik üzerindeki etkisinde, işe bağlılığın aracılık rolü: Türkiye'deki ticaret ve sanayi odaları örneği.
- Pelit, E., & Gökçe, Y. (2019). Yöneticiye duyulan güven ile çalışma yaşam kalitesinin işten ayrılma niyetine etkisi: Otel işletmeleri işgörenleri üzerinde bir araştırma. *Balıkesir University Journal of Social Sciences Institute*, 22(41), 197–221.
- Pirotti, G. A., & Venzin, M. (2017). *Resilient organizations: Responsible leadership in times of uncertainty*. Cambridge University Press.
- Rich, G. A. (1997). The sales manager as a role model: Effects on trust, job satisfaction and performance of salespeople. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 25(4), 319–328. <https://doi.org/10.1177/0092070397254004>
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). Simon & Schuster.
- Sarani, A., & Heidarzadegan, A. (2019). The relationship between organizational trust with organizational innovation, organizational learning, and organizational entrepreneurship. *Specialty Journal of Psychology and Management*, 5(2), 42–51.
- Sekaran, U. (1992). *Research methods for business*. John Wiley & Sons.
- Seligman, M. E. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. Simon & Schuster.

- Seligman, M. E., Steen, T. A., Park, N., & Peterson, C. (2005). Positive psychology progress: Empirical validation of interventions. *American Psychologist*, 60(5), 410–421. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.5.410>
- Sevinç, Y. S., & Uyangör, N. (2020). İnovatif düşünme becerileri meslek liseleri öğrencilerine yönelik bir ölçek geliştirme çalışması. *Turkish Studies – Education*, 15(5), 3669–3690. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44994>
- Sipahi, B., Yurtkoru, E. S., & Çinko, M. (2008). *Sosyal bilimlerde SPSS’le veri analizi*. Beta Yayınları.
- Soysal, A., & Tan, M. (2013). İş tatminini etkileyen faktörlerle ilgili hizmet sektöründe yapılan bir araştırma: Kilis ili kamu ve özel banka personeli örneği. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 45–63.
- Sökmen, A., Sökmen, A., & Benk, O. (2024). Örgütsel güvenin inovatif iş davranışı ve dile getirme davranışı ile ilişkisinde kariyer tatmininin aracı rolü. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 59(2), 813–832.
- Sun, M., & Jiang, H. (2017). Innovating by combining: A process model. *Procedia Engineering*, 174, 595–599.
- Şahbudak, M., & Sevimli, D. (2016). Örgütsel adalet ve örgütsel güven algılarının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerine etkileri: Türk spor örgütü örneği. In M. Şahin (Ed.), *Spor yönetiminde desantralizasyon liderlik becerileri ve karar verme stilleri* (pp. 51–130). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şakar, A. N. (2012). Örgütsel güven. In D. E. Özler (Ed.), *Örgütsel davranışta güncel konular* (pp. 21–40). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tan, H. H., & Tan, C. S. (2000). Toward the differentiation of trust in supervisor and trust in organization. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 126(2), 241–260.
- Tokgöz, E., & Seymen, O. (2013). Örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: Bir devlet hastanesinde araştırma. *Öneri Dergisi*, 10(39), 61–76.
- Turhan, M., Köprülü, O., & Helvacı, İ. (2018). Örgütsel güven ile bireysel iş performansı arasındaki ilişki. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 47–55.
- Üçok, D. İ. (2021). Göreve yönelik liderlik davranışları ve yaşam doyumunun işyeri arkadaşlığı üzerindeki etkisi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 22(2), 35–52.
- Whitener, E. M., Brodt, S. E., Korsgaard, A. M., & Werner, J. M. (1998). Managers as initiators of trust: An exchange relationship framework for understanding managerial trustworthy behavior. *Academy of Management Review*, 23(3), 513–530. <https://doi.org/10.5465/amr.1998.926624>
- Yalçın, A., & İplik, F. N. (2005). Beş yıldızlı otellerde çalışanların demografik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma: Adana ili örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 395–412.
- Yalçın, M. T. (2020). İnovasyon ve yaratıcı düşünme. In M. Özdemir (Ed.), *Yönetme sanatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yang, D., Sun, X., Cao, F., & Qu, F. (2021). Analysis of innovation, innovative thinking and innovative methods. In *Advances in social science, education and humanities research* (Vol. 555, pp. 537–542). Proceedings of the 1st International Conference on Education: Current Issues and Digital Technologies (ICECIDT 2021).
- Yetkin, N. A. (2025). Yaşam doyumu ve mesleki canlılığın inovatif iş davranışına etkisi: Aşçılar üzerine bir araştırma (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University, Turkey).
- Yılmaz, E., & Sünbül, A. M. (2009). Öğretmenlerin yaşam doyumları ve okullardaki örgütsel güven düzeyi. *Qafqaz University Publications*, 172.
- Yılmaz, N. (2019). *Personel güçlendirmenin örgütsel güven ve çalışan motivasyonuna etkisi: Otel işletmelerinde bir araştırma* (Yüksek lisans tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Terrorism or Resistance? A Critical Study of HAMAS's Identity and Strategy

Burcu Tugay

*Department of Economics and Administrative Sciences, Atatürk University, Erzurum, Türkiye,
burcu.tugay@atauni.edu.tr*

Abstract

As research on the Palestinian Resistance Movement and its impact on the Middle East has increased, the question of where the boundary lies between "resistance" and "terrorism" remains insufficiently clarified. This study examines Hamas, which sits at the intersection of these two concepts, and deepens the analysis by employing Frantz Fanon's theory of anti-colonial violence. According to Fanon, violence is not merely a strategic method but a necessary condition for survival under colonial domination. This approach demonstrates that Hamas's use of violence is not solely based on ideological reasons but is also shaped by historical, political, and economic pressures. The study argues that Hamas's transformation into a militant organization is the result of multiple, interconnected factors such as prolonged occupation, forced displacement, and severe social deprivation. These harsh conditions necessitate understanding Hamas's actions beyond definitions of terrorism, as a legitimate and compelled form of resistance. Furthermore, the study clarifies the conceptual boundaries of resistance and comprehensively reveals the social functions and roles of resistance movements. Thus, it emphasizes that Hamas is not merely an armed group but also a deeply rooted social movement that protects Palestinian society, sustains its struggle for existence, and has strong grassroots support under difficult circumstances.

Keywords: Hamas, Resistance, Terrorism, Conflict, Political Violence, Displacement

For Citation: Tugay, B. (2025). Terrorism or Resistance? A Critical Study of HAMAS's Identity and Strategy. *Journal of Academic Value Studies*, 11(3), 164-178. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.82691>

Received: 15.07.2025 Accepted: 25.09.2025

This article was checked by *intihal.net*

1. Introduction

The Israel-Hamas war has long been an inseparable part of the broader Israeli-Palestinian conflict, which has deep historical, political, and social roots. The latest wave of clashes, which erupted on October 7, 2023, has not only escalated tensions between the parties but has also evolved into a new and highly complex phase on a global scale, posing a significant threat to international security. The active involvement of various state and non-state actors—most notably the Houthis in Yemen—has both intensified the violence and paved the way for the conflict to extend beyond its regional boundaries, spreading across a wider geography. This war has reignited the Palestinian struggle for liberation, but it has also triggered Israel's harsh and disproportionate response. According to the Gaza Ministry of Health, at least 53,010 Palestinians have been killed and 119,919 injured since October 7, 2023. The Gaza Government Media Office has put the death toll at over 61,700 and reported that thousands more are likely missing under the rubble. A tragedy of this scale has brought to the forefront the urgent need to reexamine the concepts of "terrorism" and "resistance," sparking profound debates over fundamental principles such as legitimacy, justice, and international moral responsibility.

Academic interest in the phenomenon of resistance has been steadily increasing across a wide range of disciplines, including sociology, anthropology, cultural studies, geography, political science, and gender studies, gaining a growing degree of interdisciplinary conceptual depth (Hollander and Einwohner, 2004). Questions such as “Is resistance inherently negative?” or “Does resistance fuel terrorism?” not only interrogate the meaning of the concept but also challenge its boundaries of legitimacy. Through such questions, debates emerge over whether resistance is always destructive, threatening, or unlawful, or whether, in certain contexts, it can be understood as a legitimate and creative expression of the pursuit of social change and justice. Thus, these questions do more than outline a conceptual framework; they offer significant insights into how resistance can be situated at social, political, and ethical levels. In this regard, the question of whether resistance can or should be equated with terrorism, violence, or radical ideologies plays a central role in defining the boundaries and connotations of the concept.

This article therefore aims to reveal that resistance is a multifaceted, flexible, and constantly evolving phenomenon that manifests in diverse forms and through various expressions. Depending on the academic discipline defining it, resistance can span a wide range—from armed guerrilla warfare to symbolic gestures (Lee, 2017). The concept of resistance has been defined in a variety of ways, including efforts to protect interests, refusal to comply or cooperate, actions taken against oppression, or practices of challenging authority (Hollander and Einwohner, 2004). As can be seen, the concept has often been associated with anti-social attitudes, destructive behaviors, reactionary or revolutionary ideologies, sudden and unusual outbursts of violence, and emotional reactions. This study, however, seeks to move beyond such narrow and reductionist approaches by exploring the distinctive features and conceptual boundaries of this social phenomenon through a critical review of existing literature. The article is largely informed by social movement theory and collective action theory. It also aims to understand how resistance may evolve into terrorism, to uncover the strategic dynamics of resistance, and to discuss the benefits of analyzing resistance as a strategic tool. Furthermore, this study aims to offer a novel and thought-provoking contribution to the emerging interdisciplinary field of “resistance studies” within the social sciences.

According to the study, the concept of resistance can be perceived differently depending on the context, both as terrorism and as a legitimate means of social change. Accordingly, Hamas’s resistance strategy is a multilayered structure that includes military, political, and diplomatic dimensions and is constantly evolving and transforming. Can Hamas’s dynamic structure become even more complex through the interventions of regional and global actors? Indeed, previous failed global initiatives—such as the Oslo Accords—have been observed to trigger the continuity of resistance and an escalation of violence. The final and perhaps most important question is: “Although Hamas is linked to Islamist movements by nature, do definitions of terrorism sufficiently reflect the multifaceted nature of this organization?” In this article, the author examines and synthesizes different bodies of literature that refer to the concept of resistance, aiming to clarify both its theoretical meaning and its sociological functionality through the example of Hamas. Within this framework, the article emphasizes that the ongoing and complex conflict between Hamas and Israel is rooted in historical, territorial, and religious dimensions. The failure of past negotiation processes—such as the Oslo Accords—between the Palestinian Authority and Israel, along with Israel’s settler-colonial approach, has not only failed to contribute to securing Palestinian rights but has also deepened prejudice and hostility toward Israel. In this context, the idea that resistance is a continuous and inevitable necessity for reclaiming rights and defending against Israel’s aggressive policies has become deeply entrenched among Palestinians.

This study aims to challenge the conventional, often one-dimensional perceptions of Hamas and to offer a more comprehensive, realistic, and contextually grounded perspective on the concept of terrorism in the Middle East. By focusing on the questions “What is Hamas?” and “What is Hamas not?”, the article underscores the need to assess the organization not solely as a resistance, but also in light of its political and societal impact on the Palestinian context. Accordingly, the study is structured around the following key questions: How does Hamas construct and employ the concept of resistance? What does the organization’s political transformation signify for Hamas itself? Does this transformation indicate an ideological shift, or merely a tactical repositioning? Given its ideology, tactics, and social base, can Hamas be considered an anti-systemic organization? Through these questions, the analysis provides a more balanced and multidimensional assessment of Hamas.

2. Resistance and Terrorism

According to Crenshaw (1995: 9), the choice of concepts not only shapes language but also molds human consciousness, directly influencing our perceptions of the legitimacy of political authorities around us. She argues that language holds the power to shape societal expectations regarding how a particular issue is defined, framed, and resolved. In this context, the role of language in social construction becomes especially evident in the definition of contested concepts such as terrorism. Terrorism is a socially constructed phenomenon that emerges in the public sphere and is perceived differently depending on the context by particular cultural, linguistic, and other social groups. Schmid's (2011) work, which offers a comprehensive framework for understanding the concept of terrorism, highlights this diversity by including an appendix listing 250 different definitions found in academic and political literature.

When examining the historical origins of terrorism, the etymology of the word and its early applications are particularly noteworthy. The Latin term *terror*, *terroris* means "fear" and is derived from the verb *terreo*, which means "to frighten" or "to terrify." The earliest recorded acts of terrorism in history were carried out by Jewish resistance groups in ancient Palestine who opposed Roman rule—namely the Zealots (fanatics) and the Sicarii (dagger-men) (Horsley, 1979; Law, 2024). Following these examples, the medieval period also marked a phase in which terrorist acts became more systematic. In particular, from the late 11th to the 13th century, the radical Islamist sect known as the Assassins (Hashashin), founded by the Iranian Hassan-i Sabbah, carried out systematic and targeted assassinations against Christians, rival Islamic factions, and political figures throughout the Near East (Rothenberger, 2023).

The term "terrorism" in its modern sense was first used in everyday language during the later stages of the French Revolution, specifically in reference to the oppressive period of 1793–1794 under the Jacobin regime led by Maximilien de Robespierre, referred to as the *régime de la terreur* (Reign of Terror). In this context, the term originally referred to violence perpetrated by the state or ruling authorities—that is, state terrorism. Under the Jacobin regime, it especially described the aristocracy's use of violence and the mass execution of perceived enemies of the state by guillotine. Later, the term was adopted by Russian anarchists to describe violence and resistance directed against the state, and it came to be associated with the actions of insurgents rebelling against government authority (Jenkins, 2003).

The possibility of engaging in political negotiations or making concessions with an actor labeled as a "terrorist" is effectively eliminated. Such an actor is not positioned as a legitimate interlocutor, but rather as an illegal and threatening element; accordingly, the response to them is usually asymmetrical and predominantly military in nature. This labeling process functions not merely as a discursive classification but also as an ideological mechanism that sharpens the boundaries between "us" and "the other" (Rothenberger, 2023).

The culture of terror is characterized by an institutionalized mechanism of "collective fear," aimed at keeping the lower strata of society in a constant state of anxiety. In such a system, anyone who opposes the political status quo faces continuous threats of repression, torture, and death (Sluka, 1995). Repression breeds resistance, and repressive cultures tend to produce forms of social resistance; at times, this evolves into a culture in which resistance becomes a way of life (Sluka, 1995). The persistence and pervasiveness of repression foster a strong sense of solidarity and unity among individuals living under such conditions. Within this intense climate of oppression, individual acts of resistance gradually transform into a collective struggle, giving rise to a resilient spirit across all segments of society. As a result, among communities that have experienced violence and injustice, a broader culture of resistance has emerged—one that not only encompasses individual defiance but also seeks social change and solidarity. This culture reflects not only the community's capacity to withstand oppression but also its power to redefine itself and generate societal transformation (Sluka, 1995).

Resistance studies constitute a rapidly developing yet still theoretically immature field within the social sciences. The field encompasses a wide array of concepts and forms of action associated with resistance, which in turn generates conceptual ambiguity and theoretical fragmentation (Hollander and Einwohner, 2004; Baaz et al., 2016). Within the resistance literature, various forms of action linked to goals, intentions, and (class) interests are frequently emphasized. Paul Routledge defines resistance particularly as actions "guided by intent," while Viegas Fernandes characterizes it as counter-hegemonic attitudes, behaviors, and practices aimed at undermining hierarchical distinctions between social categories and challenging dominant powers. According to Fernandes, the ultimate goal of such forms of resistance is the more equitable and just redistribution of power. In their work on the "geographies of resistance," Steve Pile and Michael Keith (1997) describe resistance as an unrelenting stance against power and as people fighting for freedom,

democracy, and humanity. This definition frames resistance within a normatively affirming perspective—that is, it portrays resistance as an inherently positive, moral, and just form of struggle (Baaz et al., 2016).

Resistance is not merely a phenomenon that manifests through explicit political actions, uprisings, or wars; it can also become visible in the fundamental practices, symbols, and meaning systems of everyday life. In this context, resistance may emerge in the form of passive or symbolic opposition that does not involve direct confrontation with dominant cultures or power structures but nonetheless carries a profound political significance. Unlike acts based on violence, such forms of resistance gain legitimacy through social solidarity, identity formation, and the preservation of cultural continuity. This dynamic is clearly observed in the case of Hamas. The organization's activities aimed at preserving identity within educational institutions, the creation of social welfare networks, and the use of religious symbols and narratives in public discourse can be considered forms of resistance that do not involve physical violence yet convey a powerful political message. These practices sustain the collective memory of Palestinian society while reproducing a sense of identity and belonging. Therefore, resistance should not be understood merely as rebellion or armed struggle, but rather as a multilayered social phenomenon shaped around culture, memory, and identity (Nordstrom, 1992).

However, when the potential of resistance combines with a conscious process of organization, it can transition from the symbolic to the political sphere. The historical development of Hamas represents a typical example of this transformation: initially emerging with the aim of promoting social solidarity and protecting identity, the movement gradually evolved into an organized politico-military structure. This process demonstrates that resistance is not static but rather a dynamic phenomenon that transforms according to contextual conditions. Consequently, resistance must be regarded as an unpredictable and multilayered social reality encompassing social, cultural, and political dimensions (Nordstrom, 1992: 7).

At times, resistance may assume a purely disruptive or obstructive character. However, in most cases, like other social practices, it possesses a generative quality; at the very least, while dismantling certain structures, it simultaneously contributes to the creation of new relationships, ideas, products, discourses, and social activities. Resistance expands the range of choices available to individuals and communities; by unsettling the power relations that define identities, actions, and social positions, it opens up possibilities for their reconfiguration (Baaz et al., 2016). The distinction between terror and resistance becomes particularly evident when examined through a moral lens. Resistance is typically driven by the pursuit of legitimate rights such as independence, freedom, and justice on behalf of a community or people. Even when it involves the use of violence, resistance generally seeks to avoid civilian casualties. It is regarded as a morally justifiable form of struggle because it aims to oppose injustice and oppression. Terrorism, on the other hand, lacks a moral foundation, as its primary aim is to instill fear among civilians, targeting innocent individuals and thereby undermining social order and security. The methods employed by terrorism directly threaten noncombatants, making it difficult to attain moral legitimacy; thus, terrorism stands in contradiction to ethical and humanitarian values.

A paradox may arise from this distinction: although resistance is often viewed as a legitimate and morally grounded form of struggle, the boundaries can become blurred in certain situations. When a resistance movement—despite pursuing rightful aims and opposing an oppressive power—employs tactics that result in civilian casualties or harm to innocent people, it begins to drift away from a morally defensible position. In such cases, the legitimacy of resistance comes into conflict with the moral basis of violence. A struggle initiated in the name of freedom and justice may begin to resemble terrorism if the methods used become ethically unacceptable, thereby causing a morally justified cause to paradoxically lose its moral legitimacy. This paradox can lead to a situation in which a movement is perceived both as a legitimate form of resistance and simultaneously as an instance of terrorism, depending on the nature of its actions (Frisch, 2009).

Many groups attempt to strike a balance between strategic and psychological factors, although ultimately one tends to outweigh the other (Chesterton et al., 2024). Decision-makers within militant groups typically navigate between rational choices and psychological influences. The use of violence against civilians by militant groups can have various motivations, and two main theories explain this phenomenon: The instrumental perspective holds that militant groups use violence against civilians as a rational strategic tool to achieve their objectives. Even ideologically extreme violence serves a strategic purpose, as this approach views violence primarily as a means to an end. The psychological/ideological perspective, on the other hand, focuses on internal group dynamics, sacred values, and deeply held beliefs to understand militant behavior. According to this view, acts of violence are not solely aimed at strategic goals; they are

also triggered by the group's shared ideological convictions and intra-group interactions (Chesterton et al., 2024: 31; Mete and Gündoğmuş, 2021).

Although the terms militant group and terrorist organization both refer to entities that tend to use violence to pursue ideological, political, or religious goals, they do not mean the same thing and often carry different connotations depending on the context. Militant groups may use violence, but it is generally directed toward clear ideological or strategic objectives. Additionally, militant groups often engage in political and social activities alongside violent actions. In contrast, terrorist organizations usually do not pursue such social initiatives, as their primary goal is to convey a political, social, or ideological message through the spread of fear. However, these definitions are often shaped by political motivations.

Finally, elections provide unique political opportunities for resistance. In contexts where elections are used to establish political legitimacy, resistance potential emerges (Lee, 2017). Although not all resistance movements arise from economic downturns, certain economic conditions such as income inequality, unemployment, and inflation are strongly correlated with the emergence of resistance movements (Lee, 2017). Nevertheless, this relationship is not always linear. For instance, despite similar economic conditions in the Middle East during the 1980s and 1990s, uprisings only emerged in some countries; similarly, despite comparable economic indicators in Algeria, Egypt, Jordan, Morocco, and Tunisia, major uprisings occurred only in Algeria and Egypt. This exemplifies the complexity of economic factors in driving resistance and shows that resistance cannot be explained solely by economic conditions but must also be examined within a broader context that includes social, cultural, political, and historical factors (Lee, 2017: 48).

3. Historical Roots, Ideology and Rise of Hamas as A Distinctive Structure

HAMAS, abbreviated from the Arabic Movement-ul Mukavemet-ul Islamiyyeye, means "Islamic Resistance Movement" (Alsarhi and Ahmad, 2016: 1-11; Atuonwu et al., 2021). In December 1987, cleric Sheikh Ahmed Yassin founded Hamas in response to the popular uprising known as the intifada, while Sheikh Ahmed Ismail Hasan Yasin, the founder of the movement organized against the Israeli occupation in the Sheikh Radwan region of Gaza, founded Hamas. Yassin previously led al-Mujama' al-Islami (Islamic Centre), an organization that coordinated political activities in Gaza on behalf of the Muslim Brotherhood. In the same year, Izzeddin Al Qassam, the military wing of the organization, was established. Hamas emerged in the Gaza Strip in the early days of the Palestinian uprising in December 1987 and quickly took a leading role in the violent struggle against Israel (Jensen, 2008: 141; Taraki, 1989). The movement, which grew out of the Muslim Brotherhood, first founded in Egypt in 1928 and active in Palestine since the 1940s, believed that Islamic law and principles were necessary to transform Palestinian society into a single center (Schanzer, 2008: 13). When the first intifada broke out at the end of 1987, the Muslim Brotherhood's need to compete with the nationalist groups of the PLO in the fight against Israel spurred the establishment of Hamas (Alsarhi and Ahmad, 2016 Hroub, 2010, Malka, 2005).

Like many other fundamentalist Islamic movements, the Muslim Brotherhood regards jihad as a general duty incumbent upon all Muslims; however, it prioritizes the establishment of "true Islam" across the Muslim world before engaging in violent jihad against Israel. According to this view, military struggle should follow only after religious and social reform has been achieved. In contrast, Hamas reverses these priorities. As a movement centered on national liberation, Hamas argues that jihad must first focus on the liberation of all Palestinian territories. Only after achieving this goal should Muslims turn their attention to restoring "true faith" across the broader Islamic world. This distinction reflects Hamas's emphasis on immediate political struggle over broader religious transformation (Gupta and Mundra, 2005). To achieve this independently, Hamas added a foreign affairs department to its political structure as it gained support during the first Intifada years. When it did so, it felt strong enough to withdraw from the Muslim Brotherhood and become an independent organization (Baconi, 2007: 131). In fact, the ideological consolidation of this movement also reflects the deep traumas experienced behind the Intifadas. The 1948 Arab-Israeli War, which led to the establishment of Israel and the collapse of Palestinian society, is described in Israeli narratives as an unforgettable miracle where a small Jewish David defeated a giant Arab Goliath. On the other hand, for Palestinians, the 1948 war created the Nakba (catastrophe), a collective trauma that displaced more than 750,000 Palestinians and has left a lasting mark on nearly every Palestinian's consciousness. Thus, the collective memory, formed through a sense of historical injustice and dispossession, has generated a legitimate motivation for resistance and a desire to claim fundamental rights.

It is not accurate to place Hamas on the same level as Islamist terrorist organizations, as it possesses several distinct and arguably more positive features. First and foremost, Hamas emerged as a product of resistance. It is not merely a group carrying out armed actions but also a political actor that entered the Palestinian political arena by forming a government after the 2006 elections. With its remarkable victory in the Palestinian Legislative Council elections, Hamas transitioned from being a fringe movement to a significant political force with a broad support base. Beyond its armed struggle against Israel, Hamas functions as a complex organization that engages in policy-making and provides services such as healthcare, education, and social aid. Rather than simply opposing Fatah's secular approach, Hamas positions itself as a viable Islamic alternative. While rooted in an Islamist ideology, Hamas has gradually shifted its discourse toward a more rational, pragmatic, and nationally oriented political understanding. Its electoral success stems not from extremism but from a centrist and inclusive political stance. Without relying on a charismatic leadership figure, Hamas has managed to establish itself as a strong grassroots movement deeply embedded in Palestinian society.

Hamas also stands out as the only Islamist organization that openly opposes Israel's settler-colonial and Zionist policies in the region, making it, in Israel's view, the most threatening Islamist group. Its founding charter contains anti-Semitic language and rejects the legitimacy of the Israeli state, reinforcing this perception. However, unlike global jihadist organizations, Hamas has confined its acts of violence to the Israeli-Palestinian context, maintaining a clear and localized scope of operations. In the eyes of many Palestinians, Hamas represents a force capable of retaliating against Israeli aggression, thus serving as a symbol of deterrence. On the other hand, due to its attacks targeting Israel, Hamas is designated as a terrorist organization by many states and international institutions, including the European Union, the United Nations, and Israel. While it occasionally uses violence and terror for political purposes, Hamas is not solely defined by its military tactics. Its multidimensional character—as a political actor, a military force, and a social movement—requires a more nuanced and comprehensive evaluation beyond traditional definitions of terrorism.

It can be said that Hamas is not a monolithic entity with fixed goals and strategies. It is analytically important to distinguish between Hamas's "grassroots" activists and its military wing (Gunning, 2023). Hamas has a combination of "horizontally and vertically differentiated positions". Vertically, Hamas maintains a rigid line of command to facilitate its various functions (security, military, political, and preaching), while horizontally it relies on a network of informal relationships to maintain local support. Hamas, on the other hand, is an umbrella organization that encompasses three broad subdivisions: civil society (charities and educational institutions), political party (Al-Maktab al-Siyasi or Political Bureau), and military wing (Ezz al-Din al-Qassam Brigades). If we look at these sections one by one; a) While implementing new violent tactics, Hamas also played a role as a religious and charitable organization providing social welfare services to Palestinians, particularly those living in the Gaza Strip, using a network of social institutions, including schools, medical clinics, and food distribution networks. Hamas has used its network of social institutions, including schools, medical clinics, and food distribution networks, to build a broad power base beyond its natural ideological base (Chehab, 2007: 130). The Islamic movement has become a vital source of support for hundreds of thousands of Palestinians, filling the gap left by a lack of state-supported social services (Jensen, 2008). Such activities gave Hamas greater legitimacy among Palestinians b) Hamas established the government in Gaza by winning many seats in the elections held in the Gaza Strip in 2006. However, post-election conflicts with Israel increased with the control of Hamas. Many countries and organizations consider Hamas as a terror organization (Jensen, 2008: 141).

It is essential to underscore the significance of key political shifts that have played a seminal role in facilitating the emergence of Hamas (Gunning, 2023). Support for Hamas was based on public frustration, anger, and the organization's ability to fill the leadership void (Levitt, 2006). Arafat played a key role in the founding of the PLO in 1964 and became the organization's first president. He also took the lead on the Oslo Accords and initiated the process that led to the establishment of the Palestinian Authority. However, his leadership was criticized due to difficulties in progressing the process and disruptions in peace talks. Even though it doesn't have a charismatic leader, Hamas official institutionalization is shaped by a structure known as 'internal' and 'external' leaderships. The internal leadership operates between the West Bank and Gaza Strip, with underground members in East Jerusalem and Israel. The external leadership is dispersed across the region, with many active members in refugee camps in Jordan, Lebanon, and Syria (Baconi, 2018: 30).

After Fatah's failure against Israel for more than 10 years, the electorate decided to vote for Hamas, which had previously proven itself in municipal elections, although it had not participated in national elections. The failure of the Fatah-led Palestinian Authority to achieve a lasting peace with Israel and the death of Arafat made it politically possible

for Hamas to participate in the parliamentary elections. Hamas had previously refused to participate in Palestinian national politics due to its rejection of the Oslo Accords and its inability to legitimize working through Oslo institutions. However, the death of Oslo and Arafat's withdrawal from the stage paved the way for Hamas's entry into national politics. Additionally, Arafat's death distanced Fatah from being a charismatic leader. Because Fatah's power stemmed from its connection with Arafat, the political symbol of Palestine, making it impossible for any other party to compete. Arafat's death and the absence of a charismatic personality in Fatah after him accelerated the institutionalization of Fatah. Charismatic centrist parties are harder to defeat because they focus on the personality of the founder. The transformation of the centrist Fatah from a charismatic party to an institutionalized party has made it possible for the already institutionalized Hamas to compete effectively with Fatah. Hamas has been an institutionalized party since its inception because it has always had a bureaucratic, routine governance process that follows official codes of conduct. Moreover, Hamas has a grassroots approach to interacting with the public. Now institutionalized Fatah and institutionalized Hamas competed on an equal footing, where they could be judged by voters on their respective performances. Hamas first tested the situation by participating in municipal elections. After proving to himself and the electorate that could do this, it participated in parliamentary elections and eventually won a majority of seats. Therefore, Hamas existed as a party that produced alternative policies and did not provide its support through the charismatic personality of its leader, that is, it was neither charismatic nor protest (Van der Brug and Mughan, 2007: 30). While not a protest or charismatic party, the organization has a strong network of social institutions based on Al-Mujada'l-Islami (or Islamic Community) and a number of formal structures that provide educational and charitable services.

4. The Strategic Calculus of Hamas: Violence, Resistance and Power

Hamas's early armed struggle aligns with Fanon's view that "freedom is achieved through violence." Viewing Israel as a colonial power, Hamas embraced violence not just strategically but as an existential form of resistance. In this context, Fanon's theory of violence offers a useful framework for understanding how Hamas legitimizes its actions. Frantz Fanon, as a theorist of anti-colonial struggle, advocates the necessity of violence in the liberation of colonized peoples. According to him, the oppression and racist discrimination imposed by the colonizer create deep psychological trauma in the oppressed populations, and violence serves both as a form of rebellion and a means of identity formation in overcoming this trauma. Fanon sees violence not only as a tool of destruction but also as a way for the exploited to reassert themselves as human beings (Fanon, 2023). He legitimizes violence as a way to overthrow the colonizer's "inferior" status and achieve freedom. Moreover, according to Fanon, "The colonized man finds his freedom in and through violence" (1963: 86). Palestinian resistance movements, especially Fatah, have adapted Fanon's concepts of colonialism and liberation to their own struggle. In the chapter titled "On National Culture" in *The Wretched of the Earth*, Fanon (1963: 246) makes a powerful call to his people and to all colonized individuals in pursuit of the longed-for state of freedom and the new national consciousness that is to emerge alongside it. He argues that national culture should not be limited to the mere imitation and preservation of pre-colonial forms; on the contrary, he insists that this notion must be transcended, and that culture must be consciously reconstructed through resistance and struggle.

The Palestinian resistance seeks to put into practice Fanon's idea that "violence against the colonizer is legitimate" (Nakhleh, 1971). This approach also gains meaning within the framework of the Frustration-Aggression Theory. According to this theory, the blockage of an expected reward or the revocation of a previously granted right creates deep frustration, which over time can transform into anger and aggression. This situation can be concretely observed in the Palestinian case. For example, after the 1967 Six-Day War, Israel's Defense Minister Moshe Dayan initiated the "open bridges" policy, allowing Palestinians in the West Bank free passage to Israel and Jordan, significantly improving their economic situation. However, these gains were overshadowed by settlement activities, arbitrary arrests, and humiliating rhetoric from Israeli nationalists, leading to deep resentment and anger among the Palestinian people.

The unemployment rate in Gaza has reached nearly 50% (with this rate rising up to 72% among women). In this context, the hope for a dignified life among Palestinian youth is almost nonexistent outside of militancy. Therefore, the repeated rejection of economic incentives increasingly pushes Palestinians toward resistance and armed struggle. Thus, the desire to gain meaning and dignity through violence outweighs economic concerns; violence becomes the only way to give honor and meaning to life. Rather than trying to achieve peace through economic means, psychological studies reveal that the strongest hope for lasting peace lies in recognizing Palestinians' quest for meaning and dignity and developing

solutions accordingly. Otherwise, a cycle of violence will continue where the parties inflict pain on each other and each time try to compensate for their shame and humiliation through revenge. Economic development can certainly contribute—but it should never be offered as the price of dignity (Kruglanski, 2023).

Similarly, after Israel's unilateral withdrawal from Gaza in 2005, a \$1.5 billion development fund for Gaza and the West Bank was planned under the leadership of former World Bank president James Wolfensohn. However, the long-accumulated feelings of humiliation and lack of trust were so profound that the chances of success for this economic opening were minimal. In this context, Hamas's victory in the 2006 elections and its takeover of Gaza Strip control in 2007 (Kruglanski, 2023) clearly demonstrate how frustration paved the way for radicalization. At the same time, Israeli settlement activities, the arrests of Palestinians, and chauvinistic rhetoric by Israeli nationalists caused Palestinians to feel humiliated. This situation led to the First Intifada (1987–1993), which included protests and uprisings, and eventually ended the “open bridges” policy and the economic gains it brought.

Fatah leaders, referencing Fanon's thesis on anti-colonial violence, view armed struggle as a legitimate tool for Palestine's “liberation from foreign control” and the people's self-determination. Hamas, on the other hand, as more of a religious and social movement, applies Fanon's concept of liberating violence on a different ideological basis. While Hamas regards resistance against Israel as a sacred duty, it adopts Fanon's colonial/colonized binary opposition as an important reference in its political discourse. Hamas uses violence, as conceptualized by Fanon, not only as a military strategy but also as a political and social tool.

The internal conflict between Hamas and Fatah has not only been a resistance movement against Israel but also the foundation of a political and ideological struggle within Palestine. While both Hamas and Fatah agree that achieving national unity is essential for the success of resistance, they have held differing views on how to achieve it. Fatah's pragmatic faction has tended toward compromise, whereas Hamas's more radical faction remained determined to continue the struggle (Widzer, 2024). However, it is important not to overstate or see these ideological divisions and internal Palestinian political rivalries as the sole cause of everything. Indeed, there are studies that highlight the October 7 attack primarily as a significant move within the internal Palestinian power struggle rather than solely a response to Israel's oppressive and settler-state policies (Widzer, 2024).

Hamas's transformation from a ‘resistance movement’ into a ‘governing authority’ was solidified when it seized control of the Gaza Strip in 2007 and consolidated its power. Hamas's style of governance does not fully represent either an Islamic or a democratic model. Instead, Hamas has adopted a pragmatic form of governance shaped by ideological and strategic flexibility. Rather than following a strict ideological program, Hamas takes various strategic steps to consolidate its power and eliminate internal rivals. In this context, the ideological dimension of Hamas has been somewhat sidelined, and a flexible governance style has been developed in line with political and military objectives. Hamas's stance toward Salafi-Jihadist groups in Gaza further reinforces this pragmatic approach. By adopting a tough position against these groups, Hamas aims to maintain its dominance both ideologically and strategically (Brenner, 2017).

Hamas's governance experience in Gaza has gone beyond political and military strategies to also affect and shape social structures. The challenges Hamas faces are not only related to the practicalities of governing an occupied territory but also concern social norms and traditions. The hybrid governance model pursued by Hamas combines modern state administration with traditional social structures. This indicates that Hamas has evolved beyond a mere military organization into a form of governance that takes local social order and cultural norms into account. Utilizing informal mechanisms such as traditional family councils, religious leaders, and prominent local figures serves Hamas's efforts to control local society and secure legitimacy. This approach strengthens its ties with the public while also reinforcing social structures. The integration of local traditions and norms in Gaza with Hamas's formal governance processes has been a strategic step to solidify the organization's acceptance among the people. It shows that while managing a strong social fabric in Gaza, Hamas respects the traditional values of the local population and relies on them to maintain social order.

Another important point emphasized by Brenner is that Hamas's use of informal mechanisms to maintain social order is a situation unique to Gaza. This reflects Hamas's ability to achieve social consensus not only through military and political strategies but also by developing a mode of governance that aligns with the local social structures in the region. By utilizing traditional social frameworks and societal norms to reinforce its authority and legitimacy in Gaza, Hamas transforms itself from merely a military actor into a significant component of the region's social fabric (Brenner, 2017). Thus, Hamas possesses a unique dynamism in adapting to changing political and military conditions. This is evident in

its flexible leadership structure and its capacity to respond swiftly to both internal and external pressures. Despite its strong ideological foundation, Hamas has continued to remain a major force in both the Palestinian and broader regional context by demonstrating remarkable adaptability in its tactics and strategies (Amr, 2024; Brenner, 2017).

Baconi shows that Hamas has offered pragmatic concessions regarding the three conditions imposed by the international community: renouncing violence, recognizing Israel, and accepting past agreements. Although Hamas has made these pragmatic concessions, Baconi emphasizes that Israel and the United States responded negatively to these steps. This is seen as an Israeli policy aimed at limiting and neutralizing Hamas. Baconi argues that Israel does not accept Hamas as a negotiating partner; instead, it weakens the group to ensure that no meaningful path to a solution is found. In other words, Israel's outright refusal to negotiate with Hamas results in the long term in an inability to produce a lasting solution with the Palestinians. Despite all this, Hamas is still labeled as an anti-system organization because it is a militant resistance group.

The term "anti-system" has generally been used to refer to parties that aim to destroy the system in which they exist. An anti-system party will have a "polarizing" effect on the system due to its ideological distance. However, Hamas fits neither the "ideological" nor the "relational" definition of anti-systemism. Hamas is not an ideologically anti-system party because its ideology is not a threat to Palestinian democratic institutions. The fact that Hamas has a hostile relationship with Israel does not make it an anti-systemic organization, because its anti-systemism is determined by threats to domestic political institutions, not by its foreign policies towards its enemies (Haboub, 2012: 70-71). Therefore, Hamas does not fit the definition of an extreme party, nor does it fit the definition of anti-system. If an organization demands independence and sovereignty over its own lands, this is part of its ideology and should not always be regarded as "anti-system." Many movements and organizations similarly exist based on demands for independence and sovereignty.

Anti-system external state actors openly or covertly exploit the resistance potential in civil war environments to increase their strategic influence. Similarly, as seen in the conflicts in Iraq, Syria, Ukraine, Yemen, Afghanistan, Somalia, Mali, and Libya, both internal and external non-state actors take advantage of political instability caused by interstate conflicts or failed states. External non-state actors such as ISIS, Al-Nusra, and Hezbollah also play significant roles in these conflicts. However, unlike classic non-state actors, Hamas exercises de facto governance in Gaza and functions as a quasi-state actor with political, military, and administrative structures. While groups like ISIS and Al-Nusra lack centralized governance, Hamas controls a specific territory and provides public services. Supported by countries such as Iran, Qatar, and Türkiye, Hamas plays an influential role in regional balances and employs hybrid strategies in its ongoing conflicts with Israel. Although the practice of states using resistance groups as strategic tools partially applies to Hamas, its organizational structure and political existence distinguish it from other non-state actors (Lee, 2017).

In addition to the radical change that Arafat's death created in the Palestinian political arena, there were multiple reasons for Hamas' decision to participate in the electoral and political process. The failure of the peace process between Israel and the PLO and the failure of the PLO to achieve its national goal of a viable Palestinian state was a major factor in Hamas's emergence into a significant military force that could threaten the power of the Palestinian Authority. In particular, the failure of the peace process was a major factor in the spiral of violence that increased the power and spread of militant groups opposing the Palestinian Authority. Hamas's military strengthening in order to increase its resistance to the Israeli occupation and its participation in the violent uprising by increasing its political influence in the Palestinian streets positively increased its image in the popular consciousness. Hamas' decision to participate in Palestinian national elections was spurred after Hamas' success in the first round of municipal elections in 2004. The political victory of the organization also strengthened its image in the Palestinian mentality, and the political weight of the movement increased day by day (Natil, 2015). But, the tension and division between Fatah and Hamas remains one of the biggest obstacles to Palestinian politics and society.

As can be seen, the basis of Hamas's emergence on the political stage stems from the institutional weakness of the Palestinian government, internal polarization and its inability to face an effective opposition. If there was a credible secular alternative, most Palestinians would support it (Levitt, 2006). Palestinian society has suffered greatly from Hamas' conflicts with Israel and has not been able to carry out an effective negotiation process. The extent of today's conflicts also shows that even if there is effective negotiation, it will not be able to extinguish the fire of permanent hostilities and prejudices. In particular, Israel's aggressive actions for more than a hundred days and the humanitarian

tragedy it has created have irreversible consequences. It is worrying where these results will take humanity. Many crimes and terrorist acts that cannot be covered up, such as the use of various and dangerous weapons such as white phosphorus, bomb attacks on hospitals and schools, the killing of journalists defending the right to the press, and attempts to cover it up on the grounds that it is a mistake, are carried out by Israel in a frenzy.

5. Hamas and Suicide Attacks

Why does Hamas view suicide attacks as a viable option? Research based on various sources, including 88 interviews with senior leaders of six Palestinian political organizations and close relatives and friends of Palestinian suicide bombers conducted in 2006, suggests that the primary reason for the use of suicide bombing is severe state repression (Araj, 2008). In states like Israel, where many targets are heavily fortified, reaching a target, attacking it, and safely returning without capture can be exceedingly difficult. In such cases, suicide bombing often becomes a tactical necessity. Furthermore, when facing a well-armed and organized enemy, a terrorist organization may become inclined to seek new tactics. If the targeted state employs heavily armed and protected military forces rather than police in counterterrorism efforts, suicide tactics may become more advantageous for terrorist organizations, serving as a “national liberation strategy” (Nilsson, 2018: 104). Thus, the repression applied by Israel during the Second Intifada (2000-2005) contributed to the increase in Palestinian suicide attacks (Araj, 2008: 285). It is important to note that the severe state repression seen in conflicts involving suicide bombing is both a cause and an effect of such tactics (Araj, 2008). Therefore, severe state repression often perpetuates a cycle of violence.

Following the Oslo Accords, the PLO's emergence as the sole legitimate representative of the Palestinian people was perceived as a threat by rival groups such as Hamas and Islamic Jihad. In response, both organizations escalated their violent actions against Israel, realizing the strategic impact of suicide attacks. These assaults positioned Israel as a victim of terrorism in the eyes of the international community. Israel, in turn, capitalized on this victimhood narrative to justify the implementation of harsher security measures and collective punishment policies. These actions intensified pressure on the Palestinian population, leading to increased radicalization and diminishing the appeal of peaceful coexistence with the Israeli state. Simultaneously, widespread corruption and ineffective governance within the Palestinian Authority further deepened public frustration and hopelessness (Gupta and Mundra, 2005).

Actually, Hamas's use of suicide attacks can be seen as a “reversal” strategy, where individuals act against their beliefs or norms. In Islam, suicide is generally condemned, but for groups like Hamas, suicide attacks are justified through the concept of martyrdom, which promises spiritual rewards. This exploitation of religious concepts is used to advance their extremist goals (Hutchins, 2017: 7). However, such attacks are not always religion-based. For example, the Tamil Tigers (LTTE) in Sri Lanka used suicide attacks for political and nationalist objectives, selecting attackers based on the group's goals rather than religious identity (Hutchins, 2017: 7; Palaver, 2013). Similarly, many non-Muslim groups use suicide attackers for various political, ethnic, or ideological reasons. Moreover, in the early 2000s, Hamas frequently employed suicide attacks as an effective tactical tool. However, after 2006, such operations significantly declined and were largely replaced by more conventional methods of combat and a resistance strategy based on organized military structures. Therefore, as of today, Hamas's inclination to use this tactic has reversed, and suicide attacks no longer constitute a primary instrument in the organization's repertoire of struggle (Sarvananthan, 2018).

The move of “reversal” is not only executed by Hamas; Israel, as seen today, is also accused of committing acts similar to Nazi crimes in Gaza and its surroundings. Once a symbol of the salvation of a wounded and oppressed people, the Jewish state is now accused of practicing apartheid, genocide, and ethnic cleansing (Divine, 2019: 1). When a society that has suffered genocide becomes a perpetrator of genocide itself, particularly against a persecuted and justified people, it is an example of dehumanization and moral rupture. The Jewish people have endured one of the most profound and tragic forms of victimization in European history. However, during the establishment of the State of Israel, the burden of this historical crime was placed upon the Palestinians, turning them into the “second victims” of this traumatic past. In other words, a people who were historically oppressed have, in turn, oppressed another. For this reason, as Edward Said aptly puts it, the Palestinians are the “victims of the victims” (Said, 1995).

On the other hand, assassination is seen not only as a tactical operation carried out by Israeli forces but also as a strategic move aimed at destabilizing Hamas internally and weakening its regional alliances, including efforts toward Palestinian reconciliation (Amr, 2024). However, the Palestinian resistance has historically proven that it does not weaken with the death of its leaders; on the contrary, it grows stronger. From Hamas's perspective, the historical experience gained

through the assassination of its leaders has only strengthened the movement. Israel is aware of this. In March 2004, Israel killed Hamas's founder and spiritual leader Sheikh Ahmed Yassin in a missile strike; a month later, his successor Abdel Aziz Rantisi was killed in the same manner. These deaths did not weaken Hamas; rather, the organization became more radical (Abusada, 2024). A younger and more defiant leadership took control of the organization and engaged in multiple clashes with Israel starting from 2008, a process that culminated in the October 7 attacks. The deaths of leaders such as Ibrahim al-Maqadmeh, Sheikh Ahmed Yassin, and Abdel Aziz al-Rantisi, as well as the killing of Ismail Haniyeh during the Al-Aqsa Flood Operation, added distinct motivation to the organization (Al-Rantisi, 2024). Although the assassination of Ismail Haniyeh and subsequently the killing of Hamas's new leader Yahya Sinwar weakened Hamas at the leadership level, it did not ideologically weaken Hamas as a movement or idea. Considering the security situation before Sinwar's death, he had appointed an external leadership council under the chairmanship of Hamas's Shura Council and composed of the movement's regional sector leaders. This council was tasked with managing the movement's affairs, maintaining relations, and making necessary decisions. So far, this council has filled the leadership vacuum within Hamas, and the movement continues to conduct significant negotiations with other states through this council, making important decisions there (Al-Rantisi, 2024; Amr, 2024).

The footage of Sinwar attempting to shoot down an Israeli drone with a stick reinforced his ideological legacy, turning him into almost a legendary figure in the eyes of many of his supporters. By 2025, Hamas adopted a complex and multi-layered leadership model known as "collective leadership." This structure not only provided the organization with greater flexibility but also created a more resilient foundation against intelligence-based targeted attacks. Collective leadership also functions as a survival strategy for Hamas. As a result, Israel's tactic of "neutralizing leaders" has become less effective against the organization (Abusada, 2024).

Moreover, Israel has always approached its relationship with Hamas primarily through a military and security lens, showing little effort to pursue a moderate political approach. For instance, in January 2025, a ceasefire was brokered with the mediation of the United States, Egypt, and Qatar, but this ceasefire ended on March 18, 2025, following a surprise Israeli attack on Gaza that resulted in the deaths of over 500 people. Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu stated that the war would not end until Hamas was completely destroyed. Hamas, meanwhile, demands the release of Palestinian prisoners from Israeli jails and a permanent ceasefire in exchange for freeing hostages in its possession (Al-Mughrabi, 2025).

Finally, after two years of war, a ceasefire in Gaza came into effect on October 9, 2025, through an agreement reached between Israel and Hamas. This ceasefire is considered the first phase of Donald Trump's Middle East peace plan and was implemented with the mediation of Qatar, Egypt, and the United States. While it has succeeded in halting hostilities in the short term and contributed to improving the humanitarian situation, uncertainties remain in critical areas such as security, reconstruction, and independent international monitoring (Hayman and Guterman, 2025). But all mediation and ceasefire efforts carried out in Gaza and Israel, whether led by international or regional actors, often aim solely to halt the conflict, yet they can inadvertently serve to revive resistance cultures and collective memory. Indeed, no agreement reached at the negotiating table can fully address the collective memory and selective traumas experienced on the ground.

6. Conclusion

The main argument of the study is that when the moral and legal boundaries between resistance and terrorism become blurred—considering the methods used and the target audience—the legitimacy of a just resistance risks transforming into terrorism. The instability of moral foundations and the ambiguity of the line between terrorism and resistance support this argument, as countries may adopt definitions that serve their own interests. Additionally, since resistance by nature involves rebellion and defiance, it tends toward violence. Given that a just resistance can turn into acts of terrorism and become morally indefensible, the study advocates for sharper and more objective international norms, sanctions, and definitions as a series of proposed solutions.

Resistance is a multidimensional phenomenon that is not limited to overt political actions, uprisings, or wars; it can also manifest in the practices, symbols, and social relations of everyday life. These non-violent forms of resistance gain legitimacy through social solidarity, identity formation, and the preservation of cultural continuity, functioning as passive or symbolic acts of opposition against dominant cultural and power structures. In this sense, resistance represents a society's existential reflex of self-defense. Terrorism, on the other hand, fundamentally differs from

resistance: it turns violence from a means into an end, targets civilians, and seeks to achieve political objectives through fear, coercion, and chaos. While resistance derives its legitimacy from popular support, collective identity, and the pursuit of liberation, terrorism departs from these foundations by placing violence at the center of its ideological framework. Thus, resistance embodies a protective and existential struggle, whereas terrorism assumes a destructive and illegitimate character. The example of Hamas clearly illustrates this distinction. The organization's activities in education, the establishment of social assistance networks, and the use of religious symbols to strengthen collective consciousness represent non-violent yet politically powerful forms of resistance (Nordstrom, 1992).

Hamas, as the local and dynamic branch of the institutionalized Muslim Brotherhood in Palestine, has evolved in line with the internal and external developments of the organization, and with its resistance-oriented mindset aimed at achieving its goals rapidly, it has come to be regarded as a revisionist group. In fact, this organization was a radical choice born out of disappointment, anger, and despair. Compared to terrorist organizations, Hamas does not possess extremist or anti-systemic characteristics in its ideology and rise, maintains its resistance through democratic means, and occasionally opposes Israel's harsh state with its actions. Therefore, it was inevitable for Israel to present it as a security threat. While implementing its policies towards Palestine, Israel portrays Hamas to the world as an extremist, unethical, anti-system, and radical terrorist organization, which facilitated its operations. However, Hamas does not fit these definitions; rather, it is a resistance organization that can exploit the system's vulnerabilities and achieve this through soft power policies. Hamas's primary founding motivation is not to kill in the name of jihad but to respond to injustice by resisting it. Despite all its unacceptable crimes against humanity, Israel makes a tremendous effort to target Hamas and allows disinformation that serves this purpose. Unfortunately, mutual defamatory discourses and campaigns draw uncertain paths for the future of the parties and create stereotyped discourses and beliefs.

Hamas's political transformation deserves further study because it has become an indispensable actor in Palestinian politics and the Israel-Palestine conflict. The findings show that Hamas is not a fanatic terrorist organization or a wholly destructive element; rather, it is a complex social movement that can be considered a pragmatic organization in terms of its structure and actions (Lugo, 2011). In existing literature, Hamas is generally either defined as a marginal organization and overlooked or accepted as a terrorist organization. However, when examined within its historical background and social roots, it clearly emerges that this resistance movement differs from other terrorist or marginal organizations in many respects. Although Hamas's vision includes a militant stance against Israel, it fully defines itself as a social movement. Considering both the multilayered nature of complex power structures like Hamas and the secretive, diversified, and constantly evolving character of resistance is vital for the theoretical and empirical advancement of resistance studies. This approach creates a solid and comprehensive foundation for studying resistance in social sciences more deeply and multidimensionally.

The idea of "reforming the Muslim community according to true Islam" is not Hamas's primary motivation but rather the main tool used to legitimize its actions. In any case, if we claim that Islam and Islamic goals completely dominate Hamas's policies, we would struggle to explain the support Hamas receives from Palestinian Christians. Therefore, it must be said that Hamas is deeply rooted in Palestinian society regardless of differences such as religion, nationality, ethnicity, or gender. Additionally, Hamas has managed to overcome social divisions and class distinctions, maintaining its presence in all spheres of life (Temel, 2019).

Hamas's armed struggle, particularly during its formative years and the early 2000s, can be interpreted through a Fanonian lens. Hamas has perceived Israel's occupation of Palestinian territories not merely as a military threat but as a form of colonial domination. This perspective has led the organization to adopt violence not only as a strategic tool but also as an ideological and existential instrument. The suicide attacks and various forms of armed resistance employed by Hamas resonate with Fanon's assertion that "freedom can only be achieved through violence." Such acts can be interpreted as expressions of the colonized Palestinian subject asserting its existence and striving to create a new political space by directly confronting the colonial master. In this regard, Fanon's theory of violence provides a powerful analytical framework for understanding how actors like Hamas justify the use of violence and conceptualize it as a strategy of liberation.

Fanon's theory of liberatory violence holds a central place in the political and ideological discourses of Palestinian resistance movements. Both Fatah and Hamas employ this theory to justify their legitimate resistance against the Israeli occupation. Hamas charts its path toward liberating Palestinian society and defending the interests of Palestinian

citizens by adopting a militant stance against Israel while simultaneously providing social assistance, education, and health services. To better understand Hamas's roots and formation, a detailed analysis of Palestine's social dynamics, historical and political background, and the actors that have emerged over time in these lands is necessary. Otherwise, without considering internal variables, the Palestine conflict will continue to be viewed solely as an international issue and Hamas merely as a terrorist organization (Temel, 2019). Moreover, from Frantz Fanon's perspective, Israel operates as a settler-colonial entity that enforces colonial violence and acts as an outpost of Western imperialism in the Middle East. According to Fanon, colonial violence is not only physical but also psychological, cultural, and structural; in this context, Israel's practices such as military blockade, settlement policies, identity checks, walls, and legal discrimination can be seen as manifestations of colonial violence. Prominent scholars such as Edward Said, Ilan Pappé, and Judith Butler, who uphold and extend Fanon's perspectives, emphasize the structural violence and settler colonialism experienced by the Palestinian people, arguing that even when resistance involves violence, it constitutes a necessary response and a pursuit of justice against the oppressive colonial power; this understanding forms the central analytical framework of this article. Ultimately, the root cause of Hamas's turn to violence lies in the structural pressures and conditions of the occupation it faces; therefore, Hamas's activities should be understood not as terrorism, but as an existential and legitimate form of resistance.

Ethical Declaration

It is declared that scientific and ethical principles were adhered to during the execution and writing of this study, and that all sources used have been appropriately cited.

Declaration Regarding the Use of Artificial Intelligence

The authors commit to adhering to ethical principles, transparency, and responsibility in the use of artificial intelligence tools, ensuring their academic responsibility.

Declaration of Conflicting Interests

The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

References

- Abusada, M. (2024). Hamas At A Crossroads: Sinwar's Death Leaves a Vacuum; Israeli Actions Make It Harder to Fill with a Moderate. *The Conversation U.S.*
- Al-Mughrabi, N. Hamas says it is ready to release all remaining hostages for an end to Gaza war, 18.04.2025, https://www.reuters.com/world/middle-east/hamas-is-ready-release-all-remaining-hostages-return-an-end-gaza-war-hamas-gaza-2025-04-17/?utm_source=chatgpt.com
- Alsarhi, A., Ahmad, Z. (2016), Palestine's Foreign Policy Under Hamas: Principles and Practices. *International Affairs and Global Strategy*, Vol.49, p.1-11
- Amr, S. A. (2024). Sinwar's Rise in Hamas: An In-depth Analysis of Internal Dynamics and Regional Interactions. *Insight Turkey*, 26(3), 51–62.
- Araj, B. (2008). Harsh state repression as a cause of suicide bombing: The case of the Palestinian–Israeli conflict. *Studies in Conflict & Terrorism*, 31(4), 284-303.
- Atuonwu, C., Nwaoha, N. G., Omeje, I. O., & Ndubuisi, U. (2021). *Hamas: A Case Study Of International Terrorism*. *Port Harcourt Journal of History & Diplomatic Studies*, 8(3), 15-33.
- Baaz, M., Lilja, M., Schulz, M., Vinthagen, S. (2016). Defining and analyzing "resistance" possible entrances to the study of subversive practices. *Alternatives*, 41(3), 137-153.

- Baconi, T. (2018). *Hamas Contained: The Rise and Pacification of Palestinian Resistance*. Stanford University Press.
- Brenner, B. (2021). *Gaza Under Hamas: From Islamic Democracy to Islamist Governance*. Bloomsbury Publishing.
- Caridi, P. (2023). *Hamas: From Resistance to Regime*. Seven Stories Press.
- Chehab, Z. (2007). *Inside Hamas: The Untold Story of Militants, Martyrs and Spies*. Bloomsbury Publishing.
- Chesterton, H., Bacon, T., Zeitzoff, T. (2024). Balancing Act: How Militant Groups Manage Strategic and Ideological Resources. *Perspectives on Terrorism*, 18(2), 30–56.
- Crenshaw, M. (1995). Thoughts on relating terrorism to historical contexts. In M. Crenshaw (Ed.), *Terrorism in context* (pp. 3–24). The Pennsylvania State University Press.
- Divine, D. R. (2019). Word Crimes: Reclaiming The Language of The Israeli-Palestinian Conflict. *Israel Studies*, 24(2), 1–16.
- Fanon, F. (1963). *The Wretched of the Earth*. New York: Grov Press.
- Fanon, F. (2023). "Black Skin, White Masks" In *Social theory re-wired* (pp. 355-361). Routledge.
- Frisch, H. (2009). Strategic Change in Terrorist Movements: Lessons from Hamas. *Studies in Conflict & Terrorism*, 32(12), 1049–1065.
- Gunning, J. (2023). *Hamas In Politics: Democracy, Religion, Violence*. Oxford University Press.
- Gupta, D. K., & Mundra, K. (2005). Suicide Bombing as a Strategic Weapon: An Empirical Investigation of Hamas and Islamic Jihad. *Terrorism and Political Violence*, 17(4), 573–598.
- Haboub, W. J. (2012). Demystifying The Rise of Hamas. *Journal of Developing Societies*, 28(1), 57-79.
- Hayman, T., & Guterman, O. (2025). *Trump's Initiative for the Gaza Strip: Risks and Opportunities*. Institute for National Security Studies.
- Hollander, J. A., Einwohner, R. L. (2004). Conceptualizing Resistance. *Sociological Forum*, 19(4), 533–554.
- Horsley, R. A. (1979). The Sicarii: Ancient Jewish "Terrorists". *The Journal of Religion*, 59(4), 435-458.
- Hroub, K. (2006). A "New Hamas" Through Its New Documents. *Journal of Palestine Studies*, 35(4), 6-27.
- Hroub, K. (2010). *Hamas: A Beginner's Guide*. Pluto Press.
- Hutchins, R. (2017). Islam and Suicide Terrorism: Separating Fact from Fiction. *Counter Terrorist Trends and Analyses*, 9(11), 7–11.
- Jensen, M. I. (2008). *The Political Ideology of Hamas: A Grassroots Perspective*. Bloomsbury Publishing.
- Karagiannis, E. (2023). Hamas and the Environment. *Why Islamists Go Green: Politics, Religion and the Environment* (Edinburgh Studies of the Globalised Muslim World, p. 125-150). Edinburgh University Press.
- Koss, M. (2020). *Resistance, Power, and Conceptions of Political Order in Islamist Organizations*. Routledge Advances in International Relations and Global Politics
- Kruglanski, A. W. (2023). The Limits of Economic Rationality: Palestinian Quest for Significance and Hamas Violence. *RSIS Commentaries*, 158-23. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/significance/202311/the-palestinian-quest-for-significance-and-hamas-violence>
- Law, R. D. (2024). *Terrorism: A History*. John Wiley & Sons.
- Lee, D. W. (2017). Resistance Dynamics and Social Movement Theory: Conditions, Mechanisms, and Effects. *Journal of Strategic Security*, 10(4), 42–63.
- Levitt, M. (2006). *Hamas: Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad*. Yale University Press.
- Lugo, C. D. (2011). Engage Hamas: A Social Movement Theory Analysis of The Islamic Resistance Movement (Order No. 10305799). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global; Publicly Available Content Database. (1858784097).
- Malka, H. (2005). Forcing Choices: Testing The Transformation of Hamas. *Washington Quarterly*, 28(4), 37-53.

- Mete, M. Gündoğmuş, B. (2021). "Terörizmin Kitle Psikolojisi: PKK Üzerine Psikopolitik Bir İnceleme", *Journal of Academic Value Studies* 7(2)
- Nakhleh, E. A. (1971). The Anatomy of Violence: Theoretical Reflections on Palestinian Resistance. *Middle East Journal*, 25(2), 180–200.
- Natil, I. (2015). *Hamas Transformation: Opportunities and challenges*.
- Nilsson, M. (2018). Hard and Soft Targets: The Lethality of Suicide Terrorism. *Journal of International Relations and Development*, 21, 101-117.
- Nordstrom, C., & Martin, J. (Eds.). (1992). *The Paths to Domination, Resistance, And Terror*. Univ of California Press.
- Palaver, W. (2013). Terrorism Versus Nonviolent Resistance. *Journal of Religion and Violence*, 1(2), 192–215.
- Pile, S., & Keith, M. (Eds.). (1997). *Geographies of Resistance*. Psychology Press.
- Rothenberger, L. (2023). *Terrorism As Communication: Stocktaking, Explanations and Challenges*. Springer Nature.
- Said, E. W. (1995). *The Politics of Dispossession: The Struggle for Palestinian Self-Determination, 1969-1994*. Vintage.
- Sarvananthan, M. (2018). 'Terrorism' or 'Liberation'? Towards a distinction: A Case study of the Armed Struggle of the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE). *Perspectives on Terrorism*, 12(2), 1–18.
- Schmid, A. P. (2011). The Definition of Terrorism. In *The Routledge Handbook of Terrorism Research* (pp. 39-157). Routledge.
- Sluka, J. (1995). Cultures of Terror and Resistance in Northern Ireland. *Political and Legal Anthropology Review*, 18(1), 97–105.
- Soueid, M., Merhej, R. (2024). Understanding Islamic Extremism Away from the Dominant Normative Paradigm. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 11(1), 183–209.
- Taraki, L. (1989). The Islamic Resistance Movement in the Palestinian Uprising. *Middle East Report*, 156, 30–32.
- Temel, S. E. (2019). Terrorism in the Middle East: A Comparison of Al-Qaeda and Hamas (Order No. 31672210). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global.
- Uslu, N., Karataş, I. (2020). "Evaluating Hamas' Struggle in Palestine." *Insight Turkey*, 22(1), 109–124.
- Van Der Brug, W., Mughan, A. (2007). Charisma, Leader Effects and Support for Right-Wing Populist Parties. *Party Politics*, 13(1), 29-51.
- Widzer, M. S. (2024). "The Palestinian Divide: Origins and Implications of Palestinian Rejectionism." *Journal of Strategic Security*, 17(1), 112–130.

Türkiye'de Sosyal Yardım–İstihdam İlişkisi: Lisansüstü Tezler Üzerinden Tematik Analiz ve Teorik Bir Tartışma

The Relationship Between Social Assistance and Employment in Turkey: A Thematic Analysis and Theoretical Discussion Based on Postgraduate Theses

Ammar Sevgili¹ , Bedrettin Kesgin²

¹Department of Social Work, Şırnak University, Şırnak, Türkiye,
ammarsevgili@gmail.com (Corresponding Author)

²Department of Social Work, Yalova University, Yalova, Türkiye

Özet

Bu çalışma, Türkiye'de sosyal yardım ile istihdam ilişkisine odaklanan lisansüstü tezlerin tematik analiz yöntemiyle incelendiği nitel bir çalışmadır. Araştırmanın amacı, sosyal politika, sosyal hizmet ve iktisat alanlarında yazılmış tezler aracılığıyla literatürdeki eğilimleri, kuramsal yaklaşımları ve uygulama örneklerini sistematik biçimde ortaya koymaktır. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında “sosyal yardım” ve “istihdam” anahtar kelimeleriyle yapılan tarama sonucunda belirlenen 11 tez, Braun ve Clarke (2006) tarafından geliştirilen altı aşamalı tematik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda altı ana tema ortaya çıkmıştır: (1) Şartlı yardım ve istihdam bağlantısı, (2) tembellik algısı ve motivasyon, (3) ASDEP ve yerel uygulamalar, (4) workfare ve enformel istihdam, (5) kurumsal koordinasyon ve sosyal politika, (6) makro düzeyde nedensellik ve istatistiksel etki. Bu temalar doğrultusunda sosyal yardım-istihdam ilişkisi hem mikro hem makro düzeyde çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Çalışma, sosyal yardım programlarının istihdam politikalarıyla bütünleşmesi gerektiğini ve gelecekteki araştırmalarda karma yöntemli, uzunlamasına analizlerin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Yardım, İstihdam, Tematik Analiz, Sosyal Politika, Sosyal Hizmet, Koşullu Yardım

Abstract

This investigation constitutes a qualitative study that thematically scrutinizes graduate theses concentrating on the nexus between social assistance and employment within the context of Turkey. The primary objective is to systematically delineate thematic inclinations, theoretical frameworks, and practical ramifications present in the theses authored in the domains of social policy, social work, and economics. Utilizing a keyword search (“social assistance” and “employment”) within the National Thesis Center of the Turkish Council of Higher Education, a total of 11 theses published from 2010 to 2020 were meticulously selected. The examination was executed employing Braun and Clarke’s (2006) six-phase thematic analysis methodology. Six principal themes emerged from the analysis: (1) the interplay between conditional assistance and employment, (2) perceptions of laziness and motivational factors, (3) ASDEP and localized implementations, (4) workfare and informal employment dynamics, (5) institutional coordination vis-à-vis social policy, and (6) macro-level causation and statistical implications. The results indicate that the association between social assistance and employment is multifaceted, shaped by both structural and behavioral determinants. This study underscores the imperative of harmonizing social assistance initiatives with active labor market strategies and advocates for the pursuit of more longitudinal and mixed-method research in forthcoming investigations.

Keywords: Social Assistance, Employment, Thematic Analysis, Social Policy, Social Work, Conditional Aid

For Citation: Sevgili, A., Kesgin, B. (2025). Türkiye'de Sosyal Yardım–İstihdam İlişkisi: Lisansüstü Tezler Üzerinden Tematik Analiz ve Teorik Bir Tartışma. *Journal of Academic Value Studies*, 11(3), 179-194. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.86623>

Received: 29.07.2025

Accepted: 29.09.2025

This article was checked by *intihal.net*

1. Giriş

Sosyal yardım sistemleri, modern refah devletlerinin temel bileşenlerinden biri olarak, toplumsal eşitsizliklerin azaltılması, yoksullukla mücadele ve sosyal dışlanmanın önlenmesi açısından kritik bir işlev üstlenmektedir (Barr, 2012; Deacon, 1996). Özellikle işgücü piyasasına yeterince entegre olamayan bireyler için sosyal yardımlar geçici bir destek mekanizması sağlamakta; ancak bu desteklerin istihdamla ilişkilendirilip ilişkilendirilmemesi, sosyal politika literatüründe uzun süredir tartışma konusudur (Standing, 2002; Günaydın, 2023).

Türkiye’de sosyal yardım-istihdam ilişkisi, özellikle 2010’lu yıllardan itibaren gerek kamu politikalarında gerekse akademik çalışmalarda artan biçimde ele alınmaya başlamıştır. Bu dönemde, sosyal yardımın yalnızca maddi destek sunmakla sınırlı kalmaması gerektiği, aynı zamanda bireylerin ekonomik hayata katılımını destekleyici biçimde yeniden yapılandırılması gerektiği yönünde eğilimler öne çıkmıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017; Arslan, 2014). Koşullu nakit transferleri, toplum yararına programlar (TYP) ve Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) gibi uygulamalar, bu dönüşümün somut örnekleri olarak değerlendirilmektedir.

Ancak sosyal yardım-istihdam bağlantısının çok boyutlu bir mesele olması, yalnızca uygulama düzeyinde değil, teorik ve metodolojik düzeyde de derinlikli analizleri gerektirmektedir. Yardım alan bireylerin çalışma motivasyonu, kurumsal yönlendirme mekanizmalarının yeterliliği, kayıt dışı istihdamın yaygınlığı ve yardımın koşulluluğu gibi değişkenler bu ilişkinin farklı yönlerine işaret etmektedir (Kutlu, 2016; Dörtlemez, 2019). Bu nedenle, sosyal yardım ile istihdam arasındaki ilişkinin hangi eksenlerde ele alındığına dair akademik literatürün tematik olarak değerlendirilmesi, alandaki bilgi birikiminin sistematize edilmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışma, Türkiye’de sosyal yardım ile istihdam ilişkisini konu alan lisansüstü tezleri tematik analiz yöntemiyle inceleyerek, mevcut akademik yönelimleri, içeriksel eğilimleri ve metodolojik çeşitliliği ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece hem politika yapıcılara hem de araştırmacılara mevcut literatürün sistematik bir panoramasını sunmak hedeflenmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Sosyal Politikada Sosyal Yardımın Yeri

Sosyal yardım, sosyal politikanın temel bileşenlerinden biri olarak tarihsel süreçte yoksullukla mücadele amacıyla geliştirilmiştir. Başlangıçta bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olan bu destekler, zamanla sosyal devletin yeniden dağıtım politikalarının bir aracı hâline gelmiştir (Atkinson, 1995; Barr, 2012). Refah devleti modeli, toplumsal eşitsizlikleri azaltma ve gelir dağılımını dengeleme amacı taşıırken, neoliberal politikaların etkisiyle daha çok sosyal yardımlar bireysel sorumlulukla ilişkilendirilen, koşullara bağlı ve geçici bir destek biçimine dönüşmüştür (Standing, 2002).

2.2. Sosyal Yardım ve İstihdam Arasındaki Etkileşim

Sosyal yardımların bireylerin istihdama katılımı üzerindeki etkisi literatürde tartışmalı bir konudur. Bazı görüşler, sosyal yardımların bireylerin çalışma motivasyonunu azalttığını, zamanla "bağımlılık kültürü" oluşturduğunu ve tembelliği teşvik ettiğini ileri sürmektedir (Kesgin, 2014; Günaydın, 2023). Bu yaklaşım, yardımın bir "hak" yerine bir "ayrıcalık" gibi algılanmasına ve yardım alan bireylerin işgücü piyasasından uzaklaşmasına neden olabileceğini savunur. Kesgin (2014), sosyal yardımların çoğu zaman maaş gibi algılandığını ve bu algının bireylerde üretkenlikten uzak bir yaşama yönelim oluşturduğunu vurgular. Diğer taraftan, hak temelli ve yönlendirici nitelikte tasarlanmış yardımların bireylerin sosyal bütünleşmesini ve istihdama geçişini destekleyebileceği ifade edilmektedir (Standing, 2002; Coşkun, Güneş & Ortakaya, 2011). Ayrıca Kalaycı (2025), sosyal yardım-istihdam ilişkisini yoksullukla mücadele bağlamında, evsizliği önleme amaçlı müdahaleler ekseninde konumlandırır ve yerel yönetimlerin bu alandaki stratejik sorumluluğunu ön plana çıkarmakta, başka bir çalışmada yerel yönetimlerin de yoksullukla mücadeledeki rolüne dikkat çekmektedir (Kalaycı, 2019).

2.3. Türkiye’de İstihdam Odaklı Sosyal Yardım Programları

Türkiye’de sosyal yardım-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesine yönelik çeşitli programlar geliştirilmiştir. Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP), Toplum Yararına Programlar (TYP), Gelir Getirici Projeler (GGP) ve Sosyal Çalışma Programı (SÇP), Türkiye’de sosyal yardım ve istihdam politikalarının birbirini tamamlayan unsurları olarak tasarlanmış ve farklı kurumların iş birliğiyle yürütülen uygulamalardır. Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülmekte olup dezavantajlı birey ve ailelere hane ziyaretleriyle ulaşarak ihtiyaç tespiti, yönlendirme ve rehberlik sağlamaktadır. Toplum Yararına Programlar (TYP), İŞKUR aracılığıyla işsiz bireylere kamu kurumlarında temizlik,

çevre düzenlemesi ve bakım-onarım gibi alanlarda geçici istihdam fırsatı sunmaktadır. Gelir Getirici Projeler (GGP), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları üzerinden uygulanmakta ve yoksul hanelerin tarım, hayvancılık ve küçük üretim gibi faaliyetlerle kendi gelirlerini artırmalarını desteklemektedir. Sosyal Çalışma Programı (SÇP) ise yine İŞKUR tarafından yürütülmekte ve sosyal yardım alan bireylerin belirli sürelerle kamu hizmetlerinde çalışarak hem gelir elde etmelerine hem de iş disiplinine uyum sağlamalarına katkıda bulunmaktadır. Bu programlar, sosyal yardımların bağımlılık yaratmasını önleyerek üretkenliği ve istihdamı teşvik etmeyi amaçlayan politika araçlarıdır. Bu uygulamalar, sosyal yardımların pasif niteliğinden çıkarılarak işgücü piyasasıyla bağlantılı hâle getirilmesini hedeflemektedir (Arpat, 2020; Arslan, 2014; Koçancı, 2021). Ancak bu programların çoğunun kısa süreli, düşük ücretli ve güvencesiz işler sunduğu; dolayısıyla kalıcı istihdam sağlamada sınırlı kaldığı yönünde eleştiriler mevcuttur (Yeşilkaya & Özyayın, 2020).

2.4. Sosyal Yardım Sistemine İlişkin Yapısal Sorunlar

Sosyal yardım sisteminin parçalı yapısı, kurumsal eşgüdüm eksikliği ve subjektif muhtaçlık değerlendirme kriterleri, Türkiye'deki sosyal yardım-istihdam ilişkisinin zayıf kalmasının başlıca nedenleri arasında yer almaktadır (Başer & Kırlioğlu, 2020; Dal & Temiz, 2023). Özellikle yerel düzeyde görev yapan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının (SYDV) personel ve yönetsel kapasite sorunları, yardımların etkinliğini sınırlamaktadır.

2.5. Sosyal Yardımların İstihdam Üzerindeki Etkilerine Dair Bulgular

Lisansüstü tezlerden elde edilen bulgular, sosyal yardım-istihdam ilişkisinin bağlama bağlı olarak değiştiğini ortaya koymaktadır. Yardım alan bireylerin büyük bir kısmının kayıt dışı olarak çalıştığı ya da çalışmaya istekli olduğu belirtilmiş; ancak yardımın kaybı endişesi veya mevcut işlerin güvencesizliği nedeniyle bu bireylerin istikrarlı istihdama geçemediği gözlenmiştir (Arslan, 2014; Demir, 2019). Ayrıca, yardım alan bireylerin büyük çoğunluğunun istihdam edilme durumunda sosyal yardım almaktan vazgeçmeye hazır oldukları da tespit edilmiştir.

2.6. Politika Önerileri ve Geliştirme Alanları

Sosyal yardımların istihdamı teşvik edici bir işlev kazanabilmesi için bazı temel reform alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Yardımların koşullu hâle getirilmesi, mesleki eğitim ve danışmanlıkla desteklenmesi, nesnel muhtaçlık kriterlerinin geliştirilmesi ve kurumlar arası koordinasyonun artırılması önerilmektedir (Coşkun et al., 2011; Dal & Temiz, 2023). Ayrıca, yardım sisteminin bireylerin onurunu zedelemeyecek şekilde hak temelli olarak yapılandırılması gerektiği vurgulanmaktadır (Standing, 2002).

Sosyal yardım sistemlerinin dönüşümü, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda ideolojik ve yönetsel değişimlerle de yakından ilişkilidir. Almanya'da "workfare" anlayışından "Vatandaşlık Geliri" modeline geçiş, sosyal yardımların yalnızca çalışmaya yönlendirme aracı değil, aynı zamanda temel bir hak olarak yeniden tasarlandığını göstermektedir (Seyyar, 2023). Türkiye'de ise bu dönüşüm süreci, kamu yönetimi disiplininin yapısal krizleri ve yönetim anlayışına evrilişiyle birlikte değerlendirilmelidir (Şaylan, 2000). Sosyal yardımların sadaka kültürü ve stratejik hayırseverlik çerçevesinde sunulması, bireylerin yurttaşlık hakları temelinde desteklenmesi yaklaşımıyla çelişmektedir (Şimşek, 2014). Bu durum, uygulayıcı personelin rollerine ve hizmetin niteliğine de yansımaktadır; araştırmalar, sosyal yardım ve inceleme görevlilerinin yardım alanlara yönelik algılarının, uygulamaların hak temelli olup olmadığını doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır (Topuz & Özkan, 2017). Ayrıca, refah rejimi yaklaşımlarında cinsiyet boyutunun ihmal edilmemesi gerektiği; kadınların sosyal yardım bağımlılığı riskinin, patriyarkal iş bölümü ve bakım emeği üzerinden yeniden üretildiği vurgulanmaktadır (Ülgen & Özalp, 2017).

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Amacı ve Tipi

Bu çalışma, Türkiye'de sosyal yardım ile istihdam ilişkisini konu alan lisansüstü tezleri inceleyerek, bu alandaki akademik yönelimleri tematik analiz yöntemiyle ortaya koymayı amaçlayan nitel bir araştırmadır. Araştırma retrospektif ve betimleyici tipte tasarlanmıştır. Belirlenen araştırma soruları doğrultusunda, sosyal politika ve sosyal hizmet disiplini bağlamında üretilen tezlerin yapısal ve tematik eğilimleri analiz edilmiştir.

3.2. Veri Kaynağı ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın evrenini, Türkiye'deki üniversitelerde yayımlanmış ve *Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi* (tez.yok.gov.tr) veri tabanında yer alan lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Tez taraması, "sosyal yardım" ve "istihdam" anahtar kelimeleri kullanılarak yapılmış; ulaşılan çalışmalar konu bütünlüğü, erişilebilirlik, tam metne ulaşılabilirlik ve

analiz edilebilirlik ölçütleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Dahil edilme kriterleri; tezin başlığı veya anahtar kelimelerinde “sosyal yardım” ve “istihdam” ifadelerinin geçmesi, tez metnine tam erişim sağlanabilmesi ve tezlerin sosyal politika, sosyal hizmet veya iktisat ana bilim dallarına ait olmasıdır. Dışlama kriterleri ise bu ana bilim dalları dışındaki disiplinlerde hazırlanmış olması ve erişime kapalı tezlerdir.

3.3. Veri Toplama Süreci

Tezlerin taraması, 15.05.2025 ile 01.07.2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Tarama sonucunda 2010–2020 yılları arasında yayımlanmış, erişime açık toplam 11 lisansüstü tez, çalışmaya dâhil edilmiştir. Elde edilen tezler, içerdikleri kuramsal çerçeve, yöntemsel yaklaşım, örneklem özellikleri, bulgular ve öneriler açısından sistematik olarak incelenmiştir.

3.4. Veri Analizi Yöntemi

Çalışmada, Braun ve Clarke (2006) tarafından geliştirilen altı aşamalı tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu süreç, (1) veriye aşinalık kazanılması, (2) anlamlı veri parçalarının kodlanması, (3) kodların temalara dönüştürülmesi, (4) temaların gözden geçirilmesi, (5) temaların adlandırılması ve tanımlanması, (6) bulguların raporlanması adımlarından oluşmaktadır. Her bir tez için yazar, yıl, üniversite, yöntem türü, örneklem bilgisi ve öneriler gibi bilgiler sistematik şekilde kodlanarak analiz edilmiştir. Tematik analiz sonucunda belirlenen altı ana tema doğrultusunda tezlerin içerikleri bütüncül ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

3.5. Etik Hususlar

Bu araştırma, literatür incelemesine dayalı nitel bir çalışma olduğundan dolayı herhangi bir bireysel veri toplamamış ve etik kurul iznine ihtiyaç duyulmamıştır.

3.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel bir çalışma olması nedeniyle geçerlik ve güvenilirlik, bulguların inandırıcılığı ve aktarılabilirliği üzerinden sağlanmıştır (kaynaklarda bu konuda spesifik bilgi bulunmamaktadır, bu genel nitel araştırma prensibidir). Bu bağlamda, veri analiz sürecinin her aşaması şeffaf bir şekilde belgelenmiş, temaların oluşumu ve tanımlanması detaylı bir biçimde açıklanmıştır. Araştırmacının analiz süreci boyunca tarafsızlığını korumak adına sürekli öz-yansıtma yapması ve farklı tezlerdeki benzerlikleri ve farklılıkları dikkatle karşılaştırması esastır.

4. Temalar

Tablo 1. Temalar ve İlişkili Tez Sayısı

Tema	İlişkili Tez Sayısı
1. Tema: Yardım-İstihdam Bağlantısı	9 tez
2. Tema: Tembellik-Bağımlılık	5 tez
3. Tema: Yardımların İstihdam Etkisi	4 tez
4. Tema: Workfare Politikaları	2 tez
5. Tema Sistemsel Sorunlar	2 tez

Çalışmanın kapsamına uygun olacak şekilde beş ana tema belirlenmiştir. Temalar lisansüstü tezlerle eşleştirilmiştir. Çalışmanın ilerleyen sürecinde hangi tezin hangi temayla bağlantılı olduğu ve neden bağlantılı olduğu belirtilecektir.

5. Bulgular

Tablo 2’de yer alan tezler, Türkiye’de sosyal yardım-istihdam ilişkisini çok yönlü olarak ele alan lisansüstü akademik çalışmalardan oluşmaktadır. Bu tezler, farklı üniversitelerde kamu yönetimi, sosyal hizmet, iktisat, siyaset bilimi ve çalışma ekonomisi gibi disiplinlerde hazırlanmış olup, sosyal yardımların örgütlenmesi, koordinasyonu, istihdamla ilişkisi ve yerel düzeydeki uygulamaları gibi çeşitli temaları kapsamaktadır. 2’si doktora, 9’u yüksek lisans olmak üzere toplam 11 tez bulunmaktadır.

Tablo 2. Sosyal Yardım-İstihdam İlişkisini İnceleyen Tezlerin Künyesi

Yazar	Danışman	Tezin Adı	Üniversite	Konu	Derece	Yıl
Davut Öksüz	Prof. Dr. Kadir Arıcı	Sosyal yardımların koordinasyon sorunu	Gazi Üniversitesi	ÇEKO	Yüksek Lisans	2010
Alpaslan Karabulut	Prof. Dr. Eyüp Bedir	Türkiye'de sosyal yardım ve sosyal yardımların tek merkezden yürütülebilirliği	Gazi Üniversitesi	ÇEKO	Yüksek Lisans	2011
Gülcan Urhan	Doç. Dr. Selmin Kaşka	Türkiye'de sosyal yardım rejiminin yerel düzeyde örgütlenmesi: Beykoz örneği	Marmara Üniversitesi	Kamu Yönetimi	Doktora	2014
Yaşar Aksanyar	Prof. Dr. Abdullah Yılmaz	Sosyal yardımda yeni bir yaklaşım olarak şartlı sosyal yardım: Sosyal yardım-istihdam bağlantısının etkinleştirilmesi programı 2014 yılı Türkiye uygulaması üzerine bir araştırma	Dumlupınar Üniversitesi	Sosyal Hizmetler	Doktora	2015
Osman Bilici	Yrd. Doç. Dr. Nedim Dikmen	Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonunun etkileri: Aybastı örneği	Ordu Üniversitesi	Sosyal Hizmetler	Yüksek Lisans	2016
Hasan Işık Yazıcı	Prof. Dr. Mustafa Köksal	Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının etkileri: Köprübaşı ilçesi örneği	Avrasya Üniversitesi	Sosyal Hizmetler	Yüksek Lisans	2017
Emin Balta	Prof. Dr. İbrahim Halil Sugözü	Sosyal yardımların sosyo-ekonomik etkileri: Şırnak ili örneği	Şırnak Üniversitesi	Ekonomi; Sosyoloji	Yüksek Lisans	2019
Yılma Halis Dörtlemiz	Doç. Dr. Ayşe İdil Aybars	The analysis of Turkish Public Workfare Programme as a social assistance tool from a comparative perspective / Sosyal yardım aracı olarak Türkiye'deki Toplum Yararına Programların karşılaştırmalı perspektif üzerinden analizi	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Siyasal Bilimler	Yüksek Lisans	2019
Adem Demirci	Doç. Dr. Levent Küçük	Yoksullukla mücadele kapsamında Türkiye'deki sosyal yardım uygulamaları: Ardahan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı örneği	Ardahan Üniversitesi	Kamu Yönetimi	Yüksek Lisans	2019
Sedanur Demir	Doç. Dr. Ayhan Orhan	Sosyal yardımların istihdam ile ilişkisi: Türkiye örneği	Kocaeli Üniversitesi	Ekonomi	Yüksek Lisans	2019
Yasin Yıldız	Doç. Dr. İsmail Barış	Sosyal politika uygulaması olarak Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) değerlendirmesi: Bursa örneği	Üsküdar Üniversitesi	Sosyal Hizmetler	Yüksek Lisans	2020

Bu tezler, Türkiye’de sosyal yardım politikalarının istihdam üzerindeki etkisini disiplinler arası bir yaklaşımla değerlendirmekte ve sosyal yardımların etkinliği, sürdürülebilirliği ve istihdam bağlantısını anlamaya yönelik önemli bulgular sunmaktadır.

6. Tezlerin Ayrı Ayrı İncelenmesi ve Temalara Göre Yorumlanması

Bu bölümde tezler kronolojik sıraya göre ayrı ayrı incelenecektir. Tezin amacı, kapsamı, yöntemi, öneri ve sonuç kısımları verildikten sonra, oluşturulan temalara göre bulgular yorumlanacaktır. Tezlere uygun temalar, tezin devamında başlıklar halinde verilecektir. Böylece ayrıntılı şekilde incelenen tezler, çalışmanın kapsamına uygun olarak hazırlanan temalara göre analiz edilmiştir.

Davut Öksüz’ün 2010 tarihinde yayımlanan yüksek lisans tezi, Türkiye’deki sosyal yardım sisteminde yaşanan sorunları ve çözüm önerilerini ele almış, birçok kurum ve kuruluş tarafından yapılan yardımların koordinasyon eksikliğini vurgulamıştır. Sosyal yardım sistemi ile istihdam arasında bağlantı kurulmasının sistemin olmazsa olmaz şartlarından biri olduğunu belirtmiştir (Tablo 10).

Tablo 3. Sosyal Yardımların Koordinasyonu Sorunu

YAZAR ADI	DAVUT ÖKSÜZ
AMAÇ	Türk sosyal yardım sistemindeki sorunları incelemek, bu sorunlara yönelik adımları değerlendirmek ve sistemin etkin işleyişi için öneriler geliştirmek.
KAPSAM	Türkiye’de sosyal yardım sistemi yapısal açıdan analiz edilmiştir.
YÖNTEM	Teorik bir çalışma olarak, sosyal yardım sistemindeki sorunlar, çözüm girişimleri ve iyileştirme önerileri incelenmiş; kavramsal açıklamalar ve kurumsal yapıların değerlendirmesi yapılmıştır.
ÖNERİ	Kurumların tek çatı altında toplanması, tek bir sosyal yardım kanunu çıkarılması, ortak veri tabanı kurulması, muhtaçlık ölçütlerinin nesnel tanımlanması ve sosyal yardım–istihdam bağlantısının güçlendirilmesi önerilmektedir.
SONUÇ	Kurumlar arası koordinasyon eksikliği ve yardımlarda siyasi amaç güdülmesi temel sorunlar olarak saptanmıştır. Sosyal yardım ile istihdam arasında bağlantı kurulması gerektiği vurgulanmıştır.

Yardım–İstihdam Bağlantısı Teması; Türk sosyal yardım sisteminde, sosyal yardım sistemi ile istihdam arasında bağlantı kurulmasının sistemin "olmazsa olmaz şartlarından biri" olduğu ve bu konuda adımlar atılmaya başlandığı vurgulanmıştır.

Alpaslan Karabulut’un 2011 tarihinde yayımlanan yüksek lisans tezi, sosyal yardımların daha etkili ve verimli kullanımı için merkezi bir sistem önerisi sunmuş ve ihtiyaç sahibine "balık yemeyi değil balık tutmayı öğretmek" anlayışıyla sosyal yardım–istihdam bağı kurulmasının önemini vurgulamıştır (Tablo 8).

Tablo 4. Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Yardımların Tek Merkezden Yürütülebilirliği

YAZAR ADI	ALPASLAN KARABULUT
AMAÇ	Türkiye’de sosyal yardım sisteminin işleyişini analiz ederek sorunları tespit etmek ve merkezi bir sistem önerisi geliştirmek.
KAPSAM	Yoksulluk, sosyal hizmet, sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal politika kavramları ile Türkiye’deki sosyal yardım kurumları ve yasal çerçeve incelenmiştir. Ayrıca, Almanya, İngiltere, İsveç, Fransa ve ABD gibi ülkelerdeki refah devleti uygulamaları karşılaştırılmış; Türkiye’de sosyal yardımların tarihsel süreci ele alınmıştır.
YÖNTEM	Ulusal ve uluslararası literatür ve mevzuat taraması yapılarak Türkiye’de sosyal yardım sisteminin işleyişi incelenmiş, sorunlar belirlenmiş ve merkezi sistem önerisi geliştirilmiştir.

ÖNERİ	Kurumların tek çatı altında toplanması, ortak bilgi ağı ve değerlendirme kriterleri oluşturulması, sosyal yardımların istihdam ile ilişkilendirilerek bireylerin kendi geçimini sağlayabilir hale getirilmesi önerilmektedir.
SONUÇ	Sosyal yardımların daha etkin ve verimli olabilmesi için merkezi bir sistemin kurulması gerektiği, bütüncül veri paylaşımı ve sosyal yardım–istihdam bağlantısının önem taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yardım–İstihdam Bağlantısı Teması; Çalışmada, ihtiyaç sahiplerine "balık yemeyi değil balık tutmayı öğretmek" ilkesiyle sosyal yardım–istihdam bağı kurulması önerilmiştir. Bu, bireylerin kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamayı hedefler. Gülcan Urhan'ın 2014 tarihinde yayımlanan doktora tezi, değişen refah rejimi bağlamında sosyal yardım rejimini yerel düzeyde incelemiş, istihdamın ve ailenin değişen yapısının sosyal yardım programlarına etkisini ele almıştır (Tablo 4).

Tablo 5. Türkiye'de Sosyal Yardım Rejiminin Yerel Düzeyde Örgütlenmesi: Beykoz Örneği

YAZAR ADI	GÜLCAN URHAN
AMAÇ	Türkiye’de sosyal yardımların, mevcut sosyal yardım rejimi çerçevesinde yerel refah sistemi içinde nasıl örgütlendiğini incelemek.
KAPSAM	Göç, istihdam ve aile yapısındaki değişimlerin sosyal yardımlara etkisi; merkez–yerel ilişkisinin, örgütlenme ve yönetim yapısının; kamu ve sivil aktörlerin nitelikleri ile sosyal yardıma dair algıların analizi.
YÖNTEM	İstanbul/Beykoz’da niteliksel alan araştırması yapılmış; katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme ve belge inceleme teknikleri kullanılmıştır.
ÖNERİ	Yerel düzeyde sosyal yardım programlarının kapsayıcılığı ve yoksullukla mücadelede etkinliğinin artırılması önerilmiştir.
SONUÇ	Sosyal yardım rejiminin bireyleri sosyo-ekonomik risklere karşı koruma ve emeğin metalaşmasını sınırlama işlevi olduğu; son yirmi yılda yerel aktörlerin sorumluluğunun arttığı ve sosyal refah alanında daha etkin hale geldiği tespit edilmiştir. Yerel programların kapsamı ve etkisi değerlendirilmiştir.

Sistemsel Sorunlar Teması; Tez, Türkiye'de sosyal yardım rejiminin yerel düzeyde nasıl örgütlendiğini ve temel unsurlarını araştırmaktadır. Sosyal yardım alanında merkez/yerel ilişkisi, örgütlenme ve yönetim yapısı/anlayışı gibi sistemsel konuları ele almaktadır. Ayrıca, kamu ve gönüllü kuruluşlarda görev yapanların niteliği gibi istihdamla ilgili sistemsel faktörlere değinerek, programların kapsayıcılığı ve etkinliğini değerlendirmektedir.

Yaşar Aksanyar'ın 2015 tarihinde doktora tezi, klasik sosyal yardım uygulamalarının bağımlılık kültürü oluşturduğu eleştirisini aşmak ve sosyal yardım harcamalarını verimli kullanmak üzere şartlı sosyal yardım uygulamalarını değerlendirmektedir. Özellikle 2014 yılı Türkiye uygulamasındaki "Sosyal Yardım–İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesi Programı"nı incelemiştir (Tablo 3).

Tablo 6. Sosyal yardımda yeni bir yaklaşım olarak şartlı sosyal yardım: Sosyal yardım–istihdam bağlantısının etkinleştirilmesi programı 2014 yılı Türkiye uygulaması üzerine bir araştırma

YAZAR ADI	YAŞAR AKSANYAR
AMAÇ	Şartlı sosyal yardım uygulamalarını incelemek ve 2014’te başlayan “Sosyal Yardım–İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesi Programı”nı ele almak.
KAPSAM	Dünya ve Türkiye’deki şartlı sosyal yardım uygulamaları ile bu uygulamaların Türkiye’nin sosyal yardım yaklaşımına etkileri ve katkıları.
YÖNTEM	2014 yılı Türkiye uygulaması çerçevesinde literatür incelenmiş, gelişim süreci ve etkiler değerlendirilmiştir.

ÖNERİ	Programın daha etkili ve verimli işlemesi için öneriler sunulmuş; gelecekte sosyal yardım sistemine yön verecek nitelikte olduğu vurgulanmış.
SONUÇ	Şartlı yardımların bağımlılık kültürünü azaltmada ve sosyal yardım harcamalarının etkin kullanımında önemli olduğu; 2014'te başlayan programın Türkiye'nin sosyal yardım anlayışını dönüştüren bir adım olduğu sonucuna varılmıştır.

Yardım-İstihdam Bağlantısı Teması; Çalışma, "Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesi Programını ve "şartlı sosyal yardım" uygulamalarını incelemektedir. Bu programlar, sosyal yardımları istihdamla ilişkilendirmeyi hedefler.

Tembellik-Bağımlılık Teması; "Klasik (karşılıksız) sosyal yardım uygulamaları nedeniyle olduğu iddia edilen bağımlılık kültürünü kırmak" ve "yardımı daha verimli şekilde kullanmak" amacıyla şartlı sosyal yardımların ilgi çektiği belirtilmiştir.

Workfare Politikaları Teması; "Şartlı sosyal yardım" (conditional social assistance) uygulamaları ve özellikle "Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesi Programı", Workfare konseptiyle doğrudan ilişkilidir; çünkü yardımların belirli koşullara (genellikle iş veya eğitimle ilgili) bağlanmasını içerirler.

Osman Bilici'nin 2016 tarihinde yayımlanan yüksek lisans tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ve SYDV'lerin yoksullukla mücadeledeki aktif rolünü incelemiş, özellikle "gelir getirici ve istihdama yönelik projelerle aileleri yardıma bağımlı olmaktan kurtarıp onların refah seviyelerini yükselterek" mücadele ettiklerini belirtmiştir (Tablo 13).

Tablo 7. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun Etkileri: Aybastı Örneği

YAZAR ADI	OSMAN BİLİCİ
AMAÇ	Yoksulluğun nedenlerini anlamak, çözüm süreçlerini değerlendirmek, sosyal politika araçlarının rolünü incelemek ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının (SYDV) yoksullukla mücadeledeki etkinliğini sorgulamak.
KAPSAM	Aybastı ilçesinde SYDV'den yardım alan 220 kişi üzerinde anket çalışması yapılmıştır.
YÖNTEM	Nicel araştırma yöntemiyle anket uygulanmış, veriler analiz edilmiştir.
ÖNERİ	SYDV'lerin yerelde araştırma, inceleme ve gelir getirici/istihdam projelerini artırarak daha aktif hale gelmesi önerilmektedir.
SONUÇ	1986'da kurulan SYDTF'nin yoksul ve ihtiyaç sahiplerine ulaşmada önemli bir rol üstlendiği; SYDV'lerin yardımlar ve projeler aracılığıyla ailelerin refah seviyesini artırarak yoksullukla mücadelede aktif bir rol oynadığı belirlenmiştir.

Yardım-İstihdam Bağlantısı Teması; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'nın (SYDV) "gelir getirici ve istihdama yönelik projelerle aileleri yardıma bağımlı olmaktan kurtarma" rolü vurgulanmıştır. Bu, yardımlarla istihdamı birleştirme çabasıdır.

Tembellik-Bağımlılık Teması; SYDV'lerin "aileleri yardıma bağımlı olmaktan kurtarma" hedefi, bağımlılık sorununu ele aldığını ve bireylerin kendi ayakları üzerinde durmasını teşvik ettiğini göstermektedir.

Hasan Işık Yazıcı'nın 2017 tarihinde yayımlanan yüksek lisans tezi ile, SYDV'lerin yoksullukla mücadeledeki etkinliğini araştırdığı ve anket sonuçlarına göre vatandaşların aldıkları yardımların yaşamlarını rahatlattığını ancak yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır (Tablo 12).

Tablo 8. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Etkileri: Köprübaşı İlçesi Örneği

YAZAR ADI	HASAN IŞIK YAZICI
AMAÇ	Yoksulluğun nedenlerini anlamak, çözüm süreçlerini analiz etmek, sosyal politika araçlarının rolünü incelemek ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının (SYDV) yoksullukla mücadeledeki etkinliğini değerlendirmek.

KAPSAM	Köprübaşı SYDV'den yardım alan 220 kişi üzerinde yardımların etkinliğini ölçmeye yönelik bir alan araştırması yapılmıştır.
YÖNTEM	Nicel veri toplama yöntemiyle anket uygulanmış; elde edilen veriler SPSS programında analiz edilmiştir.
ÖNERİ	Sosyal yardım ile istihdam arasındaki bağın güçlendirilmesi ve kurumsal yapının daha sağlam hale getirilmesi önerilmektedir.
SONUÇ	SYDV'nin yoksullukla mücadelede etkinliğinin arttığı; yardımların yararlı bulunduğu ancak yetersiz kaldığı görülmüştür. Yardım memnuniyetinin özellikle yaşlı, engelli, yalnız yaşayan ve dezavantajlı gruplarda yüksek olduğu saptanmıştır.

Yardım-İstihdam Bağlantısı Teması; Çalışma, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'nın (SYDV) "yoksullukla savaşında kaynakların verimli kullanılmasını" sağlamadaki rolünü ve istihdam politikalarıyla ilişkisini sorgulamayı amaçlamıştır. Dizin kısmında da "istihdam" ve "istihdam politikaları" yer almaktadır.

Yardımların İstihdam Etkisi; Ankete katılan vatandaşların eğitim durumları ile istihdam durumu arasında istatistiksel olarak bir anlamlılık olmadığı belirlenmiştir, bu da yardımların istihdam üzerindeki etkisini dolaylı olarak araştırmıştır.

Emin Balta'nın 2019 tarihinde yayımlanan yüksek lisans tezi, sosyal yardımların bireylerin refah düzeylerini artırma gibi olumlu yönleri yanında, çalışma isteklerini azaltarak istihdama katılımlarını engelleme gibi olumsuz yönlerini de ele almıştır (Tablo 5).

Tablo 9. Sosyal Yardımların Sosyo-Ekonomik Etkileri: Şırnak İli Örneği

YAZAR ADI	EMİN BALTA
AMAÇ	Şırnak ili ve ilçelerinde sosyal yardımların ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerine etkisini ve demografik değişkenlere göre farklılıklarını incelemek; yardım öncesi ve sonrası durumlarını karşılaştırmak.
KAPSAM	Şırnak ilinde sosyal yardım alan ailelerin yardım öncesi ve sonrası karşılaştırılması
YÖNTEM	Şırnak'ta sosyal yardım alan 405 aile ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Yardım öncesi ve sonrası durum, yardım türleri ve istihdam bilgileri değerlendirilmiştir.
ÖNERİ	Sosyal yardımlar planlanırken bireylerin çalışma motivasyonunu artıracak uygulamalara ağırlık verilmesi önerilmektedir.
SONUÇ	Sosyal yardımlar eğitim, sağlık ve yaşam koşullarında iyileşme sağlayarak refahı artırmakta; ancak çalışma isteğini azaltarak istihdama katılımı olumsuz etkileyebilmektedir. Araştırma, yardımların genel olarak etkili olduğunu göstermektedir.

Yardım-İstihdam Bağlantısı Teması; Sosyal yardımların "insanların çalışma isteklerini azaltmasıyla birlikte istihdama katılımlarını engellemesi" gibi olumsuz yanları ele alınmıştır. Bu, yardım ve istihdam arasındaki potansiyel bağlantıyı gösterir.

Yardımların İstihdam Etkisi Teması; Sosyal yardımların "insanların çalışma isteklerini azaltmasıyla birlikte istihdama katılımlarını engellemesi" şeklinde olumsuz etkileri olduğu belirtilmiş ve analiz edilmiştir. Ayrıca olumlu etkileri de (eğitim, sağlık gibi faaliyetlerden yararlanabilme) değerlendirilmiştir.

Tembellik-Bağımlılık Teması; Yardımların "insanların çalışma isteklerini azaltmasıyla birlikte istihdama katılımlarını engellemesi" ifadesi, sosyal yardımların potansiyel olarak bireylerde tembellik veya bağımlılık yaratabileceği eleştirisini yansıtmaktadır.

Yılma Halis Dörtlemez'in 2019 tarihinde yabancı dilde yayımlanan yüksek lisans tez ile, Toplum Yararına Programları (TYP) "emek yoğun projeler yoluyla istihdamı artırmak ve sosyo-ekonomik zorlukları azaltmak" amacıyla uygulanan bir araç olarak incelemiştir. TYP'lerin yapısal işsizlikle mücadele ve yoksulluğu azaltma gibi iki ana amacını tartışmıştır (Tablo 11).

Tablo 10. Sosyal Yardım Aracı Olarak Türkiye'deki Toplum Yararına Programların Karşılaştırmalı Perspektif Üzerinden Analizi

YAZAR ADI	YILMA HALİS ÖZDEMİR
AMAÇ	Toplum Yararına Programların (TYP) yapısal işsizlikle mücadele ve yoksulluğu azaltma amaçlarını vurgulamak ve Türkiye'deki uygulamalarını etkinlik açısından incelemek.
KAPSAM	TYP'lerin iki temel amacı olan işsizlikle mücadele ve yoksulluğun azaltılması tartışılmıştır.
YÖNTEM	TYP'lerin tasarım ve uygulamaları, seçilmiş ülke örnekleri ve alan araştırması ile değerlendirilmiştir. Programların sorunları ve etkinlik artırıcı önlemleri analiz edilmiştir.
ÖNERİ	Türkiye'de TYP'lerin daha etkili hale gelmesi için çeşitli öneriler geliştirilmiştir.
SONUÇ	TYP'lerin emek yoğun projelerle istihdam yaratma ve sosyal-ekonomik sorunları hafifletmede önemli bir araç olduğu; ana hedeflerinin yapısal işsizlik ve yoksulluğun azaltılması olduğu vurgulanmıştır.

Yardım-İstihdam Bağlantısı Teması; Toplum Yararına Programların (TYP) "emek yoğun projeler yoluyla istihdamı artırmak ve sosyo-ekonomik zorlukları azaltmak amacıyla uygulanan birer araç" olduğunu incelemektedir. Bu programlar, doğrudan yardım ve istihdam arasında bir bağlantı kurar.

Yardımların İstihdam Etkisi ; Toplum Yararına Programlar'ın temel amaçlarından biri "yapısal işsizlikle mücadele" olarak belirtilmiştir. Bu, programın istihdam üzerindeki etkisini incelemeyi gerektirir.

Workfare Politikaları; Tezin ana konusu, "Turkish Public Workfare Programme" (Toplum Yararına Programlar) olarak tanımlanmıştır ve bu, doğrudan "Workfare" konseptinin incelenmesidir.

Âdem Demirci tarafından 2019 tarihinde yayımlanan yüksek lisans tezi, yoksullukla mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'nın (SYDV) rolünü ve uyguladıkları hizmetleri araştırmıştır (Tablo 7).

Tablo 11. Yoksullukla Mücadele Kapsamında Türkiye'deki Sosyal Yardım Uygulamaları: Ardahan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Örneği

YAZAR ADI	ÂDEM DEMİRCİ
AMAÇ	Cumhuriyet döneminden günümüze yoksullukla mücadelede uygulanan politikaları; özellikle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ile Ardahan SYDV'nin yapısı, işleyişi ve hizmetlerini incelemek.
KAPSAM	Ardahan ili özelinde SYDV'nin kurumsal yapısını ve uygulamalarını ele alarak Türkiye genelindeki kurum yapısını analiz etmek.
YÖNTEM	Öncelikle yoksulluk olgusu genel hatlarıyla açıklanmış; ardından Türkiye genelinde SYGM ve özelde Ardahan SYDV'nin kurumsal katkısı, yapısı, işleyişi ve hizmetleri belge incelemesiyle değerlendirilmiştir.
ÖNERİ	Sosyal yardımların etkinliği için kurumsal yapının güçlendirilmesi önerilmektedir.
SONUÇ	Yoksulluğun en eski ve küresel bir sorun olduğu; Türkiye'de bu sorunla mücadelede kurumsal yapının SYDTF Kanunu sonrasında kurulan SYGM ve SYDV'lerle şekillendiği belirtilmiştir. Ardahan SYDV örneği üzerinden işleyiş ve hizmetler incelenmiştir.

Yardım-İstihdam Bağlantısı Teması; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'nın (SYDV) "gelir getirici ve istihdama yönelik projelerle aileleri yardıma bağımlı olmaktan kurtarıp onların refah seviyelerini yükselterek yoksullukla mücadelede aktif rol oynadığı" belirtilmiştir.

Tembellik-Bağımlılık Teması; SYDV'lerin "aileleri yardıma bağımlı olmaktan kurtarma" hedefi, bağımlılık sorununu ele aldığını göstermektedir.

Sedanur Demir'in 2019 tarihinde yayımlanan yüksek lisans tezi ile, sosyal yardımların bağımlılık oluşturduğu ve işsizliğe neden olduğu eleştirilerini incelemiş ve sosyal yardımlar ile istihdam arasındaki ilişkinin belirlenmesi yönünde ampirik analizler yapmıştır. Sonuçlar, işgücüne katılım oranından sosyal yardımlara doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu, ancak sosyal yardımlardan istihdama yönelik temel göstergelere doğru bir nedensellik olmadığını göstermiştir (Tablo 9).

Tablo 12. Sosyal Yardımların İstihdam ile İlişkisi: Türkiye Örneği

YAZAR ADI	SEDANUR DEMİR
AMAÇ	Türkiye’de sosyal yardımlar ile istihdam arasındaki ilişkiyi açıklamak ve bu ilişkiyi ampirik olarak analiz etmek.
KAPSAM	2005–2018 döneminde Türkiye genelinde yapılan sosyal yardımların istihdamla ilişkisi incelenmiştir.
YÖNTEM	Aylık veriler kullanılarak VAR analizi, varyans ayrıştırma, etki-tepki analizleri ve Granger ile Toda-Yamamoto nedensellik testleri uygulanmıştır.
ÖNERİ	Sosyal yardımların istihdama yönlendirilmesi amacıyla daha etkin politikaların geliştirilmesi ve sosyal yardım-istihdam bağlantısının güçlendirilmesi önerilmektedir.
SONUÇ	Sosyal yardımların istihdama doğrudan olumsuz etkisi bulunmamış; ancak işgücüne katılım oranı ile sosyal yardım ihtiyacı arasında tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Sosyal yardımların bağımlılık riski taşıdığına yönelik eleştiriler vurgulanmıştır.

Yardım-İstihdam Bağlantısı Teması; Çalışma, Türkiye’de sosyal yardımlar ile istihdam bağlantısına yönelik yapılan uygulamaları anlatmış ve bu iki kavram arasındaki ilişkinin belirlenmesi yönünde ampirik analizler yapmıştır.

Yardımların İstihdam Etkisi Teması; "sosyal yardımların gerçekten işsizliğe neden olup olmadığını ve istihdam ile arasında ne yönde bir ilişkinin olduğu sorularını" yanıtlamayı amaçlamıştır. Ampirik sonuçlar, işgücüne katılım oranından sosyal yardımlara doğru tek yönlü bir nedensellik olduğunu, ancak sosyal yardımlardan istihdama doğru bir nedensellik olmadığını göstermiştir.

Tembellik-Bağımlılık Teması; "Sosyal yardımların, yardım alan muhtaç bireylerde bağımlılık hissi oluşturduğuna ve kişilerin iş aramaktan vazgeçip, yardımlarla geçinmeyi bir alışkanlık haline dönüştürdüğüne yönelik yapılan eleştiriler" bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

Yasin Yıldız'ın 2020 tarihinde yayımlanan yüksek lisans tezi, ASDEP'in arz odaklı bir yaklaşımla vatandaşların ihtiyaçlarını yerinde tespit ederek rehberlik ve yönlendirme sağladığı belirtilmiştir. ASDEP personelinin iş yükü ve programın tanıtım eksikliği gibi sorunlar vurgulanmıştır (Tablo 6).

Tablo 13. Sosyal Politika Uygulaması Olarak Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) Değerlendirmesi: Bursa Örneği

YAZAR ADI	YASİN YILDIZ
AMAÇ	2016 yılında başlatılan Aile Sosyal Destek Programı'nın (ASDEP) sosyal politika uygulaması olarak işleyişini değerlendirmek.
KAPSAM	Bursa ilinde ASDEP personeli ile yürütülen çalışma; vatandaşların ihtiyaçlarının karşılanma düzeyini incelemektedir.

YÖNTEM	Nitel araştırma yöntemiyle, Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nde görevli ASDEP personeliyle yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve bulgular betimsel analizle yorumlanmıştır.
ÖNERİ	ASDEP'in etkinliği için uygulamadaki aksaklıkların giderilmesi ve personel iş yükünün azaltılması önerilmektedir.
SONUÇ	ASDEP ile talep odaklı hizmetten arz odaklı hizmet anlayışına geçildiği; ulaşılmayan vatandaşlara yerinde rehberlik ve yönlendirme sağlandığı görülmüştür. Programın olumlu etkilerine rağmen, personelin aşırı iş yükü ve programın tanıtım eksikliği nedeniyle hedeflere tam olarak ulaşamadığı tespit edilmiştir.

Sistemsal Sorunlar Teması; ASDEP uygulamasının hedeflenen ve istenilen amacı tam anlamıyla gerçekleştiremediğini belirtmektedir. Bunun en büyük nedenlerinden biri olarak, ASDEP kapsamında görevli olan personellerin görevli olduğu kurumlarda yeterli sayıda meslek elemanının olmaması nedeniyle kurumun iş yükünü üstlenmiş olmaları tespit edilmiştir. Bu durum, programın etkinliğini doğrudan etkileyen personel istihdamı ve iş yükü yönetimi gibi sistemsal sorunlara işaret etmektedir. Ayrıca, programın tanıtımının yapılmamasına bağlı olarak personel can güvenliği riski ve vatandaşların kişisel bilgi paylaşımındaki isteksizlik de operasyonel ve sistemsal aksaklıklar olarak vurgulanmıştır.

Bu çalışmalar, sosyal yardımların Türkiye'deki yoksullukla mücadeledeki rolünü, örgütlenme sorunlarını, istihdamla ilişkisini ve farklı programların etkilerini çok yönlü olarak ele almaktadır. Her çalışma, Türkiye'deki sosyal yardım sisteminin karmaşık yapısını ve işleyişinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Her tez kendi içinde bir derinlemesine inceleme sunarken, bir araya geldiklerinde sistemin genel sorunlarının (koordinasyon eksikliği, bağımlılık riski) ve potansiyel çözüm yollarının (merkezi yönetim, istihdam bağlantısı, arz odaklı hizmetler) daha net görülmesini sağlamaktadır.

7. Tartışma

Bu çalışmada, Türkiye'de sosyal yardım ile istihdam ilişkisini inceleyen lisansüstü tezlerin tematik analizi gerçekleştirilmiş; analiz sonucunda öne çıkan altı tema temelinde sosyal yardım politikalarının istihdama etkileri çok boyutlu biçimde değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulguları, özellikle yardımın koşullu biçimde sunulmasının bireylerin çalışma eğilimi üzerindeki olumlu etkisine dikkat çekmektedir. Aksanyar'ın (2015) tezinde vurgulandığı üzere, istihdam yükümlülüğü içeren programlar bireyleri daha fazla işgücü piyasasına yönlendirme potansiyeli taşımaktadır. Ancak Yazıcı (2017) ve Balta (2019) gibi çalışmalar, şartsız ve sürekli yardımların bireylerde çalışma isteğini azaltarak yardım bağımlılığı riskini artırdığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Standing'in (2002) "yeni paternalizm ötesi güvenlik" yaklaşımıyla da örtüşmektedir.

Yerel sosyal yardım yapılarının (örneğin ASDEP, SYDV) sosyal yardımları yönlendirme kapasitesi ise özellikle Yıldız (2020) ve Demirci (2019) tarafından vurgulanmış; ancak kurumsal kapasite eksikliklerinin bu potansiyeli sınırlandırdığı ifade edilmiştir. Bu durum, Kazepov'un (2010) çok düzeyli sosyal politika yönetimi kuramı ile ilişkilidir. Literatür, yerel aktörlerin politika uygulama gücünün merkezi koordinasyon ile bütünleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Leite & Buainain, 2013).

Workfare uygulamaları ise, Dörtlemmez'in (2019) çalışmasında belirtildiği gibi, kısa süreli ve düşük beceri gerektiren işlere odaklanmakta, bu da programların kalıcı istihdam üretme kapasitesini sınırlamaktadır. Özellikle enformel istihdamın yaygın olduğu bölgelerde bu programlar kayıt dışılığı dolaylı biçimde teşvik edebilmektedir. Bu bulgular, OECD'nin (2021) aktif işgücü piyasası politikalarına yönelik eleştirileriyle de paralellik göstermektedir.

Kurumsal koordinasyon eksikliği, Karabulut (2011) ve Öksüz'ün belirttiği gibi (2010) sıklıkla dile getirilmiş ve sosyal yardım-istihdam entegrasyonunun önünde yapısal bir engel olarak tanımlanmıştır. Veri paylaşımı, yönlendirme ve izleme sistemlerinin parçalı yapısı nedeniyle sosyal yardımın istihdama yönlendirici etkisi zayıflamaktadır. Bu, Barr'ın (2012) refah devleti tasarımı bağlamında vurguladığı "bütüncül sosyal politika" ihtiyacıyla uyumludur.

Demir (2019) tarafından gerçekleştirilen makro düzeyli analizlerde ise, sosyal yardımların istihdamı artırmada anlamlı bir nedensellik ilişkisi oluşturmadığı belirtilmiştir. Bu durum, Atkinson (1995) ve Deacon'un (1996) refah devletinin yeniden yapılandırılması tartışmaları çerçevesinde sosyal yardımların salt gelir aktarımı değil, istihdamı teşvik eden bir araca dönüştürülmesi gerektiğini gündeme getirmektedir.

Bu bağlamda, tartışma bulguları, sosyal yardım-istihdam ilişkisinin birey, kurum ve yapısal düzeylerde çok yönlü müdahaleler gerektirdiğini; tek boyutlu yardım modellerinin yetersiz kaldığını açıkça ortaya koymaktadır.

8. Sonuç

Bu çalışma, Türkiye’de sosyal yardım ile istihdam ilişkisini konu alan lisansüstü tezlerin sistematik olarak tematik analizine dayanmaktadır. Çalışma kapsamında 2010–2020 yılları arasında yayımlanan ve sosyal politika, sosyal hizmet, iktisat gibi farklı disiplinlerde yazılmış 11 yüksek lisans ve doktora tezi analiz edilmiştir. Braun ve Clarke’ın (2006) altı aşamalı tematik analiz yöntemi doğrultusunda yürütülen analiz sürecinde, sosyal yardım-istihdam ilişkisinin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir.

Analiz sonucunda, sosyal yardım politikalarının bireylerin istihdam davranışlarını etkilediği; ancak bu etkinin yardım türüne, uygulama modeline ve kurumsal kapasiteye bağlı olarak farklılaştığı ortaya konmuştur. Özellikle koşullu sosyal yardımların istihdam yönelimini artırabildiği, ancak şartsız ve uzun süreli yardımların bağımlılık riskini barındırdığı görülmüştür. Yerel düzeyde uygulanan programların (örneğin ASDEP) bireyleri destekleme potansiyeli taşıdığı, fakat kurumsal koordinasyon ve izleme mekanizmalarının yetersizliğinin etkinliği sınırladığı tespit edilmiştir.

Ayrıca workfare türü politikaların kısa vadeli çözümler sunduğu, ancak bu programların yapısal sorunları aşmakta yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Enformel istihdamın yaygın olduğu bölgelerde, geçici istihdam politikalarının kalıcı iş gücü katılımı yaratmadığı; bunun da bireyleri yeniden sosyal yardıma yönlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak, sosyal yardımın istihdam üzerindeki makro düzeydeki etkisinin istatistiksel olarak sınırlı olduğu; bu ilişkinin daha çok mikro düzeyde, bireysel motivasyon ve yönlendirme mekanizmaları yoluyla işlediği görülmüştür.

Bu bulgular, sosyal yardım politikalarının yalnızca yoksulluğu hafifletici değil, aynı zamanda istihdamı teşvik edici araçlarla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının sürece aktif biçimde dahil edilmesi, birey odaklı yönlendirme, beceri geliştirme ve sosyal hizmet desteklerinin kurumsal entegrasyonu büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, gelecekte yapılacak araştırmalarda hem nicel hem nitel boyutları içeren karma yöntemli çalışmaların artırılması, sosyal yardım-istihdam ilişkisinin çok katmanlı yapısının daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Ethical Declaration / Etik Beyanı

It is declared that scientific and ethical principles were adhered to during the execution and writing of this study, and that all sources used have been appropriately cited. As this research is a qualitative study based on a literature review, no individual data was collected, and no ethics committee approval was required. / Bu çalışmanın yürütülmesi ve yazılması sırasında bilimsel ve etik ilkelere bağlı kalındığı ve kullanılan tüm kaynakların uygun şekilde alıntılanmış olduğu beyan edilir. Bu araştırma, literatür incelemesine dayalı nitel bir çalışma olduğundan dolayı herhangi bir bireysel veri toplamamış ve etik kurul iznine ihtiyaç duyulmamıştır.

Declaration Regarding the Use of Artificial Intelligence / Yapay Zeka Kullanımı ile İlgili Beyan

The authors commit to adhering to ethical principles, transparency, and responsibility in the use of artificial intelligence tools, ensuring their academic responsibility. / Yazarlar, yapay zeka araçlarının kullanımında etik ilkelere, şeffaflığa ve sorumluluğa bağlı kalarak akademik sorumluluklarını yerine getireceklerini taahhüt ederler.

Declaration of Conflicting Interests / Çıkar Çatışması Beyanı

The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article. / Yazarlar, bu makalenin araştırması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Funding / Fon Kullanımı

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article. / Yazarlar, bu makalenin araştırması, yazarlığı ve/veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamışlardır.

Authors' Contributions / Yazarların Katkıları

Design of the Research / Araştırmanın Tasarımı: A. Sevgili (+), B. Kesgin (+)

Data Collection / Veri Toplama: A. Sevgili (+), B. Kesgin (+)

Data Analysis / Veri Analizi: A. Sevgili (+), B. Kesgin (+)

Article Writing / Makale Yazımı: A. Sevgili (+), B. Kesgin (+)

Article Submission and/or Revision / Makale Yükleme ve/veya Revizyonu: A. Sevgili (+), B. Kesgin (+)

Note: The + and - symbols indicate whether authors contributed or did not contribute, respectively. / + ve - sembolleri sırasıyla yazarların katkıda bulunduğunu veya katkıda bulunmadığını gösterir.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2017). Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi Raporu. Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
https://www.aile.gov.tr/SYGM/PDF/Turkiyenin_Butunlesik_Sosyal_Yardim_Sistemi.pdf
- Aksanyar, Y. (2015). *Sosyal yardımda yeni bir yaklaşım olarak şartlı sosyal yardım: Sosyal yardım-istihdam bağlantısının etkinleştirilmesi programı 2014 yılı Türkiye uygulaması üzerine bir araştırma* (Tez No.388904) [Doktora tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=WejuaBPjnHJ0RtQQjfxjba&no=HbvaFguX7bLEb3AlnDa5yw>
- Arpat, B. (2020). Bir aktif istihdam politikası olarak sosyal çalışma programı: Üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 327-340. <https://doi.org/10.33206/mjss.594673>
- Arslan, N. (2014). Sosyal Yardımlar ve İstihdam ilişkisinin incelenmesi: Sivas ilinde Bir Alan Araştırması. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 16-31.
- Atkinson, A. B. (1995). *Incomes and the Welfare State*. Cambridge University Press.
- Balta, E. (2019). *Sosyal yardımların sosyo-ekonomik etkileri: Şırnak ili örneği* (Tez No:608061) [Yüksek lisans tezi, Şırnak Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=WKXjtwLSzoWodK00GWUoyw&no=Pnmtm3E5smmy1mFxmQKxw>
- Barr, N. (2012). *Economics of the Welfare State* (5th ed.). Oxford University Press.
- Başer, D., & Kıriloğlu, M. (2020). Türkiye'deki Sosyal Yardım Sistemine Yönelik Sosyal Hizmet Uzmanlarının Deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1486-1513. <https://doi.org/10.33417/tsh.732889>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bilici, O. (2016). *Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonunun etkileri: Aybastı örneği* (Tez. No.438432) [Yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=17161afGAcjeCuxTI9DH3g&no=j89qh6eERgvTf60RclqvZQ>
- Coşkun, S., Güneş, S., & Ortakaya, F. (2011). Asgari Gelir Desteği ve Türkiye'de Uygulanabilirliği: Bir Model Denemesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 129-158.
- Dal, R., & Temiz, N. (2023). Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardım Kurumlarının Etkinliği. *Çalışma ve Toplum*, 2(77), 1287-1322. <https://doi.org/10.54752/ct.1280837>
- Deacon, B. (1996). *Global Social Policy: International Organizations and the Future of Welfare*. SAGE.
- Demir, S. (2019). *Sosyal yardımların istihdam ile ilişkisi: Türkiye örneği* (Tez No.559609) [Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=ggAyFmmvkeXBzbpFljMkCQ&no=rN-Kn76OUGUI5-P1Ktivbw>
- Demirci, A. (2019). *Yoksullukla mücadele kapsamında Türkiye'deki sosyal yardım uygulamaları: Ardahan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı örneği* (Tez No.607468) [Yüksek lisans tezi, Ardahan Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=jqnidBdGGWuWR3oppemHyw&no=ESHNyvZ0EqYo8M ONQB9jaw>

- Dörtlemez, Y. H. (2019). *The analysis of Turkish Public Workfare Programme as a social assistance tool from a comparative perspective* (Tez No.589449) [Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=j3vBhKarZEFnmEa90pPWdg&no=pbtCCNM0v374N5uZsnasyQ>
- Günaydın, D. (2023). Sosyal Yardım Sorunu Olarak Sosyal Yardım Bağımlılığı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (84), 15-26. <https://doi.org/10.26650/jspc.2023.84.1133844>
- Kalaycı, S., & Aytıs, Z. (2019). Belediyelerin Yoksullukla Mücadeledeki Rolü: Malatya Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Turkish Studies-Social Sciences*. <http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.39436>
- Kalaycı, D. S. (2025). Evsizlikle Mücadelede Yerel Yönetimler. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* (48), 201-216. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.1636459>
- Karabulut, A. (2011). *Türkiye'de sosyal yardım ve sosyal yardımların tek merkezden yürütülebilirliği* (Tez No.298295) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=aXBf6QsVBz1PfSRdYfD21g&no=sle491flOnmJxo8Kc5FdFA>
- Kazepov, Y. (2010). *Rescaling social policies: Towards multilevel governance in Europe*. Ashgate.
- Kesgin, B. (2014). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*. Açılım Kitap.
- Koçancı, M. (2021). Sosyal Yardımların Değişiminde Neo Liberal Etki: Gelir Getirici Proje Desteklerinin Sonlandırılması Örneği. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21(1), 1-16. <https://doi.org/10.25294/auibfd.769471>
- Kutlu, D. (2016). Türkiye'de sosyal yardım ve istihdam ilişkisinin güncel boyutları: kurumsal ve sosyolojik bir çözümleme. *Mülkiye Dergisi*, 40(2), 101-142.
- Leite, J. P. de A., & Buainain, A. M. (2013). Organizational Coordination in Public Policy Implementation: Practical Dimensions and Conceptual Elements. *Central European Journal of Public Policy*. 7(2), 136-159.
- OECD. (2021). *Connecting People with Jobs: Re-thinking Active Labour Market Policies*. OECD Publishing.
- Öksüz, D. (2010). Sosyal yardımların koordinasyonu sorunu. (Tez No.279424) (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=Zk4roWF8eiCo9oa5DaVvsw&no=1_SZqHhXVH0QU0ZTxUrXTQ
- Seyyar, A. (2023). Almanya'da Zorunlu Çalıştırma Temelli Sosyal Destek Sisteminden Vatandaşlık Geliri Modeline Geçiş. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 12(32), 52-77. <https://doi.org/10.31199/hakisderg.1216561>
- Standing, G. (2002). *Beyond the New Paternalism: Basic Security as Equality*. Verso.
- Şaylan, G. (2000). Kamu yönetimi disiplininde bunalım ve yeni açılımlar üzerine düşünceler. *Todaie Amme İdaresi Dergisi*, 33(2), 1-22.
- Şimşek, A. (2014). Sadaka kültürü ve stratejik hayırseverlik çıkmazında sosyal hak mücadelesi. İçinde E. A. Kılıncım, K. Filiz, & Ş. A. Yeliz (Eds.), *Sosyal adalet için insan hakları: Sosyal haklar* (ss. 193-211), TODAİE.
- Topuz, S., & Özkan, Y. (2017). Sosyal yardım ve inceleme görevlilerinin sosyal yardım alanına ilişkin görüşleri ve kanıta dayalı uygulama ile ilişkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(41), 169-189.
- Urhan, G. (2014). *Türkiye'de sosyal yardım rejiminin yerel düzeyde örgütlenmesi: Beykoz örneği* (Tez No.367882) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=y3N5KTW06EJoicYVscPG1w&no=MFgxFUz0SnbNDFtPXK75JA>
- Ülgen, G., & Özalp, L. F. A. (2017). Refah rejimleri sınıflandırma çalışmaları: Cinsiyet boyutları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(2), 637-656. <https://doi.org/10.14780/muiibd.377131>
- Yazıcı, H. I. (2017). *Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının etkileri: Köprübaşı ilçesi örneği* (Tez No.451795) [Yüksek lisans tezi, Avrasya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=CC7ortkipH1prAv7qG9Rew&no=sfX-DpA6onsolgn4cXxKHA>

- Yeşilkaya, F., & Özaydın, M. M. (2020). Sosyal Yardım İstihdam İlişkisinin Belirlenmesi: Refah Rejimleri İçin Bir Panel Veri Analizi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(46), 161-196. <https://doi.org/10.21560/spcd.v20i54504.543716>
- Yıldız, Y. (2020). *Sosyal politika uygulaması olarak Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) değerlendirmesi: Bursa örneği* (Tez No.619547) [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=MQ1M6VgY35bYb_PGPYXKzg&no=fvCdhJ2BjSj-hG2l4BbjzA

Visualising Quality Assurance Research in Healthcare: A Bibliometric Perspective

Mehmet Yorulmaz¹ , Nidanur Demirhan²

¹Department of Health Management, Selçuk University, Konya, Türkiye,

²Department of Health Management, Bilecik Şeyh Edebali University, Bilecik, Türkiye
nidanur.demirhan@bilecik.edu.tr (Corresponding Author)

Abstract

This study presents a comprehensive bibliometric analysis aimed at exploring the scientific landscape of quality assurance in healthcare. Utilizing data from the Web of Science Core Collection, an initial pool of 1,845 records was systematically screened using the PRISMA flow diagram, resulting in 366 English-language, open-access research articles published between 2000 and 2024. VOSviewer software was employed to visualize and analyze co-authorship networks, keyword co-occurrence, national collaborations, and bibliographic coupling. The findings demonstrate a notable increase in the number of publications and citations after 2015, indicating growing academic and policy interest in healthcare quality assurance. Jeffrey Braithwaite was identified as the most prolific author, while the United States emerged as the leading contributor in terms of national research output. Frequently occurring keywords such as “Quality Assurance,” “Patient Safety,” “Quality Improvement,” and “Healthcare” highlight the field’s thematic emphasis on safety, efficiency, and system performance. In terms of scholarly influence, Jaffe (2013) ranked highest in bibliographic coupling, and JAMA – Journal of the American Medical Association was the most cited journal. Overall, this bibliometric study provides valuable information on the development, thematic orientations and collaborative structure of research in healthcare quality assurance, highlighting the interdisciplinary development of this field and its strategic importance within initiatives towards a global quality assurance focus.

Keywords: Quality, Quality Assurance, Healthcare, Bibliometric Perspective, VOSviewer

For Citation: Yorulmaz, M., Demirhan, N. (2025). Visualising Quality Assurance Research in Healthcare: A Bibliometric Perspective. *Journal of Academic Value Studies*, 11(3), 195-210. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.86780>

Received: 07.08.2025 Accepted: 20.09.2025

This article was checked by *intihal.net*

1. Introduction

Quality service is essential across all sectors, particularly in healthcare, where it directly impacts patient care and societal well-being. High-quality healthcare processes not only improve individual health outcomes but also contribute to the sustainability of national health systems (Damberg & Baker, 2016). The increasing complexity and diversity of healthcare services, coupled with advancements in medical technology and evolving patient expectations, have reshaped perceptions of quality in healthcare. Consequently, developing and implementing effective quality assurance mechanisms has become imperative (Sreedharan et al., 2022). WHO (The World Health Organization), emphasizes the importance of quality, effective, and accessible healthcare services within its Sustainable Development Goals, aiming for universal health coverage by 2030 (Braithwaite et al., 2018). The significance of quality in healthcare has been consistently highlighted in studies, both historically and in contemporary research (Fatima et al., 2019). Establishing a universal health coverage system is crucial for delivering high-quality patient care and ensuring the sustainability of healthcare processes (Abuosi & Atinga, 2013). The existence of quality in hospital functioning processes is closely related to the monitoring of plans and practices, especially in the treatment and care stages (Donabedian, 1988). For example,

preparing clinical protocols in the hospital that align with evidence-based principles and cooperating with professionals from different disciplines, including all healthcare professionals, play a key role in improving the quality of care provided to the patient (Akachi & Kruk 2016; Fatima et al., 2019). With the formation of this cooperation, quality helps the development of a patient safety culture and strengthens communication within the hospital; on the other hand, it also contributes to the early detection of possible medical errors and complications (Shekelle et al., 2011; Antony et al., 2024). The development of quality in health services has been parallel to both scientific advances in medical developments and innovations in management (Bruce, 1990). While in the early periods, the concept of quality was shaped based on the individual knowledge, experience, and observations of experienced physicians and nurses in health care, over time, especially from the second half of the 19th century onwards, patient-focused approaches, improvement of hygiene conditions in hospital environments and monitoring of mortality rates have constituted the first steps of quality-focused thinking (Ovretveit, 2000). In the 1980s and 1990s, it was observed that approaches such as total quality management and continuous quality improvement were intensively transferred to the health field. In the 20th century, quality control approaches were adapted from industrial processes and transferred to the health system; thus, planning, control, and continuous improvement became increasingly important in health services (McLaughlin & Kaluzny, 2006). During this period, the determination of important care standards for the patient, regular monitoring, and standardization of performance indicators formed the institutional quality culture (Xie et al., 2024). In the same period, the increasingly widespread accreditation and certification practices and compliance with nationally or internationally accepted criteria in health showed the importance of quality assurance in health. Today, quality assessment and improvement processes have become global and real-time, targeting a more patient-centered approach (Kruk et al., 2018; Alkhatib & Aloqaily, 2024). Achieving quality targets in clinical and administrative processes has become easier (Kringos et al., 2015). The historical progression of quality in health services can be summarized as a continuous transformation from simple observational practices to adopting a multidisciplinary and technology-supported comprehensive institutional approach to health (Endeshaw, 2021). Since the 1980s, quality has emerged as a central focus in management across various sectors, driven by increasing competition and evolving customer expectations. The foundation of any quality system lies in customer satisfaction and meeting their needs (Beylik, 2018). In healthcare, this system is referred to as the "quality assurance system," which ensures that services meet established standards through systematic and planned activities (Donabedian, 1996). Quality assurance in healthcare aims to enhance patient safety, improve service effectiveness and efficiency, and continuously refine the outcomes of healthcare institutions (Agyei et al., 2024). It encompasses not only treatment services but also preventive healthcare, hospital management, patient satisfaction, and employee safety (Williams, 2016). However, implementing quality assurance in healthcare faces numerous challenges, including shifting patient expectations, technological adaptation, limited resources, and issues of access and equity (Cookson et al., 2018; Saini et al. 2022).

Quality assurance (QA) involves a series of systematic activities designed to ensure that products or services meet predefined quality criteria (Badrick, 2021). In healthcare, a key aspect of QA is the clear definition of care quality and the establishment of a shared understanding among stakeholders (Smith et al., 2024). This process provides a foundation for evaluating compliance with standards and identifying opportunities for continuous improvement (Baker & Solano, 2020). QA in healthcare not only enhances service delivery but also strengthens the accountability of healthcare institutions to society. It relies on active and transparent evaluation mechanisms, supported by continuous feedback. Effective communication between patients and healthcare professionals is central to QA, improving both the effectiveness and accessibility of healthcare services (Zhang et al., 2018). QA systems promote efficient resource utilization by identifying areas for improvement at every stage of service delivery (Bilawka & Craig, 2003). Moreover, establishing structures that continuously monitor and evaluate compliance with standards enables healthcare services to be delivered in a patient-centered, evidence-based manner (Peters 2006). In healthcare, quality assurance refers to a systematic approach aimed at ensuring that medical and administrative processes adhere to predetermined standards (Jha, 2018; Pothirat et al., 2016). Compliance with standards and accreditation enhances the quality of healthcare institutions, improving patient safety, satisfaction, and employee engagement (Flyger et al., 2024). To build a robust quality assurance system, it is essential to increase commitment to quality tools such as accreditation (Halpren-Ruder et al., 2019). QA in healthcare is strategically important for achieving better health outcomes and ensuring the sustainability of healthcare systems (Peltonen et al., 2023). It not only maintains current service performance but also prepares healthcare systems to address future challenges (Yang et al., 2022). In addition, performance measurement and evaluation and feedback mechanisms carried out within the system within the quality assurance framework enable identifying weak points in hospital processes and directing improvement efforts. In particular, the management's systematic monitoring of criteria such as increased infection rates, waiting times, patient satisfaction rates, and medical error incidents in hospitals and regular sharing of the results are also carried out with a continuous improvement approach (Ferreira & Marques, 2021). In addition, hospitals involved in quality and accreditation processes can pay due

attention to quality assurance in service delivery by comparing in-hospital quality standards with international guidelines (Kruk et al., 2018). In this way, quality assurance contributes to the more efficient use of hospitals' scarce resources, the professional development of employees, adopting a patient safety culture, and thus improving patient care outcomes in the long term (Endeshaw, 2021; Agyei et al., 2024). In conclusion, quality assurance in hospital processes is a strategic element that improves the effectiveness of care for patients and positively affects the health system's reputation, economic performance, and service experience. Quality assurance practices can significantly reduce unexpected outcomes in healthcare and increase patient satisfaction (Yang et al., 2022). For example, when the data of the World Health Organization are examined, it is seen that nearly 50% of the adverse events in hospitals are preventable; it is striking that quality assurance initiatives affect the reduction of these events (WHO, 2019). Likewise, the fact that the medical errors mentioned in the 'To Err is Human' report cause high mortality shows that quality is a managerial responsibility and an ethical obligation (IOM, 2000). In this framework, quality assurance tools such as accreditation practices, standardized care protocols, and regular performance monitoring offer effective directions to reduce disruptions in service delivery. In conclusion, quality assurance approaches are an important element affecting the future of healthcare organizations (Ferreira & Marques, 2021).

This study examines the concept of quality assurance in healthcare, its impact on service delivery, and strategies to enhance QA. It emphasizes the importance of ensuring quality across all aspects of healthcare services for both individual patient satisfaction and the sustainability of healthcare systems. The research addresses the following questions:

- What is the trend in the number of publications and citations related to health quality assurance over time?
- Who are the most cited authors and institutions in the field of health quality assurance?
- Which authors collaborate most frequently in health quality assurance research?
- Which countries collaborate most frequently in health quality assurance research?
- What are the most commonly used keywords in health quality assurance studies?
- What is the bibliographic coupling in terms of journals and texts?

2. Material and Method

In the field of social sciences, bibliometric analysis has become an increasingly popular research method. The bibliometric analysis method evaluates scientific studies published in a particular field using mathematical methods and visual mapping (Donthu et al., 2021; Antony et al., 2024). Bibliometric analysis is a valuable tool for evaluating academic literature, measuring scientific productivity, and understanding research trends. It helps identify gaps in the literature and guides future studies. Common indicators used in bibliometric analyses include publication counts, citation patterns, keyword maps, and collaboration networks. VOSviewer is an effective tool for bibliometric analysis planning and data visual mapping (Dereli, 2024). Using VOSviewer software, author collaboration networks, keyword clustering, citation analysis, and bibliographic coupling analysis are conducted. This study seeks to investigate the evolution of research on quality assurance in healthcare by analyzing scientific publications over time. By examining trends in academic output, the research aims to provide insights into the growth, focus areas, and intellectual dynamics of this field across different periods.

2.1. Purpose and Type of Research

The purpose of this study is to explore the intellectual structure, publication trends, and collaborative dynamics within the field of healthcare quality assurance (HQA) through a bibliometric lens. By analyzing a wide range of scholarly publications, the study aims to uncover the evolution of research topics, the most influential authors, institutions, and countries, and the network of scientific collaborations shaping the domain. Additionally, the study identifies emerging keywords and conducts bibliographic coupling to examine thematic convergence across journals and texts.

2.2. Data Collection and Analysis

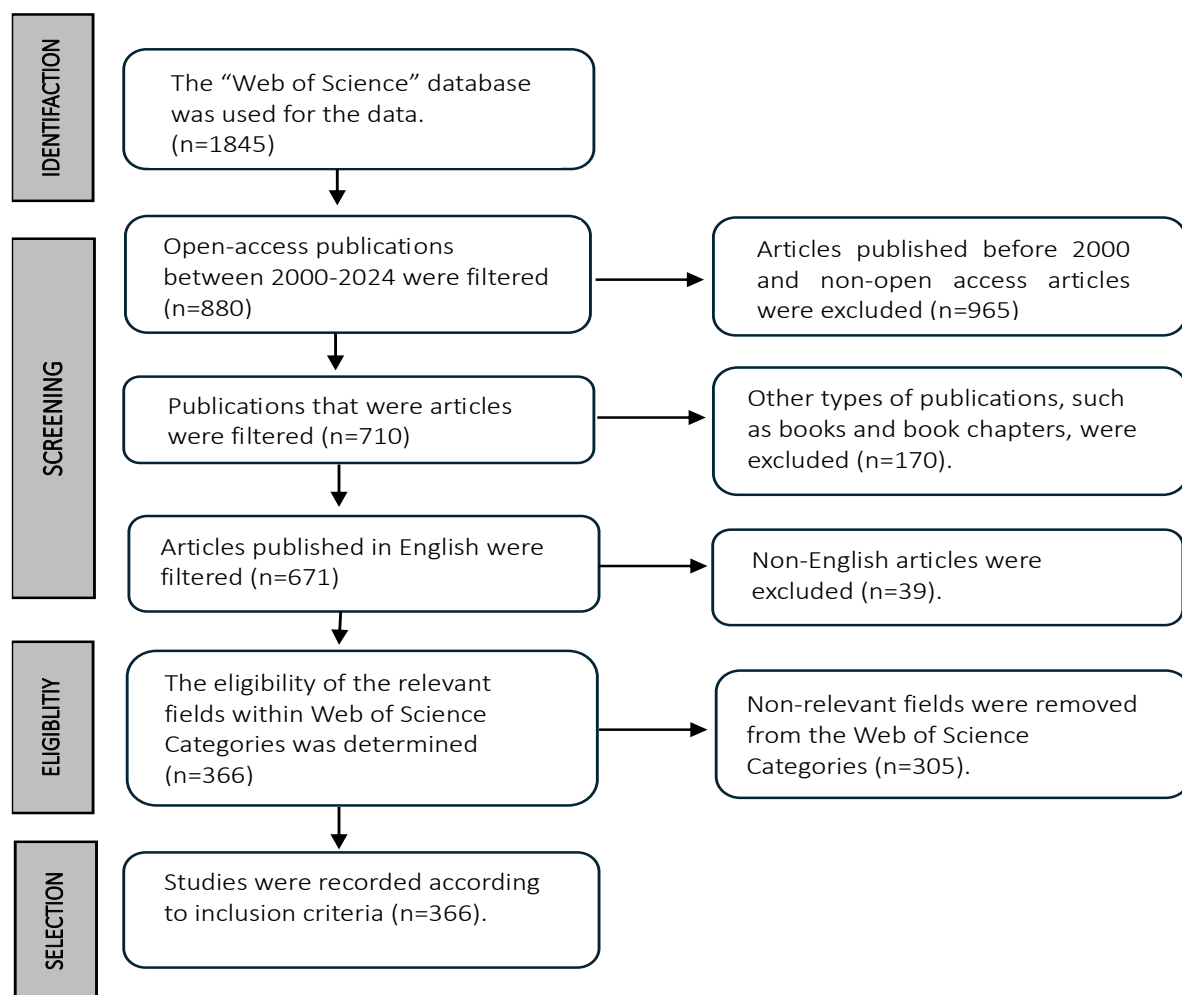
Web of Science (WoS), Scopus, and PubMed are commonly used databases in bibliometric studies (Hou et al., 2025). Web of Science is preferred by researchers conducting this type of study due to its comprehensive and detailed information (Dereli, 2024). In this study, the Web of Science Core Collection was selected as the database for data collection and analysis. The publication search of the research was carried out on October 12, 2024, from the Web of Science database. During the search on Web of Science, the keywords 'quality assurance' and 'health' were used through the conjunction "and". On the other hand, within the framework of the inclusion criteria, only open-access and

English-language publications in the form of research articles were considered. The search covered publications between 2000 and 2024. As a result of the search, a total of 1066 records were accessed and downloaded in the 'tab-delimited file' format for further analysis. The data were analyzed using VOSviewer 1.6.19 software, which is a widely used bibliometric analysis tool. Figures and maps were created by analyzing the prominent keywords in the publications, scientific collaboration networks, influential authors, country distributions, referring sources, and organizations regarding quality assurance in health. The results obtained through the bibliometric analysis method are reported in the findings section.

2.3. PRISMA Flow Diagram

In the process of determining the scientific studies included in the research, the PRISMA scheme developed by Page et al. (2021) was utilized. This scheme, a flow of included and excluded criteria, is presented in detail in Figure 1.

Figure 1. PRISMA Model Flow Chart

Kaynak: Page et al. 2021

Figure 1, which shows the PRISMA flowchart, presents the inclusion and exclusion criteria of health quality assurance publications because of a search on Web of Science. Firstly, the identification part emphasizes that detailed search is carried out on the Web of Science. The screening section emphasizes that the criteria for the relevant publications to be open access, English, and document-wise articles dated between 2000-2024 are considered, and publications that do not meet these criteria are excluded. On the other hand, the relevance of the publications with the subject was determined, and 366 publications were selected and saved for analysis in the VOSviewer 1.6.19 program.

2.4. Limitations of the Study

This bibliometric study, covering the years 2000–2024, is limited to English-language, open-access research articles indexed in the Web of Science Core Collection. Therefore, studies published in other databases or in different languages

were excluded, which may affect the comprehensiveness of the results. Moreover, the analysis relies solely on quantitative indicators such as citation frequency and co-authorship networks, without assessing the methodological quality or contextual depth of individual studies.

2.5. Ethical Aspects of the Research

In this study, secondary sources were utilized for data collection and analysis. Since no primary data collection involving human participants was conducted, there was no requirement for obtaining ethical approval from an ethics committee.

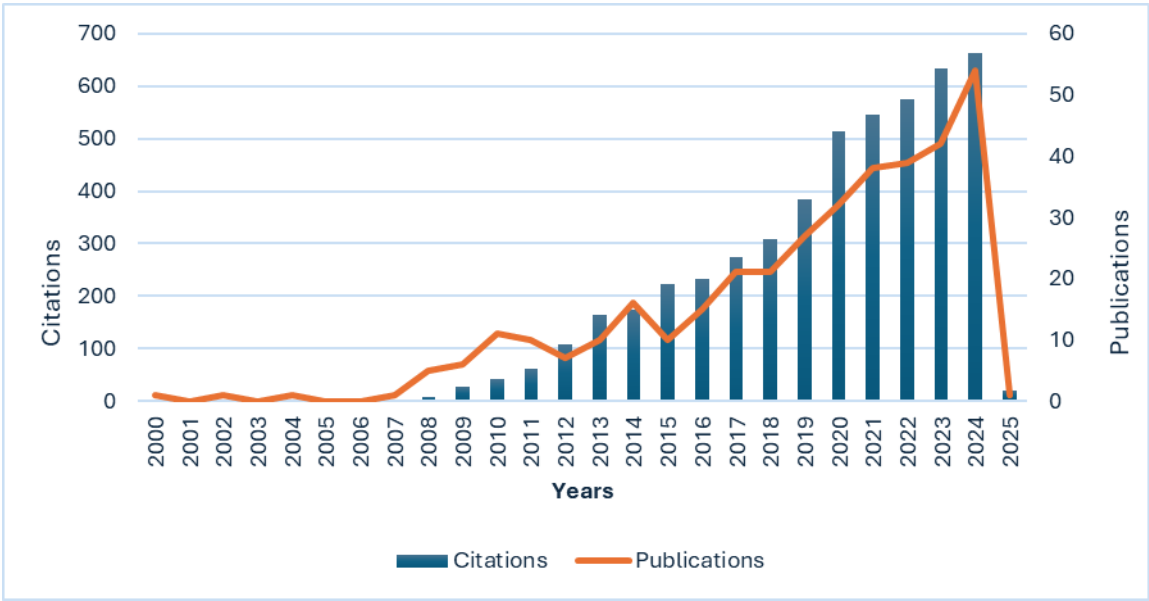
3. Result and Discussion

Times This section presents the findings of the bibliometric analysis, which was carried out utilizing VOSviewer software and drawing on data extracted from the Web of Science database. The analysis provides a comprehensive visualization and interpretation of the research landscape, highlighting key trends, patterns, and relationships within the dataset. The analysis includes co-authorship among authors and countries, author citation patterns, institution citation analysis, keyword usage, and bibliographic coupling (text and journals). In the network maps, the size of the nodes represents the number of publications related to health quality assurance, with larger nodes indicating more studies. The thickness of the connecting lines between nodes reflects the strength of the connection, while the color of the nodes and lines indicates the similarity of topics (Cao et al. 2023).

3.1. Distribution of Publications and Citations on Health Quality Assurance By Year

The trend in the volume of academic publications and citations related to "Quality Assurance" from 2000 to 2024 is illustrated in figure 2. During the period from 2000 to 2009, both the publication and citation counts remained at comparatively modest levels, reflecting a limited scholarly focus on quality assurance within the healthcare domain during these years. However, beginning in 2010, a marked increase in the number of publications was observed, with a particularly pronounced surge occurring between 2015 and 2020. This upward trajectory suggests a growing academic interest and heightened research activity in the field of quality assurance during this decade. Citation numbers also rose after 2013, with a notable increase after 2020. The period 2023-2024 saw a peak in citation numbers, reflecting the growing influence and interest in previous publications. The graph clearly demonstrates the increasing importance of quality assurance studies in academia over the years.

Figure 2. Distribution of Publications and Citations By Year (2020-2024)

3.2. Co-authorship Network Analysis of Authors

The co-authorship analysis identifies the collaborative structure among researchers by examining their co-publication patterns. Figure 3 presents the co-authorship network, highlighting authors with the most frequent connections and collaborations in the field. The dataset was extracted from the Web of Science database, using the keywords "quality assurance" and "health" within a timespan of 2000-2024. The analysis included authors with at least one publication and one citation, resulting in a network of 40 authors grouped into four clusters, with a total of 284 connections and a

total connection strength of 404. Jeffrey Braithwaite was the most prolific author with six publications and 58 citations, demonstrating his central role in the collaborative research landscape. The top three most cited authors were "Levin, Theodore" (204 citations with 2 publications), "Wensing, Michel" (158 citations with 3 publications), and "Beck, Dennis" (129 citations with 1 publication). The network reveals strong collaborative ties among core authors, with Braithwaite positioned as a central figure connecting multiple research groups. The distribution of clusters suggests interdisciplinary collaboration, where authors from different research backgrounds contribute to the development of health quality assurance studies. Table 1 provides detailed insights into the number of publications, citations, and total connection strength of the most collaborative authors. The connection strength metric highlights the influence of each author within the co-authorship network, reflecting the extent of their collaborations. This analysis underscores the importance of co-authorship in shaping the research agenda in health quality assurance, facilitating knowledge exchange and interdisciplinary advancements.

Figure 3. Co-authorship Analysis of Authors

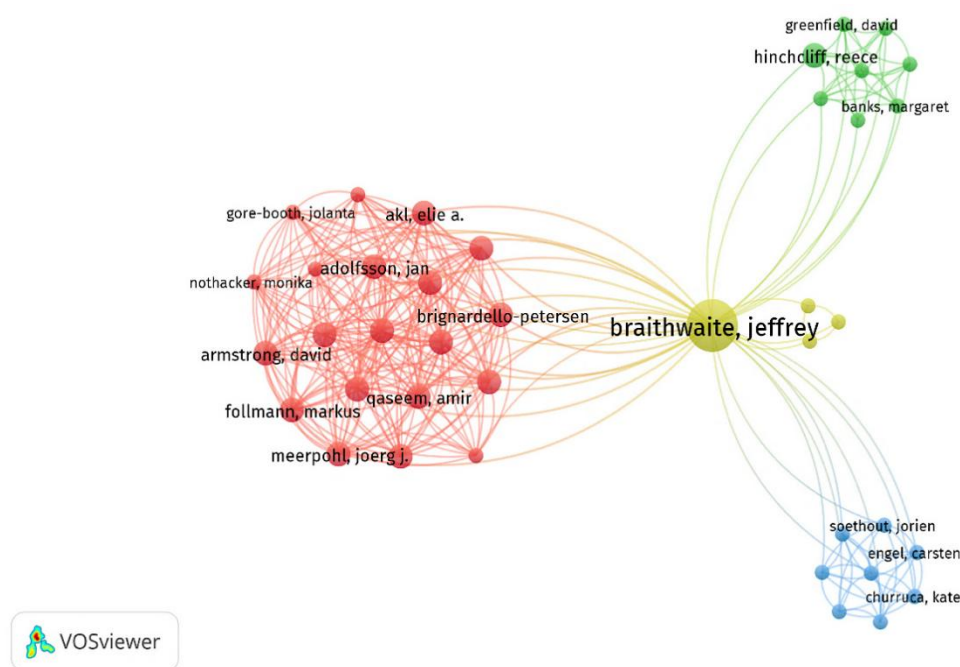

Table 1. Authors With the Most Co-Authorship

Authors	Number of Publication	Number of Citation	Total Connection Strength
Braithwaite, Jeffrey	6	58	54
Buja, Alessandra	3	8	41
Adolfsson, Jan	2	15	35
Akl, Elie	2	15	35
Armstrong, David	2	15	35
Brignardello-Petersen, Romina	2	15	35
Follmann, Markus	2	15	35
Langendam, Miranda	2	15	35
Follmann, Markus	2	15	35

3.3. Analysis of Co-Authorship Networks Among Countries

Analysis of Co-authorship networks among countries, identified the countries with the most connections and collaborations. The co-authorship network analysis of countries is presented in Figure 4. The analysis included countries with at least one publication and one citation. The network analysis revealed 70 countries grouped into 12 clusters, with a total of 285 connections and a total connection strength of 452. The most cited countries were the USA, the UK, the Netherlands, and Australia. Clusters shown in different colors indicate geographically or thematically based cooperation groups. For example, while there is a strong network of collaboration between European countries, Asian and African countries have smaller collaborations. This indicates that certain regions are more active in collaboration, while other regions need more collaboration. These countries also had the highest connection strength. The number of publications, citations, and connection strength for each country are presented in Table 2.

Figure 4. Co-Authorship Analysis of Countries

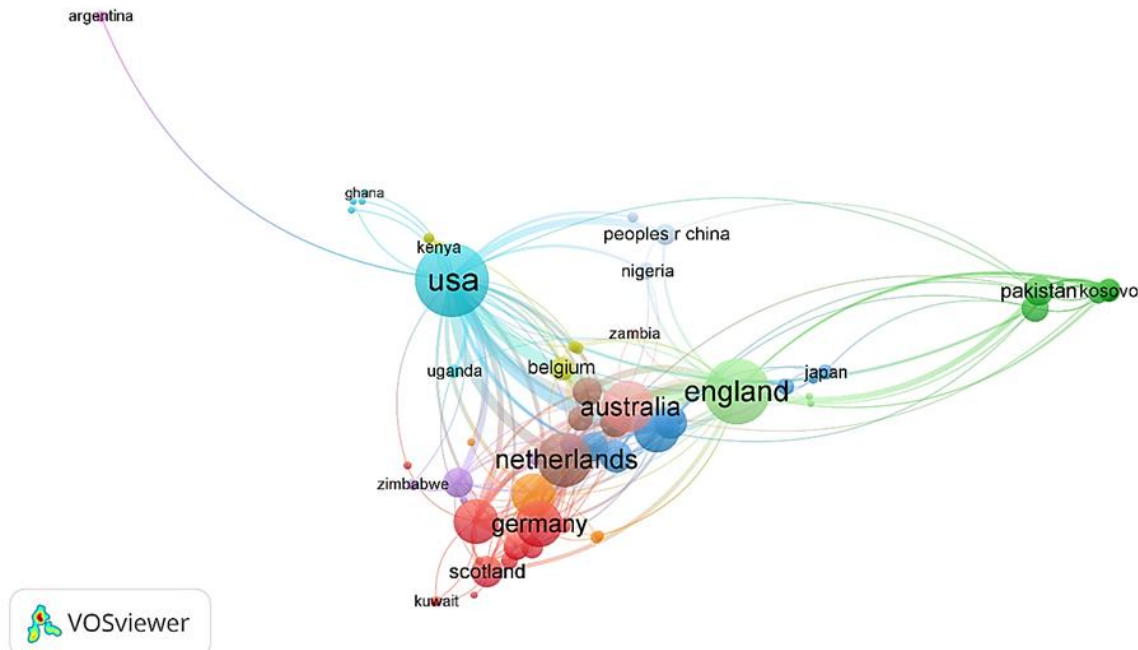

Table 2. Countries With The Most Co-Authorship

Countries	Number of Publication	Number of Citation	Total Connection Strength
USA	104	2519	98
England	54	772	80
Netherlands	20	422	57
Australia	41	546	53
Germany	30	424	43
Canada	24	266	41
Switzerland	18	155	40
Sweden	15	258	37
Italy	10	46	23

3.4. Bibliometric Analysis of Author Citation Networks

The bibliometric analysis of author citation networks is presented in Figure 5. Citation analysis provides insights into the intellectual impact and collaboration dynamics of researchers in a given field. The analysis included authors with at least one publication and one citation, resulting in a network of 25 authors grouped into 14 clusters, with a total of 154 connections. The most cited authors were "Levin, Theodore" (2,519 citations), "Burley, Daniel" (772 citations), and

"Caldwell, Cindy" (422 citations). However, these authors did not rank highest in terms of total connection strength, which represents the overall influence of an author within the research network. The visual representation of author connections suggests that there is a highly interconnected network, where central authors maintain strong collaborative ties with multiple researchers. These links indicate that the core authors play a crucial role in fostering research collaborations both within their respective groups and across different institutions. The total connection strength rankings, which highlight the most influential authors in terms of network impact, are presented in Table 3.

Figure 5. Citation Analysis of Authors

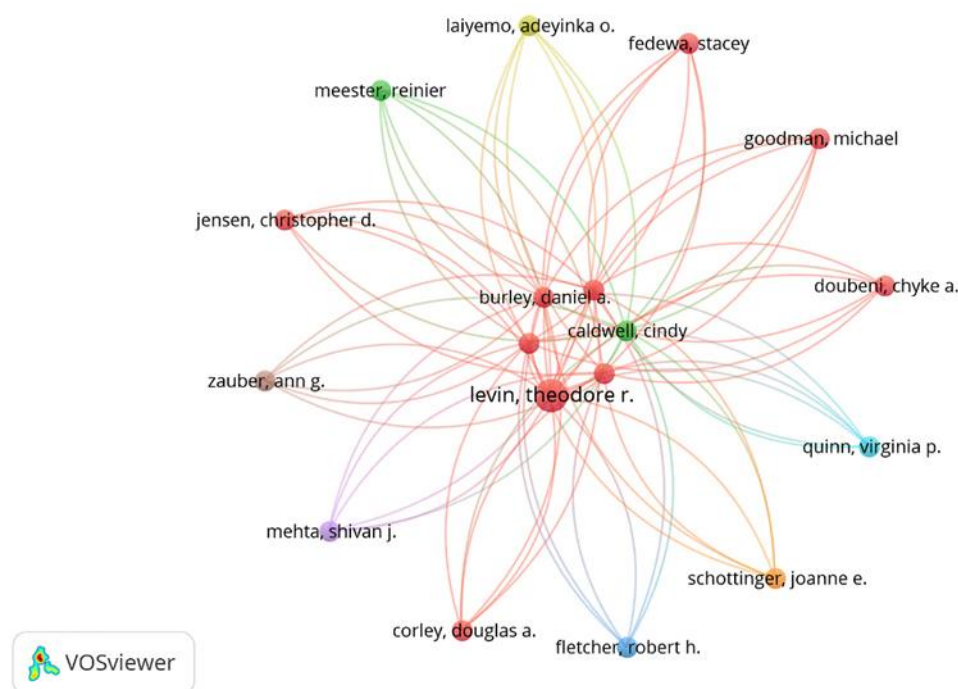

Table 3. Most Cited Authors With High Total Connection Strength

Authors	Number of Publication	Number of Citation	Total Connection Strength
Levin, Theodore	104	2519	98
Burley, Daniel	54	772	80
Caldwell, Cindy	20	422	57
Jamieson, Laura	41	546	53
Oehrli, Michael	30	424	43
Reyes, Juan	24	266	41

3.5. Citation Network Analysis of Institutions

The citation network analysis of institutions is presented in Figure 6. The analysis included institutions with at least one citation and one publication. The analysis of 844 units resulted in three clusters, 55 connections, and a total connection strength of 56. The most cited institutions were Northwestern University (480 citations), the University of San Francisco (420 citations), and Kaiser Permanente Northern California (387 citations). The institutions with the most publications were the Ministry of Health (11 publications), Monash University (9 publications), and the Karolinska Institute (9 publications). This citation analysis demonstrates the academic impact and collaborative relationships of organizations. Institutions such as Harvard Medical School, Johns Hopkins University and Mayo Clinic are leaders in citation and collaboration in the international literature. Institutions such as Kaiser Permanente and the Chinese Academy of Medical Sciences have established specific collaborations and citation relationships by focusing on a specific research area. The total connection strength rankings are presented in Table 4.

Figure 6. Citation Analysis of Institutions

Table 4. Most Cited Authors With High Total Connection Strength

Organizations	Number of Publication	Number of Citation	Total Connection Strength
Johns Hopkins University	104	2519	98
Mayo Clinic	54	772	80
Massachusetts Institute of Technology	20	422	57
Kaiser Permanente Northern California	41	546	53
Permanente Medical Groups	30	424	43
Harvard Medical School	24	266	41

3.6. Keyword Citation Connection Network Analysis

The keyword network analysis of studies related to quality assurance is presented in Figure 7. Keywords play a crucial role in bibliometric analyses as they reflect the thematic focus and interconnectedness of research areas. The analysis included 159 units with at least two repetitions and connections, resulting in nine clusters, 178 connections, and a total connection strength of 240. The most frequently occurring keywords in the dataset were "Quality Assurance" (61 occurrences), "Patient Safety" (21 occurrences), "Quality Improvement" (16 occurrences), "Healthcare" (13 occurrences), and "Healthcare Quality Assurance" (11 occurrences). These keywords also exhibited the highest total connection strength, indicating their central role in the research domain. The visual representation of keyword connections suggests that "Quality Assurance" occupies a core position, with interconnected subfields such as patient safety, quality management, digital health, artificial intelligence, and outcome-driven healthcare research forming significant thematic clusters. This mapping highlights the interdisciplinary nature of research in healthcare quality assurance, demonstrating the convergence of various fields toward improving healthcare services. Table 5 provides a detailed overview of the connection sizes of the most frequently used keywords in this domain.

Figure 7. Keyword Analysis

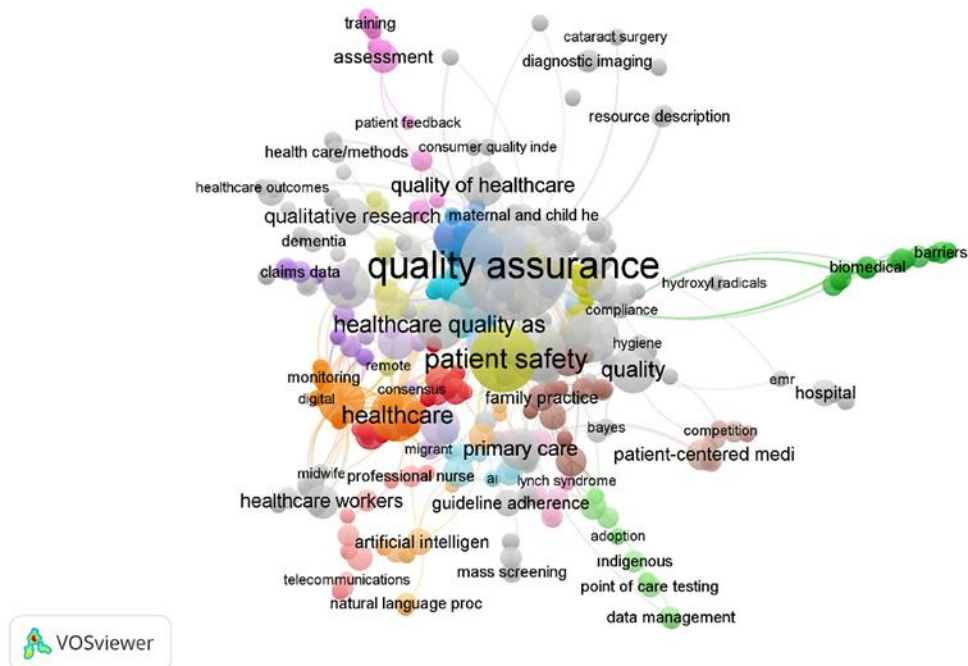

Table 5. Most Repeated Keywords

Keywords	Frequency	Total Connection Strength
Quality Assurance	61	124
Patient Safety	21	53
Healthcare	13	42
Quality Improvement	16	35
Accreditation	9	25
Quality of Healthcare	10	21
Covid-19	10	20
Healthcare Quality Assurance	11	18
Primary Healthcare	7	18
Quality Assessment	5	15
Quality Indicators	5	15

3.7. Bibliographic Coupling Network Analysis of Texts

The bibliographic coupling network analysis of texts is presented in Figure 8. Bibliographic coupling occurs when two independent sources cite a common reference, providing insights into the intellectual linkages and thematic evolution within a research field (Dirik *et al.* 2023). The analysis included 289 units with at least one citation, extracted from the Web of Science database, using the keywords "quality assurance" and "health" with a timespan of 2000-2024. The publications with the highest bibliographic coupling were "Jaffe (2013)" with 364 citations, "Dranove (2010)" with 351 citations, "Levin (2011)" with 156 citations, and "Snow (2009)" with 129 citations. In terms of total connection strength, "Shawahna (2020a)," "Shawahna (2020b)," and "Diaz-Navarro (2024)" emerged as the most influential sources. This bibliographic mapping analysis reveals that the literature is structured around several core clusters, where authors within clusters exhibit a high degree of co-citation and shared research focus. Conversely, outliers and peripheral studies indicate specialized or emerging subfields. The total connection strength rankings, which highlight the most influential studies based on their bibliographic coupling links, are presented in Table 6. Moreover, Table 6 presents journals with the highest connection strength, indicating their central role in the research network. Notably, "BMC Health Services Research" (94 connection strength) and "Plos One" (73 connection strength) serve as pivotal publication sources in this field.

Figure 8. Bibliographic Coupling Analysis of Texts

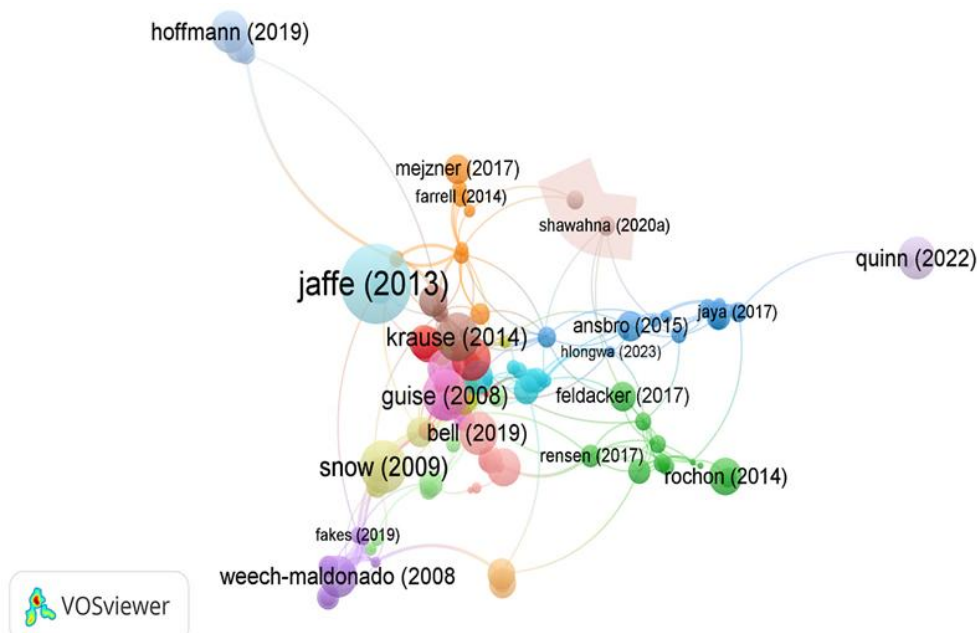

Table 6. Texts with High Total Connection Strength

<i>Documents</i>	<i>Number of Documents</i>	<i>Total Connection Strength</i>
Shawahna (2020a)	12	41
Shawahna (2020b)	11	39
Diaz-navarro (2024)	5	27
Cristina (2024)	1	27
Katoue (2021)	6	22
Kredo (2020)	9	21
Noest (2014)	32	16

3.8. Bibliographic Coupling Network Analysis of Journals

The bibliographic coupling network analysis of journals is presented in Figure 8. The analysis included 165 units with at least one citation. The network analysis revealed 17 clusters, 313 connections, and a total connection strength of 521. The journals with the highest bibliographic coupling were JAMA - Journal of the American Medical Association (364 citations), Journal of Economic Literature (351 citations), Plos One (264 citations), and Implementation Science (181 citations). In summary, this bibliographic coupling analysis organizes the literature based on shared citations, illustrating that while journals centered on general and interdisciplinary health services cluster in the middle, those devoted to more specific thematic areas such as simulation, public health, diagnostics, and laboratory applications, and family medicine form their subgroups. The connections among these clusters further highlight the methodological or theoretical proximity across these domains. The total connection strength rankings for journals are presented in Table 7.

Figure 9. Bibliographic Coupling Analysis of Journals

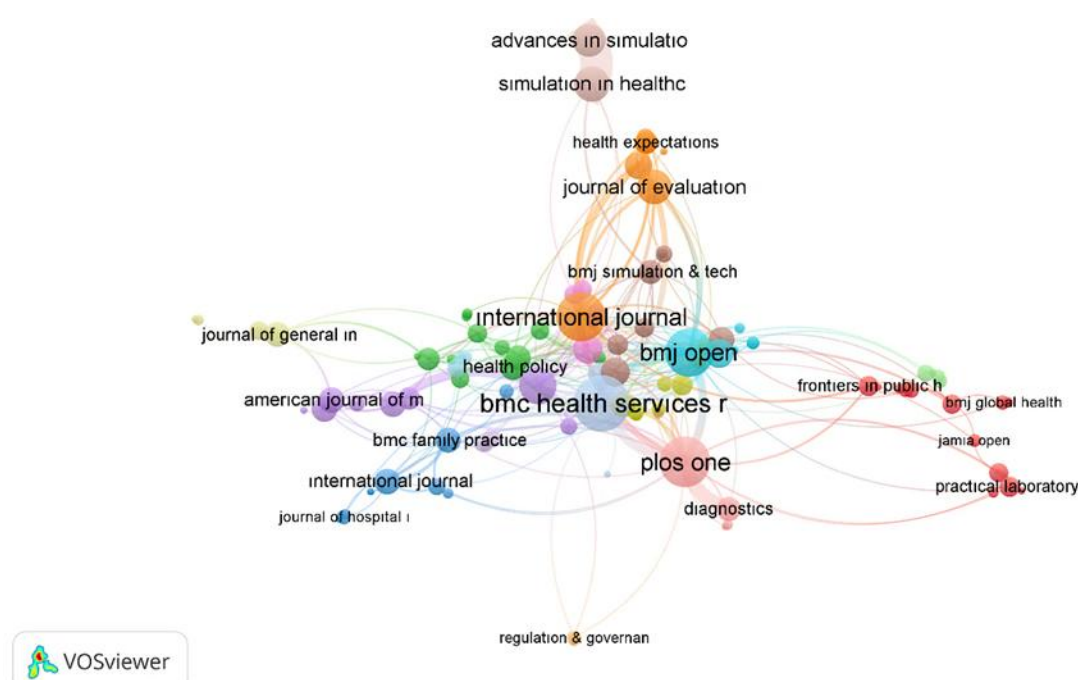

Table 7. Journals with High Connection Strength

Journals	Number of Documents	Total Connection Strength
BMC Health Services Research	25	94
Plos One	24	73
International Journal for Quality in Health Care	10	68
BMJ Open	12	66
BMC Medical Education	5	35
Society for Simulation in Healthcare	2	32
Journal of Evaluation in Clinical Practise	2	31
BMJ Open Quality	6	21

4. Conclusion

Quality assurance in healthcare is vital for improving service effectiveness, patient safety, and satisfaction. It ensures that healthcare services comply with national and international standards, supporting the sustainability of healthcare systems. This process involves identifying risks in advance and implementing preventive measures to safeguard both patients and employees. Additionally, it provides a framework for detecting and addressing service deficiencies, optimizing resource utilization, and continuously improving clinical outcomes. Quality assurance not only enhances the quality of current healthcare services but also lays the foundation for reliable and accessible future healthcare systems.

In this study, the bibliometric analysis examined the network connections of authors, countries, keywords, and texts. The co-authorship network analysis identified 40 authors grouped into four clusters, with a total of 284 connections and a total connection strength of 404. The most prolific and cited author was "Braithwaite Jeffrey," highlighting the central role of certain authors in knowledge production. However, the limited size of collaboration networks suggests the need for broader interaction among researchers. The co-authorship network analysis of countries identified 70 countries with 285 connections and a total connection strength of 452. The USA, the UK, and the Netherlands were the most cited countries, reflecting the greater contributions of developed nations due to their resources and collaboration

opportunities. However, the underrepresentation of developing countries indicates a need for greater global inclusivity in health quality assurance research.

The citation network analysis identified 25 authors grouped into 14 clusters, with a total of 154 connections. The most cited authors were "Lee Grace," "Sidney Stephen," and "Young Joseph," each with 364 citations. The keyword analysis revealed that the most frequently repeated keywords were "Quality Assurance" (61 repetitions), "Patient Safety" (21 repetitions), and "Quality Improvement" (16 repetitions), with a total of nine clusters, 178 connections, and a total connection strength of 240. However, the underrepresentation of certain topics, such as digital health and sustainability, suggests gaps in the literature. The bibliographic coupling network analysis of texts identified 289 units, with the most coupled publications being "Jaffe (2013)" with 364 citations and "Dranove (2010)" with 351 citations. In terms of total connection strength, "Shawahna (2020a)," "Shawahna (2020b)," and "Diaz-Navarro (2024)" were the most prominent. The bibliographic coupling network analysis of journals identified 17 clusters, 313 connections, and a total connection strength of 521. The journals with the highest bibliographic coupling were JAMA, Journal of Economic Literature, Plos One, and Implementation Science. These analyses provide detailed insights into collaboration, citation patterns, and thematic focus areas in the literature, contributing to a better understanding of the current state of research in health quality assurance.

Based on these findings, several recommendations can be made to advance the field of health quality assurance. First, fostering international collaborations, particularly by enhancing the contributions of developing countries, will help create a global knowledge network. Additionally, more research should be encouraged in understudied areas such as digital health and sustainable quality management. In addition to our findings, another missing point in the literature is the studies on integrating quality assurance practices in healthcare with environmental sustainability. More research is needed on the interaction between quality and environmental performance, especially in areas such as more efficient use of hospital resources, the green hospital concept, and waste management (Mortimer et al., 2018). Developing countries with low representation rates due to co-authorship analysis may have quality practice problems that differ in terms of local needs and conditions (George et al., 2023). Therefore, research funds and capacity-building programs can be restructured to collaborate with researchers in these countries. In addition to the identified research gaps, the impact of leadership approach and organizational culture on quality assurance should also be examined (Weaver et al., 2013). Leadership styles enable more effective participation of healthcare professionals in quality improvement, resulting in positive outcomes in patient safety and service sustainability. Establishing networks among researchers to facilitate knowledge sharing can strengthen collaborations. Training programs and funding support should be provided to enhance research capacity in developing countries. Finally, improving access to high-impact journals will enable the dissemination and impact of quality research. These recommendations will contribute to a more inclusive, balanced, and accessible body of knowledge in the field of health quality assurance.

Ethical Declaration

It is declared that scientific and ethical principles were adhered to during the execution and writing of this study, and that all sources used have been appropriately cited.

Declaration Regarding the Use of Artificial Intelligence

The authors commit to adhering to ethical principles, transparency, and responsibility in the use of artificial intelligence tools, ensuring their academic responsibility.

Declaration of Conflicting Interests

The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Authors' Contributions

Design of the Research: M. Yorulmaz (+), N. Demirhan (+)

Data Collection: M. Yorulmaz (+), N. Demirhan (+)

Data Analysis: M. Yorulmaz (+), N. Demirhan (+)

Article Writing: M. Yorulmaz (+), N. Demirhan (+)

Article Submission and/or Revision: M. Yorulmaz (+), N. Demirhan (+)

Note: The + and - symbols indicate whether authors contributed or did not contribute, respectively.

References

- Abuosi A.A. & Atinga R.A. (2013). Service quality in healthcare institutions: Establishing the gaps for policy action. *International Journal of Health Care Quality Assurance* 26(5): 481–492.
- Agyei S.K., Kumah E., Ankomah S.E., Otchere G. & Agyei-Baffour P. (2024). Adherence to quality management practices in faith-based hospitals in Ghana: The perspective of healthcare managers. *Social Sciences and Humanities Open* 10: 101052. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2024.101052>
- Akachi Y. & Kruk M.E. (2016). Quality of care: Measuring a neglected driver of improved health. *Bulletin of the World Health Organization* 95(6): 465. <http://dx.doi.org/10.2471/BLT.16.180190>
- Alkhatib S.F.S. & Aloqaily Y.H.T. (2024). Private hospitals quality assessment: Evidence from Jordan using HEALTHQUAL model. *Quality Management Journal* 31(1): 43–57. <https://doi.org/10.1080/10686967.2023.2285063>
- Antony J., Singh N., Vij P., Foster S.T., Sony M., McDermot O. & Kapur B. (2024). A bibliometric analysis of the Quality Management Journal: 10 years of publications and the pathway forward. *Quality Management Journal* 31(3): 157–171. <https://doi.org/10.1080/10686967.2024.2338356>
- Avcı K. & Şenel F.Ç. (2019). Sağlık hizmetleri akreditasyonu: Faydası, önemi ve etkisi nedir? *Online Turkish Journal of Health Sciences* 4(2): 221–234. <https://doi.org/10.26453/otjhs.525436>
- Badrick T. (2021). Integrating quality control and external quality assurance. *Clinical Biochemistry* 95: 15–27. <https://doi.org/10.1016/j.clinbiochem.2021.05.003>
- Baker W.E. & Solano J.J. (2020). Quality assurance in the emergency department. *Emergency Medicine Clinics of North America* 38(3): 663–680. <https://doi.org/10.1016/j.emc.2020.05.002>
- Bilawka E. & Craig B.J. (2003). Quality assurance in health care: Past, present and future. *International Journal of Dental Hygiene* 1(3): 159–168.
- Braithwaite J., Mannion R., Matsuyama Y., Shekelle P.G., Whittaker S. & Al-Adawi S. (2018). The future of health systems to 2030: A roadmap for global progress and sustainability. *International Journal for Quality in Health Care* 30(10): 737–743. <https://doi.org/10.1093/intqhc/mzy242>
- Bruce J. (1990). Fundamental elements of the quality of care: a simple framework. *Studies in Family Planning* 21(2): 61–91.
- Cao Y., Wang X., Yang Z., Wang J., Wang H. & Liu Z. (2023). Research in marine accidents: A bibliometric analysis, systematic review and future directions. *Ocean Engineering* 284: 115048. <https://doi.org/10.1016/j.oceaneng.2023.115048>
- Cookson R., Asaria M., Ali S., Shaw R., Doran T. & Goldblatt P. (2018). Health equity monitoring for healthcare quality assurance. *Social Science and Medicine* 198: 148–156. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.01.004>
- Damberg C.L. & Baker D.W. (2016). Improving the quality of quality measurement. *Journal of General Internal Medicine* 31: 8–9. <https://doi.org/10.1007/s11606-015-3577-y>
- Dereli A.B. (2024). Vosviewer ile bibliyometrik analiz. *Communicata* 28: 1–7. <https://doi.org/10.32952/communicata.1517725>
- Dirik D., Eryılmaz İ. & Erhan T. (2023). Post-truth kavramı üzerine yapılan çalışmaların VOSviewer ile bibliyometrik analizi. *Sosyal Mucit Academic Review* 4(2): 164–188. <https://doi.org/10.54733/smar.1271369>
- Donabedian A. (1988). The quality of care: how can it be assessed? *JAMA* 260(12): 1743–1748.

- Donabedian A. (1996). The effectiveness of quality assurance. *International Journal for Quality Health Care* 8(4): 401–407.
- Donthu N., Kumar S., Mukherjee D., Pandey N. & Lim W.M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research* 133: 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Endeshaw B. (2021). Healthcare service quality-measurement models: A review. *Journal of Health Research* 35(2): 106–117. <https://doi.org/10.1108/JHR-07-2019-0152>
- Fatima I., Humayun A., Iqbal U. & Shafiq M. (2019). Dimensions of service quality in healthcare: A systematic review of literature. *International Journal for Quality in Health Care* 31(1): 11–29. <https://doi.org/10.1093/intqhc/mzy125>
- Ferreira D.C. & Marques R.C. (2021). Public-private partnerships in health care services: Do they outperform public hospitals regarding quality and access? Evidence from Portugal. *Socio-Economic Planning Sciences* 73: 100798. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2020.100798>
- Flyger J., Mejlidal A., Nielsen B., Niclasen B. & Nielsen A.S. (2024). A quality assurance study of the development of quality of care in outpatient clinics for treatment of addiction in Greenland. *Nordic Journal of Psychiatry* 78(5): 363–369. <https://doi.org/10.1080/08039488.2024.2329583>
- George J., Jack S., Gauld R., Colbourn T. & Stokes T. (2023). Impact of health system governance on healthcare quality in low-income and middle-income countries: A scoping review. *BMJ Open* 13: e073669. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2023-073669>
- Halpren-Ruder D., Chang A.M., Hollander J.E. & Shah A. (2025). Quality assurance in telehealth: Adherence to evidence-based indicators. *Telemedicine Journal and e-Health* 7: 599–603. <https://doi.org/10.1089/tmj.2018.0149>
- Hou Q., Mao G., Zhao L., Du H. & Zuo J. (2015). Mapping the scientific research on life cycle assessment: A bibliometric analysis. *The International Journal of Life Cycle Assessment* 20: 541–555.
- Institute of Medicine (IOM). (2000). To err is human: Building a safer health system. Kohn L.T., Corrigan J.M. & Donaldson M.S. (eds.). Washington (DC): National Academies Press.
- Jha A.K. (2018). Accreditation, quality, and making hospital care better. *JAMA* 320: 2410–2411. <https://doi.org/10.1001/jama.2018.18810>
- Kringos D.S., Sunol R., Wagner C., Mannion R., Michel P. & Klazinga N.S. (2015). The influence of context on the effectiveness of hospital quality improvement strategies: A review of systematic reviews. *BMC Health Services Research* 15: 277.
- Kruk M.E. et al. (2018). High-quality health systems in the Sustainable Development Goals era: Time for a revolution. *The Lancet Global Health* 6(11): e1196–e1252. 31. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(18\)30386-3](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(18)30386-3)
- McLaughlin C.P. & Kaluzny A.D. (2006). Continuous Quality Improvement in Health Care: Theory, Implementations, and Applications. Jones and Bartlett Learning.
- Mortimer F., Isherwood J., Wilkinson A. & Vaux E. (2018). Sustainability in quality improvement: Redefining value. *Future Healthcare Journal* 5(2): 88–93. <https://doi.org/10.7861/futurehosp.5-2-88>
- Ovretveit J. (2000). Total quality management in European healthcare. *International Journal of Health Care Quality Assurance* 13(2): 74–80.
- Page M.J., McKenzie J.E., Bossuyt P.M., Boutron I., Hoffmann T.C., Mulrow C.D. & Moher D. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ* 372: n71. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Peltonen J.I., Honkanen A.P. & Kortessniemi M. (2023). Quality assurance framework for rapid automatic analysis deployment in medical imaging. *Physica Medica* 116: 103173. <https://doi.org/10.1016/j.ejmp.2023.103173>
- Peters R. (2006). Hospital quality assurance in The Netherlands. *World Hospitals and Health Services* 42(3): 18–21.
- Pothirat C., Chaiwong W. & Phetsuk N. (2016). Quality assurance of spirometry for COPD clinic accreditation in Thailand. *Journal of the Medical Association of Thailand* 99(11): 1167–1172.
- Shekelle P.G., Pronovost P.J., Wachter R.M. & Taylor S.L. (2020). Advancing the science of patient safety and quality improvement to the next level. *Journal of Patient Safety* 16(4): 270–273. <https://doi.org/10.7326/0003-4819-154-10-201105170-00011>

- Shekelle P.G., Pronovost P.J., Wachter R.M., Taylor S.L., Dy S.M., Foy R. & Walshe K. (2011). Advancing the science of patient safety. *Annals of Internal Medicine* 154(10): 693–696.
- Smith K., Smith H.L., Wittry A., Conley G., Leech J. & Kluesner N. (2022). Characterization of emergency department quality assurance cases seen within a Midwestern United States health system. *The Journal for Healthcare Quality (JHQ)*: 1–9. <https://doi.org/10.1097/JHQ.0000000000000447>
- Sreedharan J.K., Subbarayalu A.V., AlRabeeh S.M., Karthika M., Shevade M., Al Nasser M.A. & Alqahtani A.S. (2022). Quality assurance in allied healthcare education: a narrative review. *Canadian Journal of Respiratory Therapy* 58: 103–110. <https://doi.org/10.29390/cjrt-2022-009>
- Weaver S.J., Lubomski L.H., Wilson R.F., Pfoh E.R., Martinez K.A. & Dy S.M. (2013). Promoting a culture of safety as a patient safety strategy: A systematic review. *Annals of Internal Medicine* 158(2): 369–374.
- World Health Organization (WHO). (2019). Patient Safety. Geneva: World Health Organization.
- Xie H., Wei X., Peng X. & Prybutok V. (2024). Relationship between quality management and organizational performance in the healthcare industry. *International Journal of Production Research* 62(23): 8518–8536. <https://doi.org/10.1080/00207543.2024.2344657>
- Zhang S., Soreide K.K., Kelling S.E. & Bostwick J.R. (2018). Quality assurance processes for standardized patient programs. *Currents in Pharmacy Teaching and Learning* 10(4): 523–528. <https://doi.org/10.1016/j.cptl.2017.12.014>

Satın Alma Davranışlarında Sosyal Medya Fenomenlerinin (Influencer) Etkisi

The Impact of Social Media Phenomenons (Influencers) on Purchasing Behaviors

Mehmet Akif Çini¹ , Ennur Kara²

¹Department of Accounting and Taxation, Selçuk University, Konya, Türkiye,
mehmetakifcini@selcuk.edu.tr (Corresponding Author)

²Master Student, Department of Fashion Design, Selçuk University, Konya, Türkiye

Özet

Bu çalışma, sosyal medya platformlarında etkin olan sosyal medya fenomenlerinin (influencer), üniversite öğrencilerinin satın alma niyetleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiş ve Selçuk Üniversitesi Moda Tasarımı bölümü öğrencilerinden oluşan örneklem grubu üzerinde yürütülmüştür. Katılımcılarla yapılan derinlemesine mülakatlar, influencer'lerin güvenilirliği, uzmanlık düzeyleri ve ekonomik faktörlerin satın alma kararları üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Bulgular, satın alma niyetinin özellikle duygusal faktörler, ürün incelemeleri ve influencer'lerin uzmanlık düzeyleriyle güçlü bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, influencer'lerin samimi, şeffaf ve alanında uzman olmasını güvenilirlik açısından belirleyici unsurlar olarak değerlendirmiştir. Ayrıca ekonomik durum, fiyat/performans dengesi ve indirim gibi stratejilerin öğrenciler üzerinde doğrudan etkili olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçları, influencer pazarlamasının tüketici davranışları üzerindeki etkisini nitel bir bakış açısıyla ele alarak, bu alandaki literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Medya, Influencer Pazarlaması, Satın Alma Niyeti, Nitel Araştırma

Abstract

This study aims to examine the effect of social media influencers active on social media platforms on the purchase intentions of university students. The research was conducted using the content analysis method, one of the qualitative research methods, and was carried out with a sample group consisting of students from the Fashion Design Department at Selçuk University. In-depth interviews with participants revealed the effects of influencers' credibility, expertise levels, and economic factors on purchasing decisions. The findings show that purchase intention is strongly related to emotional factors, product reviews, and influencers' expertise levels. Participants viewed the sincerity, transparency, and expertise of influencers in their field as crucial factors that determine their credibility. Furthermore, the study revealed that economic conditions, the balance between price and performance, and strategies like discounts directly impacted students. The results of the study contribute significantly to the literature in this field by examining the impact of influencer marketing on consumer behavior from a qualitative perspective.

Keywords: Social Media, Influencer Marketing, Purchase Intention, Qualitative Research

For Citation: Çini, M. A., Kara, E. (2025). Satın Alma Davranışlarında Sosyal Medya Fenomenlerinin (Influencer) Etkisi. *Journal of Academic Value Studies*, 11(3), 211-226. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.86733>

Received: 17.08.2025 Accepted: 29.09.2025

This article was checked by intihal.net

1. Giriş

Dijitalleşme süreci ve internet teknolojilerinin hızlı gelişimi, yalnızca iletişim biçimlerimizi değil, aynı zamanda tüketici davranışlarını da kökten dönüştürmüştür. Geleneksel pazarlama yöntemleri, tek yönlü bir bilgi akışı sunarken, sosyal medya platformlarının yaygınlaşması ile çift yönlü ve etkileşim temelli bir iletişim modeli ortaya çıkmıştır. Çift yönlü iletişim modeli, kullanıcıların pasif bilgi alıcı konumundan çıkararak aktif içerik üreticisi ve yorumlayıcısı konumuna geçmesine olanak sağlamıştır (Voramontri ve Klieb, 2019). Bu gelişim, markaların pazarlama stratejilerinde de radikal değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Sosyal medya, markaların tüketicilere ulaşma biçimini yeniden tanımlarken, aynı zamanda tüketicilerin ürünleri değerlendirme, satın alma ve deneyimlerini paylaşma süreçlerinde de önemli bir rol üstlenmiştir (Hutter vd., 2013).

Sosyal medyanın cazibesi, onun sunduğu görsel ve işitsel zenginlik, etkileşim imkânları ve hızla yayılabilen içerik potansiyelinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, markaların mesajlarını kısa sürede geniş kitlelere ulaştırmasına olanak tanırken, aynı zamanda kullanıcıların ürünler hakkında fikir edinmesini kolaylaştırmaktadır (Schivinski ve Dąbrowski, 2014). Örneğin, instagramın görsel odaklı yapısı, ürünlerin yaşam tarzı bağlamında sunulmasını mümkün kılarak, geleneksel reklam mecralarına kıyasla daha samimi bir marka-tüketici ilişkisi kurma fırsatı yaratmaktadır (Singh, 2021). Bu sayede tüketiciler, yalnızca teknik özellikleri değil, ürünün kendi yaşam tarzlarına ne kadar uyum sağladığını da değerlendirebilmektedir. Sosyal medya platformları, kullanıcıların beğeni, yorum, paylaşım gibi etkileşimleri aracılığıyla marka mesajlarının organik biçimde yayılmasını sağlamakta; bu da elektronik ağızdan ağıza iletişim (e-WoM) etkisini güçlendirmektedir (Kudeshia ve Kumar, 2017). E-WoM, modern pazarlamanın en güçlü unsurlarından biri haline gelmiştir. Kullanıcılar, tanımadıkları kişilerden gelen çevrimiçi yorumları dikkate alarak satın alma kararlarını şekillendirebilmekte, bu da markalar için çevrimiçi itibarı yönetmeyi stratejik bir gereklilik haline getirmektedir (Prasad vd., 2017). Araştırmalar, pozitif çevrimiçi yorumların marka güvenini artırdığını ve satın alma niyetini doğrudan etkilediğini göstermektedir (Putri vd., 2022). Sosyal medyada olumsuz geri bildirimler ise hızla yayılabildiği için, markalar açısından potansiyel bir itibar riski barındırmaktadır. Dolayısıyla, sosyal medya yalnızca fırsatlar değil, aynı zamanda dikkatle yönetilmesi gereken riskler de barındıran bir pazarlama alanıdır.

Tüm bu gelişmelerin yanında, sosyal medyada öne çıkan en etkili unsurlardan biri de influencer pazarlamasıdır. Influencer'lar, belirli bir kitleye hitap eden, yüksek etkileşim oranlarına sahip içerik üreticileri olarak tanımlanabilir (Mabkhot vd., 2022). Geleneksel ünlülerden farklı olarak, influencer'lerin gücü, takipçileriyle kurdukları yakın ve samimi ilişkiden kaynaklanmaktadır. Bu kişiler, çoğu zaman belirli bir alanda uzmanlaşarak (moda, güzellik, seyahat, teknoloji vb.) takipçileri için güvenilir bir bilgi kaynağı haline gelirler (Stubbs vd., 2019). Bu güven ilişkisi, influencer'lerin marka mesajlarını doğal bir bağlam içinde iletebilmesini ve bu sayede tüketici üzerinde ikna edici bir etki yaratmasını mümkün kılar (Pütter, 2017).

Influencer pazarlamasının yükselişi, özellikle Instagram, YouTube ve TikTok gibi platformların popülerlik kazanmasıyla hızlanmıştır. Bu mecralar, kullanıcıların görsel ve video tabanlı içeriklere yoğun ilgi göstermesi sayesinde, influencer'lerin marka tanıtımlarını doğal ve çekici bir şekilde sunmalarına olanak tanımaktadır. Örneğin, bir moda influencer'i, yeni sezon kıyafetlerini günlük yaşamında giyerek tanıttığında, takipçileri bu ürünleri yalnızca bir reklam unsuru olarak değil, yaşam tarzlarının bir parçası olarak algılayabilmektedir. Bu durum, tüketicinin satın alma niyetini güçlendiren önemli bir psikolojik etkidir (Dinh ve Lee, 2021).

Influencerların etkisi yalnızca ürün tanıtımıyla sınırlı değildir. Onlar aynı zamanda takipçileriyle uzun vadeli ilişkiler kurarak, marka sadakati oluşturmada da kritik bir rol oynar. Mikro ve nano-influencer'ler, daha küçük kitlelere hitap etseler de yüksek etkileşim oranları sayesinde markalar için önemli fırsatlar sunar (Shrestha vd., 2023). Bu tür influencer'ler, takipçileriyle doğrudan ve samimi ilişkiler kurarak, markaların niş pazarlara ulaşmasını kolaylaştırır. Ayrıca, influencer'lerin kullandıkları hikâye anlatımı teknikleri, ürünleri yalnızca tanıtmakla kalmaz, aynı zamanda marka imajını güçlendiren duygusal bir bağ da kurar (Onurlubaş, 2023).

COVID-19 pandemisi döneminde influencer pazarlaması daha da önem kazanmıştır. Fiziksel alışveriş imkânlarının kısıtlandığı bu dönemde, tüketiciler sosyal medya platformları üzerinden ürün araştırmalarını artırmış ve çevrimiçi alışverişe yönelmiştir (Miah vd., 2022). Influencerlar, bu süreçte takipçilerine ürün önerileri sunarak ve deneyimlerini paylaşarak çevrimiçi satın alma davranışlarını doğrudan etkilemiştir. Bu dönemde geliştirilen influencer stratejilerinin birçoğu, pandemi sonrası dönemde de kalıcı hale gelmiştir. Özellikle genç kuşaklar, sosyal medyada takip ettikleri influencerların tavsiyelerini geleneksel reklam mesajlarından çok daha güvenilir bulmaktadır (Wang, 2023).

Sonuç olarak, sosyal medya ve influencer pazarlaması, modern tüketici davranışlarının şekillenmesinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Markalar açısından bu iki unsur, yalnızca satışları artırma aracı değil, aynı zamanda tüketici ile uzun vadeli, güvene dayalı ilişkiler kurmanın anahtarıdır. Doğru stratejilerle yürütülen sosyal medya ve influencer kampanyaları,

marka bilinirliğini güçlendirmekte, tüketici güvenini artırmakta ve satın alma niyetini doğrudan olumlu yönde etkilemektedir. Bu bağlamda, günümüz pazarlama anlayışında sosyal medya ve influencer iş birlikleri artık tamamlayıcı değil, zorunlu birer unsur haline gelmiştir. Bu çalışma da, sosyal medya ve influencer pazarlamasının üniversite öğrencilerinin satın alma davranışlarına etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, influencer'lerin yarattığı güven, sahip oldukları uzmanlık ve öğrencilere karşı sergiledikleri tutum ve davranışlar dikkate alınmıştır. Çalışmanın örneklemini Moda Tasarım öğrencileri oluşturmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Sosyal Medya Kavramı

Sosyal medya kavramını kullanıcıların birbirleriyle yaptıkları iletişim, sohbet ve etkileşimler oluşturmaktadır. Sosyal medya terim olarak, kullanıcıların uygulamaları teknolojinin etkisiyle bir araç veya hizmet olarak kullandıkları dijital platformların bütünüdür (Bostancı, 2010: 35). Bu platformlar aynı zamanda kullanıcıların içerik oluşturmaya, kendisini ifade etmesine, paylaşım yapmasına, zamandan ve mekândan bağımsız tüm dünya ile etkileşim halinde olmalarına olanak sağlamaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte artık her yaştan insanın sosyal medya platformlarında (TikTok, Instagram, Twitter, Youtube, Facebook) aktif olarak yer alması, sosyal medyanın insan hayatındaki önemini, kullanım alanlarını ve ilgisini önemli ölçüde arttırmıştır (Keskin ve Baş, 2015: 53). Sosyal medya terim olarak akademide ve günlük hayatımızın içerisinde kullanırken "dijital platformlar, çevrimiçi platformlar veya sosyal medya platformları" gibi terimler de kullanılmaktadır. Sayımer'e (2008) göre sosyal medya terimi bu platformların tüm yönlerini kapsayan genel bir anlamda kullanılması daha yaygın ve uygun görülmektedir.

2.2. Tüketici Davranışları

Sosyal medyanın bir reklam aracı kullanılması, tüketicilerin davranış, karar verme süreci ve alışveriş biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Sosyal medya, bu özelliği sayesinde marka bilinirliğini artırmak için de tercih edilen önemli pazarlama stratejisi haline gelmiştir (Ilieva vd., 2024: 2). Wunderman Thompson Intelligence tarafından 2021'de yapılan araştırmaya göre, tüketicilerin sosyal medyaya olan ilgisi ve bağımlılığı her geçen gün artmaktadır (Holmes, 2021). Tüketici davranışı, bireyin satın alma kararı öncesinde başlıca ekonomik, ihtiyaç, beğeni gibi faktörlerle şekillenen tüm karar verme sürecinin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Theodorakopoulos ve Theodoropoulou, 2024:2). Sosyal medyaya olan ilginin artarak devam etmesi tüketici davranışlarında farklı eğilimleri de beraberinde getirmiştir. Bazı tüketiciler aynı markaya sadık kalarak tekrarlayan çevrimiçi satın alma davranışı sergilerken, diğer tüketiciler ise farklı markaları bu sürecin içine dâhil ederek daha çeşitli ve kapsamlı bir alışveriş süreci yaşamaktadır. Tüketicinin davranışı değişen moda ve yaşam tarzları gibi çeşitli kişisel, psikolojik, makroekonomik ve sosyokültürel faktörlerin etkisiyle sürekli değişim halindedir (Cennet, 2021: 35).

2.3. Influencer Etkisi

Sosyal medya fenomenlerinin pazarlama etkinliği üzerindeki etkisi, tüketici davranışı ve marka yönetiminde kritik bir çalışma alanı haline gelmiştir. Araştırmalar, fenomenlerin varlığının marka bilinirliğini önemli ölçüde artırdığını, çeşitli pazarlarda tüketici etkileşimini ve satın alma niyetlerini yönlendirdiğini göstermektedir. Bu olgu, fenomen pazarlaması, marka görünürlüğü ve tüketici satın alma davranışları arasında tutarlı bir pozitif korelasyon modeli ortaya koyan çok sayıda çalışmada izlenmiştir.

Öncelikle, sosyal medya fenomenlerinin marka bilinirliğini artırma becerisi iyi belgelenmiştir. Örneğin Mac-Ozigbo, fenomenlerin sosyal medya platformlarında marka bilinirliğini artırmada önemli bir rol oynadığını ve bunun da tüketicilerin nihai satın alma kararlarını etkilediğini vurgulamaktadır (Mac-Ozigbo, 2021). Çalışma, işletmelerin marka görünürlüğünü ve satışlarını artırmak için pazarlama stratejilerinin önemli bir bileşeni olarak fenomen ortaklıklarından yararlanmaları gerektiğini öne sürmektedir. Benzer bulgular, fenomen iş birlikleri de dahil olmak üzere sosyal medya pazarlamasının marka bilinirliğini önemli ölçüde artırdığını ve satın alma niyetlerini olumlu yönde etkilediğini belirten Faisal ve Ekawanto tarafından da dile getirilmiştir (Faisal ve Ekawanto, 2022).

Dahası, Fitriani ve Paramita gibi araştırmacıların çalışmaları, etkili influencer etkileşiminin marka farkındalığını doğrudan satın alma eylemlerine dönüştürebileceğini ortaya koymaktadır. Araştırmaları, influencer pazarlamasının, marka farkındalığını artırarak satın alma niyetlerini etkilediği aracılı ilişkiyi vurgulamaktadır (Patmawati ve Miswanto, 2022). Ayrıca, Hermawan ve Wardhana, influencer'lerin marka ilişkileri kurmada oynadığı hayati rolü ele alarak, influencer pazarlamasının marka algısı ve satın alma niyetleri üzerindeki etkisini daha da pekiştirmektedir (Hermawan ve Wardhana, 2023).

Ayrıca, marka farkındalığının influencer pazarlaması ile tüketici niyetleri arasında aracı bir faktör olarak etkileşimi, son literatürde odak noktası haline gelmiştir. Örneğin, çalışmalar, influencer çabalarından kaynaklanan artan marka farkındalığının, Oppong ve ark. tarafından da belirtildiği gibi, daha yüksek tüketici savunuculuğuna ve onaylı ürünler için yüksek fiyatlar ödeme isteğine yol açabileceğini göstermektedir (Oppong vd., 2022). Bu aracılık rolü, daha derin bir tüketici bağlantısı sağlayarak yalnızca anlık satın alma kararlarını değil, aynı zamanda uzun vadeli marka sadakatini de etkiler (Çelik, 2022).

Setiawan ve Harris tarafından yapılan araştırma, belirli sektörler bağlamında, influencer'lerin moda iç görüleri için sosyal medyaya giderek daha fazla bağımlı hale gelen milenyum kuşağı arasında hızlı moda marka bilinirliğini nasıl etkileyebileceğini göstermektedir (Lydda vd., 2023). Bu durum, influencer seçiminin hedef kitlenin tercihleriyle uyumlu hale getirilerek etkileşim ve dönüşüm oranlarının en üst düzeye çıkarıldığı influencer pazarlamasının kişiye özel uygulanmasının altını çizmektedir.

Bu bulguların sonucu, markaların influencer'lerle yalnızca basit birer destekçi olarak etkileşim kurmaması, aynı zamanda özgünlük ve etkinliği artırmak için influencer'in hedef kitleleri için çekiciliğini ve alaka düzeyini dikkate alan stratejik ortaklıklar geliştirmesi gerektiğini göstermektedir (Ramdan vd., 2023). Şirketler, influencer özelliklerini marka kimliği ve tüketici güveniyle uyumlu hale getirerek, pazarlama hedeflerine ulaşmak için sosyal medya influencer'lerin gücünden etkili bir şekilde yararlanabilirler.

Sonuç olarak, influencer pazarlamasının sosyal medya stratejilerine entegre edilmesi, marka bilinirliğini önemli ölçüde artırır ve tüketici satın alma davranışlarını doğrudan etkiler. Influencer etkileşimlerinin işlemsel faydaları açıktır; çünkü yalnızca bilinirliği artırmakla kalmaz, aynı zamanda tüketiciler ve markalar arasında duygusal bağlar kurarak satışları ve sadakati artırır.

3. Literatür Taraması

Bu bölümde, Satın Alma Davranışlarında Sosyal Medya Fenomenlerinin (influencer) Etkisi ile ilgili olarak ulusal ve uluslararası literatürde bulunan akademik çalışmaların bazılarına yer verilmiştir.

Kayan'ın (2024) yapmış olduğu araştırmanın temel amacı, Türkiye'deki sosyal medya kullanıcılarının influencer'ın paylaşımlarından ne kadar etkilendiklerini ve bu etkinin satın alma niyetlerini nasıl değiştirdiğini aynı zamanda yaş ve cinsiyet gibi demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında tüketicilerin %60'ı Kadın, %40'ı ise Erkek olmak üzere çevrimiçi yapılan 604 katılımcıdan 587 katılımcının anketi değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler, kadın katılımcıların etkilene düzeylerinin erkeklere göre erkeklere göre sosyal medya influencer'lerinden daha yüksek düzeylerde etkilene satın alma eğiliminde oldukları ve 20 yaş altında olan katılımcıların etkilene düzeylerinin 21 yaş ve üzerinde olan gruplara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca lisansüstü eğitim düzeyindeki katılımcıların ve gelir düzeyi 30.001 TL ve üstü olan katılımcıların etkilene düzeyinin diğer gelir gruplarına ve diğer eğitim gruplarına göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Karataş ve Eti'nin 2022 yılında yapmış oldukları çalışmanın amacı, Instagram fenomenlerinin sosyal medya pazarlaması kapsamında yaptıkları ürün/mal/hizmet reklamlarının Instagram uygulamasının üzerinden tüketicilerin satın alma niyetine etkisini araştırmaktır. Çalışmada, Türkiye genelindeki 18 yaş üzerindeki bireylerden Instagram kullanıcısı olan ve Instagram fenomenlerini takip eden kişilerden çevrimiçi anket yöntemiyle 315 veri elde edilmiş ancak, çalışmanın evrenine uygun olması için "Takip ettiğiniz Instagram fenomeni var mıdır?" soru sorulmuş ve 76 kişiden "Hayır." cevabı alınmasından dolayı "Evet." cevabı veren 239 katılımcı örneklem büyüklüğünü oluşturmuştur. Elde edilen bulgular göre kadınların satın alma niyeti erkeklere oranla daha yüksektir. Bekar takipçilerin fenomen ile ilgili konularda evli takipçilerden daha fazla etkilendikleri görülmekteyken aynı zamanda bekar takipçilerin satın alma niyeti evli takipçilere kıyasla olumlu düzeyde daha etkilidir. 18-25 yaş grubunda yer alan takipçilerin reklama yönelik tutum ve satın alma niyetleri de diğer yaş gruplarına göre kısmen yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Saima ve Khan 2021'deki araştırma makalesinde, sosyal medya fenomenlerinin özelliklerinin güvenilirlikleri üzerindeki etkisini ve güvenilirliklerinin bu özellikler ile tüketicilerin satın alma niyeti arasında aracı bir rol oynayıp oynamadığını belirlemeyi amaçlamışlardır. Google Form aracılığıyla çoğunluğu şehirde yaşayan, 19-30 yaş aralığında 76 katılımcıdan veri toplanmıştır. Fenomenlerin ürün hakkında verdikleri bilginin kalitesi, eğlenceli içerik üretmesi ve güvenilirliği, tüketicilerin satın alma niyetini önemli ölçüde etkilediği ancak, fenomenlerin uzmanlığının tüketicilerin satın alma niyeti etkileme de önemsiz bir değere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Canöz vd.'nin (2020) tarafından yapılan araştırmada, Influencer Marketing uygulamalarının, sosyal medya kullanıcılarının satın alma kararını ne ölçüde etkilediğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Toplam 16 sorudan oluşan çevrimiçi anket yöntemi ile veriler elde edilmiştir. Çalışmanın örneklemini zaman ve maliyet açısından ana kütlenin tamamına ulaşmak

mümkün olmayacağından dolayı, amaçlı örneklem yöntemi ile 18 yaş ve üzeri sosyal medya kullanıcıları oluşturmaktadır. Sosyal medya kullanan kullanıcıların büyük bir çoğunluğu günlük 4 saat ve üzerinde sosyal medyada geçirmektedirler. Katılımcıların yaş düzeyi yükseldikçe sosyal medya fenomeni takip etme sayısı da azalmaktadır. Buna ek olarak, fenomenlerin sosyal medya hesaplarından yaptıkları içerikli paylaşımlar, genç yaştaki sosyal medya kullanıcılarının ilgisini daha fazla çekerken, büyük yaş gruplarındaki sosyal medya kullanıcılarının ilgisini daha az çekmektedir.

Kian vd. 2017 yılında yaptıkları çalışmanın amacı, sosyal medya sitelerinde tüketicilerin satın alma niyetini derinlemesine etkileyen güven, algılanan keyif unsurları, algılanan fayda ve sosyal etki faktörlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Malay, Hintli ve Çinli ırkından 102 erkek katılımcı 78 kadın katılımcıdan çevrimiçi anket yoluyla veriler elde edilmiştir. Veriler, algılanan kullanım kolaylığı, algılanan fayda ve algılanan keyif gibi unsurların sosyal medya siteleri aracılığıyla tüketici satın alma niyeti üzerindeki olumlu etkisi gibi temel bulgular, sosyal medya sitelerinin işlevlerini ve avantajlarını geliştirerek kullanıcı dostu hale gelmeleri ve keyifli bir satın alma deneyimi sunmaları gerektiğini ortaya koymuştur. Aynı zamanda güven unsurunun da sosyal medya siteleri aracılığıyla tüketici satın alma niyeti üzerinde etkili olduğunu doğrulamaktadır.

Mabkhot vd. 2022' de çalıştıkları araştırma makalesi COVID-19 salgını sırasında influencer'lerin, tüketicilerin satın alma niyetleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Suudi Arabistan'ın Doğu Bölgesi'nde yaşayan ve çevrimiçi platformları kullanan %78,8'i erkek, %21,2'si kadın toplam 312 katılımcıyla anket gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre güvenilirliğin, sosyal medya etkileyicileri ile tüketicilerin satın alma niyetleri arasında aracılık rolünü üstlendiğini ve tüketicilerin satın alma niyetlerini etkileme gücüne sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şeker'in (2021) çalışmasında verilerin tekrara düşmesi nedeniyle X ve Y kuşağından 42 katılımcı ile sınırlandırılarak, yüz yüze çevrimiçi olarak mülakatlar yapılmıştır. Araştırmada, influencer pazarlamanın sosyal medya kullanan tüketicilerinin satın alma davranışlarına ve tutumlarına olan etkilerini incelemek amaçlanmıştır. Kadın katılımcılar, erkek katılımcılara göre influencer'lerden daha olumlu etkilenecek daha fazla satın alma gerçekleştirdikleri, satın alma öncesi kıyaslama, yorumları okuma, bilgi alma gibi araştırma sürecine girdikleri, daha fazla sayıda influencer takip edip, daha çok zaman ayırdıkları ve daha fazla güven duymalarına karşın, erkek katılımcılar görece daha şüpheci bir tutum sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca erkek katılımcılar, kadın katılımcılara nazaran daha sıkılgan ve daha kolay takibi bıraktıkları ama genel olarak katılımcıların influencer ile ürün veya marka arasından uyum beklentileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üreşen ve Kaplan tarafından 2020'de yapılan çalışmada Instagram fenomenlerinin tüketici satın alma davranışlarında etkisi olup olmadığını incelemeyi amaçlamışlardır. Çanakkale ilinde yaşayan ve Instagram uygulamasını aktif bir şekilde kullanan 306 katılımcının anketlerinden elde edilen verilere göre fenomen popülaritesi ve uzmanlığının hem satın alma davranışı hem de fenomene yönelik tutum üzerindeki etkisinin düşük olmasının nedeni, tüketicilerin popülarite ve uzmanlıktan daha çok fenomenin ne derece güvenilir olduğunu daha çok önemsemesi ve dikkate alması olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak, Instagram fenomenlerinin tüketici satın alma davranışlarına önemli ölçüde etkili olduğu görülmektedir.

Aliyeva ve Durucasu'nun 2024 yılında Instagram sosyal medya fenomenlerinin, Türkiye'deki ve Azerbaycan'daki üniversite öğrencilerinin satın alma davranışlarının üzerindeki etkileri ve farklılıkları ölçmeyi amaçlamışlardır. 2023 yılının Mart-Nisan tarihleri arasında Türkiye'de üniversite okuyan 404 öğrenci, Azerbaycan'da üniversite okuyan 419 kişiyle internet üzerinden anket yapılmış, veri toplama işlemi gerçekleştirilmiş. Elde edilen veriler sonucunda, Türkiye'deki öğrenciler fenomenlerin önerilerini daha pragmatik bir şekilde değerlendirdiği görülürken, Azerbaycan'daki öğrencilerin kültürel olarak yakın ve samimi olmalarına daha fazla önem verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Masuda, Han ve Lee'nin 2022 yılında yaptıkları çalışmanın örneklemini bir influencer tarafından üretilen YouTube videolarını izledikten sonra ürün veya hizmet satın alma deneyimi olan Güney Kore'deki tüm YouTube takipçileri oluşturmaktadır. Veriler e-posta yolu ile gönderilen anket linki üzerinden elde edilmiş olup anketin başında katılımcılara YouTube'u bir influencer kanalı olarak düzenli olarak kullanıp kullanmadıklarını, bir YouTuber videosu izledikten sonra ürün veya hizmet satın alma deneyimi olup olmadığını ve en az bir YouTube kanalına abone olup olmadıklarını kontrol etmek için yerleştirilen tarama sorularının tamamına "Evet." yanıtı veren 313 katılımcıdan elde edilmiştir. Veriler sonucunda katılımcıların video izledikten sonra göstermiş oldukları satın alma eğilimlerinde güvenilirlik, algılanan uzmanlık ve PSR'den etkilendiğini, özellikle PSR'nin güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Koay vd. 2022'de yaptıkları araştırmada influencer'lerin takipçilerle kurduğu güvenin ve materyalist eğilimlerin onların satın alma niyetleri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Veriler çevrimiçi anket uygulanarak 191 Instagram kullanıcılarından elde edilmiştir. Influencerların güvenilirliği ve uzmanlığı, onların çekiciliği dışında takipçilerin satın alma niyetinin önemli etken güçlerindendir. Ayrıca, materyalizmin sadece çekicilik ve satın alma niyeti arasındaki ilişkiyi düzenlediği sonucuna

ulaşmıştır. Çekiciliğin satın alma niyeti üzerindeki etkisi, takipçilerin materyalizm düzeyine bağlıdır; etki derecesi materyalist takipçilerin daha güçlü olma eğilimini gösterdiği sonucu bulunmuştur.

4. Araştırmanın Metodolojisi

4.1. Araştırmanın Amacı

Günümüzde sosyal medya uygulamaları, dijitalleşmenin de etkisiyle birlikte bireylerin tüketim alışkanlıklarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal medya uygulamalarında içerik üreten influencer'ler, ürün tanıtımları, ürün incelemeleri, kişisel deneyimlerini paylaşmaları ve markalar ile yaptıkları sponsorluk ve reklam anlaşmalarıyla geniş geniş kitlelere ulaşır. Bu sayede, takipçileri üzerinde yönlendirici, ikna edici bazen de baskılayıcı bir etki yaratabilmektedirler. Bu doğrultuda, influencer'lerin ürettikleri içeriklerinin güvenilir bulunup bulunmaması, takipçilerin satın alma niyetlerini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, influencer'lerin üniversite öğrencilerinin satın alma niyetine olan etkisinin incelenmesidir. Çalışma, influencer'lerin üniversite öğrencileri üzerinde yarattığı güven, uzmanlık seviyeleri ve öğrencilere yönelik tutum ve davranışları açısından ele alınmış ve satın alma niyetine olan etki ortaya konulmuştur.

4.2. Örneklem Seçimi ve Kullanılan Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, sosyal bilimlerde yazılı sözlü veya görsel materyaller üzerinden sistematik çıkarımlar yapmaya yönelik biçimsel bir araştırma yöntemidir (Olgun, 2008: 66). Çalışmada nitel yöntemlerin tercih edilmesinin temel nedeni, literatürde influencer'lere duyulan güven ile satın alma niyeti arasındaki ilişkiyi nicel yöntemlerle araştıran ve analiz eden fazla sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu kapsamda, söz konusu kavramlara ilişkin nicel çalışmaların aksine, nitel bir yaklaşımla elde edilen bulguların influencer-tüketici ilişkisine dair daha derin ve kapsamlı bilgiler sunarak ilgili literatüre önemli bir katkı sağlayacağını düşünülmektedir.

Araştırmada amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örneklem; araştırmanın sorularını aydınlatacak bilgi açısından zengin, derinlemesine bilgi edinme olanağı sağlayacak örneklem gruplarını seçmeye odaklıdır (Patton, 2002). Araştırmanın, örneklemi Selçuk Üniversitesi Moda Tasarımı Bölümü'nde öğrenim gören 6 öğrenciden oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmalarda örneklem büyüklüğünün tespit edilmesi en belirsiz kısımdır ve bunun için belirlenmiş net bir yöntem bulunmamaktadır (Akçay ve Koca, 2024). Doygunluk nitel araştırmalarda örneklem yeterliliğini değerlendirmek açısından kullanılan en bilinen yoldur. Bu bağlamda doygunluk, verilerin tekrarlanmaya başladığı ve yeni veri üretilmeyen tepe noktaya verilen addır. Aynı zamanda bu nokta yeterli örneklem büyüklüğüne ulaşıldığını da ifade eder (Hennik ve Kaiser, 2022; Morse, 2015). Literatürde, doygunluğun veri, tematik ve anlam doygunluğu şeklinde tasnif edildiği görülmektedir. Bu çalışma da, örneklem sayısının belirlenmesinde cevapların doygunluğa ulaşması, yani benzerlikler sergilemesi ve farklılaşması etkili olmuş, bu bağlamda örneklem sayısının yeterli olacağı kanaatine ulaşılmıştır. Bu gruptan amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen katılımcılarla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Örneklem bu şekilde belirlenmesinin temel nedeni, moda tasarımı okuyan öğrencilerin giysi, ayakkabı ve aksesuar gibi moda içeriklerine yoğun ilgi duymaları ve aynı zamanda bu içeriklere bilimsel ve akademik bir perspektiften yaklaşma potansiyelleridir. Influencer'lerin modaya yoğun ilgi duymaları duruma göre değişebileceği öngörülmüştür. Bu nedenle, moda tasarımı öğrencilerinin influencer'lere duydukları güven, ürettikleri içeriklerle ilgili uzmanlık veya deneyim düzeyleri ile satın alma niyetiyle arasında bir ilişki olabileceği öngörülmüştür. Bu bağlamda, moda alanına ilişkin teknik bilgi birikimine ve detaylı takibe sahip olmayan kişilerin örneklem dışında bırakılması amacıyla amaçlı örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Mülakat sürecinde öğrencilerden influencer'lerin ürettikleri içerikler ve ürün incelemeleri hakkında düşüncelerini aktarmaları istenmiştir. Yapılan görüşmelerde altıncı kişiden sonra cevapların benzerlik gösterdiği ve tekrara düştüğü gözlemlenerek veri doygunluğa ulaşılmıştır. Bu nedenle, katılımcı sayısının altı kişi olması uygun görülmüştür.

Araştırma da katılımcıların kimliklerini deşifre edebilecek paylaşımlara yer verilmemiştir. Veri toplamak için mülakat yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma verileri Mart-Mayıs 2025 tarihleri arasında toplanmış ve her bir görüşme bireysel olarak yüz yüze ya da çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiş, mülakat süresi ise yaklaşık 15–20 dakika sürmüştür. Araştırma soruları, literatür taraması sonrasında ilgili çalışmalardan uyarlanmıştır. Mülakatlarda yarı standartlaştırılmış sorulara yer verilmiştir. Bu yaklaşım sayesinde, katılımcılara araştırma için kritik olan kavramlarla ilgili bilgi verilmiş ve daha derinlemesine bilgi elde etmek amacıyla ek sorular yöneltmiştir. Katılımcılara yöneltilecek mülakat soruları şu şekildedir:

- Cinsiyetiniz?
- Yaşınız?

- Kaçınıcı sınıfsınız?
- Bir influencer'ın güvenilirliğini kaybetmesi, o influencer'ın tanıttığı diğer ürün veya hizmetlere olan bakış açınızı nasıl etkiler? Hangi durumlarda güveninizi kaybeder?
- Influencer'lerin ürün incelemelerine ne kadar güveniyorsunuz?
- Influencer'ların hangi ürün veya hizmet kategorilerindeki tavsiyelerine daha çok güveniyorsunuz?
- Bir influencer'ın uzmanlık alanıyla ilgili içerik üretmesi sizin için önemli mi? Ne derece önemli?
- Bir influencer'ın kendi deneyimlerini paylaşması mı yoksa o konuda almış olduğu eğitim mi sizin için önemlidir? İkisi de eşit derecede mi önemlidir?
- Bir influencer'ın tanıttığı ürün/hizmet için hangi özelliklere sahip olması gerekir?
- Bir influencer'ın tanıttığı bir ürünü veya hizmeti satın alırken, nelere dikkat ediyorsunuz?
- Influencer'ların indirim kodu veya kampanya gibi pazarlama stratejileri, satın alma niyetinizi nasıl etkiliyor?
- Bir influencer'ın paylaşımlarında sizi etkileyen duygusal faktörler neler? Samimiyet, heyecan, aidiyet hissi vb. duygu/durum bilgisi verebilir misiniz?
- Üniversite öğrencisi olarak, influencer'ların sosyal medya paylaşımlarının sizi nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? Hangi paylaşımlar daha etkili?
- Influencer'ların üniversite öğrencilerine yönelik içerik üretmesi, sizin için ne kadar önemli? Hangi konulara odaklanmalarını istersiniz?
- Influencer'ların üniversite öğrencilerine yönelik pazarlama stratejilerinin etik boyutunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Hangi stratejileri etik bulmuyorsunuz?

4.3. Araştırma Verilerinin Analizi, Bulgular ve Tartışma

Araştırmada katılımcılardan elde edilen mülakat verilerinin analizi için içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler, deşifre edilerek yazılı hale getirilmiş ve araştırma modeline göre kodlanmıştır. Elde edilen verilerin kodlama ve analiz süreci, MAXQDA 20 analiz programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

4.4. Nitel Araştırmanın Güvenilirliği

Nitel araştırmalarda güvenilirlik, veri analizinin nesnelliğini ve tekrarlanabilirliğini sağlamak açısından kritik öneme sahiptir (Lincoln ve Guba, 1985: 300). Bu çalışmada Krippendorff (1980) tarafından geliştirilen üç boyutlu güvenilirlik modeli; kararlılık, yeniden üretilebilirlik ve doğruluk boyutlarıyla ele alınmıştır. MAXQDA programı aracılığıyla yapılan kodlama, yaklaşık 2 ay sonra tekrarlanmış ve sonuçlarda benzerlik görülmüştür. Elde edilen sonuç, kararlılık aşamasını sağladığını göstermektedir. Yapılan çalışma, iki farklı kodlama ile tekrar değerlendirilmiştir. %86 oranında benzerlik görülmüştür. Bu oran, nitel araştırmalar için geçerli bir kabul seviyesindedir ve güvenilirlik testi için gerekli olan ikinci aşama da sağlanmıştır. Literatürde daha önce yapılan çalışmalarla olan benzerliği inceleyen üçüncü aşama, doğruluk aşamasıdır. Krippendorff (1980:131), araştırmanın güvenilirliği için zorunlu olmadığını belirtmiştir. Nitel yöntemlerin kullanıldığı araştırmalarda, sonuçların katılımcı cevaplarına göre farklılaştırılabileceği göz önünde bulundurulduğunda, kararlılık ve yeniden üretilebilirlik aşamalarının sağlanmış olması araştırmanın güvenilirliği açısından yeter kabul edilmiştir.

4.5. Katılımcıların Demografik Bilgiler

Tablo 1'de katılımcılara ait olan demografik bilgileri gösterilmektedir.

Tablo 1. Demografik Bilgiler

Sınıfı	Sayı	Yüzde
1.Sınıf	1	16,66
2.Sınıf	0	0
3.Sınıf	1	16,66
4.Sınıf	1	16,66
Yüksek Lisans	3	50

Toplam	6	100
Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	6	100
Erkek	0	0
Toplam	6	100
Yaş	Sayı	Yüzde
18 – 20	1	16,66
21 - 23	1	16,66
24 – 26	3	50
27 - 29	1	16,66
Toplam	6	100

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 1'e göre, Yüksek Lisans yapan öğrenciler katılımcılar tüm katılımcıların %50'sini oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların %100'ü Kadın katılımcılardan oluşmaktadır. 24–26 yaş aralığındaki katılımcılar mülakatın %50'sini oluşturmaktadır.

4.6. Araştırmanın Bulguları ve Analiz

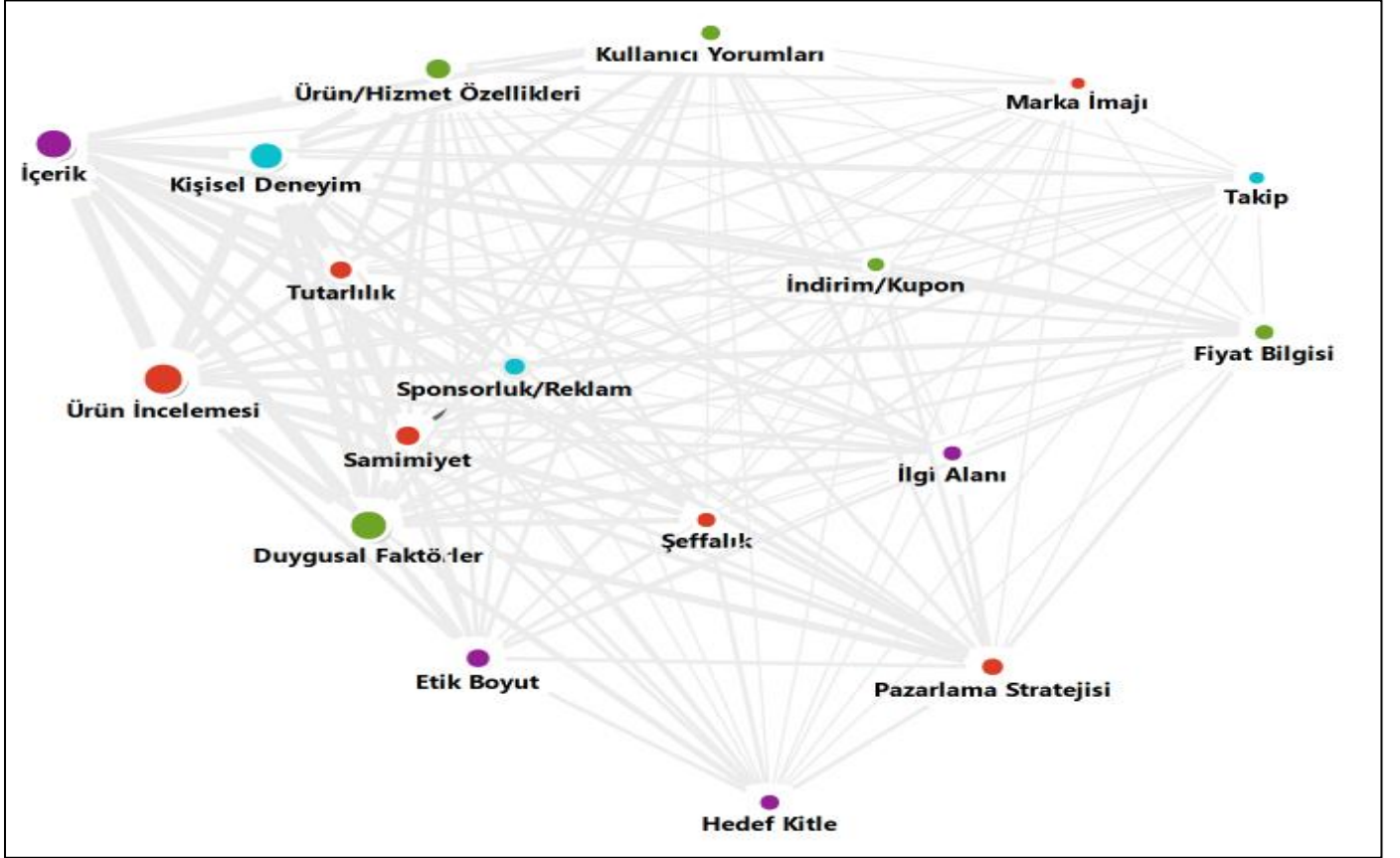
Araştırmada Kod İlişkileri Tarayıcısı, Kod İlişkileri Tarayıcısı Kod Haritası ve Kod Birlikte Oluşma Modeli (Çaışan Kodlar) yöntemleri kullanılarak araştırma verileri analiz edilmiştir. Şekil 1'de çalışmanın Kod İlişkileri tarayıcısı, Şekil 2'de ise Kod İlişkileri Tarayıcısı Kod Haritası gösterilmektedir.

Şekil 1. Kod İlişkileri Matrisi

Kod Sistemi	SATIN ALMA NİYETİ	Fiyat Bilgisi	Ürün/Hizmet Özellikleri	Kullanıcı Yorumları	İndirim/Kupon	Duygusal Faktörler	TOPLAM
GÜVENİRLİLİK	122	49	97	60	30	143	501
GÜVENİRLİLİK\Şeffalık	32	22	29	19	10	48	160
GÜVENİRLİLİK\Samimiyet	57	37	47	33	25	83	282
GÜVENİRLİLİK\Pazarlama Stratejisi	48	27	33	26	27	68	229
GÜVENİRLİLİK\Tutarlılık	55	38	55	33	15	63	259
GÜVENİRLİLİK\Ürün İncelemesi	98	54	89	54	34	122	451
GÜVENİRLİLİK\Marka İmajı	25	11	24	13	7	15	95
EKONOMİK DURUM	61	40	48	24	23	62	258
EKONOMİK DURUM\Etik Boyut	49	31	45	28	11	74	238
EKONOMİK DURUM\İlgi Alanı	49	12	33	11	15	59	179
EKONOMİK DURUM\Hedef Kitle	28	18	16	8	7	57	134
EKONOMİK DURUM\İçerik	97	48	84	55	25	118	427
UZMANLIK /EĞİTİM	54	47	68	32	8	53	262
UZMANLIK /EĞİTİM\Takip	18	2	23	18	3	31	95
UZMANLIK /EĞİTİM\Sponsorluk/Reklam	48	25	41	26	11	64	215
UZMANLIK /EĞİTİM\Kişisel Deneyim	87	49	79	48	27	103	393
TOPLAM	928	510	811	488	278	1163	4178

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

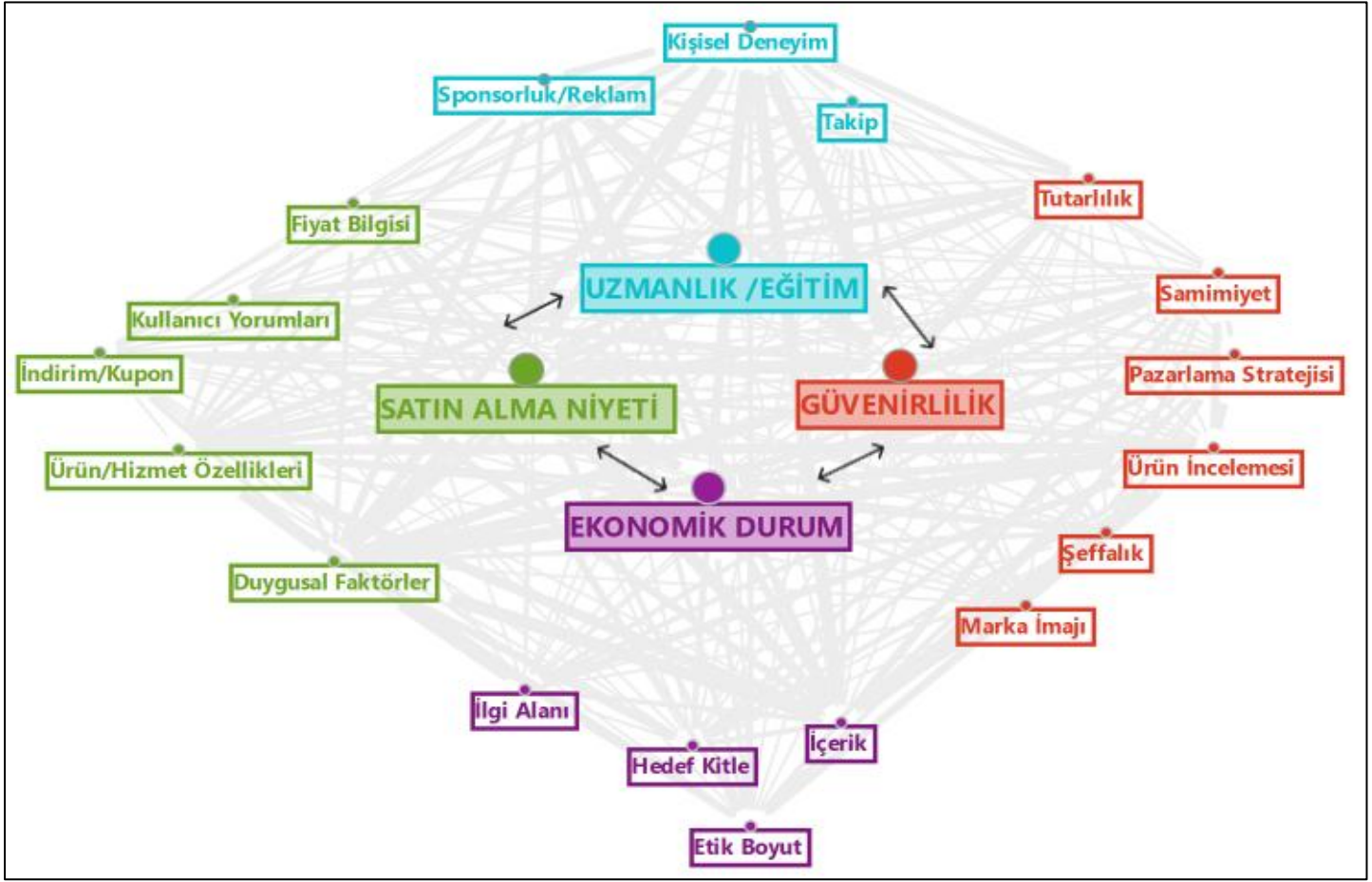
Şekil 2. Kod İlişkileri Matrisi Kod Haritası

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Şekil 1’de, Güvenirlilik, Ekonomik Durum ve Uzmanlık/Eğitim temalarının Satın Alma Niyeti ile olan ilişki derecesi gösterilmektedir. Şekil 2’de ise araştırmada kullanılan tüm kodların birbirleriyle olan etkileşimlerine ait dereceleri gösterilmektedir. Öncelikle influencer’lere Yönelik Algıları ile Satın Alma Niyeti arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Şekil 1’e göre ilk Satın Alma Niyeti ile Güvenirlilik arasındaki ilişkiye bakıldığında, en fazla ortak ilişki sağlayan kodlar sırasıyla; ürün incelemesi ve duygusal faktör (122), ürün incelemesi ve ürün/hizmet özellikleri (89), samimiyet ve duygusal faktör (83), pazarlama stratejisi ve duygusal faktör (68), tutarlılık ve duygusal faktör (63) olarak bulunmuştur. Satın Alma Niyeti ile Ekonomik Durum arasındaki ilişkinin alt boyutlarından en fazla ilişki içinde olan ortak kodlar sırasıyla; içerik ve duygusal faktör (118), içerik ve ürün/hizmet özellikleri (84), etik boyut ve duygusal faktör (74), ilgi alanı ve duygusal faktör (59), hedef kitle ve duygusal faktör (57) olarak bulunmuştur. Son olarak Satın alma niyeti ve uzmanlık/eğitim arasındaki ilişkinin alt boyutlarından en fazla ilişki içinde olan ortak kodlar sırasıyla; kişisel deneyim ve duygusal faktör (103), kişisel deneyim ve ürün/hizmet özellikleri (79), sponsorluk/reklam ve duygusal faktör (64), kişisel deneyim ve fiyat bilgisi (49), kişisel deneyim ve kullanıcı yorumları (48) şeklindedir.

Şekil 3: Kod Birlikte Oluşma Modeli (Çakışan Kodlar)

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Şekil 3'te Kod Birlikte Oluşma Modeli (Çakışan Kodlar) araştırmadaki tüm verilerin ilişki ve etkileşim sonuçlarını tek bir şekilde gösterilmektedir. Modelde çizgi genişliğinden faydalanılmıştır. İki değişken arasında bir ilişki varsa çizgi oluşmaktadır. "Çizgi genişliği ise iki değişkenin birbirleriyle olan ilişki dereceleri yoğunlaştıkça artmaktadır. Bir başka deyişle, iki değişkenin aynı veri üzerinde kodlandıkça çakışma sayıları artar ve sonuç olarak çizginin genişliği artmaktadır" (Çini, 2022). Bu bilgiler doğrultusunda her ne kadar tüm değişkenlerin birbiriyle ilişki içerisinde olduğu belirlense de çizgi genişliği ve ilişki dereceleri (bkz. Şekil 1) dikkate alındığında ürün incelemesi, içerik ve kişisel deneyim, satın alma niyetiyle daha fazla ilişki içerisinde oldukları görülmüştür. Aralarındaki ilişkilerin belirlenmesinin yanı sıra, hangi faktörlerin Güvenirlilik, ekonomik durum ve uzmanlık/eğitim alt boyutları açısından oluşturduğu tespit edildikten sonra satın alma niyetinin oluşmasına sebep olan asıl olaylar belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında, katılımcı cevaplarının çok uzun ve detaylı olması sebebiyle tamamı yer verilmemiştir. Sadece sonuçları temsil edeceği düşünülen cevaplar ve her bir cevabın önemli olduğu düşünülen cümleler paylaşılmıştır.

Katılımcıların cevapları şu şekildedir:

Güvenirlilik

Genel olarak, katılımcıların influencer'lerin inceledikleri ürünlerin içeriğiyle ya da kullanım sonrası yarattığı etki ile söylediklerinin örtüşmemesi sonucu güven kırıklığı yaşadıklarını göstermektedir. Aynı zamanda karşılaştırma yapılan ürünlerin ve deneyimledikten sonra tavsiye edilen ürünleri daha güvenilir bulduklarını ortaya koymaktadır.

"Influencer'in ürünü nasıl tanıttığına da çok dikkat ediyorum; eğer ürünü sadece yüzeysel şekilde övmüşse, güvenmiyorum."

"Eğer bir influencer güvenilirliğini kaybederse, tanıttığı her ürüne şüpheyle yaklaşım tavsiye ettiği ürünleri satın almam kesin ve net olarak."

"Temiz içerikli dediği bir ürünün içinde SLS, Paraben, silikon gibi maddeler varsa kumaş kalitesi anlattığı gibi değilse bu kabul edilemez benim için. Çünkü bu doğrudan tüketiciyi takipçilerini kandırmak demek."

Uzmanlık/Deneyim

Katılımcıların bu tema için yaptığı cevaplar genel olarak influencer'ın alanında uzman olması eğitim alması ya da deneyimli olmasının satın alma doğrusuna çok etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

"Kozmetik şeylere güvenip hemen satın almıyorum. Bunun için gerçekten alanında uzman olması gerekir. Örneğin, eczacıdır, aynı zamanda influencer'lık yapıyordur bu böyle bir durumu ancak kabul edebilirim."

"Alanında deneyimli, uzman olması gerekir. Eğer uygunsa kendisinin kullandıktan sonraki eleştirel yorumu da olmalı."

"Bence çok önemli çünkü uzman olduğu bir alan, çok fazla bilgi birikimi var. Sadece reklam için bunu yapmıyor, deneyimli ve bilgili gözüyle bakarım bu kesinlikle önemli artı olarak ona olan güven duygumu arttırıyor."

Satın Alma Niyeti

Katılımcıların satın alma niyetini influencer'ların alanında uzman olup olmadığı, ekonomik durumunun o ürünü ya da hizmet satın alıp almamaya elverişli olup olmadığı, influencer'ın tanıttığı ya da incelediği ürünün ne kadar güvenilir olduğu ve o influencer'a ne kadar güvendiği ile doğrudan bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

"Kıyaslama yapması bir kullanıcı yorumlarını değerlendirmesi de gerekli yani benim işimi kolaylaştıracak şekilde bir tanıtım yapıyorsa benim için o denli güvenilir olur ve ürünü o zaman satın almaya karar veririm."

"Güvenimi kaybettiği için elbette ki bir daha önerdiği ve tavsiye ettiği hiçbir ürünü satın almayı düşünmem. "

" Genel olarak her influencer için kıyafet önerileri oluyor genellikle, bir de kozmetik ürünlerine güveniyorum. Örneğin fondöten, kapatıcı, concealar değil de daha risksiz olan ürünler mesela rimel, lip balm, göz kalemi gibi ürünlere de güvenirim. Bir de restoranlarda önerdikleri yemekler ilgimi çok fazla çekiyor. Güvendiğim için gidip yemeklerin tadına bakıyorum kıyafetleri alıyorum, kozmetik alışverişi yapıyorum."

Ekonomik Durum

Bu tema öğrencilerin ürünleri satın alırken ya da almadan önce verdikleri karardaki en büyük etken fiyat performans ürünü olması ve öğrenci olarak maddi açıdan onlara uyum sağlayıp sağlamadığını ortaya koymaktadır.

"Ürünün fiyat/performans ürünü olup olmadığına bakıyorum. Link kaydırmada kupon tanımlı mı mesela buna bakıyorum. E-Ticaret sitesinde mi daha uygun yoksa kendi web sitesinde mi bunu araştırıyorum."

"Satın alırken indirimli ürün aldığımı düşünerekten mutlu oluyorum. Aldığım ürünün önceki fiyatlandırmasını biliyorsam gerçekten indirimi yakaladığımı düşünerekten güvenirim."

"Moda tasarım öğrencisi olduğum için tekstil ve moda sektörüyle ilgili içeriklerde kullanıcı yorumlarına bakıyorum. Markası önemli kaliteli olması açısından ona bakıyorum. Kendi vücut tipimi filtreleme yapıyorum, görselleri inceliyorum. Ürünün fiyat/performans ürünü olup olmadığına bakıyorum."

6. Sonuç

Araştırma, Selçuk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'nde okuyan moda tasarımı bölümü öğrencileri üzerinden influencer'lara yönelik algılarının satın alma niyetiyle ilişkisinin olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre satın alma niyetinin en fazla ilişki içerisinde olduğu temalar sırasıyla şu şekildedir: Güvenirlilik (122), Ekonomik Durum (61) ve Uzmanlık/Eğitim (54) şeklindedir. Satın alma niyetinin, güvenirlilik teması içerisinde en fazla ilişki içerisinde olduğu kodlar ise sırasıyla; ürün inceleme ve duygusal faktör (122), ürün inceleme ve ürün/hizmet özellikleri (89), samimiyet ve duygusal faktörler (83), pazarlama stratejisi ve duygusal faktörler (63) şeklindedir. Satın alma niyetinin, ekonomik durum teması içerisinde en fazla ilişki içerisinde olduğu kodlar ise sırasıyla; içerik ve duygusal faktörler (118), içerik ve ürün/hizmet özellikleri (84), etik boyut ve duygusal faktörler (74), ilgi alanı ve duygusal faktörler (59), hedef kitle ve duygusal faktörler (57) şeklindedir. Satın alma niyetinin, uzmanlık/eğitim teması içerisinde en fazla ilişki içerisinde olduğu kodlar ise sırasıyla; kişisel deneyim ve duygusal faktörler (103), kişisel deneyim ve ürün/hizmet özellikleri (79), sponsorluk/reklam ve duygusal faktörler (64), kişisel deneyim ve fiyat bilgisi (49), kişisel deneyim ve kullanıcı yorumları (48) şeklindedir.

Güvenirlilik temasının alt boyutu olan ürün inceleme alt boyutunun satın alma niyeti temasının alt boyutu olan duygusal faktörler alt boyutu ile yoğun bir şekilde ilişkili olduğu görülmektedir. Ekonomik durum temasının alt boyutu olan içerik alt boyutu satın alma niyeti temasının alt boyutu olan duygusal faktörler alt boyutu ile yoğun bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Uzmanlık/eğitim temasının alt boyutu olan kişisel deneyim alt boyutu ise aynı şekilde satın alma niyetinin alt boyutu olan duygusal faktörler alt boyutu ile yoğun bir ilişki içinde olduğu görülmektedir.

Satın alma

niyeti duygusal faktörler alt boyutu ile doğrudan ve yoğun şekilde ilişki içinde olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan indirim ve tanımlanan kuponların, markanın imajını etkilemediği ama öğrencilerin satın alma niyetini doğrudan etkilediği görülmektedir. Fiyat bilgisinin öğrencilerin influencer'leri takip etmek ya da takipten çıkmak konusunda herhangi bir etki içinde olduğu gözlemlenmiştir. Satın alma niyetiyle güvenilirlik, öğrenci olmanın verdiği dezavantajın sonucu olarak ekonomik durum ve influencer'lerin sayısının çok artması ve için ticari boyutundan dolayı alanında uzmanlık/egitim gerektirdiği yönde bir ilişki olduğunu ifade eden çalışmalar literatürde bulunmaktadır (Erdoğan ve Özcan, 2020; Kazancı, 2022).

Araştırmada influencer'lerin sadece ürün tanıtımı yapan yüzeysel aktörler olmaktan öte, tüketiciyle güvene dayalı bir ilişki kurmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Katılımcılar, özellikle alanında uzmanlaşmış ve kullanıcı deneyimine dayalı içerikler sunan influencer'leri daha güvenilir bulmuş ve bu tür içeriklerin satın alma kararlarını olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Bununla birlikte, fiyat/performans odaklı ürünler, indirim kampanyaları ve ekonomik uygunluk gibi stratejilerin öğrenciler üzerinde satın alma niyeti oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmanın en önemli katkılarından biri, influencer pazarlamasının sadece reklam ve tanıtım faaliyetleriyle sınırlı olmadığını; bireylerin psikolojik, ekonomik ve sosyal yönleriyle doğrudan ilişki içinde olduğunu ortaya koymasındır. Nitel analiz sonucunda, özellikle duygusal faktörlerin samimiyet, aidiyet hissi, güven gibi satın alma niyeti üzerinde belirgin bir rol oynadığı saptanmıştır. Benzer şekilde Shahzad vd. 2023, Mandung vd. 2024 ve Elida vd.'de 2021, öz saygı ve tüketici hassasiyeti gibi psikolojik etkenlerin, influencer etkileşimlerine karşı duyarlı olduğunu bu dürtüsel unsurların satın alma davranışlarını etkilediğini belirlemiştir.

Darmawan ve Gatheru'ya göre (2021) influencer'lerin uyması gereken etik kuralların farkında olan tüketicilerin, influencer'ler tarafında yapılan manipülatif hareketlere daha az maruz kaldıklarını ifade etmekte, bu nedenle influencer'lerin tanıtımlarda şeffaflık ilkesi gereği daha etik davranışları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çalışma sonucunda da, influencer içeriklerinin etik bir çerçevede yürütülmesi gerektiği belirlenmiştir. Özellikle hedef kitlenin duyarlılıkları göz önünde bulundurularak, yanıltıcı içeriklerden kaçınılması gerektiği, üniversite öğrencilerinin hem maddi hem de zihinsel olarak bu tür içeriklerden doğrudan etkilenebileceği vurgulanmıştır.

Çoğu akademik araştırma da olduğu gibi bu araştırmada da kısıtlılıklar bulunmaktadır. Araştırmanın sadece bir ile ait devlet üniversitesinde gerçekleşmesi ilk kısıtlılıktır. Diğer bir kısıtlılık ise sadece bir bölümde okuyan öğrencilerin örneklem olarak tercih edilmesi ve bu öğrencilerin düşüncelerine yönelik analizlerin gerçekleştirilmesi bir diğer kısıtlılıktır. Ayrıca örneklem sayısı çalışmanın diğer bir kısıtlılığını oluşturmaktadır. Ekonomik ve zamanın darlığı gibi kısıtlılıklar da araştırmaya etki etmiştir. Bu kısıtlılıkların giderilmesi araştırma sonuçlarında farklılıklar doğurabilir.

Influencer'lerin ürünlerin incelemesini yaparken samimi olması, yorumlarının tutarlılığı ve şeffaf bir şekilde açıklama yapması satın alma niyetini doğrudan etkilediğini göstermektedir. Aynı zamanda önerdiği veya tavsiye ettiği ürün hizmet hakkında bilgi sahibi olması ya da eğitim almış olması da satın alma niyetini etki etmektedir. Liu ve Zheng'in (2024) yaptığı araştırmada influencer'lerin uzmanlık algısının, tüketicilerin satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi bulunduğunu ifade ederken, Saima ve Khan 2021'deki araştırma makalesinde, influencer'lerin uzmanlığının tüketicilerin satın alma niyeti etkileme de önemsiz bir değere sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmamızda influencer'lerin yarattığı güven kadar, uzmanlık sahibi olmasının da satın alma niyetine etki ettiği tespit edilmiştir. Bu faktörlerin yanı sıra, pazarlanan ürünlerin, fiyat/performans ürünü olup olmaması, ürünlerin fiyat bilgisi ve ürünlere ihtiyaç duyulması duyulmaması da satın alma niyeti önemli şekilde etkilemektedir. Bu bağlamda, influencer'lerin ürün incelemesi yaparken daha gerçekçi ve tutarlı yorumlarda bulunmaları, hedef kitleye uygun olacak fiyat skalasının belirlenmesi ve buna göre ürünlerin tanıtılmasına dikkat edilmelidir. Tavsiyelere uyulması halinde öğrencilerin satın alma niyetlerinde artış gözlemleneceği öngörülmektedir. Böylelikle, influencer'lere yönelik algılar ile satın alma niyeti arasında ilişkide negatif yönlü bir azalma yaşanır. Çalışma elde edilen bu bulgular ve tavsiyelerin literatüre katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Çalışmada uygulanan yöntem, amaç ve analizler farklı şehirlerdeki üniversitelerde farklı bölümlerde okuyan öğrenciler üzerinde uygulanarak yeni nitel çalışmalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca gelecek araştırmalarda farklı bölümlerden, farklı üniversitelerden ve daha geniş örneklem gruplarından veri toplanarak elde edilen bulguların genellenebilirliği artırılabilir. Ayrıca, bu çalışmada kullanılan nitel yöntemler, ileride nicel yöntemlerle desteklenerek kavramlar arası ilişki daha güçlü biçimde test edilebilir.

Sonuç olarak, influencer'lere yönelik güven, uzmanlık algısı ve ekonomik faktörler, üniversite öğrencilerinin satın alma niyetinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda, markaların ve içerik üreticilerinin bu dinamikleri dikkate alarak strateji belirlemeleri, hedef kitle üzerinde daha etkili sonuçlar doğuracaktır.

Ethical Declaration / Etik Beyanı

It is declared that scientific and ethical principles were adhered to during the execution and writing of this study, and that all sources used have been appropriately cited. Ethics committee approval for the study was obtained with the decision of the Scientific Ethics Evaluation Board of Selçuk University Faculty of Architecture and Design Scientific Ethics Evaluation Board dated 28/04/2025 and numbered 06/05. / Bu çalışmanın yürütülmesi ve yazılması sırasında bilimsel ve etik ilkelere bağlı kalındığı ve kullanılan tüm kaynakların uygun şekilde alıntılanmış olduğu beyan edilir. Yapılan çalışma için etik kurul onayı, Selçuk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulu 28/04/2025 tarihli 06/05 no'lu karar ile alınmıştır.

Declaration Regarding the Use of Artificial Intelligence / Yapay Zeka Kullanımı ile İlgili Beyan

The authors commit to adhering to ethical principles, transparency, and responsibility in the use of artificial intelligence tools, ensuring their academic responsibility. / Yazarlar, yapay zeka araçlarının kullanımında etik ilkelere, şeffaflığa ve sorumluluğa bağlı kalarak akademik sorumluluklarını yerine getireceklerini taahhüt ederler.

Declaration of Conflicting Interests / Çıkar Çatışması Beyanı

The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article. / Yazarlar, bu makalenin araştırması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Funding / Fon Kullanımı

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article. / Yazarlar, bu makalenin araştırması, yazarlığı ve/veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamışlardır.

Authors' Contributions / Yazarların Katkıları

Design of the Research / Araştırmanın Tasarımı: M. A. Çini (+), E. Kara (+)

Data Collection / Veri Toplama: M. A. Çini (-), E. Kara (+)

Data Analysis / Veri Analizi: M. A. Çini (+), E. Kara (+)

Article Writing / Makale Yazımı: M. A. Çini (+), E. Kara (+)

Article Submission and/or Revision / Makale Yükleme ve/veya Revizyonu: M. A. Çini (+), E. Kara (+)

Note: The + and - symbols indicate whether authors contributed or did not contribute, respectively. / + ve - sembolleri sırasıyla yazarların katkıda bulunduğunu veya katkıda bulunmadığını gösterir.

Kaynakça

- Akçay, S. & Koca, E. (2024). Nitel araştırmalarda veri doygunluğu. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 829–848.
- Ali, I. & Naushad, M. (2023). Examining the influence of social media marketing on purchase intention: The mediating role of brand image. *Innovative Marketing*, 19(4), 145–157. [https://doi.org/10.21511/im.19\(4\).2023.12](https://doi.org/10.21511/im.19(4).2023.12)
- Bostancı, M. (2010). *Sosyal medyanın gelişimi ve iletişim fakültesi öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Canöz, K., Gülmez, Ö., & Eroğlu, G. (2020). Pazarlamanın yükselen yıldızı influencer marketing: Influencer takipçilerinin satın alma davranışını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23(1), 73–91. <https://dergipark.org.tr/en/pub/selcuksbmyd/article/606009>
- Cennet, S. M. (2021). *Makroekonomik değişkenlerdeki değişimin tüketici davranışları üzerine etkisi*. (Yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.

- Ceylan, S. (2018). Enflasyon-özel tasarruf ilişkisi: Türkiye örneği. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(1), 56–66.
- Çelik, Z. (2022). The moderating role of influencer attractiveness in the effect of brand love, brand trust, brand awareness and brand image on brand loyalty. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(43), 148–167. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1050122>
- Çini, M. A. (2022). İş yeri nezaketsizliği, tükenmişlik ve örgütsel sinizm arasındaki ilişki: Akademisyenlere yönelik bir araştırma. *Business & Management Studies: An International Journal*, 10(2), 644–663.
- Darmawan, D. & Gatheru, J. (2021). Understanding impulsive buying behavior in marketplace. *Journal of Social Science Studies (JOS3)*, 1(1), 11–18. <https://doi.org/10.56348/jos3.v1i1.2>
- Dinh, T. & Lee, Y. (2021). “I want to be as trendy as influencers”: How “fear of missing out” leads to buying intention for products endorsed by social media influencers. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 16(3), 346–364. <https://doi.org/10.1108/JRIM-04-2021-0127>
- Elida, T., Rahardjo, W., & Raharjo, A. (2021). Online shop consumer purchasing decision: A study on the significance of self-esteem and marketing mix. *Jurnal Manajemen Indonesia*, 21(2), 161–170. <https://doi.org/10.25124/jmi.v21i2.2751>
- Erdoğan, H. & Özcan, B. M. (2020). Influencer pazarlaması kullanımının tüketicilerin satın alma niyetine etkisi: Instagram influencer’ları üzerine bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(4), 3813–3827. <https://doi.org/10.20491/isarder.2020.1050>
- Faisal, A. & Ekawanto, I. (2022). The role of social media marketing in increasing brand awareness, brand image and purchase intention. *Indonesian Management and Accounting Research*, 20(2), 185–208. <https://doi.org/10.25105/imar.v20i2.12554>
- Hennink, M., & Kaiser, B. N. (2022). Sample sizes for saturation in qualitative research: A systematic review of empirical tests. *Social Science & Medicine*, 292, 114523.
- Hermawan, S., & Wardhana, A. (2023). Pengaruh influencer terhadap brand ambassador pada Martha Beauty Bar. *Jurnal Manajemen STIE Muhammadiyah Palopo*, 9(2), 457. <https://doi.org/10.35906/jurman.v9i2.1632>
- Holmes, F. (2021, December 20). The Metaverse is a \$1 trillion revenue opportunity. Here’s how to invest... *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2021/12/20/the-metaverse-is-a-1-trillion-revenue-opportunity-heres-how-to-invest/>
- Hutter, K., Hautz, J., Dennhardt, S., & Füller, J. (2013). The impact of user interactions in social media on brand awareness and purchase intention: The case of MINI on Facebook. *Journal of Product & Brand Management*, 22(5/6), 342–351. <https://doi.org/10.1108/JPBM-05-2013-0299>
- Ilieva, G., Yankova, T., Ruseva, M., Dzhabarova, Y., Klisarova-Belcheva, S., & Bratkov, M. (2024). Sosyal medya etkileyicileri: Müşteri tutumları ve satın alma davranışına etkisi. *Information (MDPI)*, 15(6), 359. <https://doi.org/10.3390/info15060359>
- Isayeva Aliyeva, U. & Durucasu, R. R. (2024). Instagram fenomenlerinin kullanıcıların satın alma davranışları üzerine etkisi: Türkiye ve Azerbaycan karşılaştırması. *Bilimsel İnovasyon ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 202–216.
- Kayan, F. (2024). Sosyal medyada pazarlama stratejileri ve influencer’lerin tüketici davranışlarına etkileri. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 5(3), 421–445. <https://sosyolojikbaglam.org/wp-content/uploads/2024/12/kayan-2024.pdf>
- Karataş, M. & Eti, H. S. (2022). Dijital pazarlama çağında Instagram fenomenlerinin tüketici satın alma davranışlarına etkisi. *Academic Journal of Information Technology*, 12(50), 184–219. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ajite/article/1125687>
- Kazancı, P. (2022). *Influencer marketing uygulamalarının üniversite öğrencilerinin satın alma niyeti üzerine etkisi*. (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi.
- Keskin, S. & Baş, M. (2015). Sosyal medyanın tüketici davranışları üzerine etkisinin belirlenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 17(3), 51–69.

- Kian, T. P., Boon, G. H., Fong, S. W. L., & Ai, Y. J. (2017). Factors that influence the consumer purchase intention in social media websites. *International Journal of Supply Chain Management*, 6(4), 208–214. <https://ijis-scm.bsne.ch/ojs.excelingtech.co.uk/index.php/IJSCM/article/view/1808/0.html>
- Koay, K. Y., Cheung, M. L., Soh, P. C.-H., & Teoh, C. W. (2022). Social media influencer marketing: The moderating role of materialism. *European Business Review*, 34(2), 224–243. <https://doi.org/10.1108/EBR-02-2021-0032>
- Krippendorff, K. (1980). *Content analysis: An introduction to its methodology*. California: Sage.
- Kudeshia, C. & Kumar, A. (2017). Social eWOM: Does it affect the brand attitude and purchase intention of brands? *Management Research Review*, 40(3), 310–330. <https://doi.org/10.1108/MRR-07-2015-0161>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. California: Sage.
- Liu, X., & Zheng, X. (2024). Sosyal medya etkileyicilerinin marka güvenilirliği ve satın alma niyetindeki ikna edici gücü. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11, 15. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02512-1>
- Lydda, J., Saerang, D., & Arie, F. (2023). The influence of product placement and influencer marketing towards brand awareness in Manado. *Jurnal EMBA: Jurnal Riset Ekonomi, Manajemen, Bisnis dan Akuntansi*, 11(1), 98–107. <https://doi.org/10.35794/emba.v11i1.45658>
- Mabkhot, H., Isa, N. M., & Mabkhot, A. (2022). The influence of the credibility of social media influencers on consumers' purchase intentions: Evidence from Saudi Arabia. *Sustainability*, 14(19), 12323. <https://doi.org/10.3390/su141912323>
- Mac-Ozigbo, A. (2021). Influence of digital advertising on social media brand awareness in Nigeria. *UJB*, 4(1). <https://doi.org/10.36108/unizikjb/1202.40.0150>
- Mandung, F., Sahari, S., & Razak, S. (2024). Exploring consumer psychology in marketing management: A strategic perspective through descriptive inquiry and literature review. *Golden Ratio of Marketing and Applied Psychology of Business*, 4(1), 01–10. <https://doi.org/10.52970/grmapb.v4i1.401>
- Masuda, H., Han, S. H., & Lee, J. (2022). Impacts of influencer attributes on purchase intentions in social media influencer marketing: Mediating roles of characterizations. *Technological Forecasting and Social Change*, 174, 121246. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.121246>
- Miah, M., Hossain, A., Shikder, R., Saha, T., & Neger, M. (2022). Evaluating the impact of social media on online shopping behavior during COVID-19 pandemic: A Bangladeshi consumers' perspectives. *Heliyon*, 8(9), e10600. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e10600>
- Morse, J. (2015). Data were saturated [Editorial]. *Qualitative Health Research*, 25, 587–588. <https://doi.org/10.1177/1049732315576699>
- Olgun, C. K. (2008). Nitel araştırmalarda içerik analizi tekniği. *Sosyoloji Notları*, 66–71.
- Onurlubaş, E. (2023). Hazır giyim sektöründe influencer'lerin marka imajı ve satın alma niyeti üzerindeki etkisi: Z kuşağı örneği. *Tekstil ve Mühendis*, 30(130), 148–157. <https://doi.org/10.7216/teksmuh.1320585>
- Oppong, P., Owusu, J., & Owusu-Ansah, W. (2022). Brand awareness, word-of-mouth and willingness-to-pay (WTP) high price. *International Journal of Research in Business and Social Science*, 11(6), 1–11. <https://doi.org/10.20525/ijrbs.v11i6.1960>
- Patmawati, D. & Miswanto, M. (2022). The effect of social media influencer on purchase intention: The role of brand awareness as a mediator. *International Journal of Entrepreneurship and Business Management*, 1(2).
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed.) California: Sage.
- Prasad, S., Gupta, I., & Totala, N. (2017). Social media usage, electronic word of mouth and purchase-decision involvement. *Asia-Pacific Journal of Business Administration*, 9(2), 134–145. <https://doi.org/10.1108/APJBA-06-2016-0063>
- Pütter, M. (2017). The impact of social media on consumer buying intention. *Journal of International Business Research and Marketing*, 3(1), 7–13. <https://doi.org/10.18775/jibrm.1849-8558.2015.31.3001>

- Ramdan, A., Siwiyanti, L., Komariah, K., & Ramdhany, M. (2023). Effect of influencer marketing and green marketing on brand awareness of traditional culinary SMEs in West Java. *Jurnal Ilmu Sosial dan Humaniora*, 12(3), 453–462. <https://doi.org/10.23887/jish.v12i3.66147>
- Romadhoni, B., Akhmad, A., Naldah, N., & Rossanty, N. (2023). Purchasing decisions effect of social media marketing, electronic word of mouth (eWOM), purchase intention. *Journal of Accounting and Finance Management*, 4(1), 74–86. <https://doi.org/10.38035/jafm.v4i1.194>
- Saima, & Khan, M. A. (2020). Effect of social media influencer marketing on consumers' purchase intention and the mediating role of credibility. *Journal of Promotion Management*, 27(4), 503–523. <https://doi.org/10.1080/10496491.2020.1851847>
- Shahzad, A., Rashid, H., Nadeem, A., Bilal, M., & Ahmad, W. (2023). Social media influencer marketing: Exploring the dynamics of follower engagement. *JPR*, 12(4), 1–8. <https://doi.org/10.61506/02.00120>
- Sayimer, İ. (2008). *Sanal ortamda halkla ilişkiler*. İstanbul:Beta Basım Yayım.
- Schivinski, B., & Dąbrowski, D. (2014). The effect of social media communication on consumer perceptions of brands. *Journal of Marketing Communications*, 22(2), 189–214. <https://doi.org/10.1080/13527266.2013.871323>
- Şeker, A. (2021). Influencer'ların tüketici satın alma tutum ve davranışlarına etkileri üzerine nitel bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 22(1), 19–42. <https://doi.org/10.24889/ifede.934155>
- Shrestha, A., Karki, A., Bhushan, M., Joshi, S., & Gurung, S. (2023). Effects of social media marketing on consumer buying behavior. *New Perspective*, 6(1), 74–82. <https://doi.org/10.3126/npjbe.v6i1.58916>
- Singh, K. (2021). Influencer marketing from a consumer perspective: How attitude, trust, and word of mouth affect buying behavior. *European Integration Studies*, 1(15), 231–241. <https://doi.org/10.5755/j01.eis.1.15.28803>
- Stubb, C., Nyström, A., & Colliander, J. (2019). Influencer marketing: The impact of disclosing sponsorship compensation justifications on sponsored content effectiveness. *Journal of Communication Management*, 23(2), 109–122. <https://doi.org/10.1108/JCOM-11-2018-0119>
- Theodorakopoulos, I. & Theodoropoulou, A. (2024). Leveraging big data analytics for understanding consumer behavior in digital marketing: A systematic review. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2024(1), 1–21. <https://doi.org/10.1155/2024/3641502>
- Üreşen, D. & Kaplan, M. (2024). Dijital çağda sosyal medya fenomenlerinin tüketici satın alma davranışlarına etkisi: Instagram örneği. *Management and Political Sciences Review*, 6(1), 19–36. <https://doi.org/10.57082/mpsr.1482725>
- Voramontri, D. & Klieb, L. (2019). Impact of social media on consumer behaviour. *International Journal of Information and Decision Sciences*, 11(3), 209–232. <https://doi.org/10.1504/IJIDS.2019.101994>
- Wang, K. (2023). The impact of social media on consumer behavior. *Highlights in Business, Economics and Management*, 23, 1198–1205. <https://doi.org/10.54097/1ys3cj95>

Rethinking The Defense–Growth Nexus: Evidence from Türkiye

Haydar Kuzucu¹ , Oktay Kızılkaya²

¹ Master Student, Department of Economics, Ahi Evran University, Kırşehir, Turkey
haydarkuzucu@yandex.com.tr (Corresponding Author)

² Department of Economics, Ahi Evran University, Kırşehir, Turkey

Abstract

Allocating a portion of national income to defense spending can have varying impacts on the economy. This issue has been the subject of extensive academic debate, with numerous studies analyzing the connection between defense expenditure and economic growth through a range of methodological approaches. However, a consensus has yet to be reached among scholars regarding whether such spending promotes or inhibits economic development. This study aims to investigate the potential effects of defense expenditures on economic growth in Türkiye from 1990 to 2021, employing Barro's (1990) theoretical framework. The analysis utilizes the autoregressive distributed lag (ARDL) approach and the Bayer-Hanck (2013) cointegration method to examine the relationship between the variables. Furthermore, the ARDL and dynamic ordinary least squares (DOLS) models are employed to estimate the long-term coefficients. The empirical findings indicate that defense expenditures exert a negative impact on economic growth. In contrast, population growth, human capital, and gross fixed capital investment demonstrate a positive and statistically significant relationship with economic growth.

Keywords: Barro (1990) Model, Defense Expenditure, Economic Growth, Time Series Analysis

For Citation: Kuzucu, H., Kızılkaya, O. (2025). Rethinking The Defense–Growth Nexus: Evidence from Türkiye. *Journal of Academic Value Studies*, 11(3), 227-247. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.86604>

This article is an excerpt from the master's thesis titled: "Teorik ve Ampirik Kanıtlarla Türkiye'de Savunma Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi" which was prepared under the supervision of Prof. Dr. Oktay Kızılkaya at Kırşehir Ahi Evran University, Institute of Social Sciences, and defended on December 7, 2023.

Received: 28.07.2025 Accepted: 20.09.2025

This article was checked by **intihal.net**

1. Introduction

Maslow's (1943) hierarchy of needs theory conceptualizes physiological needs as fundamental necessities, encompassing "security needs". According to Maslow (1943), the fulfillment of security needs enables individuals to interact effectively within society (Şengöz, 2022). In this context, governments allocate a portion of their defense expenditures to the establishment and maintenance of armed security forces to safeguard their citizens (Dunne et al., 2008). From this perspective, ensuring both internal and external security represents a fundamental responsibility of the state (Öztekin, 2015).

A fundamental responsibility of the state is to ensure both internal and external security by providing defense services, which are classified as pure public goods. Public goods supplied by the state are characterized by non-rivalry and indivisibility, meaning they are accessible to all citizens without exclusion (Barış and Barlas 2017). Allocations for defense

services constitute a significant component of public expenditures, often accounting for a considerable share of the national budget and exerting an influence on macroeconomic dynamics (Taşdelen, 2022).

The role of the state in economic affairs and its potential impact on economic growth has been a longstanding subject of scholarly debate. Classical and neoclassical economists argue that the state's involvement in the economy should be minimal, limited to essential functions such as diplomacy, justice, maintaining public order, and providing infrastructure services. In contrast, Keynesian growth theory advocates for a more active role of the state, asserting that increased public expenditure contributes positively to economic growth (Sen, 2007).

Endogenous growth models suggest that economic growth is primarily driven by intrinsic market factors while recognizing the diverse roles the state can play in fostering long-term development (Ercan, 2002). Romer (1986) underscores the significance of state policies in supporting the R&D sector, which generates broader societal benefits. Similarly, Lucas (1988) emphasizes the state's critical role in allocating a larger share of public expenditures to education, thereby increasing enrollment rates and promoting human capital development. Additionally, Lucas highlights the importance of state-supported R&D initiatives, patent systems, and mechanisms to safeguard intellectual property rights as fundamental drivers of innovation and economic growth (Sen, 2007).

The relationship between defense expenditure and economic growth has been a subject of ongoing debate among economists. According to the Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) (2023), global defense expenditure has reached unprecedented levels, highlighting the significance of this relationship. Various theoretical perspectives seek to explain this connection, including Military Keynesianism and the neoclassical economic approach (Dunne et al., 2001; Hacilioğlu, 2004).

The Military Keynesian perspective argues that increased defense spending generates positive externalities in key sectors such as education, technology, infrastructure, and industry, thereby stimulating economic growth (Benoit 1973; Yıldırım et al. 2005; Wijeweera and Webb 2011; Şimşek and Öcal 2016). More broadly, Keynesian theory suggests that defense expenditure enhances aggregate demand through a multiplier effect, subsequently expanding production capacity and fostering economic growth (Abu-Bader and Abu-Qarn 2003).

Conversely, the neoclassical approach posits that increased defense expenditure may adversely impact economic growth by crowding out private investment and more productive public sector expenditures (Looney 1995; Dunne et al., 2005). Neoclassical theorists contend that scarce resources should be allocated to sectors such as education and healthcare, as channeling them into defense spending may generate negative externalities (Bright 2016). Moreover, diverting resources away from productive investments toward defense expenditures may impede human capital accumulation, thereby constraining long-term economic growth (Looney 1995). Empirical evidence supporting this perspective is found in studies conducted by Galvin (2003), Mylonidis (2008), and Chang et al. (2011).

Various models have been employed to analyze the relationship between defense expenditure and economic growth, including the extended Solow model, the Feder-RAM model, and the Barro model (Dunne et al. 2005). Seminal work initiated extensive research on this relationship; however, the literature remains inconclusive regarding both the direction and magnitude of the effect (Benoit's 1973; Benoit's 1978). This study investigates the relationship between defense expenditure and economic expansion in Türkiye using the Barro-type growth model, the ARDL approach (Pesaran et al., 2001), and the Bayer-Hanck cointegration method (Bayer and Hanck, 2013).

Feder (1983) developed a supply-oriented model to analyze the effects of exports on economic growth by dividing underdeveloped countries into export and non-export sectors. In an alternative study, Feder (1983) introduced a model aimed at exploring the relationship between military expenditure and economic growth in less developed countries (Sezgin, 1997).

Additionally, Ram (1986) and Biswas and Ram (1986) proposed a model that explains the positive link between defense expenditures and growth through two primary mechanisms: (1) defense expenditures positively contribute to overall economic performance, and (2) the defense sector exhibits higher efficiency relative to other sectors. As a result, reallocating resources toward the highly efficient defense sector can enhance overall economic growth (Başar and Künü 2012).

The Feder-Ram model conceptualizes the economy as being composed of two distinct sectors: the defense sector (M) and the civilian, non-defense sector (C) (Sezgin, 1997). Based on this framework, the total output of the economy and the total production function can be represented as follows:

$$Y = Y_C + Y_M \quad (1)$$

$$M = M(K_M, L_M) \quad (2)$$

$$C = C(K_C, L_C, M) \quad (3)$$

As indicated in equations (1), (2) and (3) “ Y_C ” is the output of the civilian (non-defense) sector, “ Y_M ” is the output of the military (defense) sector, “ K ” represents the stock of capital while “ L ” represents labor. Although both sectors utilize homogeneous labor and capital, the model also incorporates the external effects of military production on civil production and acknowledges differences in factor productivity (Biswas and Ram 1986). In addition to the separate production functions for the defense sector (M) and the non-defense civil sector (C), the total output (Y) produced from labor (L) and capital (K) inputs is represented as follows (Ram 1995):

$$L = L_M + L_C, K = K_M + K_C, Y = M + C \quad (4)$$

The model separates labor inputs into M_L for the military sector and C_L for the civilian sector, and capital inputs into M_K for military use and C_K for civilian use. This classification is designed to demonstrate how military production influences the civilian sector differently and to emphasize the structural distinctions between the two sectors (Biswas & Ram, 1986; Atilla, 2019).

$$M'K / C'K = M'L / C'L = 1 + \delta \quad (5)$$

In equation (5), the two-sector Feder–Ram model is presented. Here, “ δ ” represents the difference in factor productivity, “ C_M ” denotes the impact of defense expenditures on the civil sector, “ $\dot{Y}$ ” stands for total output, “ I/Y ” represents the ratio of investments contributing to economic growth, and “ M/Y ” indicates the ratio of defense expenditures to GDP. On the other hand, when the differential productivity factor of defense expenditures is separated from the externality effect using (θ), the model takes the form of the threshold equation (8) (Biswas and Ram 1986).

$$\dot{Y} = a(I/Y) + \beta(\dot{L}) + \left(\frac{\delta}{1+\delta} C_M\right) (\dot{M}(M/Y)) \quad (6)$$

$$\dot{Y} = a(I/Y) + \beta(\dot{L}) + \left(\frac{\delta}{1+\delta} + C_M\right) (\dot{M}(M/Y)) \quad (7)$$

$$\dot{Y} = a(I/Y) + \beta(\dot{L}) + \left(\frac{\delta}{1+\delta} + \theta\right) (\dot{M}(M/Y)) + \theta \dot{M} \quad (8)$$

Variants of equations (7) and (8) have been estimated using cross-sectional country data (Biswas and Ram 1986), country-specific time series data (Huang and Mintz 1991; Ward et al. 1993; Sezgin 1997), and panel data (Murdoch, Pi and Sandler 1997) (Dunne et al. 2005). The theoretical and econometric weaknesses of the Feder–Ram model are as follows (Dunne et al. 2005; Atilla 2019):

1. The differences in marginal factor productivity across sectors, as specified in Equation (6), give rise to interpretational issues. In econometric studies, a non-zero estimated “ δ ” leads to an interpretation where one sector is seen as “less efficient” or “less effective” than the other.
2. There are difficulties in calculating the inter-sectoral organizational inefficiencies inherent in the model's structure.
3. Another weakness stems from the econometric specification of the regression equations. In equations (7) and (8), it is unclear which factors influence the error term, and there is no variable representing technological progress apart from the military externality.
4. In the Feder-Ram equation, placing defense expenditures on the right-hand side leads to an over-determination issue. This is because, even if the defense expenditure variable is held constant, the resulting increase in total output may still be driven by defense expenditures.
5. The last two variables in this model may lead to multicollinearity, resulting in large standard errors and erroneous estimates of the externality parameter. Moreover, in time series analysis, the lagged values of total output are an important determinant of growth; the absence of lagged variable terms further complicates the model.

The Feder-Ram model, originally developed by Ram (1986) and Biswas and Ram (1986), has been extensively examined within the empirical literature investigating the nexus between defense expenditure and economic growth (Alexander, 1990; Alexander, 1995; Ward et al., 1991; Huang & Mintz, 1990; Sezgin, 1997). Critiques of its theoretical and econometric foundations have resulted in the development of several alternative specifications (Heo, 2010).

Feder (1983) developed an approach that was widely used to explain the relationship between exports and growth as well as public expenditures and growth; however, it is now seldom used outside of studies on defense expenditures and growth (Dunne et al. 2005). In 1992, Mankiw, Romer, and Weil introduced a new model by incorporating human capital into the Solow growth model, which is referred to as the “Extended Solow Model” (Mankiw et al. 1992). The main reason for including human capital in this model was to clarify the impact of savings and population on growth, as their effects were not fully understood despite the inclusion of human capital in savings and population variables. Therefore, incorporating human capital allowed for a better understanding of these dynamics (Hacibebekoğlu 2019).

The Extended Solow Model was first employed to determine the impact of defense expenditures on growth by Knight et al. (1996). Its fundamental assumption is that the defense expenditure share, denoted by the series $m = M/Y$, affects growth through a productivity parameter that controls labor-augmenting technological change (Dunne et al. 2005). This model is derived from the neoclassical aggregate production function (Auger et al. 2017; Atilla 2019).

$$Y(t) = K(t)^a [A(t)L(t)]^{1-a} \quad (9)$$

In the equation above (9), “Y” denotes total real output, “K” represents the real capital stock, “a” is partial productivity, “L” indicates labor, and “ $1 - \alpha$ ” corresponds to the partial productivity of labor. “A” stands for the technological progress coefficient. The technological progress coefficient has been re-derived to encompass the externalities of defense expenditures as follows.

$$A(t) = A_0 e^{gt} m(t)^\theta \quad (10)$$

The model incorporates the exogenous Harrod-neutral rate of technological progress, denoted as “ e^{gt} ” which represents the share of defense spending in GDP. According to Equation (10), a permanent shift in the military expenditure ratio does not affect long-run growth but may lead to a short-run rise in per capita income. A defense-inclusive variant of the Extended Solow Model is represented in Equation(11)(Heo 2010).

$$\Delta \ln y(t) = \beta_0 + \beta_1 \ln y(t-1) + \beta_2 \ln s + \beta_3 \ln(n+g+d) + \beta_4 \ln m(t) + \beta_5 \ln m(t-1) + \varepsilon \quad (11)$$

In this model, “ Δ ” represents the difference (or change), “y” denotes national income, “s” is the share of private sector savings in GDP, “g” stands for technological progress, “n” is the growth rate of the labor force, “d” represents capital depreciation, and “m” is the share of defense expenditures in GDP.

Dunne, Smith, and Willenbockel (2005) advocated the Extended Solow Model over the Feder–Ram model because it possesses several strengths. By incorporating both the current and lagged values of defense expenditures, the model gains a more dynamic structure, allowing for the testing of the lagged effects of defense spending. However, this approach introduces a multicollinearity problem. Moreover, while the Extended Solow Model retains some advantages, it loses the strong aspects of the Feder–Ram model by omitting non-defense government expenditures, thereby neglecting the externality effects of defense spending (Heo 2010).

Barro (1990) argued that policymakers could enhance long-run economic growth by adhering to public policies that do not rely on external factors. According to Barro (1990), an increase in public expenditures generates two distinct effects. Initially, the rise in public spending exerts pressure on the private sector, which might have a negative impact on growth. Subsequently, the increase in public expenditures leads to improvements in private sector productivity and consequently a rise in the growth rate. Barro (1990) also posited that there exists an optimal level of public expenditures, beyond which further increases would adversely affect growth. He further asserted that the optimal government size is achieved when marginal costs and marginal benefits are equal. The primary motivation behind Barro (1990)’s study was to identify the impact of externalities—such as public expenditures and taxes—on the private sector (Taşar 2015). Since the main source of financing for public expenditures is tax revenue, an increase in taxes adversely affects savings, thereby negatively impacting growth (Barro 1990).

Conversely, a reduction in tax rates is expected to support economic growth and stimulate private sector R&D activities (Erdoğan and Canbay 2016). Devarajan et al. (1996), using data from 43 countries covering the period from 1970 to

1990, modified the growth model developed by Barro (1990) to propose a new equation. This new model was argued to yield more robust estimates when compared with the Feder–Ram and Solow models, due to a series of theoretical and econometric issues present in the latter models (Dimitraki and Ali 2015). Barro (1990)’s growth model possesses several strengths relative to other models, as summarized by Yakovlev (2007):

1. It explicitly allows for the influence of various government expenditures financed by taxes on output through production.
2. It facilitates the measurement of efficiency and productivity in public expenditures and helps identify the distortionary effects of taxation.
3. It permits the investigation of nonlinear effects between public expenditures and economic growth.
4. Although numerous models exist regarding the effects of different components of government spending on economic growth and many of these econometric models are quite complex, Barro’s (1990) model is comparatively simple and straightforward (Devarajan et al. 1996).

Due to these strengths, Yakovlev (2007) recommended the use of the Internal Barro model for determining the direction of the relationship between defense expenditures and economic growth. Assuming that the nexus between military expenditure and economic growth dynamics, the function $\phi = [\phi_1(\eta_1), \phi_2]$ is defined as follows (D’Agostino et al. 2019):

$$\sum_{i=1}^2 \phi_i = 1 \Rightarrow \phi_1(\eta_1) = 1 - \phi_2 \quad (12)$$

Here, “ ϕ_1 ” represents the share of defense expenditures in GDP, and “ η_1 ” is the independent variable. The function $\phi_1(\eta_1)$ shows the effect of the defense expenditure component on the growth rate. The components of government expenditures depend on their relative shares ϕ_i and output elasticities. The partial derivative of γ with respect to $\phi_1(\eta_1)$ is given as follows:

$$\frac{\partial \gamma}{\partial \phi_1(\eta_1)} = \left(\frac{a}{\phi_1(\eta_1)} - \frac{\beta}{\phi_2} \right) \lambda \quad (13)$$

In this expression, the sign of the partial derivative depends on the parameters within the brackets. For example, if the military spending component ϕ_1 exhibits a positive partial derivative, it is classified as “productive” and is associated with a required level of output: $\frac{\partial \gamma}{\partial \phi_1(\eta_1)} \geq 0$

$$\frac{\phi_1(\eta_1)}{\phi_2} \leq \frac{a}{\beta} \quad (14)$$

Conversely, if defense expenditures are deemed inefficient, then: $\frac{\partial \gamma}{\partial \phi_1(\eta_1)} \leq 0$

$$\frac{\phi_1(\eta_1)}{\phi_2} \geq \frac{a}{\beta} \quad (15)$$

This formulation allows for the impact of an exogenous shock affecting one of the components to be captured (in this case, the share of defense expenditures in GDP will be analyzed). This study distinguishes itself by utilizing Barro’s (1990) growth model alongside the ARDL (2001) and Bayer-Hanck (2013) tests, which have not been widely applied in this context. Earlier studies using the Feder-RAM and extended Solow models have been criticized for inadequately capturing the relationship between defense expenditure and economic growth (Dunne et al. 2005).

By employing a Barro (1990) type growth model, this study seeks to contribute to the literature. The study is organized into four sections. The introduction discusses the theoretical framework linking defense expenditure and economic growth. The second section reviews relevant literature and outlines empirical analyses of the relationship. The third section presents the analysis results, comparing them with findings from previous studies. Finally, solutions and suggestions for further studies were identified.

2. Literature

Research on the nexus between military expenditure and economic growth dates back to the early 1970s. One of the first significant empirical studies, conducted by Benoit (1978), found that defense expenditure positively influences economic growth. Since then, the topic has remained a subject of ongoing debate among scholars (Yang et al. 2011).

Several studies, including those by You and Looney, Frederick (1983), Lim (1983), and Fai, Annez, and Taylor (1984), have presented contrasting findings, suggesting that defense expenditure negatively affects economic growth. A common conclusion among these studies is that allocating national income to defense spending—rather than to public investments in education, healthcare, and infrastructure—can have adverse effects on economic growth (Gökbunar and Yalçınkaya, 2004).

The literature includes a broad range of empirical and theoretical studies on this relationship. Some studies support the Keynesian perspective, which argues that defense spending stimulates economic growth, while others favor the neoclassical view, which claims it impedes growth. Several studies, however, conclude that the impact is statistically insignificant. This study categorizes the literature into three groups for structured analysis.

The first group of studies, grounded in the Keynesian approach, posits that defense expenditure exerts a positive influence on economic growth. This perspective suggests that military spending generates positive externalities by fostering human and physical capital accumulation, infrastructure development, and R&D investments, thereby accelerating technological progress (Bekmez and Support, 2015). Among the most influential studies in this category, (Emile Benoit 1973; Emile Benoit 1978) conducted an analysis of 44 developing countries over the period 1950–1965 using a traditional growth model. His findings indicate that defense expenditure positively contributes to economic growth. Similarly, Atesoglu and Mueller (1990) employed the Feder-Ram model to assess the relationship between defense spending and economic growth in the United States from 1949 to 1989. Their results further corroborate the argument that defense expenditure exerts a positive and statistically significant influence on economic growth.

Sezgin (1997) examined the relationship between defense expenditure and economic growth in Türkiye from 1950 to 1993 using both supply-side and demand-side models within the Feder-Ram framework. His findings showed a favorable impact of defense spending on growth. A later study by Sezgin (2000) confirmed these results. Atesoglu (2002) used quarterly data for the U.S. from 1947:2 to 2000:2 and found that increased defense spending positively influenced economic growth using Johansen's VECM. Halicioğlu (2004) extended Atesoglu's model to Türkiye for 1950–2002 and similarly found a positive impact. Yıldırım, Sezgin, and Öcal (2005) examined 12 Middle Eastern countries, including Türkiye, using the Feder-Ram model and also found a positive relationship.

In contrast, Yılan and Özcan (2010) used Gregory-Hansen cointegration and Toda-Yamamoto causality analyses on Turkish data from 1950 to 2006. They found no long-term relationship, though a unidirectional causality ran from economic growth to defense expenditure. Yıldırım and Öcal (2016) evaluated 128 countries (2000–2010) and confirmed a favorable impact of defense spending on growth. Korkmaz (2019) segmented countries by religion, finding favorable impacts in Christian-majority countries, negative effects in Israel, and no significant effects in Muslim-majority countries. Naimoğlu and Uzbek (2022), using Fourier Shin and Shin cointegration tests, concluded that increased defense expenditure supports economic growth. Naimoğlu and Uzbek (2022) investigated the defense-growth nexus using Fourier Shin and Shin cointegration tests. Their analysis revealed that an increase in defense expenditure contributes to economic growth, suggesting a long-term positive relationship between military spending and economic performance..

The second group of studies, aligned with the neo-classical approach, contends that defense expenditure exerts an adverse effect on economic growth.. According to this perspective, military spending diverts scarce resources away from productive investments in key sectors such as education, healthcare, and technology, thereby hindering economic growth (Eyes 2016). You and Looney (1983) analyzed 44 developing countries from 1950 to 1965 using linear regression methods. Their findings suggest that while defense expenditure positively influences economic growth in high-income countries, it has a negative impact in low-income countries. Similarly, Lim (1983) examined 54 developing countries from 1965 to 1973 using the Harrod-Domar growth model and concluded that military spending negatively affects economic growth. Conversely, Fai, Annez, and Taylor (1984), using a demand-side model on 64 countries (1952–1970), found a negative effect. Galvin (2003) examined 64 developing countries, including Türkiye, and also reported a negative impact.

Lastly, Palaz and Karagöl (2004) applied Johansen cointegration and Granger causality analysis to Türkiye (1950–2002). Their findings further support the neo-classical view, demonstrating that defense expenditure adversely affects economic growth.. Aizenman and Glick (2006) conducted an empirical analysis examining the relationship between defense expenditure and economic growth in 92 countries, including Türkiye, over the period 1989–1998. Their findings

suggest that the impact of military spending on economic growth is conditional on security threats. Specifically, during periods of low security threats, defense expenditure has a negative effect on economic growth, whereas in times of heightened security threats, it exerts a positive influence. Mylonidis (2008) investigated the economic implications of defense expenditure in 14 European countries by employing Barro's (1990) growth model. Utilizing both cross-sectional and panel data analysis for the period 1960–2000, the study found that defense expenditure negatively affects economic growth, supporting the neo-classical perspective. Similarly, Dunne and Nikolaidou (2012) analyzed the impact of military spending on 15 European Union countries using the Solow-Swan model. Their results indicate that defense expenditure has an adverse effect on economic growth, further reinforcing the argument that military spending crowds out productive investments.

Hou and Chen (2013), analyzing 35 developing countries (1975–2009) with GMM, confirmed the adverse effect. Shahbaz et al. (2013) found similar results for Pakistan using the ARDL method. Korkmaz (2015) applied panel data analysis to 10 Mediterranean countries and found a negative impact as well. Shahbaz et al. (2013) conducted an empirical analysis on Pakistan utilizing the ARDL method, concluding that defense expenditure exerts a significant negative effect on economic growth. Similarly, Korkmaz (2015) applied panel data analysis to a sample of 10 selected Mediterranean countries, finding that military spending negatively impacts economic growth. Lame (2018) used Bayer-Hanck and Maki cointegration tests on Türkiye (1960–2016) and found significant negative effects. Boztepe (2021), using the Smooth Transition Panel Regression Model in 14 Middle Eastern countries (2000–2019), reported that defense spending negatively affected economic growth in 11 countries, including Türkiye, though 4 countries showed a positive effect.

Furthermore, a range of studies conducted across different countries using various econometric methodologies—such as those by Canbay (2010), Kun (2010), Asiloğlu (2019), Canbay (2020), Torun et al. (2021), Dada et al. (2023), have consistently indicated that defense expenditure negatively affects economic growth. Beyond the two primary perspectives on the relationship between defense expenditure and economic growth, a third body of research focuses on whether a statistically significant association exists between the two variables. For instance, Kollias (1997) used Granger causality analysis in Türkiye and found no causal relationship. Similarly, Dritsakis (2004) investigated Türkiye and Greece using data from 1960 to 2001, finding a long-term cointegration relationship between defense spending and economic growth. However, short-term VECM causality analysis revealed a unidirectional causal link, with economic growth influencing defense expenditure in both countries. A broader review of the literature suggests that while defense expenditure can influence economic growth, there is no consensus regarding the direction or magnitude of this impact (Yeti et al. 2017; Halicioğlu 2004).

3. Data set and Variables

This study investigates the impact of defense expenditures on economic growth in Türkiye, with a particular focus on the direction of this relationship. The analysis utilizes annual data covering the period from 1990 to 2021. The key variables included in the study are the ratio of defense expenditures and gross fixed capital investments to gross domestic product (GDP), GDP per capita (real GDP based on 2015 fixed prices, in US dollars), total population, and human capital.

Following Barro (1991), who emphasized that high school education serves as a strong indicator of human capital due to its positive influence on economic growth, this study adopts the total number of individuals holding general and vocational high school diplomas as the human capital variable. Additionally, according to the Keynesian approach, population growth is expected to positively impact economic growth by stimulating effective demand (Telatar and Terzi, 2010). To account for this effect, total population is included as a control variable. The literature reveals a lack of consensus on both the impact of defense expenditures on economic growth and the most appropriate measure of defense spending—whether in monetary terms or as a proportion of GDP (Brauer 2002). Given this ambiguity, the study opts to use the ratio of defense expenditures to GDP to ensure a more standardized comparison across time.

The data on the ratio of defense expenditures to GDP were obtained from the SIPRI database, while information on per capita GDP, total population, and the ratio of gross fixed capital formation to GDP was sourced from the World Bank databases. Additionally, data representing human capital were compiled from the book *Statistical Indicators, 1923–2013*, published by TÜİK (Turkish Statistical Institute), as well as other TÜİK statistical indicators. Table 1 presents an overview of the key variables included in the model, providing essential descriptive statistics and sources for each variable.

Table 1. Variables Used in the Analysis

Variables	Abbreviations	Data Source	Time Period
GDP per capita (real gross domestic product, in US dollars, based on constant 2015 prices)	PCI	World Bank	1990-2021
Defense expenditures % of GDP	DE	SIPRI	1990-2021
Total population	POPC	World Bank	1990-2021
Gross fixed capital investment as % of GDP	GFCF	World Bank	1990-2021
Human capital	HC	TSI	1990-2021

Note: “ln PCI” represents the per capita GDP (in constant 2015 prices/dollars); “lnDE” denotes the ratio of defense expenditures to GDP; “ln GFCF” represents the ratio of gross fixed capital formation to GDP; “ln POPC” indicates the total population; and “ln HC” stands for human capital.

4. Model

In this study, the Barro (1990)-type growth model, initially developed by Barro (1990) and later modified by Mylonidis (2008), was used to create the empirical model. The model used in the study is as follows:

$$\ln(PCI) = \beta^0 + \beta^1 \ln(DE_t) + \beta^2 \ln(GFCF_t) + \beta^3 \ln(POPC_t) + \beta^4 \ln(HC_t) + \varepsilon_t \quad (16)$$

Upon examining Equation (16), the variables are defined as follows: “ln(PCI)” represents GDP per capita (2015 constant prices in US dollars), “ln(DE)” represents the ratio of defense expenditures to GDP, “ln(GFCF)” represents the ratio of gross fixed capital investments to GDP, “ln(POPC)” represents total population, and “ln(HC)” represents human capital. “ β_0 ” is the constant term, “t” represents time, and “ ε_t ” refers to the error term.

The coefficients β_1 , β_2 , β_3 , and β_4 represent the elasticities of defense expenditures, gross fixed capital investments, population, and human capital, respectively. The analysis was conducted by taking the natural logarithm (ln) of the variables in the model. Using the “ln” offers several important advantages, such as addressing issues related to the dynamic properties of the variables and interpreting the results as elasticity coefficients (Bhattacharya et al. 2016). Therefore, the logarithmic values of the series were used instead of their actual values in the study. Table 2 presents the descriptive statistics for the variables used in the model.

Table 2. Descriptive Statistics

Variables	Average	Median	Maximum	Minimum	Std. Dev	Number of Obs.
LPCI	8.96	8.95	9.49	8.56	0.29	32
LDE	-3.57	-3.64	-3.18	-4.10	0.28	32
LGFCF	3.22	3.24	3.39	2.88	0.13	32
LPOPC	18.04	18.05	18.25	17.81	0.13	32
LHC	12.49	13.03	14.28	10.37	1.12	32

When examining the information of the variables ln(PCI), ln(DE), ln(GFCF), ln(HC), and ln(POPC) in Table 3, it can be observed that ln(POPC) has the highest mean, median, maximum, and minimum values. In contrast, the variable ln(DE) exhibits the lowest mean, median, maximum, and minimum values. While the highest standard deviation value is associated with ln(HC), it can be seen that the variables ln(GFCF) and ln(POPC) have the lowest standard deviation values.

5. Methodology

This study’s methodology is two-fold. First, stationarity of the variables is assessed using the Augmented Dickey-Fuller (ADF, 1981), Phillips-Perron (PP, 1988), and Zivot-Andrews (ZA, 1992) unit root tests. Second, ARDL (2001) and Bayer-Hanck (2013) cointegration tests are used to identify any long-term relationships between the variables.

The ADF (1981) and PP (1988) tests are based on the following hypotheses: $H_0: \delta = 0$ (The variable has a unit root), $H_1: \delta < 0$ (The variable does not have a unit root). Similarly, the basic hypothesis of the ZA (1992) test is: H_0 : “There is a unit root” H_1 : “There is no unit root” (Zivot and Andrews 1992).

ARDL and Bayer-Hanck cointegration tests help identify extended period relationships. The ARDL test is preferred due to its ability to work with I(0) or I(1) series, adaptability to small/large samples, and the advantages of the unrestricted error correction model (Narayan and Smyth, 2005). The ARDL bounds test involves three steps: (1) test for cointegration, (2) estimate extended period coefficients, and (3) estimate short-term elasticities (Pamuk and Bektaş, 2014). The unrestricted error correction model (ECM) created for the first stage of the ARDL approach is shown in Equation (17), which represents the version of the error correction model adapted to this study:

$$\Delta LPCI_t = a_0 + \sum_{i=t}^m \beta_{1i} \Delta LPCI_{t-i} + \sum_{i=t}^m \beta_{2i} \Delta LDE_{t-i} + \sum_{i=t}^m \beta_{3i} \Delta LPOPC_{t-i} + \sum_{i=t}^m \beta_{4i} \Delta LGFCF_{t-i} + \sum_{i=t}^m \beta_{5i} \Delta LHC_{t-i} + \beta_{6i} \Delta LPCI_{t-1} + \beta_{7i} \Delta LDE_{t-1} + \beta_{8i} \Delta LPOPC_{t-1} + \beta_{9i} \Delta LGFCF_{t-1} + \beta_{10i} \Delta LHC_{t-1} + u_t \quad (17)$$

In Equation (17), “ Δ ” indicates the first difference of the series, “ u ” represents the error term, and “ m ” indicates the lag length. Since the ARDL bounds test is based on the lag length of the variables, the appropriate lag length must be determined before performing the test (Pesaran et al. 2001). When selecting the lag length, two key points should be considered. The first is determining the lag length using the AIC, SIC, and HQ information criteria and selecting the value where the information criterion is the smallest. The second is ensuring there is no autocorrelation problem. If the selected lag length shows autocorrelation, the second smallest critical value should be chosen as the appropriate lag length. If autocorrelation persists, this process is continued until the problem is resolved (Koçak 2014; Karagöl et al. 2007).

In his study, Narayan (2004) highlighted that the F-test in the ARDL model has a non-standard distribution, especially when factors such as whether the model includes a constant or trend term, sample size, number of variables, and the stationarity levels of the variables are considered. The ARDL bounds test is performed to determine the existence of a significant long-term relationship between the variables. The F-statistic is calculated within the bounds test (Akel and Gazel 2014). The null and alternative hypotheses of the F-test are as follows (Narayan 2004):

$H_0: \delta_1 = \delta_2 = \delta_3 = \delta_4 = \delta_5 = 0$ (There is no cointegration relationship)”

$H_1: \delta_1 \neq \delta_2 \neq \delta_3 \neq \delta_4 \neq \delta_5 \neq 0$ (There is a cointegration relationship)”

The ARDL (Autoregressive Distributed Lag) approach employs two asymptotic critical bounds: I(0), representing the lower bound, and I(1), indicating the upper bound. When the computed F-statistic surpasses the I(1) threshold, the null hypothesis of no long-term relationship is rejected, signifying the existence of cointegration among the variables. Conversely, if the F-statistic falls below the I(0) bound, the null hypothesis is accepted, suggesting the absence of a long-run association. In cases where the F-statistic lies between these two bounds, the result remains inconclusive regarding the presence of a long-term relationship (Alper & Alper, 2017). Upon establishing cointegration, the analysis proceeds to the second phase, which entails estimating the long-run coefficients. The modified long-run ARDL model utilized in this study is detailed in Equation (18) (Narayan, 2004).

$$LPCI_t = a_0 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} LPCI_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_{2i} LDE_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_{3i} LPOPC_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_{4i} LGFCF_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_{5i} LHC_{t-i} + u_t \quad (18)$$

After obtaining the elasticity coefficients for the long-term relationship, tests for autocorrelation, heteroscedasticity, as well as CUSUM and CUSUMSQ tests are performed to verify the significance of the model (Akel and Gazel 2014). After ensuring that there are no issues with the model, the third stage of the ARDL analysis, the estimation of the conditional error correction model (ECM) that reveals short-term relationships, is conducted (Gülmez 2015). The adapted form of the conditional ECM that captures short-term relationships is shown in Equation (19) (Narayan 2004):

$$\Delta LPCI_t = a_0 + \sum_{i=t}^m \beta_{1i} \Delta LPCI_{t-i} + \sum_{i=t}^m \beta_{2i} \Delta LDE_{t-i} + \sum_{i=t}^m \beta_{3i} \Delta LPOPC_{t-i} + \sum_{i=t}^m \beta_{4i} \Delta LGFCF_{t-i} + \sum_{i=t}^m \beta_{5i} \Delta LHC_{t-i} + \beta_{6i} ECM_{t-1} + u_t \quad (19)$$

The Error Correction Model (ECM) coefficient indicates how much of the deviations from the short-term equilibrium will be corrected in the long term. The ECM coefficient must be between 0 and -1 and statistically significant (Alam and Quazi 2003). Bayer-Hanck (2013), recognizing the contradictory results of cointegration tests in the literature, developed a new approach by combining the Engle and Granger (1987), Johansen (1988), Boswijk (1994), and Banerjee et al. (1998) tests, along with a powerful test based on the Fisher (1932) chi-square distribution (Aktürk et al. 2014).

The statistics calculated for the Bayer-Hanck (2013) test are shown in the equation below. Equations (20), (21), and (22) express the probability values for the tests “PEG” (Engle and Granger 1987), “PJOH” (Johansen 1988), “PBO” (Boswijk 1994), and “PBDM” (Banerjee et al. 1998).

$$\chi^2_i = -2 \sum_{i \in I} \ln(pi) \quad (20)$$

$$EG - JOH = -2[\ln(PEG) + \ln(PJOG)] \quad (21)$$

$$EG - JOH - BO - BA = -2[\ln(PEG) + \ln(PJOH) + \ln(PBO) + \ln(PBDM)] \quad (22)$$

If the Fisher (1932) statistic exceeds critical values in the Bayer-Hanck (2013) table, the null hypothesis (no cointegration) is rejected in favor of the alternative (cointegration exists). The test requires all variables to be I(1) and a suitable lag length.

According to the results obtained from the cointegration bounds tests, if a cointegration relationship is found between the series, the next challenge is estimating the elasticity coefficients of the long-term series (Nazlıoğlu 2010). Using the OLS method to estimate long-term coefficients may lead to biased and inconsistent results.

To address this issue, Stock and Watson (1993) developed the DOLS method, which improves the estimation of long-term equilibrium. This method adds the independent variable's own values, the lagged values of their differences, and the antecedent values to the model, thereby creating a more robust OLS estimator. The DOLS method has several advantages, which can be summarized as follows: It provides robust estimation results against non-homogeneous structures, small sample sizes, and issues such as autocorrelation and heteroscedasticity (Esteve and Requena 2006; Mark and Sul 2003). Moreover, it can be applied when the dependent variable is I(1) and the independent variables are either I(1) or I(0) (Çetin 2018). The DOLS equation is as follows:

$$y_t = x'_t \beta + d_{1t} \psi_1 \sum_{i=q}^r \Delta x'_{t+j} \delta + u_{1t} \quad (23)$$

Here, “q” represents the optimal lag length, and “ u_t ” denotes the error term. After confirming the existence of cointegration between the variables in the long term, the DOLS was preferred for estimating the long-term coefficients due to the strengths mentioned above.

5. Analysis and Empirical Findings

In this part of the study, the outcomes of the econometric analyses are discussed. The analysis begins with an assessment of the stationarity properties of the variables. For this purpose, the study employs three unit root tests: the Augmented Dickey-Fuller (ADF, 1981), Phillips-Perron (PP, 1988), and Zivot-Andrews (ZA, 1992) tests. In all cases, the null hypothesis states that the variables possess a unit root, indicating non-stationarity, while the alternative hypothesis suggests that the variables are stationary. Table 3 displays the results obtained from the ADF and PP tests.

Table 3. ADF And PP Test Results

	Variables	ADF		PP	
		Fixed	Fixed and Trending	Fixed	Fixed and Trending
Level	LPCI	0.57	-2.40	1.94	-2.41
	LDE	-0.89	-2.05	-0.90	-2.19
	LGFCF	-1.99	-3.06	-2.00	-2.56
	LPOPC	-2.18	-2.03	-2.30	-1.62
	LHC	-1.44	-1.21	-1.36	-1.08
First Difference	LPCI	-5.50*	-4.27**	-6.10*	-6.92*
	LDE	-5.16*	-5.07*	-5.16*	-5.07*
	LGFCF	-5.97*	-5.86*	-5.99*	-5.88*
	LPOPC	-2.89***	-3.69***	-4.20*	-4.97*
	LHC	-6.33*	-6.48*	-6.34*	-6.56*

Note: *, **, and *** indicate significance at the 1%, 5%, and 10% levels, respectively. While the lag length in the ADF unit root test was determined according to the Akaike Information Criterion (AIC), it was determined according to the

Newey-West bandwidth in the PP unit root test. The critical values for the ADF and PP tests are -3.66, -2.96, -2.61 for the fixed model, and -4.30, -3.57, -3.22 for the fixed and trend models at the 1%, 5%, and 10% significance levels, respectively.

As shown in Table 3, the ADF and PP tests indicate that LPCI, LDE, LGFCF, LPOPC, and LHC are non-stationary at their levels under both the constant and trend specifications but attain stationarity after first differencing. Table 4 presents the results from the Zivot and Andrews (1992) test.

Table 4. Zivot And Andrews Unit Root Test Results

		Model A		Model C	
		Break Point Time	Test Stats	Break Point Time	Test Stats
Level	LPCI	1999	-4.13	1999	-4.10
	LDE	2004	-3.83	2004	-3.65
	LGFCF	1998	-3.48	2004	-4.32
	LPOPC	2016	-2.72	2014	-3.53
	LHC	2004	-4.39	2013	-3.51
First Difference	LPCI	2003	-5.83*	2003	-5.79*
	LDE	2003	-5.45*	2003	-5.45**
	LGFCF	2003	-6.59*	2002	-6.66*
	LPOPC	2012	-4.82***	2012	-6.94*
	LHC	2003	-7.57*	2003	-7.82*

Note: All critical values are taken from Zivot and Andrews (1992): Model A: 1%, -5.34; 5%, -4.93; 10%, -4.58; Model C: 1%, -5.57; 5%, -5.08; 10%, -4.82. The maximum lag length was selected as 4. *, **, and *** indicate significance at the 1%, 5%, and 10% levels, respectively.

Table 4 displays the Zivot-Andrews (1992) test results, which account for a single structural break. These results similarly confirm that all variables remain non-stationary at level in both Model A and Model C, becoming stationary only after first differencing.

Since both the Bayer-Hanck (2013) and ARDL (2001) methods are highly sensitive to lag length selection, determining the correct lag length is crucial for obtaining reliable results (Pesaran et al., 2001). This process follows the unit root testing phase and must be completed prior to applying the models. In this study, the optimal lag length was determined to be 1, based on the Akaike Information Criterion (AIC). After selecting the lag length, the Breusch-Godfrey (B-G) test was employed to check for autocorrelation. The results revealed no evidence of autocorrelation. Table 5 summarizes both the lag length determination and the findings of the B-G test.

Table 5. The Delay Length And The B-G Test Results

Lag	AIC	B-g Test
0	-6.22	0.09
1	-15.65*	0.56

Note: * In the table, "lag" represents the lag length, and "AIC" represents the Akaike Information Criterion. The B-G test represents the Breusch-Godfrey Autocorrelation Test probability values.

In this study, after determining the lag length as 1, the ARDL bounds test was conducted to test for the existence of a long-term relationship between the variables. The results of the bounds test are presented in Table 6.

Table 6. ARDL Bounds Test Results

Model	k	N
F(LPCI, LDE, LGFCF, LPOPC, LHC)	4	31
F statistic	lower bound I(0)	Upper bound I(1)
11.89*	4.09	5.53

Note: "K" represents the number of independent variables, and "N" represents the number of units. It shows significance at the 1% level. The critical values are taken from Table CI (V) in Pesaran et al. (2001:300).

The ARDL bounds test consists of three parts: lower bound, upper bound, and the instability region. If the calculated F statistic exceeds the upper bound, it is concluded that there is a cointegration relationship between the variables. If the F statistic does not exceed the lower bound, it indicates that there is no cointegration relationship.

However, if the F statistic falls between the lower and upper bounds, no conclusion can be drawn regarding the long-term relationship between the variables (Eriçok and Yılcı 2013). As shown in Table 6, the F statistic exceeds the upper bound, confirming cointegration. Subsequently, the Bayer-Hanck test is applied for robustness. Table 7 reports that Johansen (1988), Boswijk (1994), and Banerjee et al. (1998) show cointegration, while Engle-Granger (1987) does not. However, Bayer-Hanck Fisher statistics exceed critical values, confirming extended period cointegration.

Table 7. Bayer - Hanck (2013) Cointegration Test Results

Model: $LPCI = f(LDE, LPOPC, LGFCF, LHC)$				
	Engle-Granger (1987) test	Johansen (1988) Test	Boswijk (1994)Test	Banerjee et al. (1998) Test
The Test Statistic	-3.18	43.04 *	-3.737***	21.77**
Prob.	0.47	0.0030	0.0849	0.0286
Bayer and Hanck (2013) Cointegration Test				
	Fisher Statistics	Critical Values		
		%1	%5	%10
EG-JOH	13.108**	15.845	10.576	8.301
EG-JOH-BO-BDM	25.150 **	30.774	20.143	15.593

Note: The appropriate lag length was determined as 1 according to AIC. *, ** and *** indicate significance at 1%, 5% and 10% levels, respectively.

The evaluation of the results in Table 7 demonstrates that the Johansen (1988), Boswijk (1994), and Banerjee et al. (1998) tests all point to the presence of a cointegration relationship among the variables. On the other hand, the Engle and Granger (1987) test does not support such a finding. Nonetheless, the Bayer-Hanck (2013) combined cointegration test confirms the existence of long-term cointegration, as both of the calculated Fisher statistics exceed the 5% critical values listed in the Bayer-Hanck framework. This outcome leads to the rejection of the null hypothesis and acceptance of the alternative, thereby validating a stable long-term association between the variables. Following this confirmation, the study proceeds to estimate the long-run coefficients using both the DOLS and ARDL techniques. The results from the DOLS estimation are provided in Table 8.

Table 8. DOLS Long-Term Estimation Results

Variables	Coefficient	Standard Error	t-statistic	Probability Values
LPOPC	1.27*	0.16	7.73	0.0000
LDE	-0.37*	0.09	-3.79	0.0026
LGFCF	0.43*	0.05	8.65	0.0000
LHC	0.05*	0.01	5.37	0.0002
C	-17.51*	2.62	-6.61	0.0000
diagnostics by	$R^2 = 0.99, \text{Adj-}R^2 = 0.99$			

Note: The appropriate lag length was determined according to the AIC. *, **, and *** indicate significance at the 1%, 5%, and 10% levels, respectively.

As shown in the results of the DOLS long-term estimator in Table 8, the coefficient of the defense expenditures (LDE) variable is negative and statistically significant, while the coefficients of the gross fixed capital investments (LGFCF), population (LPOPC), and human capital (LHC) variables are positive and statistically significant. When the long-term results are examined in detail, a 1% increase in defense expenditures leads to a 0.37% decrease in economic growth. A 1% increase in human capital and gross fixed capital investments results in an increase of approximately 0.05% and 0.43%, respectively, in Türkiye's economic growth. Finally, a 1% increase in population results in an average increase of 1.27% in economic growth. To test the long-term and short-term relationships, an ARDL model will be established between the series. First, the appropriate ARDL model will be selected based on the information criterion, and then the long-term and short-term error correction models will be estimated. In this study, the AIC criterion was used to

determine the lag length. The most appropriate ARDL model for long-term estimation was selected to be (1,0,0,1,0). The results of the ARDL (1,0,0,1,0) long-term model are presented in Table 9.

Table 9. Long-Term ARDL (1,0,0,1,0) Model Estimation Results

Dependent Variable = LPCI				
Variables	Coefficient	Standard Error	t-statistic	Probability Values
LPOPC	1.63*	0.14	11.09	0.0000
LDE	-0.18***	0.10	-1.79	0.0853
LGFCF	0.49*	0.10	4.83	0.0001
LHC	0.03**	0.01	2.71	0.0122
C	-23.15*	2.32	-9.95	0.0000

Note: *, ** and *** respectively indicate 1% and 5% and 10% significance level.

As shown in Table 9, the long-term coefficients for human capital, population, and gross fixed capital formation are all positive and statistically significant. In contrast, the coefficient associated with defense spending is both negative and statistically significant. Specifically, a 1% rise in human capital, population, and gross fixed capital investment contributes to increases in economic growth by 0.03%, 1.25%, and 0.49%, respectively, over the long run. Conversely, a 1% rise in defense expenditures leads to a 0.18% reduction in long-term economic growth. The corresponding diagnostic test results are provided in Table 10.

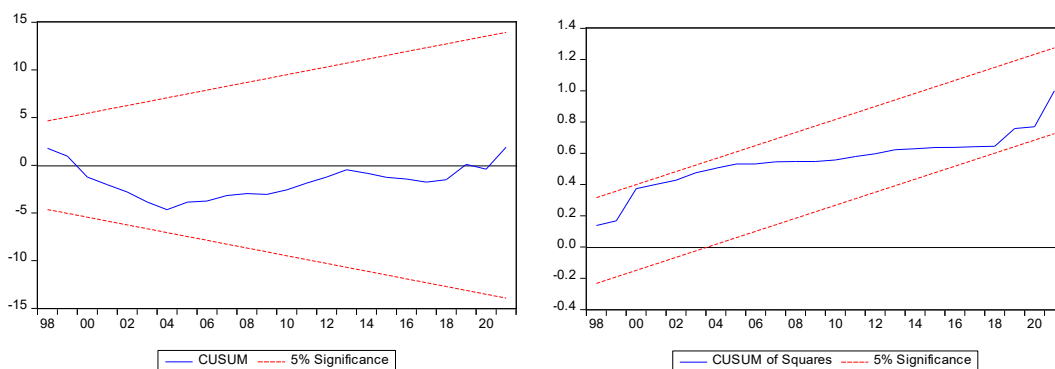
Table 10. Diagnostic Test Findings

Jarque-Bera Normality Test	3.02(0.21)
Ramsey reset test	0.75(0.45)
Changing Variance (Heteroskedasticity Test: Breusch-pagan-Godfrey)	0.88(0.52)
Breusch-Godfrey LM test for Autocorrelation	1.25(0.30)

When the diagnostic test results presented in Table 10 are examined, it can be concluded that the errors in the established ARDL model are normally distributed, there is no model specification error, and no issues related to heteroscedasticity or autocorrelation are present.

The stability of the ARDL model was assessed by conducting the Cumulative Sum (CUSUM) and Cumulative Sum of Squares (CUSUMSQ) tests developed by Brown et al. (1975). The results of these tests are shown in Figure 1.

Figure 1. CUSUM and CUSUM of Square Tests

When examining the above graphs of the CUSUM and CUSUM squares tests for the period 1990–2021, the results indicate that the parameters of the ARDL model are stable over the analyzed period. In other words, no structural breaks were detected. After making long-term predictions, the short-term and ECM was adopted for estimation. The estimation results are summarized in Table 11.

Table 11. Short-Term ARDL (1,0,0,1,0) Model Results

Dependent Variable = LPCI				
Variables	Coefficient	Standard Error	t-statistic	Probability Values
D(LGFCF)	0.38*	0.38	10.08	0.0000
CointEq(-1)*	-0.51*	0.05	-9.28	0.0000

Note: *, ** and *** indicate respectively 1% and 5% and 10% significance level.

According to the findings in table 11, shows that the coefficient of the error correction term (ECMt-1) is -0.51, which is negative and statistically significant at the 1% level. This indicates a stable adjustment process toward the long-run equilibrium, with approximately 51% of any disequilibrium from the previous year being corrected each year. Furthermore, the empirical findings demonstrate that, in the short run, a 1% increase in gross fixed capital investment leads to a 0.38% expansion in economic growth.

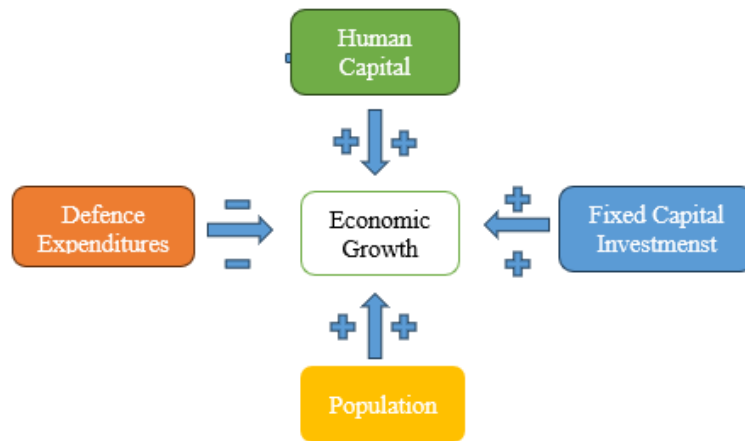
6. Results and Discussion

The theoretical and empirical literature on the relationship between defense expenditure and economic growth acknowledges that military spending influences economic performance; however, there is no consensus regarding the direction of this effect. The existing body of research is primarily shaped by two dominant theoretical perspectives: The Military Keynesian approach and the neo-classical approach. The Military Keynesian perspective posits that defense expenditure generates positive externalities, stimulating economic growth through increased aggregate demand, technological advancements, and infrastructure development. In contrast, the neo-classical approach argues that defense spending negatively affects economic growth by diverting scarce resources away from productive investments, such as education, health, and infrastructure, thereby crowding out more efficient economic activities.

This study investigates the impact of defense expenditure on economic growth in Türkiye over the period 1990–2021. The analysis is based on Barro's (1990) growth model, with additional insights from Mylonidis (2008). The study incorporates key macroeconomic variables, including the share of defense expenditure and gross fixed capital formation in GDP, GDP per worker (measured in 2015 constant prices, USD), total population, and human capital. To examine the long-term relationship and estimate elasticity coefficients, the study employs the ARDL bounds testing approach (2001) and Bayer-Hanck cointegration test (2013). The ARDL model is further utilized to assess both long- and short-term dynamics, while the DOLS method ensures the robustness of the findings. Additionally, unit root tests (ADF, PP, and Zivot-Andrews) confirm that all variables become stationary at their first differences.

This study employs both the ARDL and Bayer-Hanck cointegration tests to establish the existence of a long-term relationship among the variables. After confirming cointegration, the long-run coefficients are calculated using the ARDL and DOLS estimation methods. The results indicate that military expenditure has a negative and statistically significant effect on economic growth, which is consistent with the theoretical expectations of the neoclassical framework. These results are consistent with prior empirical studies, including those conducted by Galvin (2003), Aizenman and Glick (2003; 2006), Palaz and Karagöl (2004), Canbay (2010), Kun (2010), Fear (2015), Lame (2018), Asiloğlu (2019), Altay ve Sugözü (2019), Canbay (2020), and Torun et al. (2021). A summary of these findings is presented in Figure 2.

Figure 2. Summary of Findings

Note: Created by the author.

According to the study findings, defense expenditure negatively affects economic growth, indicating that the neo-classical approach is valid for the analyzed period in Türkiye. In the long term, defense expenditure appears to have restrictive or exclusionary effects on investments in education, health, and similar areas. Given Türkiye's geopolitical and geographical position, maintaining a strong military is essential. Reducing defense expenditure could weaken the military, potentially threatening national independence, and integrity. To prevent such outcomes, the reasons for the negative impact of defense expenditure on growth must be identified, and these effects minimized.

The study indicates that the negative impact of defense expenditure on economic growth may stem from inefficiencies and ineffective resource allocation in Türkiye. However, further empirical research is required to substantiate this claim. To enhance the efficiency and effectiveness of defense spending, the defense budget should be formulated with transparency, adherence to international legal standards, and alignment with democratic principles. Additionally, military procurement processes—including those managed by defense institutions—should be subject to independent audits, ensuring accountability and freedom from political influence.

Based on the study's findings, the following policy recommendations are proposed to enhance the efficiency of defense expenditures and mitigate their negative impact on economic growth:

- Reducing reliance on arms imports by fostering the growth of the domestic defense industry through targeted investments and policy support.
- Developing specialized education programs at the vocational, undergraduate, and graduate levels to train a highly skilled workforce for the defense sector.
- Implementing tax incentives and ensuring access to affordable energy to stimulate domestic defense production while making necessary infrastructure investments to support industry growth.
- Establishing organized industrial zones specifically designed for defense-related manufacturing and research activities.
- Creating an independent regulatory and supervisory authority to oversee the defense sector, ensuring transparency, efficiency, and accountability in military procurement and resource allocation.

Future research on the nexus between military expenditure and economic growth should consider the influence of budget deficits, arms imports, external debt, balance of payments, energy consumption, carbon emissions, corruption, income distribution, and threat indicators to provide a more comprehensive analysis. Incorporating these factors would contribute to a more nuanced understanding of the economic implications of defense spending.

Moreover, a notable gap in the empirical literature is the lack of studies that integrate the Feder-Ram, Extended Solow, and Barro models. To enhance theoretical and empirical insights, researchers are encouraged to develop studies that combine these three models, utilizing time-series or panel data analysis. Such an approach could offer a more holistic perspective on the long-term effects of defense expenditure on economic growth.

Ethical Declaration

It is declared that scientific and ethical principles were adhered to during the execution and writing of this study, and that all sources used have been appropriately cited.

Declaration Regarding the Use of Artificial Intelligence

The authors commit to adhering to ethical principles, transparency, and responsibility in the use of artificial intelligence tools, ensuring their academic responsibility.

Declaration of Conflicting Interests

The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Authors' Contributions

Design of the Research: H. Kuzucu (+), O. Kızılkaya (+)

Data Collection: H. Kuzucu (+), O. Kızılkaya (+)

Data Analysis: H. Kuzucu (+), O. Kızılkaya (+)

Article Writing: H. Kuzucu (+), O. Kızılkaya (+)

Article Submission and/or Revision: H. Kuzucu (+), O. Kızılkaya (+)

Note: The + and - symbols indicate whether authors contributed or did not contribute, respectively.

References

- Abu-Bader, S., & Abu-Qarn, A. S. (2003). Government expenditures, military spending and economic growth: Causality evidence from Egypt, Israel, and Syria. *Journal Of Policy Modeling*, 25(6-7), 567-583. [https://doi.org/10.1016/S0161-8938\(03\)00057-7](https://doi.org/10.1016/S0161-8938(03)00057-7).
- Aizenman, J., & Glick, R. (2006). Military expenditure, threats, and growth. *Journal Of International Trade and Economic Development*, 15(2), 129-155. <https://doi.org/10.1080/09638190600689095>.
- Akel, V., & Gazel, S. (2014). Döviz kurlari ile bist sanayi endeksi arasındaki eşbütünleşme ilişkisi: bir Ardl sınır testi yaklaşımı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (44), 23-41..
- Aktürk, L. N., Yılcı, V., & Bozoklu, Ş. (2014, September 3-4). Spot ve türev piyasalar arasındaki etkileşim: Türkiye örneği. Vergil, H., Sezer, Ö. & Dökmen G., Karadeniz ve Balkan *Ekonomik ve Politik Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 675-687.
- Alam, I., & Quazi, R. (2003). Determinants of capital flight: an econometric case study of Bangladesh. *International Review of Applied Economics*, 17(1), 85-103. <http://dx.doi.org/10.1080/713673164>.
- Alexander, W. R. J. (1990). The impact of defence spending on economic growth: a multi-sectoral approach to defence spending and economic growth with evidence from developed economies. *Defence and Peace Economics*, 2(1), 39-55. <https://doi.org/10.1080/10430719008404677>.
- Alexander, W. R. J. (1995). Defence spending: burden or growth-promoting?. *Defence And Peace Economics*, 6(1), 13-25. <https://doi.org/10.1080/10430719508404809>.
- Alper, F. Ö., & Alper, A. E. (2017). Karbondioksit emisyonu, ekonomik büyüme, enerji tüketimi ilişkisi: Türkiye için bir ARDL sınır testi yaklaşımı. *Sosyoekonomi*, 25(33), 145-156.. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.292114>.

- Altay, C., & Sugözü, İ. H. (2019). İstihdam ve savunma harcamaları'nın Gsyh üzerindeki etkisi: 1991-2016 Türkiye örneği. *Journal of Academic Value Studies*, 5(2), 258-270.
- Atesoglu, H. S. (2002). Defense spending promotes aggregate output in the United States--evidence from Cointegration analysis. *Defence and Peace Economics*, 13(1), 55-60.. <https://doi.org/10.1080/10242690210963>.
- Atesoglu, H. S., & Mueller, M. J. (1990). Defence spending and economic growth. *Defence and Peace Economics*, 2(1), 19-27. <https://doi.org/10.1080/10430719008404675>.
- Atilla, Y. (2019). *Askerî harcamaların büyüme üzerine etkisi: Oecd örneği (1996-2016)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Augier, M., McNab, R., Guo, J., & Karber, P. (2017). Defense spending and economic growth: evidence from China, 1952–2012. *Defence and Peace Economics*, 28(1), 65-90.. <http://dx.doi.org/10.1080/10242694.2015.1099204>.
- Bariş, A., & Barlas, E. (2017). Kamu maliyesi teorisinde küresel kamusal mallar. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 129-152.. <http://dx.doi.org/10.19129/sbad.316>.
- Barro, R. J. (1990). Government spending in a simple model of endogeneous growth. *Journal of political economy*, 98(5, Part 2), S103-S125.
- Barro, R. J. (1991). Economic growth in a cross section of countries. *The quarterly journal of economics*, 106(2), 407-443. <https://doi.org/10.2307/2937943>.
- Başar, S., & Künu, S. (2012). Savunma harcamalarının iktisadi büyümeye etkisi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(10), 1-30.
- Bekmez, S., & Akif Destek, M. (2015). Savunma harcamalarında dışlama etkisinin incelenmesi: panel veri analizi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 91-110..
- Benoit, E. (1973). Defense and economic growth in developing countries. Boston: Lexington Books.
- Benoit, E. (1978). Growth and defense in developing countries. *Economic development and cultural change*, 26(2), 271-280.. <https://doi.org/10.1086/451015>.
- Bhattacharya, M., Paramati, S. R., Ozturk, I., & Bhattacharya, S. (2016). The effect of renewable energy consumption on economic growth: Evidence from top 38 countries. *Applied energy*, 162, 733-741. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2015.10.104>.
- Biswas, B., & Ram, R. (1986). Military expenditures and economic growth in less developed countries: An augmented model and further evidence. *Economic development and cultural change*, 34(2), 361-372. <https://doi.org/10.1086/451533>.
- Boztepe, S. (2021). *Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisinde army eğrisinin geçerliliği: Ortadoğu ülkeleri örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Brauer, J. (2002). Survey and review of the defense economics literature on Greece and Turkey: What have we learned?. *Defence and Peace Economics*, 13(2), 85-107. <https://doi.org/10.1080/10242690210969>.
- Çetin, M. (2018). Türkiye’de finansal gelişme ve enerji tüketimi ilişkisi: Bir zaman serisi kanıtı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(3), 69-88..
- Chang, H. C., Huang, B. N., & Yang, C. W. (2011). Military expenditure and economic growth across different groups: A dynamic panel Granger-causality approach. *Economic Modelling*, 28(6), 2416-2423. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2011.06.001>.
- D’Agostino, G., Dunne, J. P., & Pieroni, L. (2019). Military expenditure, endogeneity and economic growth. *Defence and Peace Economics*, 30(5), 509-524. <https://doi.org/10.1080/10242694.2017.1422314>.
- Dada, J. T., Awolaye, E. O., Arnaut, M., & Al-Faryan, M. A. S. (2023). Revisiting the military expenditure-growth nexus: does institutional quality moderate the effect?. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, 29(1), 19-42. <https://doi.org/10.1515/peps-2022-0027>.
- Devarajan, S., Swaroop, V., & Zou, H. F. (1996). The composition of public expenditure and economic growth. *Journal of monetary economics*, 37(2), 313-344. [https://doi.org/10.1016/S0304-3932\(96\)90039-2](https://doi.org/10.1016/S0304-3932(96)90039-2).

- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 1057-1072. <https://doi.org/10.2307/1912517>.
- Dimitraki, O., & Menla Ali, F. (2015). The long-run causal relationship between military expenditure and economic growth in China: revisited. *Defence and Peace Economics*, 26(3), 311-326.. <https://doi.org/10.1080/10242694.2013.810024>.
- Dritsakis, N. (2004). Defense spending and economic growth: an empirical investigation for Greece and Turkey. *Journal of Policy Modeling*, 26(2), 249-264.. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2004.03.011>.
- Dunne, J. P., & Nikolaidou, E. (2012). Defence spending and economic growth in the EU15. *Defence and Peace Economics*, 23(6), 537-548. <https://doi.org/10.1080/10242694.2012.663575>.
- Dunne, J. P., Perlo-Freeman, S., & Smith, R. P. (2008). The demand for military expenditure in developing countries: hostility versus capability. *Defence and Peace Economics*, 19(4), 293-302. <https://doi.org/10.1080/10242690802166566>.
- Dunne, J. P., Smith, R. P., & Willenbockel, D. (2005). Models of military expenditure and growth: A critical review. *Defence and peace economics*, 16(6), 449-461. <https://doi.org/10.1080/10242690500167791>.
- Dunne, P., Nikolaidou, E., & Vougas, D. (2001). Defence spending and economic growth: a causal analysis for Greece and Turkey. *Defence and peace economics*, 12(1), 5-26. <https://doi.org/10.1080/10430710108404974>.
- Ercan, Y. N. (2002). İçsel büyüme teorisi: genel bir bakış. *Planlama Dergisi*, 129-138.
- Erdoğan, S., & Canbay, Ş. (2016). İktisadi büyüme-araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) harcamaları ilişkisi üzerine teorik bir inceleme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 29-43.. <https://doi.org/10.18506/anemon.258538>.
- Eriçok, R. E., & Yılcı, V. (2013). Eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Sinir testi yaklaşımı. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 8(1), 87-101..
- Esteve, V., & Requena, F. (2006). A cointegration analysis of car advertising and sales data in the presence of structural change. *International Journal of the Economics of Business*, 13(1), 111-128. <https://doi.org/10.1080/13571510500520036>.
- Faini, R., Annez, P., & Taylor, L. (1984). Defense spending, economic structure, and growth: Evidence among countries and over time. *Economic development and cultural change*, 32(3), 487-498.
- Farzanegan, M. R. (2014). Military spending and economic growth: the case of Iran. *Defence and Peace Economics*, 25(3), 247-269.
- Feder, G. (1983). On exports and economic growth. *Journal of development economics*, 12(1-2), 59-73. [https://doi.org/10.1016/0304-3878\(83\)90031-7](https://doi.org/10.1016/0304-3878(83)90031-7).
- Frederiksen, P. C., & Looney, R. E. (1983). Defense expenditures and economic growth in developing countries. *Armed Forces & Society*, 9(4), 633-645.
- Galvin, H. (2003). The impact of defence spending on the economic growth of developing countries: A cross-section study. *Defence and peace economics*, 14(1), 51-59. <https://doi.org/10.1080/10242690302932>.
- Gökhunar, R. (2004). Savunma harcamalarını belirleyen faktörler ve ekonomik büyümeye etkileri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 59(1):159-179.
- Gözler N. (2016). Finansal serbestleşme sonrası dönem savunma harcamalarının ekonomik analizi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). İzmir Katip Çelebi.
- Gülmez, A. (2015). Türkiye'de dış finansman kaynakları ekonomik büyüme ilişkisi: ARDL sinir testi yaklaşımı. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 139-152.
- Hacıbekoğlu, H. C. (2019). Türkiye'nin son çeyrek yüzyılının büyüme muhasebesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (37), 49-61.
- Halicioğlu, F. (2004). Defense spending and economic growth in Turkey: An empirical application of new macroeconomic theory. *Review of Middle East Economics and Finance*, 2(3), 34-43. <https://doi.org/10.2202/1475-3693.1028>.

- Heo, U. (2010). The relationship between defense spending and economic growth in the United States. *Political Research Quarterly*, 63(4), 760-770. <https://doi.org/10.1177/1065912909334427>.
- Hou, N., & Chen, B. (2013). Military expenditure and economic growth in developing countries: Evidence from system GMM estimates. *Defence and peace economics*, 24(3), 183-193. <https://doi.org/10.1080/10242694.2012.710813>.
- Karagöl*, E., & Palaz, S. (2004). Does defence expenditure deter economic growth in Turkey? A cointegration analysis. *Defence and Peace Economics*, 15(3), 289-298. <https://doi.org/10.1080/10242690320001608908>.
- Karagöl, E., Erbaykal, E., & Ertuğrul, H. M. (2007). Türkiye’de ekonomik büyüme ile elektrik tüketimi ilişkisi: sinir testi yaklaşımı. *Doğuş üniversitesi dergisi*, 8(1), 72-80.
- Kızılkaya, O. (2018). Türkiye’de Enerji Tüketimi ve Büyüme İlişkisi: Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 59-72. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.419814>.
- Kızılkaya, O., Dağ, M., & Demez, S. (2018). Türkiye’de büyükşehir belediyelerinde flypaper (sinek kağıdı) etkisi: yapay sinir ağları ve eşbütünleşme analizi. *Maliye Dergisi*, (174), 484-501.
- Knight, M., Loayza, N., & Villanueva, D. (1996). The peace dividend: military spending cuts and economic growth. *Staff papers*, 43(1), 1-37. <https://doi.org/10.2307/3867351>
- Koçak, E. (2014). Türkiye’de Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin geçerliliği: ARDL sınır testi yaklaşımı. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 62-73..
- Kollias, C. G., and Makrydakis, S. (1997). Defense spending and growth in turkey 1954–1993: a causal analysis. *Defence and Peace Economics* 8,189–204. <https://doi.org/10.1080/10242690500114751>.
- Korkmaz, O (2019). *Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye ilişkisinin analizi: diniperspektif odaklı çalışma* . (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nuh Naci Yazgan Üniversitesi.
- Korkmaz, S. (2015). The effect of military spending on economic growth and unemployment in Mediterranean countries. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(1), 273-280.
- Küçükaksoy, İ., Çifçi, İ., & Özbek, R. İ. (2015). İhracata dayalı büyüme hipotezi: Türkiye uygulaması. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 691-720. <https://doi.org/10.18074/cnuiibf.226>.
- Lim, D. (1983). Another look at growth and defense in less developed countries. *Economic development and cultural change*, 31(2), 377-384. <https://doi.org/10.1086/451326>.
- Looney, R. E. (1995). Defense Expenditures and savings in Pakistan: Do Allocations to the Military Reduce national savings?. *Savings and Development*, 213-230.
- Lucas Jr, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of monetary economics*, 22(1), 3-42.
- Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 107(2), 407-437. <https://doi.org/10.2307/2118477>.
- Mark, N. C., & Sul, D. (2003). Cointegration vector estimation by panel DOLS and long-run money demand. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 65(5), 655-680. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0084.2003.00066.x>.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological review*, 50(4), 370. <https://doi.org/10.1037/h0054346>.
- Mylonidis, N. (2008). Revisiting the nexus between military spending and growth in the European Union. *Defence and Peace Economics*, 19(4), 265-272. <https://doi.org/10.1080/10242690802164801>.
- Naimoglu, M., & Özbek, S. (2022). Türkiye’de savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisinin yeniden gözden geçirilmesi: fourier yaklaşımı. *İzmir İktisat Dergisi*, 37(1), 174-188. <https://doi.org/10.24988/ije.909072>.
- Narayan, P. K. (2004). Fiji's tourism demand: the ARDL approach to cointegration. *Tourism Economics*, 10(2), 193-206. <https://doi.org/10.5367/000000004323142425>.
- Narayan, P., & Smyth, R. (2005). Trade liberalization and economic growth in Fiji. An empirical assessment using the ARDL approach. <https://doi.org/10.1080/135478604200030909>.
- Nazlıoğlu, Ş. (2010). *Makro iktisat politikalarının tarım sektörü üzerine etkileri: gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bir karşılaştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi.

- Öztekin, A. (2015). Devletin asli ve sürekli görevleri (temel kamu hizmetleri) ve özellikleri. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 15(30), 10-19.
- Pamuk, M., & Bektaş, H. (2014). Türkiye’de eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: ARDL sınır testi yaklaşımı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 77-90.
- Pan, C. I., Chang, T., & Wolde-Rufael, Y. (2015). Military spending and economic growth in the Middle East countries: Bootstrap panel causality test. *Defence and Peace Economics*, 26(4), 443-456. <https://doi.org/10.1080/10242694.2014.891356>.
- Parlak, Y. R. (2016). *Savunma harcamaları, terörizm ve ekonomik büyüklük arası ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of applied econometrics*, 16(3), 289-326. <https://doi.org/10.1002/jae.616>.
- Phillips, P. C., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *biometrika*, 75(2), 335-346. <https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335>.
- Pieroni, L. (2009). Military expenditure and economic growth. *Defence and peace economics*, 20(4), 327-339. <https://doi.org/10.1080/10242690701589876>.
- Ram, R. (1986). Government size and economic growth: A new framework and some evidence from cross-section and time-series data. *The American economic review*, 76(1), 191-203.
- Romer, P. M. (1986). Increasing returns and long-run growth. *Journal of political economy*, 94(5), 1002-1037.
- Şen, F. (2007). *İçsel büyüme ve Türkiye’de yatırım harcamaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi.
- Şengöz, M. (2022). Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi modeli’nin bütünleşik bir süreç olarak yeniden yorumlanması. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 164-173. <https://doi.org/10.51725/etad.977931>.
- Sezgin, S. (1997). Country survey X: Defence spending in Turkey. *Defence and Peace Economics*, 8(4), 381-409. <https://doi.org/10.1080/10430719708404887>.
- Sezgin, S. (2000). A note on defence spending in turkey: New findings. *Defence and Peace Economics*, 11(2), 427-435. <https://doi.org/10.1080/10430710008404957>.
- Shahbaz, M., Afza, T., & Shabbir, M. S. (2013). Does defence spending impede economic growth? Cointegration and causality analysis for Pakistan. *Defence and Peace Economics*, 24(2), 105-120. <https://doi.org/10.1080/10242694.2012.723159>.
- SIPRI, A. (2023). SIPRI arms transfers database. Stockholm International Peace Research Institute. <https://doi.org/10.55163/SAFC1241>.
- SIPRI, A. (2023).. SIPRI Military Expenditure Database. <https://doi.org/10.55163/CQGC9685>
- Stock, J. H., & Watson, M. W. (1993). A simple estimator of cointegrating vectors in higher order integrated systems. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 783-820.
- Taşar, İ. (2015). *İçsel Büyüme Modelleri Çerçevesinde Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Yapısal Dönüşümü*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi.
- Taşdelen, S. (2022). *Savunma harcamalarının sosyal refah harcamaları üzerindeki etkisi: Soğuk savaş sonrası dönemde Nato üyesi devletleriyle karşılaştırmalı Türkiye analizi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Telatar, O. M., & Terzi, H. (2010). Nüfus ve eğitimin ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 197-214.
- Terzi, H., & Pata, U. K. (2016). Türkiye’nin iktisadi büyümesinde turizm sektörünün katkısı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (48), 45-64.
- Topal, M.H. (2018). Türkiye’de askerî harcama ve evlilik ilişkisi: çoklu grup çekirdekler altında eş bütünleşme analizi ve sürekli olarak nedensellik. 4 Th International Congress On Political, Economic and Social Studies (ICPESS), 28-30 JUNE
- TÜİK. (2014). İstatistik Göstergeler, 1923-2013. Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. (2023). Ulusal eğitim istatistikler, Erişim 1/07/2023, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr>

- Uslu, H. (2021). Türkiye'de kayıt dışı istihdamın vergi geliri ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Ampirik bir analiz. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(4), 1222-1250. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.845770>.
- Ward, M. D., Davis, D., Penubarti, M., Rajmaira, S., & Cochran, M. (1991). Country survey I—military spending in India. *Defence and Peace Economics*, 3(1), 41-63. <https://doi.org/10.1080/10430719108404714>.
- Wijeweera, A., & Webb, M. J. (2011). Military spending and economic growth in South Asia: A panel data analysis. *Defence and Peace Economics*, 22(5), 545-554. <https://doi.org/10.1080/10242694.2010.533905>.
- World Bank. (2023). World Development Indicators Online Database. (Erişim Tarihi: 01.07.2023).
- Yakovlev, P. (2007). Arms trade, military spending, and economic growth. *Defence and peace economics*, 18(4), 317-338. <https://doi.org/10.1080/10242690601099679>
- Yang, A. J., Trumbull, W. N., Yang, C. W., & Huang, B. N. (2011). On the relationship between military expenditure, threat, and economic growth: a nonlinear approach. *Defence and Peace Economics*, 22(4), 449-457. <https://doi.org/10.1080/10242694.2010.497723>.
- Yılancı, V. ve Özcan, B. (2010). Yapısal kırılmalar altında türkiye için savunma harcamaları ile gsmh arasındaki ilişkinin analizi. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11(1), 21-33
- Yildirim, J., & Öcal, N. (2016). Military expenditures, economic growth and spatial spillovers. *Defence and Peace Economics*, 27(1), 87-104. <https://doi.org/10.1080/10242694.2014.960246>.
- Yildirim, J., Sezgin, S., & Öcal, N. (2005). Military expenditure and economic growth in Middle Eastern countries: A dynamic panel data analysis. *Defence and Peace Economics*, 16(4), 283-295. <https://doi.org/10.1080/10242690500114751>.
- Yolcu Karadam, D., Öcal, N., & Yıldirim, J. (2023). Distinct asymmetric effects of military spending on economic growth for different income groups of countries. *Defence and Peace Economics*, 34(4), 477-494. <https://doi.org/10.1080/10242694.2021.1984030>.
- Yolcu Karadam, D., Yıldirim, J., & Öcal, N. (2017). Military expenditure and economic growth in Middle Eastern countries and Turkey: a non-linear panel data approach. *Defence and Peace Economics*, 28(6), 719-730. <https://doi.org/10.1080/10242694.2016.1195573>
- Zivot, E., & Andrews, D. W. K. (1992). Further evidence on the great crash, the oil-price shock, and the unit-root hypothesis. *Journal of business & economic statistics*, 20(1), 25-44. <https://doi.org/10.1198/073500102753410372>.

Access to Online Health Education Materials by Diabetic Patients in Türkiye and the Effect of These Materials on e-Health Literacy

Yunus Emre Öztürk¹ , Emine Gökmen² , Şengül Sağlam³

¹Department of Healthcare Management, Selçuk University, Konya, Türkiye,

²Department of Healthcare Management, Aksaray University, Aksaray, Türkiye,

³Department of Healthcare Management, Selçuk University, Konya, Türkiye
sengulsaglammm61@gmail.com (Corresponding Author)

Abstract

The health literacy level of diabetic patients plays a significant role in the onset of disease and their treatment. This study examines the access to online health education of diabetic patients living in Türkiye and their ability to achieve this through e-health literacy. The study utilized an 8-item e-Health Literacy Scale and a 14-item Brochure Evaluation Form. The sample consisted of 137 diabetic patients aged 18-65. Data were collected via face-to-face surveys and Google Forms between June and August 2024. Data were analyzed using SPSS. Significant differences were observed in both access to online health information and e-health literacy levels based on participants' age and education level. Access to online health information increases with age, but e-health literacy decreases. While e-health literacy increases with education level, access decreases slightly. According to the multiple regression analysis, the variables of age, education level, and access to online health status significantly predict e-health literacy. These findings suggest that interventions aimed at improving e-health literacy can consider the evaluation of online information as well as the opportunities for accessing it.

Keywords: Diabetic Patients, E-health Literacy, Online Health Education Material

It was presented as an oral presentation at the 7th International Health Services Management Conference held between 6-8 September 2024.

For Citation: Öztürk, Y. E., Gökmen, E., Sağlam, Ş. (2025). Access to Online Health Education Materials by Diabetic Patients in Türkiye and the Effect of These Materials on e-Health Literacy. *Journal of Academic Value Studies*, 11(3), 248-258. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.86885>

Received: 07.08.2025

Accepted: 20.09.2025

This article was checked by *intihal.net*

1. Introduction

Diabetes mellitus is defined as a lifelong chronic metabolic disease that causes disorders in fat, carbohydrate, and protein metabolism, characterized by hyperglycemia due to inadequate or no production of the insulin hormone by the body as a result of the defect in the beta cells of the pancreas (Kavak & Aktürk, 2019: 741).

According to the atlas published by the International Diabetes Federation in 2023, one of the main causes of chronic kidney disease is diabetes. Diabetes could also cause damage to the kidneys. At the same time, the fact that people with type 1 diabetes worldwide are mostly under the age of 20 is becoming less valid day by day. It is now seen in individuals of all ages in all countries (International Diabetes Federation, 2023). It is estimated that the number of diabetic patients

worldwide will reach 480 million in 2030 (Ünüvar et al., 2007: 1948). According to the International Diabetes Federation (IDF) Diabetes Atlas, diabetes prevalence in Türkiye's adult population (ages of 20-79) is 7.4% as of 2010. According to the world population distribution, the prevalence of diabetes is calculated as 8.0% (Gücük & Boztaş, 2013: 13). Since diabetes is a chronic disease, the increasing incidence of diabetes significantly affect individuals and societal levels. The way individuals cope with diabetes could affects the health outcomes and the course of the disease.

With the development of technology and the spread of information becoming easier on the internet, individuals have started to search for their health information as well (Jia et al., 2021: 1740). Internet environment besides being the first environment looked for all other information, nowadays individuals also search for their health information on the internet when it comes to their health (Özen & Topbaş, 2023: 27). In this environment where false information as well as accurate information is spreading rapidly, it is significant for individuals to have access to accurate, safe, and current sources. Individuals need to be conscious of accessing accurate resources, as applying any misinformation they acquire may negatively affect their health outcomes.

Since distinguishing the accuracy of rapidly disseminating health information is also an important issue, individuals' access to accurate health education materials is significant for their health. E-health literacy levels that analyze how this health information, scanned via the internet, is perceived are also an element that could affect access to accurate information.

Individuals generally engage in online health-seeking behavior regarding their health status when they receive a diagnosis or symptom of a disease (Uslu & Şeremet, 2020: 836). E-health literacy, which is argued to emerge on the common ground of public health, medical informatics, and the business world, is supported by the thoughts of lightening the burden of medical systems, strengthening the users of health care services, and reducing the costs (Jackson et al., 2024; Tian & Chen, 2022). Distributing brochures about health problems to healthcare service users contributes towards awareness in managing their illness (Akbulut, 2015: 128). People with high health literacy can participate more effectively in health decisions. The availability of health information on the internet makes it essential for individuals to have high e-health literacy. Individuals need to have the qualifications to use accurate sources properly. In this case, comprehensibility of the sources presented to the users becomes more of an issue.

The reason for materials being easy or hard to perceive is related to the level of readability. The concept of readability is generally confused with legibility, which is related to layout features such as the shape and size of the text. In this sense, it is known that the level of readability is related to the capacity to comprehend the information in the text (Dubay, 2004; Kher et al., 2017).

There are many formulas used to determine the level of readability in texts (Orgun & Paylan Akkoç, 2020: 413). With aims such as increasing the participation of individuals in health information and health decisions and increasing adaptation to the treatment process, brochures about health problems or risks are used. Today, with the development of technology, these brochures are also shared online to inform patients. The readability of the materials used in this context and the quality and comprehensibility of the shared information are significant. Easy accessibility to the brochures would contribute to individuals deriving greater benefit from them. However, there is still a lack of studies in Türkiye that simultaneously examine the e-health literacy of diabetic patients and their access to online health education materials. This study aims to address this gap by.

In the literature concerning diabetic patients, there are studies examining the effect of educational levels on disease management, health literacy, the relationship between health literacy levels and self-care management, and health literacy in diabetic patients (Akyol Güner et al., 2020; Neşe et al., 2021; Parlak & Şahin, 2021; Ran et al., 2022; Butayeva et al., 2023; Dilekçi & Duru Aşiret, 2025). However, the access of diabetic patients to online health education materials and the effect of these materials on e-health literacy have not been previously investigated. Furthermore, studies examining the comprehensibility of online health materials used by patients are quite limited. Therefore, this study aims to contribute to the development of health policies and patient-centered digital health communication strategies by examining the interaction between access to online health education materials and e-health literacy levels among diabetic patients in Turkey.

2. Method

2.1. Purpose, Hypothesis and Model

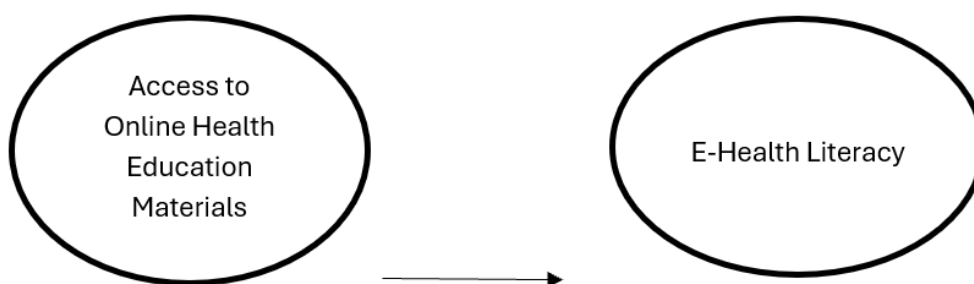
With diabetes being also one of the chronic illnesses increasing in prevalence in society, the importance of patient awareness is gradually growing. Informed patients have a positive effect on treatments. It is important for patients to become aware of their diseases and to obtain accurate information from reliable sources in order to manage their

health better. In this case, issues such as the adequacy, accuracy, and understandability of the information resources presented and accessible to patients come to the fore. When the literature is analyzed, it reveals that studies that examine the level of health literacy of diabetic patients exist; however, no studies that examine the level of e-health literacy of diabetic patients and their access to online health education materials were found. This study aims to determine diabetic patients' (type 1 and type 2) access to online health education materials in Türkiye and the effect of these materials on e-health literacy. This study contributes to the literature by jointly examining the relationship between diabetes patients' access to online health education materials and e-health literacy in Turkey. In the literature, the concepts of e-health literacy and access have been examined separately alongside different concepts, and it is generally observed that they are not used together, focusing only on health literacy or access behavior (Kim & Xie, 2017; Neter & Brainin, 2019). This research, however, demonstrates that accessibility can paradoxically reduce e-health literacy when information quality and evaluation skills are inadequate. In this respect, the study fills a gap in the literature and is significant in terms of its application to online health communication and patient education strategies.

Hypothesis and model of the research are presented below:

H₁: Access to online health education materials negatively affects e-health literacy.

Figure 1. Research Model

2.2. Research Type

This study revealed descriptive findings from the beautiful research model. A cross-sectional survey model was designed to capture the research data over a specific period of time, while a descriptive and correlational survey model was designed to identify the current situation.

2.3. Universe and Sample of the Research

Research data were collected using the Google Forms application and the face-to-face survey. Data collected face-to-face was transferred manually to the SPSS software. A convenience sampling method was used in the research. The brochure titled 'Diabetes and Nutrition' on the official website of the Health Ministry is used in the research. Participation in the research is based on voluntariness and comprises diabetic patients (Type 1 and Type 2) in Türkiye. Since the number of universes is uncertain, a G-Power test was conducted based on other studies in the literature (Elkoca & Erci, 2022; Erdağı & Yılmaz, 2014; Eser, 2019; Karakuş & Kasar, 2023; Küçük et al., 2023). With an effect size of 0.2, a type 1 error margin (α) of 0.05, and a power level of 0.95, reaching 122 people was deemed sufficient. In the research, 137 people were analyzed. Participation in the study is voluntary, and people who do not meet the criteria are not included in the study.

2.4. Data Collection Tools Used in the Research

Information about the scales used in the research is presented below.

E-Health Literacy Scale: Cameron D. from Canada of Toronto University in 2015, Norman and Harvey A. The analysis of Turkish validity and reliability of the e-Health Literacy scale, which was developed because of Skinner's studies, was conducted by (Tamer Gencer, 2017). Cronbach's Alpha value was determined to be 0.915. The scale form consists of 8 statements and one sub-dimension.

Reader Brochure Evaluation Form: A literature review was conducted, existing brochure evaluation forms in the literature were examined, and a form was created by the authors to be suitable for this study on online brochures (Bozkurt, 2019; European Commission, 2009; Hashempour, 2018). The form consists of 14 statements.

Diabetes and Nutrition Brochure: taken from the database of the Health Ministry. It is presented online along with a survey for the participants. A brochure link was added to the Online Form, and an evaluation of the original version was requested (Ministry of Health, 2024).

2.5. Analysis of Data

When evaluating the findings of the study, IBM SPSS Statistics 22 was used for statistical analysis. As part of the data collection process, participants provided data via Google Forms and face-to-face surveys, and the data collected face-to-face was manually transferred to SPSS. A normal distribution test was performed before data analysis. If skewness and kurtosis values were between +1.5 and -1.5, the data were considered normally distributed, and parametric tests were applied. Therefore, the t-test was used for bivariate comparisons, and analysis of variance (ANOVA) was used for group comparisons of more than two variables. Parametric tests were chosen because the data were normally distributed, these tests had high statistical power. Pearson correlation and multiple hierarchical regression analyses were conducted to determine the relationship between variables and to examine the effects of variables on others. Correlation analysis was used to determine the direction and magnitude of the relationship between variables, while regression analysis was used to measure the effect of one or more independent variables on the dependent variable. In evaluating the analysis results, the significance level was accepted as $p < 0.05$. In the reliability analysis conducted in the study, Cronbach's alpha for the e-health literacy scale was found to be 0.943. Furthermore, validity studies of the scales used were taken from the literature and applied within the scope of the study. According to the literature, scales with α values between $0.60 \leq \alpha \leq 0.80$ are considered highly reliable, while those between $0.80 \leq \alpha \leq 1.00$ are considered very reliable (Kalaycı, 2008).

3. Findings

Socio-demographic information of 137 diabetic patients is presented below.

Table 1. Demographic Findings of Participants (N=137)

Variables	(n)	(%)	Variables	(n)	(%)
Age			Educational Status		
Between the ages of 17-27	36	26.3	Primary Education and Secondary School	30	21.9
Between the ages of 28-40	37	27.0	High school	30	21.9
Between the ages of 41-52	32	23.4	Associate and bachelor's Degree	46	33.6
Between the ages of 53-86	32	23.4	Postgraduate	31	22.6
Gender			Level of Income		
Female	88	64.2	Minimum wage and below	52	38.0
Male	49	35.8	Twice the minimum wage	44	32.1
Marital Status			Three times the minimum wage	41	29.9
Married	52	38.0			
Unmarried	85	62.0			
Total	137	100	Total	137	100

According to Table 1, 27.0% of the participants (37 people) were between the ages of 28 and 40; 64.2% (88 people) were women; 62.0% (85 people) were unmarried; 33.6% (46 people) had an associate degree or bachelor's degree. It was determined that the income level of 38.0% (52 people) was minimum wage or below.

Table 2. t Test Results for Gender

	Gender	n	Mean	Ss.	t	p
Access to Online Health Brochures	F	88	1.26	.161	-1,653	.102
	M	49	1.31	.209		

E-Health Literacy	F	88	3.47	.889		
					.775	.762
	M	49	3.52	1.020		

As a result of the t test in Table 2, no significant difference was found in terms of gender for diabetic patients regarding access to online health education materials and e-health literacy scale averages ($p>0.05$).

Table 3. t Test Results for Marital Status

	Marital Status	n	Mean	Ss.	t	p
Access to Online Health Brochures	Married	52	1.28	1.289	-0.533	.595
	Unmarried	85	1.27	1.272		
E-Health Literacy	Married	52	3.39	1.038	1.726	.087
	Unmarried	85	3.65	.716		

As a result of the t test in Table 3, no significant difference was found among groups defined by the marital status of diabetic patients regarding access to online health education materials and e-health literacy scale averages ($p>0.05$).

Table 4. ANOVA Findings for Age

	Age	n	Mean	Ss.	F	p	Post-hoc (Tukey-HSD)
Access to Online Health Brochures	1. between the ages of 17-27	36	1.25	.175	3.375	0.001	4>1,3
	2. between the ages of 28-40	37	1.26	.173			
	3. between the ages of 41-52	32	1.24	.117			
	4. between the ages of 53-86	32	1.36	.225			
	Total	137	1.28	.181			
E-Health Literacy	1. between the ages of 17-27	36	3.75	.507	9.851	0.020	4<1,2
	2. between the ages of 28-40	37	3.80	.783			
	3. between the ages of 41-52	32	3.54	.799			
	4. between the ages of 53-86	32	2.79	1.22			
	Total	137	3.49	2.934			

According to ANOVA in Table 4, a significant difference was found regarding the ages of diabetic patients in terms of access to online health education materials and e-health literacy scale averages ($p<0.05$). A post hoc (Tukey-HSD) test was included in order to determine the reason for the difference. This indicates that access to online health education materials is higher in diabetic patients between the ages of 53-86 compared to diabetic patients between the ages of 17-27 and 41-52. However, it has been determined that e-health literacy level is lower between the ages of 53 and 86. It is interpreted that as people get older, the reason for their access to online health education materials might be their wish to access health information easily. At the same time, long wait times for an appointment may encourage people to access online health materials.

Table 5. ANOVA Findings for Income Status

	Income Status	n	Mean	Ss.	F	p
Access to Online Health Brochures	1. Minimum wage and below	52	1.27	.212	.582	.560
	2. Twice the minimum wage	44	1.26	.137		
	3. Three times the minimum wage	41	1.30	.182		
	Total	137	1.28	.181		
E-Health Literacy	1. Minimum wage and below	52	3.36	.886	1.610	.204
	2. Twice the minimum wage	44	3.46	.939		
	3. Three times the minimum wage	41	3.70	.974		
	Total	137	3.49	.934		

According to ANOVA in Table 5, no significant difference was found between the income status of diabetic patients and access to online education materials, and e-health literacy scale averages ($p>0.05$).

Table 6. ANOVA Findings for Educational Status

	Educational Status	n	Mean	Ss.	F	p	Post-hoc (Tukey-HSD)
Access to Online Health Brochures	1. Primary Edc. and second. School	30	1.37	.208	3.622	.015	1>2,3
	2. High School	30	1.25	.157			
	3. Associate and bachelor's Degree	46	1.25	.173			
	4. Postgraduate	31	1.26	.164			
	Total	137	1.28	.181			
E-Health Literacy	1. Primary Edc. and second. School	30	2.92	1.290	5.757	.001	1<2,3,4
	2. High School	30	3.52	.762			
	3. Associate and bachelor's Degree	46	3.63	.736			
	4. Postgraduate	31	3.80	.720			
	Total	137	3.49	.934			

According to ANOVA in Table 6, significant difference was found between the educational status of diabetic patients in terms of access to online education materials and e-health literacy scale averages ($p<0.05$). Post hoc (Tukey-HSD) test was included in order to determine the reason of the difference. Findings suggest that as e-health literacy increases with education, access to online health education increases. This suggests that individuals with higher education levels evaluate digital health more critically and selectively, while their overall access to and frequency of use of online materials decreases. In other words, as education levels increase, individuals are more likely to search for reliable online health resources and be more careful. Therefore, even as access declines, e-health literacy increases, enabling them to better retain and effectively utilize information in healthcare settings.

Table 7. Distributions Among Participant Characteristics, Access to Online Health Brochures, And E-Health Literacy (N: 137)

Variables	1	2	3	4	5	6	7
1. Gender ¹	1						
2. Marital Status ¹	0.14 ^b	1					
3. Age ²	0.21 ^a	0.61 ^{a**}	1				
4. Income Status ¹	0.16 ^b	0.25 ^{b*}	0.26 ^{a**}	1			
5. Educational Status ³	0.15 ^b	0.31 ^{b**}	-0.43 ^{a**}	0.21 ^{b*}	1		
6. Access to Online Health Brochures ¹	0.08 ^a	0.08 ^a	0.41 ^c	0.27 ^a	0.38 ^a	1	
7. E- Health Literacy	0.52 ^a	0.13 ^a	-0.36 ^{c**}	0.14 ^a	0.31 ^{a**}	0.44 ^{c**}	1

Correlation coefficients: * $p>0.05$, ** $p>0.001$

^aEta coefficient; ^bCramer V coefficient; ^cPearson correlation coefficient; ¹Two-category qualitative data; ²Continuous numerical data;

³Four-category qualitative data; ⁴Five-category qualitative data.

A moderate positive and statistically significant correlation was found between e-health literacy and access to online health brochures score ($r = 0.44$; $p < 0.001$). A low negative and statistically significant correlation was found between e-health literacy and age score ($r = -0.36$; $p < 0.001$). A low positive and statistically significant correlation was found between e-health literacy and education status score ($r = 0.31$; $p < 0.001$). No significant correlation was found between e-health literacy and gender, marital status, and income status scores ($p>0.05$).

The results of multiple regression analysis conducted to determine the effect of access to Online Health brochures and personal variables on e-health literacy are shown in Table 8.

Table 8. Multiple Regression Analysis Results

Variables*	E-Health Literacy				VIF	Durbin-Watson
	B	β	t	p		
Step 1	$F(2.134) = 13.33, p < 0.001, R = 0.40, R^2 = 0.16$					1.88
Age	-0.24	-0.28	-3.28	0.001	1.22	
Educational Status	0.16	0.19	2.17	0.031	1.22	
Step 2	$F(1.135) = 14.128, p < 0.001, R = 0.30, R^2 = 0.25, \Delta R^2 = 0.09$					
Access to Online Health Brochures	-1.58	-0.30	-3.759	0.001	1.00	

*Among the socio-demographic variables in Table 7, variables that have a significant relationship with the e-health literacy score were included in the regression analysis.

The Durbin-Watson coefficient and Variance Inflation Factor (VIF) coefficients were examined to assess the presence of multicollinearity and autocorrelation problems. The Durbin-Watson coefficient is expected to be between 1.5 and 2.5, and VIF values are expected to be less than 10 (Büyüköztürk, 2011). In the study, the Durbin-Watson coefficient was found to be 1.88, and VIF values were found to be between 1.00 and 1.22. Age and education level were added to step 1. Access to online health education materials was added to step 2 as the main predictor, Access to online health education materials was found to be a significant predictor of e-health literacy ($\beta = -0.30, p < 0.001$), indicating a negative relationship. As access increased, e-health literacy scores tended to decrease. Adding access to online health education materials to the model significantly increased the total variance in e-health literacy scores. Demographic characteristics explained 16% of the total variance in e-health literacy scores ($R^2 = 0.16; p < 0.001$). This proportion increased to 25% when access to online health education materials was added to the model ($R^2 = 0.25; \Delta R^2 = 0.09; p < 0.001$). The study also found that age and education were significant predictors of e-health literacy among demographic variables.

4. Discussion

According to the results of the study, no significant differences were found between diabetic patients in terms of gender, marital status, and income level, whereas significant differences emerged with respect to age and education. In contrast, a significant difference was found between their ages, educational status, and scale averages. Khan et al. (2024) found in their study that illiteracy and age have an impact on diabetes management (Khan et al., 2024). Aytar Yılmaz et al (2013) in their study found that psycho-social support has a positive effect on the treatment process of diabetic patients. In the study by Şengül & Güzel (2024), a significant difference was found between the health literacy scale average and the participants' ages. According to the findings, as age increases, health literacy scores tend to decrease. This indicates that age is an influential variable on health literacy. In this sense, the findings support the existing literature. However, Gedik (2016), in their study, found that the self-efficacy levels of women and married individuals were high within the sociodemographic profile of diabetic individuals living in rural areas. According to this study, the findings are different from the reported literature. It is thought that this difference arises from working in various places at various times (Gedik, 2016).

The correlation analysis conducted in the research revealed a moderate, positive, and significant relationship between access to online health education materials and e-health literacy. Akyol Güner et al., (2020) in their study stated that the health literacy of diabetic individuals is at an insufficient level (Akyol Güner et al., 2020). The results of the regression analysis indicate that access to online health education materials predicts e-health literacy level. Neşe et al., (2021) in their study, determined that the health literacy of type 2 diabetic patients is at a moderate level and their diabetic self-care levels are low (Neşe et al., 2021). Diviani et al. (2015) found in their study that low health literacy plays a role in the evaluation of online health information (Diviani et al., 2015). Wang and Luan (2022) in their study stated that the lack of digital health literacy of the elderly has become a problem that needs to be solved urgently (Wang & Luan, 2022).

5. Conclusion and Suggestions

Based on the information obtained, online health education materials were found to be not presented effectively and caused a decrease in the level of e-health literacy. It was stated that individuals with high e-health literacy may, surprisingly, do not prefer online health education materials. Although individuals with low e-health literacy attempt to access online materials, they may struggle to benefit from them effectively due to difficulties in evaluating the content. This can be interpreted as people starting to withdraw from online health-seeking behavior as e-health literacy increases. In this context, it is recommended that the content of online health education materials about diabetes be

designed to be more reliable, eye-catching, readable, and attractive to young individuals. The fact that elderly people prefer online health education materials, but the level of their e-health literacy is low, is one of the conspicuous findings. Strategies need to be developed to increase the literacy level, especially among elderly people. For example, courses may be held for e-health literacy. People with low e-health literacy levels have a limited ability to choose reliable information when searching for health information in an environment where information pollution is high. For this reason, people should be informed about where they can obtain accurate information, and individuals should be supported in increasing their e-health literacy as well as their health literacy.

The majority of the participants stated that access to health sources on the internet is significant. In this respect, it is suggested that access to health sources be made more secure. Training programs can be organized for users on how to use digital health sources. It was determined that participants prefer to receive information from experts and pay attention to the accuracy of the information when searching for health information. Promotion of reliable health sources by the government and health institutions will make it easier for patients to access accurate information. In addition, developing systems where users can give feedback on the health brochures they have read will ensure that the quality and reliability of the resources are constantly increasing. It is thought that the research is instructive in terms of health management practices and policymakers, as it clarifies aspects that are not mentioned in the literature.

This research is considered instructive for health management practices and policymakers by clarifying aspects not addressed in the literature. Furthermore, this study makes an original contribution by jointly examining e-health literacy and access to online health education materials among diabetes patients in Turkey. Another notable finding is that, while e-health literacy increases with increasing education level, access to online health education materials does not increase at the same rate. This discrepancy is thought to stem from factors such as limited trust in online resources, difficulties distinguishing reliable content, or generational differences in technology use. Discussing such contradictory findings provides a more comprehensive understanding of how digital health literacy interacts with health information-seeking behaviors and highlights the need to develop strategies that address both literacy and access issues simultaneously. Based on the research results, the following recommendations can be made to healthcare administrators and policymakers:

- Training programs and practical courses should be organized to increase e-health literacy.
- Simplified brochures, informative seminars, and short videos should be prepared to support health information access and evaluation skills.
- Promoting and promoting reliable online health resources will increase patient trust.
- Brochures and materials should be highly readable, visually appealing, and appealing to different target groups.
- The quality of content in online health brochures should be continuously improved by creating systems that allow users to provide feedback.

This study has several limitations. First, the sample size was limited and convenience sampling was used. This limits the generalizability of the findings. Furthermore, data were collected using self-report measures, and participants' subjective assessments may be biased. It is recommended that future longitudinal and experimental studies be conducted with larger, more representative samples to support these findings.

Ethical Declaration

It is declared that scientific and ethical principles were adhered to during the execution and writing of this study, and that all sources used have been appropriately cited. Ethics committee approval dated 29.05.2024 and decision number 2024/557 was obtained from Selçuk University Non-Interventional Clinical Research Ethics Committee for the research.

Declaration Regarding the Use of Artificial Intelligence

The authors commit to adhering to ethical principles, transparency, and responsibility in the use of artificial intelligence tools, ensuring their academic responsibility.

Declaration of Conflicting Interests

The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Authors' Contributions

Design of the Research: Y. E. Öztürk (+), E. Gökmen (+), Ş. Sağlam (+)

Data Collection: Y. E. Öztürk (+), E. Gökmen (+), Ş. Sağlam (+)

Data Analysis: Y. E. Öztürk (+), E. Gökmen (+), Ş. Sağlam (+)

Article Writing: Y. E. Öztürk (+), E. Gökmen (+), Ş. Sağlam (+)

Article Submission and/or Revision: Y. E. Öztürk (+), E. Gökmen (+), Ş. Sağlam (+)

Note: The + and - symbols indicate whether authors contributed or did not contribute, respectively.

References

- Akbulut, Y. (2015). Sağlık Okuryazarlığının Sağlık Harcamaları ve Sağlık Hizmetleri Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi. In F. Yıldırım & A. Keser (Eds.), *Sağlık Okuryazarlığı* (pp. 113–132).
- Akyol Güner, T., Kuzu, A., & Bayraktaroğlu, T. (2020). Diyabetli bireylerde sağlık okuryazarlığı ve akılcı ilaç kullanımı arasındaki ilişki. *Türkiye Diyabet ve Obezite Dergisi*, 3, 214–223.
- Aytar Yılmaz, G., Aslanoğlu, İ., Yıldız, Y., & Yiğit, D. (2013). Psiko-sosyal boyutun tip 1 diyabete etkileri: bir olgu. *Dicle Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(3), 20–21.
- Bozkurt, S. A. (2019). Sağlık Alanında Eğitim ve Bilgilendirme Amacıyla Kullanılan Broşürlerin Okunabilirliğinin ve Anlaşılabilirliğinin Saptanması. Akdeniz Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.
- Butayeva, J., Ratan, Z. A., Downie, S., & Hosseinzadeh, H. (2023). The impact of health literacy interventions on glycemic control and self-management outcomes among type 2 diabetes mellitus: A systematic review. *Journal of diabetes*, 15(9), 724-735.
- Büyükoztürk, Ş. (2011). Sosyal Bilimlerde Veri Analizi El Kitabı. Pegem Yayınevi.
- Diviani, N., Putte, B. V. D., Giani, S., & Weert, J. C. M. V. (2015). Low health literacy and evaluation of online health information: A systematic review of the literature. *Journal of Medical Internet Research*, 17(5), e112.
- Dilekçi, N. N., & Aşiret, G. D. (2025). Tip 2 Diyabet Hastalarının Sağlık Okuryazarlığı İle Öz Bakım Yönetimi Arasındaki İlişki. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 27(2), 142-156.
- Dubay, W. H. (2004). The principles of readability. Impact Information.
- Elkoca, A., & Erci, B. (2022). The attitude of patients with diabetes type 2 and the analysis of the correlation between the problem fields. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(3), 1002–1012.
- Erdağı, H. F., & Yılmaz, S. D. (2014). Diyabetli kadınların evlilik uyumu ve yaşam kalitesinin incelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(1), 60–74.
- Eser, H. R. (2019). Diyabetik Amputasyonlu Bireylerde Standardize Edilen Hemşirelik Takibinin Tekrarlayan Amputasyonlara Etkisi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- European Commission. (2009). Guideline on the Readability of the Labelling and Package Leaflet of Medicinal Products for Human Use.
- Gedik, S. (2016). Kırsal Alanda Yaşayan Tip 2 Diyabetli Bireylerin Hastalık Yönetiminde Öz-Etkililik Düzeyleri. Selçuk Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Gücük, S., & Boztaş, G. (2013). Aile hekimliği uygulamasının diyabetli hastaların takibine etkileri. *Konuralp Tıp Dergisi*, 5(2), 12–16.
- Hashempour, L. (2018). Sağlık ve Diyabet Okuryazarlığı: Hacettepe Üniversitesi Hastaneler Örneği. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

International Diabetes Federation, (2023). Annual Report.

Jackson, S. R., Yu, P., Armany, D., Occhipinti, S., Chambers, S., Leslie, S., & Patel, M. I. (2024). eHealth literacy in prostate cancer: A systematic review. *Patient Education and Counseling*, 108193.

Jia, X., Pang, Y., & Liu, L. S. (2021). Online Health Information Seeking Behavior: A Systematic Review. *Healthcare*, 9(12), 1740. <https://doi.org/10.3390/healthcare9121740>

Kalaycı, Ş. (2008). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Karakuş, Ü. N., & Kasar, K. S. (2023). Tip 2 diyabetli bireylerin yaşadıkları sorunların öz-bakım düzeyleri ile ilişkisi: Tanımlayıcı bir çalışma. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(2), 476–487.

Kavak, F., & Aktürk, Ü. (2019). Diyabet hastalarında hastalık algısının anksiyetesi ve belirtileri belirtilerinin belirtileri. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 4, 740–747.

Khan, M., Shahbaz, M., Waris, T., Yaseen, S., Afzal, I., Khadim, E., Usman, S., Muhammad, I. S., Aslam, S., & Iqbal, Z. (2024). The influence of socioeconomic factors on diabetes management and its outcomes. *International Journal of General Practice Nursing*, 2(3), 19–28.

Kher, A., Johnson, S., & Griffith, R. (2017). Readability as sessment of online patient education material on congestive heart failure. *Adv Prev Med*, 1–8.

Kim, H., & Xie, B. (2017). Health literacy in the eHealth era: A systematic review of the literature. *Patient education and counseling*, 100(6), 1073-1082.

Küçük, S., Uludasdemir, D., Karşıgil, P., & Güven, İ. (2023). Tip 2 diyabet hastalarında sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının belirlenmesi ve diyabet öz yeterliliği. *Türkiye Diyabet ve Obezite Dergisi*, 7(2), 112–121.

Ministry of Health. (2024). <https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-ve-hareketli-hayat-db/Dokumanlar/Beslenme/Diyabet-ve-Beslenme.pdf>.

Neşe, A., Bakır, E., Samancıoğlu Bağlama, S., & Karasu, F. (2021). Tip 2 diyabet hastalarında sağlık okuryazarlığı düzeyinin diyabet öz bakımı üzerine etkisi: Klinik tabanlı bir çalışma. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 112–119.

Neter, E., & Brainin, E. (2019). Association between health literacy, e health literacy, and health outcomes among patients with long-term conditions. *European Psychologist* 24(1), 68-81

Orgun, F., & Paylan Akkoç, C. (2020). Hasta eğitim materyallerinin değerlendirilmesi: Okunabilirlik formülleri ve materyal değerlendirme araçları. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 12(3), 412–418. <https://doi.org/10.5336/nurses.2020-74172>

Özen, N., & Topbaş, M. (2023). İnternet Ortamında ve Sosyal Medyada Doğru ve Güvenilir Sağlık Bilgisi Edinebilme. *Farabi Tıp Dergisi*, 2(2), 27–32. <https://doi.org/10.59518/farabimedj.1226106>

Parlak, A. G., & Şahin, Z. A. (2021). Diyabet hastalarında sağlık okuryazarlığının değerlendirilmesi. *Dünya Sağlık ve Tabiat Bilimleri Dergisi*, 4(2), 113-125.

Ran, X., Chen, Y., Jiang, K., & Shi, Y. (2022). The effect of health literacy intervention on patients with diabetes: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(20), 13078.

Şengül, A., Güzel, Ş. (2024). Anestezi Polikliniğine Başvuran Hastalarda Sağlık Okuryazarlığı Düzeyinin Cerrahi Anksiyete Üzerine Etkisi: Özel Hastane Örneği. *Journal of Academic Value Studies*, 10(1), 31-48. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.74742>

Tamer Gencer, Z. (2017). Norman ve skinner'in e-sağlık okuryazarlığı ölçeğinin kültürel uyarlaması için geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal*, 52, 131–145. <https://doi.org/10.17064/iuifd.333165>

Tian, H., & Chen, J. (2022). A bibliometric analysis on global eHealth. *Digital Health*, 8. <https://doi.org/10.1177/20552076221091352>

Uslu, D., & Şeremet, G. (2020). Bireylerin e-sağlık okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 6(2), 386–394.

- Ünüvar, Ü., Mollahaliloğlu, S., & Yardım, N. (2007). Türkiye Hastalık Yüğü Çalışması. Ankara: Aydoğdu Ofset Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Wang, X., & Luan, W. (2022). Research progress on digital health literacy of older adults: A scoping review. *Front Public Health*, 5(10), 906089. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.906089>

Measuring Cyber Aggression and Victimization: Turkish Adaptation of the ECIPQ Scale

Selçuk Kiran¹ , İlkin Ecem Emre²

¹Department of Management Information Systems, Marmara University, Istanbul, Turkey

²Department of Management Information Systems, Marmara University, Istanbul, Turkey,
ecem.emre@marmara.edu.tr (Corresponding Author)

Abstract

Cyberbullying, a growing social influence issue intensified by digital interactions and connectivity, has adverse psychological, behavioral, and social outcomes. This study aims to adapt the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (ECIPQ) into the Turkish language and examine features that affect university students from Turkey. The ECIPQ was originally developed to measure cyber aggression and cyber victimization. This scale was translated and adapted in a Turkish context. Therefore, a dataset was collected from 361 students across various universities in Turkey using convenience and snowball sampling methods. Exploratory Factor Analysis (EFA), Confirmatory Factor Analysis (CFA), and reliability tests were conducted in order to test and validate the factor structure of the adapted scale. Based on the tests, a three-factor structure was identified and found to demonstrate acceptable levels of fit and reliability within the used sample. Findings suggest that this version of the ECIPQ could be used in the Turkish language and also contributes to the literature by providing a three-factor structure for the ECIPQ for assessing cyberbullying behaviors and experiences among university students.

Keywords: ECIPQ, Cyberbullying, Cyber Aggression, Cyber Victimization

For Citation: Kiran, S., Emre, İ. E. (2025). Measuring Cyber Aggression and Victimization: Turkish Adaptation of the ECIPQ Scale. *Journal of Academic Value Studies*, 11(3), 259-269. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.83077>

Received: 15.07.2025 Accepted: 17.10.2025

This article was checked by *intihal.net*

1. Introduction

Advancements in digital technologies have not only transformed communication but also led to new forms of negative consequences and harm, such as cyberbullying. This term has become a significant social concern. In today's digitally connected world, cyberbullying has emerged as a complex and pervasive form of interpersonal aggression. Although the society benefits from the advantages of the technology and the Internet, both can have negative effects like Internet addiction, social media addiction, cyberloafing, cyberbullying, etc. Cyberbullying emerged as a social issue manifested itself as a result of the double-edged nature of modern technology, which continuously balances between risks and opportunities (Walrave & Heirman, 2011). A wide range of electronic devices, like PCs, smartphones, or tablets, manifest themselves in various platforms like social media, gaming, and e-mail platforms (National Bullying Prevention Center, 2025). Unlike traditional bullying, it transcends physical boundaries, allowing perpetrators of cyberbullying to reach their victims at any time and place. Cyberbullying is basically defined as bullying with the use of digital technologies, which can occur on social media, messaging platforms, gaming platforms, and mobile phones (unicef.org, 2024). It is

also defined as “*sending, posting, or sharing negative, harmful, false, or mean content about someone else.*” (stopbullying.gov, 2021). It has emerged with the rapid enhancements in information and communication technologies (ICTs). Social media allows people to communicate and interact instantly through internet-based tools, providing opportunities for discussion and interaction without time and space limitations (İnce, 2017; Büyükdoğan, Gedik, Sezerer Albayrak, & Özdemir, 2017); however, these interactions could cause unwanted behaviors. Aggressive behaviors in cyberspace utilized by ICTs like mobile phones and social media platforms structured a new form of bullying (Graf et al., 2022), which is cyberbullying. These definitions show the multifaceted nature of cyberbullying, encompassing a wide range of harmful online behaviors. A study was conducted by the Pew Research Center in order to have a better understanding about the perspectives and experiences of teenagers on cyberbullying and harassment (Vogels, 2007). In this study cyberbullying of teens is measured using six distinct behaviors, which include offensive name-calling, spreading of false rumors about them, receiving explicit images they didn’t ask for, physical threats, constantly being asked where they are, what they’re doing, or who they’re with by someone other than a parent, and having explicit images of them shared without their consent. These kinds of negative behaviors affect the victims of cyberbullying not only psychologically but also socially.

Akdeniz & Doğan (2024) addressed the similarities and differences between traditional bullying and cyberbullying. According to them, both bullying types include deliberate and repetitive behaviors that stem from a power difference between the involved parties of this action, whereas anonymity in cyberbullying emerges as the distinguishing key factor between both types. Bullying involves repeated aggression rooted in power imbalance, and when conducted via electronic mediums to cause harm, it is defined as cyberbullying (Bhutoria et al., 2025). It is also mentioned that the cyberbullying frequently is reflecting offline or real-world bullying, especially with some young people, including bully-victims (E. Notar et al., 2013). In the same study, it is also addressed the significance of differentiating between minor and more serious instances of cyberbullying, where the most minor incidents can probably be dealt with before becoming more major instances of cyberbullying. According to Walrave & Heirman (2011), hostility of cyberbullies may stem from their own personal experiences of being victimized.

Regarding this, the subpopulations of cyberbullying can be divided mainly into two, which include cyber aggression and cyber victimization. These can be called being the victim or the perpetrator of this behavior. According to Garrett et al. (2016), the subpopulations of cyberbullying can be divided into four categories: cyberbully victims, cyberbullies, bystanders who help a victim, and bystanders who do not help a victim. Cyber-aggression can be defined as negative behaviors that may occur through electronic means. This behavior refers to hostile behaviors conducted through electronic means, such as social media or other online platforms. It is a concerning term, especially among young people, due to its potential to cause significant psychological consequences. Threatening, harassing, taunting, intimidating, and using electronic mediums (Shetgiri, 2013) are defined as cyberbullying. Various types of cyberbullying behaviors can result in significant emotional and psychological harm. These behaviors include flaming, harassment, outing, stalking, and exclusion or cyberstalking, all of which represent different tactics employed by cyber aggressors to target individuals online (Kowalski et al., 2014). Cyber-victimization is also another term that should be defined in terms of cyberbullying. There are many forms of peer victimization. While traditional peer victimization includes physical (hitting, kicking, etc.), relational (gossip, social exclusion), and verbal (name-calling) peer victimization, with the development of information and communication technologies, victimization has also diffused to online platforms (Holfeld & Mishna, 2019). The cyber form of peer victimization is called cyber victimization. According to Wright & Wachs (2020), cyber victimization is defined as exposure to offensive and aggressive behaviors through information and communication technologies like the internet, mobile phones, and game consoles. Dominguez-Alonso et al. (2023) defines cyber victimization as individuals who are exposed to attacks through electronic media.

2. Purpose of the Study

The purpose of this study is to adapt the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (ECIPQ) (Brighi et al., 2012) into the Turkish language. This study contributes to the literature by validating the Turkish adaptation of the ECIPQ among university students using Exploratory Factor Analysis (EFA), Confirmatory Factor Analysis (CFA), and also reliability testing.

3. The European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (ECIPQ)

In order to measure cyberbullying behavior, a comprehensive study was conducted by Brighi et al. (2012), and the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (ECIPQ) was developed. Originally this questionnaire consists of 22 items, 11 for cyber-aggression and 11 for cyber-victimization factors.

Various researchers have used this scale and tried to adapt it to different cultures. Del Rey et al. (2015) have conducted a study to measure the structural validation and cross-cultural robustness of this instrument, and its two dimensions were measured. The study was conducted in Greece, Germany, Italy, Spain, Poland, and the United Kingdom with 5679 secondary school students. EFA was conducted, and it found that extraction of two factors was appropriate. They have also conducted CFA for the validation and validated the two-factor structure of the scale. Additionally, Herrera-López et al. (2017) conducted another study in Colombia with 16 items in the Spanish language. 3,830 high school students, of which 1,931 were Colombian and 1,899 Spanish, aged 10 to 19. CFA was performed for the structural validation of the scale, and obtained results confirmed the robustness and suitability of the scale to measure cyberaggression and cyber-victimization. There are other adaptations of this questionnaire. The Chinese adaptation of ECIPQ was conducted by Zhu et al. (2022) by using 14 items amongst 452 adolescents between ages 14 and 20. For the study, 14 items were extracted from the original 22-item scale based on the professor's opinion, and also items with similar features were combined. EFA and CFA analyses were conducted for factor extraction and to validate the factors; as a result, a two-factor structure has been validated. Edy et al. (2023) has adapted the questionnaire in Indonesia with 16 items. The study was conducted amongst teenagers aged between 12 and 18 in the Indonesian language. The items in ECIPQ that have been adapted and supported the two-structural model of 8 items for both cyber-victimization and cyber-aggression by conducting CFA. Another adaptation was conducted in Turkey by Gözütok et al. (2024), in which 22 items were used in the Turkish language. The participants were 632 college students aged 11 to 23 years. CFA was conducted, and the results have supported the two-factor structure of this ECIPQ. Álvarez-Marín et al. (2022) conducted a study amongst 1777 Spanish students aged between 14 and 18 years and tested the validity of the scale with CFA. The two-factor model displayed appropriate measures. Williford & DePaolis (2019) have conducted CFA to examine the construct validity of the ECIPQ on a sample of 841 third- through fifth-grade students. Their results were found to be inconsistent based on the bullying and victimization models; however, their CFA results supported a three-factor model for victimization.

4. Material and Methods

4.1. Research Objectives

RO1: Does the two-factor model of cyber aggression and cyber victimization demonstrate good fit in a Turkish university student sample?

RO2: What is the structure of the Turkish adaptation of the ECIPQ among university students?

4.2. Scale

In this study the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (ECIPQ) (Brighi et al., 2012) is used, and its adaptation in Turkish is developed. In the current study, the items in the ECIPQ scale have been adapted and modified, consisting of 11 items for each dimension. The original 22 Likert-type items with five options (never=1, once or twice=2, once or twice a month=3, about once a week=4, and more than once a week=5) were used to collect responses from participants.

A content review of the Turkish version revealed that each of the two dimensions included an item that was considered to reflect a relatively mild form of cyberbullying based on Turkish culture. This item was excluded from the final version from both factors by the authors based on Turkish culture. The "I spread rumors about someone on the internet" and "Someone spread rumors about me on the internet" items were removed.

Adapted Turkish and original versions of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire items are given in the appendix.

4.3. Tools

The questionnaire for this research was distributed online by using Google Forms. The convenience and snowball sampling methods were used. In total, 361 participants consisting of university students participated in the study. Data cleaning and preparation were done using MS Excel 2019; further analyses were conducted using SPSS v23 and AMOS v24.

4.4. Data Preparation

The items adapted from the ECIPQ scale were translated into Turkish by an academic expert in English translation. The back-translation method was subsequently applied by three researchers specialized in information systems, resulting in

the initial version of the Turkish questionnaire. To ensure clarity, the survey was piloted with three university students from the target population. Any ambiguities identified by the participants were resolved collaboratively by the same three experts.

The survey was then conducted with 364 students, predominantly undergraduate or associate degree students from various universities across Turkey, selected through a convenience sampling and snowball method. After data screening, two participants were excluded due to graduation status, and one was removed due to inconsistency in the “parental relationship” response, resulting in a final sample of 361 participants.

Additionally, typing errors in university names were corrected, and examples such as “Istanbul, Istanbul, Istambul, Ist” were standardized as “Istanbul”. An extra variable was added to the dataset to indicate whether each university was public or private. Regarding the participants’ year of study, entries labeled as “Associate degree” or “1st year of associate degree” were coded as “1/2,” “Preparatory year” as “0,” and final-year or graduating students as “3/4.”

Firstly, the dataset was randomly divided into two subsamples. The first subsample ($n = 180$) was used to identify the number of underlying factors with EFA. In other words, EFA was conducted in order to check factors after the translation into the Turkish language. The second subsample was used ($n = 181$) to verify the goodness of fit of the factor structure that emerged from the EFA and to test the factor structure with CFA. Cronbach’s alpha is used to measure the reliability of the responses in the scale.

5. Results

5.1. Descriptive Results

As shown in the table below (Table 1), the number of male and female students who participated in the survey was nearly balanced (55% and 45%, respectively). A substantial majority of the students (81%) reported that their parents were living together. Regarding family structure, 59% of the students had either no siblings or only one. In terms of parental education, 72% of mothers and 66.8% of fathers had completed either a university degree or a lower level of education. Moreover, 66.5% of the participants were enrolled in public universities, and a striking 93.9% were studying in Istanbul. Finally, it was observed that approximately half of the students were in their first or second year, while a similar proportion were in their third or fourth year of study.

Table 1. Descriptive Results

Gender				Parents_Relationship			
	Frequency	Percent	Cumulative Percent		Frequency	Percent	Cumulative Percent
Woman	198	54.8	54.8	Parents together	293	81.2	81.2
Man	163	45.2	100.0	Parents not together	68	18.8	100.0
Total	361	100.0		Total	361	100.0	
Mother_Education				Father_Education			
	Frequency	Percent	Cumulative Percent		Frequency	Percent	Cumulative Percent
College and below	260	72.0	72.0	College and below	241	66.8	66.8
Undergraduate and higher	101	28.0	100.0	Undergraduate and higher	120	33.2	100.0
Total	361	100.0		Total	361	100.0	
City				University_Type			
	Frequency	Percent	Cumulative Percent		Frequency	Percent	Cumulative Percent
Istanbul	339	93.9	93.9	State	240	66.5	66.5
out of Istanbul	22	6.1	100.0	Private	121	33.5	100.0
Total	361	100.0		Total	361	100.0	
Nr_of_Siblings				Class			
	Frequency	Percent	Cumulative Percent		Frequency	Percent	Cumulative Percent
0	40	11.1	11.1	0	1	.3	.3

1	173	47.9	59.0	1 / 2	194	53.7	54.0
2	96	26.6	85.6	3 / 4	148	41.0	95.0
3	42	11.6	97.2	3	8	2.2	97.2
above 3	10	2.8	100.0	4	10	2.8	100.0
Total	361	100.0		Total	361	100.0	

5.2. EFA Results

EFA was employed initially to verify the translation and structure of the adapted instrument with the first subsample consisting of 180 responses. As a data-driven method, EFA is used to explore which items load onto which factors, providing insights into the underlying construct structure. Given that the scale consists of 20 items, the sample size meets the commonly accepted rule of having at least five participants per item, confirming its suitability for factor analysis (Aguinis & Harden, 2009; Bentler & Chou, 1987).

Since all observed inter-factor correlations were above 0.341, the oblique rotation method—specifically Direct Oblimin—was selected, as recommended in the literature for correlated factors (Hair et al., 2010; Tabachnick & Fidell, 2013). In addition, Bartlett's Test of Sphericity was significant, indicating the presence of meaningful correlations among the variables and justifying continuation with the factor analysis (Bartlett, 1950). The Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) measure was 0.923, which not only exceeds the acceptable threshold of 0.60 but also suggests excellent sampling adequacy for factor analysis (Kaiser, 1974).

Factor loadings represent the degree of correlation between each observed variable and its corresponding latent factor. In cases where an item loads on more than one factor, cross-loadings are examined to determine factor assignment. A common rule is that the difference between the two loadings should be at least 0.10, favoring the factor with the higher loading. In other words, they indicate how well a variable is explained by a specific factor (Hair et al., 2010). Higher loadings (typically ≥ 0.30) are considered indicative of a meaningful relationship between the variable and the factor, while loadings of 0.50 or above are generally regarded as practically significant (Tabachnick & Fidell, 2007). The EFA results indicated that the items clustered under three distinct factors, as theoretically anticipated, when components with eigenvalues greater than one were considered.

5.3. CFA Results

CFA was conducted in order to assess the construct validity of the measurement model. The items summarized under three factors were subsequently subjected to a CFA using the second sample group, which consisted of 181 responses. Upon examining the factor loadings obtained from this analysis, it was observed that some items did not reach the threshold value of 0.30 within their respective factors. In the literature, factor loadings below 0.30 are generally considered statistically weak and insufficient for construct validity (Field, 2018; Hair et al., 2010; Tabachnick & Fidell, 2013). In line with this, items CV8 (0.187) and CV9 (0.192) were excluded from further analysis. Once these items were removed, all remaining loadings exceeded the 0.30 threshold, and the analysis proceeded accordingly.

To improve model fit, modification indices were examined. Following the recommendations of Hair et al. (2010) and Byrne (2010), covariances were added between error terms whose modification indices exceeded 10. These modifications were applied particularly between items that shared conceptual similarities and belonged to the same factor. With this respect, covariances were introduced between the following error terms: e1 <--> e2, e14 <--> e15, e5 <--> e6, e2 <--> e8, e2 <--> e7, e1 <--> e7, e1 <--> e3, and e4 <--> e5.

Following these adjustments, improvements were observed in the model's goodness-of-fit indices (GFI), thereby justifying the continuation with CFA. The chi-square to degrees of freedom ratio (χ^2/df) was calculated as 2.486, indicating a good model fit. According to Kline (2023), values below 3 suggest a good model fit. GFI, which reflects the structural validity of the model, was calculated as 0.837. While values approaching 0.90 are typically considered acceptable (Hair et al., 2010), some studies interpret values above 0.80 as indicative of moderate fit (Hu & Bentler, 1999). Thus, the obtained GFI value can be interpreted as reflecting a moderate level of fit.

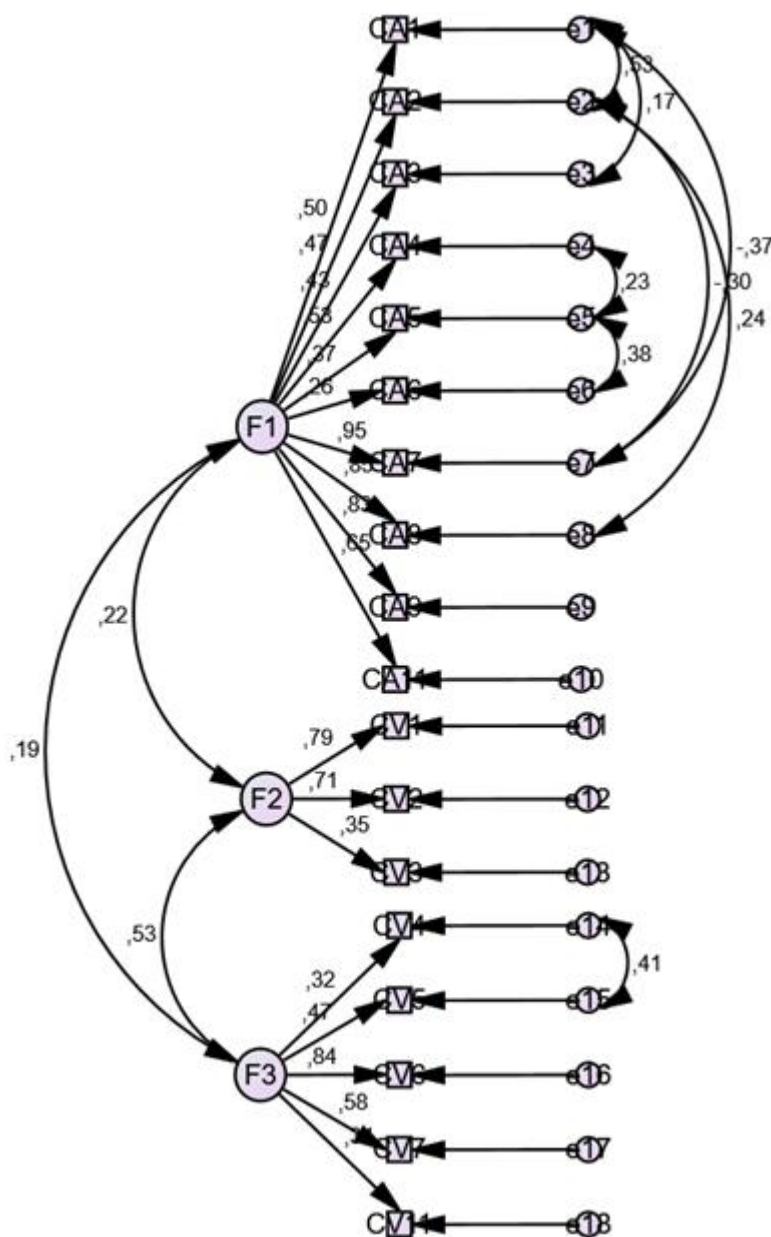
The Comparative Fit Index (CFI) and Incremental Fit Index (IFI), which evaluate the model's fit relative to a baseline model, were found to be 0.823 and 0.827, respectively. While values above 0.90 indicate a good fit, those below the 0.90 threshold generally recommended in the literature for acceptable fit mean the model is considered to have a poor fit to the data (Hu & Bentler, 1999). Although the CFI and IFI values are not optimal, their improvement following modifications suggests a positively progressing model fit.

The root mean square error of approximation (RMSEA) value of 0.10 falls within the widely accepted marginal upper limit of 0.10 (Browne and Cudeck, 1993) and is considered acceptable when supported by other fit indices (MacCallum et al., 1996). In this context, the obtained RMSEA value can be interpreted as reflecting a poor but tolerable model fit.

The Standardized Root Mean Squared Residual (SRMR) value, calculated at 0.0879, further supports this assessment. Hu & Bentler (1999) have defined SRMR values below 0.08 as indicating good fit, while values between 0.08 and 0.10 are considered marginally acceptable. Similarly, Hair et al. (2010) have emphasized that SRMR values up to 0.09 can be tolerated in social sciences. Accordingly, although the SRMR value does not reflect a perfect fit, it suggests that the model is structurally adequate and interpretable.

In conclusion, meaningful improvements in fit indices were observed following the applied modifications. While some values remained below optimal thresholds, the overall goodness-of-fit measures indicate that the model demonstrates an acceptable, moderate level of fit. On the other hand, standardized factor loadings of 0.30 or greater are generally considered minimally acceptable, while higher loadings indicate stronger relationships between observed and latent variables (Kline, 2023). The CFA path diagram is presented below (Figure 1).

Figure 1. CFA Path Diagram

5.4. Re-testing with EFA

At this stage, the analysis was repeated on the initial sample after removing the two items, and the results of the EFA were re-evaluated. The KMO value was found to be 0.912, and Bartlett's Test of Sphericity was statistically significant, indicating that the sample was adequate for factor analysis. Based on the criterion of eigenvalues greater than one, the total variance explained was 68.77%, which exceeds the generally accepted threshold of 60% in social sciences and supports the construct validity of the scale (Hair et al., 2010). As presented in the table below (Table 2), all factor loadings—except one—were above 0.50, with only a single item showing a moderate loading.

The first factor consisted of representing cyber aggression items. The second and the third factors consisted of items related to cybervictimization. These factors were named as “Cyber Victimization: Verbal” and “Cyber Victimization: Identity” based on the features of the items.

Table 2. Factor Loadings

Factor	Factor Names	Item	Mean	Std. Deviation	Factor Load
F1	Cyber Aggression	CA1	1.122	.4237	.825
F1		CA2	1.097	.4000	.807
F1		CA3	1.091	.3495	.855
F1		CA4	1.055	.2929	.937
F1		CA5	1.061	.3277	.851
F1		CA6	1.191	.5318	.574
F1		CA7	1.036	.2815	.790
F1		CA8	1.033	.2769	.750
F1		CA9	1.033	.2667	.901
F1		CA11	1.061	.3361	.783
F2	Cyber Victimization: Verbal	CV1	1.623	.7393	.761
F2		CV2	1.388	.6492	.710
F2		CV3	1.407	.6217	.841
F3	Cyber Victimization: Identity	CV4	1.302	.5166	.791
F3		CV5	1.213	.4960	.815
F3		CV6	1.296	.5708	.811
F3		CV7	1.219	.6003	.534
F3		CV11	1.288	.5870	.399

Cronbach's alpha is a reliability coefficient that evaluates the internal consistency of a scale by measuring the degree of correlation among its items (Hair et al., 2010). Values above 0.70 are generally considered acceptable, while those exceeding 0.80 are interpreted as indicating a high level of reliability. In the reliability analysis conducted for the identified factors, satisfactory results were obtained for all three dimensions. The corresponding Cronbach's Alpha coefficients for each factor are presented below (Table 3).

Table 3. Cronbach's Alpha Reliability Test Results

Factor	Number of items	Cronbach's Alpha
F1	10	0.940
F2	3	0.758
F3	5	0.838

6. Discussion & Conclusion

The present study aimed to adapt ECIPQ, which is an internationally used and recognized measurement of cyberbullying, into Turkish and validate its structure among university students in Turkey. Through a comprehensive process involving EFA and CFA, a three-factor structure was identified and found to demonstrate acceptable levels of fit and reliability within the used sample. The findings of the studies from the literature confirmed the two-factor structure of the original scale. However, our findings suggest a three-factor structure for the scale adaptation in Turkey. This may be due to the fact that the sample in the study was limited to 5 times the number of items. The fact that the study was conducted with university students may have also affected the results, whereas the studies conducted in the literature were conducted with younger participants such as adolescents and children.

The EFA revealed a clear factor structure by clustering items into cyber aggression and victimization in the literature. The two-factor structure of the ECIPQ in different languages was tested and validated by various researchers (Álvarez-

Marín et al., 2022; Del Rey et al., 2015; Edy et al., 2023; Herrera-López et al., 2017; Zhu et al., 2022), which typically confirmed a two-factor model distinguishing only between cyber aggression and victimization. The Turkish adaptation of the scale is conducted by Gözütok et al. (2024), and the same structure is validated. Distinct from these findings, our findings align with Williford & DePaolis (2019). Their results were inconsistent between the bullying and victimization models, whereas they observed a three-factor structure but only for victimization. However, their results supported a three-factor model for victimization consisting of overt (e.g., hitting, kicking, and physical threats), relational (e.g., rumor spreading and exclusion), and cyberbullying. The CFA results have validated the structural integrity of the Turkish version of the EPIPQ and its applicability to the university student population. In the studies examined in this research, the samples consist of participants from different education and age categories outside of university. In addition, it is observed that the participants conducted or were exposed to cyber aggression, and cyber victimization levels are low. This could also be one of the reasons affecting the results.

It also addressed the significance of differentiating between minor, serious, and more serious or major instances of cyberbullying, where the most minor incidents can probably be dealt with before becoming more major instances of cyberbullying (E. Notar et al., 2013). Accordingly, three factors were named as “Cyber Aggression,” “Cyber Victimization: Verbal,” and “Cyber Victimization: Identity.”

These findings contribute to the growing literature on cyberbullying by validating a culturally appropriate instrument for assessing cyber aggression and victimization among young adults in Turkey. They also support the idea that cyberbullying experiences may manifest differently across cultural contexts and age groups. These results indicate the need for localized assessment tools and tailored intervention strategies.

Nevertheless, this study is not without limitations. The use of non-probability sampling methods may restrict the generalizability of the findings to the broader university student population. Similar studies could be repeated in different samples other than universities in order to generalize them better to a broader population. Moreover, the self-report nature of the instrument could have caused bias, potentially affecting the response accuracy. Future studies could aim to conduct studies across various subgroups such as gender, academic discipline, or level of digital engagement. Different psychological scales could be added to the context. Furthermore, since five responses per item are considered acceptable, more responses could be collected by researchers in order to obtain more generalizable results.

In conclusion, the Turkish adaptation of the ECIPQ appears to be a valid and reliable tool for assessing cyberbullying behaviors and experiences among university students. The emergence of a three-factor structure highlights the complex nature of cyberbullying in digitally connected societies and calls for further research into its evolving forms and impacts.

Ethical Declaration

It is declared that scientific and ethical principles were adhered to during the execution and writing of this study and that all sources used have been appropriately cited. Ethics committee approval was received for this study from the Marmara University Social Sciences Research Ethics Committee, numbered 2025-81 and dated 14.10.2025.

Declaration Regarding the Use of Artificial Intelligence

The authors commit to adhering to ethical principles, transparency, and responsibility in the use of artificial intelligence tools, ensuring their academic responsibility.

Declaration of Conflicting Interests

The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Authors' Contributions

Design of the Research: S. Kiran (+), İ. E. Emre (+)

Data Collection: S. Kıran (+), İ. E. Emre (-)

Data Analysis: S. Kıran (+), İ. E. Emre (-)

Article Writing: S. Kıran (+), İ. E. Emre (+)

Article Submission and/or Revision: S. Kıran (+), İ. E. Emre (+)

Note: The + and - symbols indicate whether authors contributed or did not contribute, respectively.

References

- Aguinis, H., & Harden, E. E. (2009). Sample size rules of thumb: Evaluating three common practices. In *Statistical and methodological myths and urban legends: Doctrine, verity and fable in the organizational and social sciences*. (pp. 267–360). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Akdeniz, B., & Doğan, A. (2024). Cyberbullying: Definition, Prevalence, Effects, Risk and Protective Factors. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 16(3), 425–438. <https://doi.org/10.18863/pgy.1325195>
- Álvarez-Marín, I., Pérez-Albéniz, A., Lucas-Molina, B., Martínez-Valderrey, V., & Fonseca-Pedrero, E. (2022). Assessing Cyberbullying in Adolescence: New Evidence for the Spanish Version of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (ECIP-Q). <https://doi.org/10.3390/ijerph192114196>
- Bartlett, M. S. (1950). Tests of significance in factor analysis. *British Journal of Psychology*, 3, 77–85.
- Bentler, P. M., & Chou, C.-P. (1987). Practical Issues in Structural Modeling. *Sociological Methods & Research*, 16(1), 78–117. <https://doi.org/10.1177/0049124187016001004>
- Bhutoria, A., Aljabri, N., Choudhary, U., & Alrubian, A. (2025). Behind the Screen: Unraveling the Relationship Between Cyberbullying and Student Achievement Across the Globe Using TIMMS 2019 Data. *International Journal of Bullying Prevention*, 1–23. <https://doi.org/10.1007/s42380-025-00291-8>
- Brighi, A., Ortega, R., Pyzalski, J., Scheithauer, H., Smith, P. K., Tsormpatzoudis, H., & Tsorbatzoudis, H. (2012). European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (ECIPQ). *APA PsycTests*, 4(3), 133–141.
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In K. A. Bollen & J. S. Long (Eds.), *Testing structural equation models*. CA Sage. <https://www.scrip.org/reference/referencespapers?referenceid=213477>
- Büyükdoğan, B., & Gedik, H., & Sezerer Albayrak, E., & Özdemir, N. (2017). Social Media Usage of Students at State and Foundation University: A Comparison in Terms of Uses And Gratification Theory. *Journal of Academic Value Studies (JAVStudies)*, 3(12), 293-302. <https://doi.org/10.23929/javs.341>
- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming* (2nd ed.). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Del Rey, R., Casas, J. A., Ortega-Ruiz, R., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Smith, P., Thompson, F., Barkoukis, V., Tsorbatzoudis, H., Brighi, A., Guarini, A., Pyzalski, J., & Plichta, P. (2015). Structural validation and cross-cultural robustness of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire. *Computers in Human Behavior*, 50, 141–147. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.03.065>
- Dominguez-Alonso, J., Portela-Pino, I., & Alvarez-Garcia, D. (2023). Incidence and Demographic Correlates of Self-Reported Cyber-Victimization Among Adolescent Respondents. *Journal of Technology and Science Education*, 13(3), 823–836. <https://doi.org/10.3926/JOTSE.2000>
- E. Notar, C., Padgett, S., & Roden, J. (2013). Cyberbullying: A Review of the Literature. *Universal Journal of Educational Research*, 1(1), 1–9. <https://doi.org/10.13189/ujer.2013.010101>
- Edy, D. F., Harsono, Y. T., Rahmah, A. N., Nurmawati, F., & Lay, A. E. (2023). European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (ECIPQ) instrument adaptation for adolescents. *Psychology Research on Education and Social Sciences*, 4(3), 133–141.
- Field, A. P. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics* (5th ed.). Sage.
- Garett, R., Lord, L. R., & Young, S. D. (2016). Associations between social media and cyberbullying: a review of the literature. *MHealth*, 2, 46–46. <https://doi.org/10.21037/mhealth.2016.12.01>

- Gözütok, A. S., Akçıl, S., & Ulus, İ. Ç. (2024). Turkish Adaptation and Validation of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (ECIPQ). *Journal of Learning and Teaching in Digital Age*, 9(1), 80–87. <https://doi.org/10.53850/joltida.1300228>
- Graf, D., Yanagida, T., Runions, K., & Spiel, C. (2022). Why did you do that? Differential types of aggression in offline and in cyberbullying. *Computers in Human Behavior*, 128, 107107. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.107107>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis* (7th ed.). Pearson Prentice Hall.
- Herrera-López, M., Casas, J. A., Romera, E. M., Ortega-Ruiz, R., & Del Rey, R. (2017). Validation of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire for Colombian Adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 20(2), 117–125. <https://doi.org/10.1089/cyber.2016.0414>
- Holfeld, B., & Mishna, F. (2019). Internalizing Symptoms and Externalizing Problems: Risk Factors for or Consequences of Cyber Victimization? *Journal of Youth and Adolescence*, 48(3), 567–580. <https://doi.org/10.1007/s10964-018-0974-7>
- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1–55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- İnce, F. (2017). A Research On Using Social Media And The Tendency Of Conspicuous Consumption. *Journal of Academic Value Studies (JAVStudies)*, 3(15), 107–113. <https://doi.org/10.23929/jav.556>
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39(1), 31–36. <https://doi.org/10.1007/BF02291575>
- Kline, R. B. (2023). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (5th ed.). Guildford Press.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073–1137. <https://doi.org/10.1037/a0035618>
- National Bullying Prevention Center. (2025). *Cyberbullying - National Bullying Prevention Center*. Pacer.Org. <https://www.pacer.org/bullying/info/cyberbullying/>
- Shetgiri, R. (2013). Bullying and victimization among children. In *Advances in Pediatrics* (Vol. 60, Issue 1, pp. 33–51). <https://doi.org/10.1016/j.yapd.2013.04.004>
- stopbullying.gov. (2021). *What Is Cyberbullying*. Stopbullying.Gov. <https://www.stopbullying.gov/cyberbullying/what-is-it>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics* (5th ed.). Allyn and Bacon.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Pearson Education.
- unicef.org. (2024). *Cyberbullying: What is it and how to stop it*. UNICEF. <https://www.unicef.org/end-violence/how-to-stop-cyberbullying>
- Vogels, E. A. (2007). *Teens and Cyberbullying 2022*. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/internet/2022/12/15/teens-and-cyberbullying-2022/>
- Walrave, M., & Heirman, W. (2011). Cyberbullying: Predicting victimisation and perpetration. *Children and Society*, 25(1), 59–72. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2009.00260.x>
- Williford, A., & DePaolis, K. J. (2019). Validation of a Cyber Bullying and Victimization Measure Among Elementary School-Aged Children. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 36(5), 557–570. <https://doi.org/10.1007/s10560-018-0583-z>
- Wright, M. F., & Wachs, S. (2020). Adolescents' Cyber Victimization: The Influence of Technologies, Gender, and Gender Stereotype Traits. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(4). <https://doi.org/10.3390/IJERPH17041293>
- Zhu, Y., Wu, S., Marsiglia, F. F., Wu, Q., & Chen, Q. (2022). Adaptation and validation of the European cyberbullying intervention project questionnaire with and for Chinese adolescents. *Health and Social Care in the Community*, 30(4), 1363–1372. <https://doi.org/10.1111/hsc.13466>

Appendix

Adapted Turkish and Original Versions of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire Items

Original_Item_Nr	Factors	Turkish_Items	Original_Items
CybA1	Cyber Aggression	Birisine SMS veya çevrimiçi mesajlar yoluyla rahatsız edici şeyler (edepsiz, ahlaksız, müstehcen) söyledim veya isimler taktım	I said nasty things to someone or called them names using texts or online messages
CybA2		Birisi hakkında diğer insanlara SMS veya çevrimiçi mesajlar yoluyla rahatsız edici şeyler (edepsiz, ahlaksız, müstehcen) söyledim	I said nasty things about someone to other people either online or through text messages
CybA3		Birini SMS veya çevrimiçi mesajlar yoluyla tehdit ettim	I threatened someone through texts or online messages
CybA4		Birinin hesabını ele geçirerek kişisel bilgilerini çaldım (örn. e-posta veya sosyal ağ hesapları)	I hacked into someone's account and stole personal information (e.g. through email or social networking accounts)
CybA5		Birinin hesabını ele geçirerek o kişiyim gibi davrandım (örn. anlık mesajlaşma veya sosyal ağ hesapları üzerinden)	I hacked into someone's account and pretended to be them (e.g. through instant messaging or social networking accounts)
CybA6		Başka biri gibi davranarak sahte bir hesap oluşturdum (örn. Facebook veya MSN'de)	I created a fake account, pretending to be someone else (e.g. on Facebook or MSN)
CybA7		Çevrimiçi ortamda birinin kişisel bilgilerini yayınladım	I posted personal information about someone online
CybA8		İnternette birinin utanç verici / rahatsız edici videolarını veya resimlerini yayınladım	I posted embarrassing videos or pictures of someone online
CybA9		İnternette başka bir kişinin yayınlanmış resim veya videolarını değiştirdim	I altered pictures or videos of another person that had been posted online
CybA11		İnternette birisi hakkında dedikodu yaydım	I spread rumours about someone on the internet
CybV1	Cyber Victimization: Verbal	Birisi SMS veya çevrimiçi mesajlar yoluyla bana rahatsız edici şeyler (edepsiz, ahlaksız, müstehcen) söyledi veya isimler taktı	Someone said nasty things to me or called me names using texts or online messages
CybV2		Birisi SMS veya çevrimiçi mesajlar yoluyla başkalarına benim hakkımda rahatsız edici şeyler (edepsiz, ahlaksız, müstehcen) söyledi	Someone said nasty things about me to others either online or through text messages
CybV3		Birisi SMS veya çevrimiçi mesajlar yoluyla beni tehdit etti	Someone threatened me through texts or online messages
CybV4	Cyber Victimization: Identity	Birisi hesabımı ele geçirerek kişisel bilgilerimi çaldı (örn. e-posta veya sosyal ağ hesapları)	Someone hacked into my account and stole personal information (e.g. through email or social networking accounts)
CybV5		Birisi hesabımı ele geçirerek benim gibi davrandı (örn. anlık mesajlaşma veya sosyal ağ hesapları üzerinden)	Someone hacked into my account and pretended to be me (e.g. through instant messaging or social networking accounts)
CybV6		Birisi benim gibi davranarak sahte bir hesap oluşturdu (örn. Facebook veya MSN'de)	Someone created a fake account, pretending to be me (e.g. on Facebook or MSN)
CybV7		Birisi çevrimiçi ortamda kişisel bilgilerimi (iznim olmadan) yayınladı	Someone posted personal information about me online
CybV11		Birisi internette benim hakkımda dedikodu yaydı	Someone spread rumours about me on the internet